

Ion Creangă — desen de *Constantin BACIU*

**Coperta şi prezentarea artistică:
Mircea DUMITRESCU**

Ion Creangă, copilul în care presimţi Uriaşul şi uriaşul în care trăieşte pe toate crengile şi săniile numai copilul, e un ins excesiv. Pentru el nu există decît două anotimpuri: Vara şi Iarna. Păi ce credeţi dvs.? Credeţi că se poate trăi altfel decît în vîrful Crucii? Nu.

Sminteala verii — ţine-mă, Doamne, patru rînduri de vieţi! — te îndeamnă să găbjeşti pupăza din tei şi s-o duci la vînzare în iarmaroc, te trimite să jefuieşti cireşul mătuşii Mărioara, să te scalzi la bulboană şi chiar să vinzi popasul lui Nichifor Coţcariul cu jupîneasa Malca.

Pe timpul iernii, Copilul despoaie lumea de aur şi prinde puteri să deschidă cărare în omătul căzut în ograda bojdeucii din Ţicău.

Aici, ca şi la Humuleşti, acel minunat făuritor de limbă şi inimi deschide bucuriei trăieşte învelit cu acoperişul, horcăitul lui îl duce în şuvoaie de albine de aur pe Harap Alb, prospeţimea dimineţilor cu ninsoare îl inundă cu fericirea de-a aşeza urşi polari de o parte şi de alta a potecii, legînd bojdeuca de uliţă, de colindători, de minunea cea mai curată a lumii.

Miracolul Ion Creangă ţine numai de vară şi iarnă. Dealtfel, amîndouă anotimpurile se încheagă ca prispă a lui Dumnezeeu.

Fănuş NEAGU

MANUSCRIPTUM

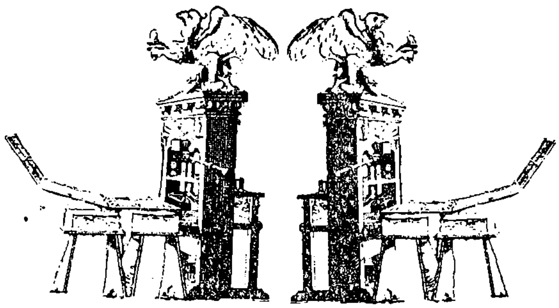
4/1989 (77) ANUL XX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:

D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Documentele, însoţite de fotocopii, se primesc pe adresa redacţiei, str. Fundaţiei nr. 4, sectorul I, Bucureşti, telefon 50 20 96, cod 71116

*

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12—201, telex 1037 prsfir Bucureşti, Calea Griviţei nr. 63—66, Sectorul Export—Import

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918" — Bucureşti

SUMAR

SUMAR

SUMAR

REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE

PREGĂTEAM PENTRU TIPAR MACHETA NUMĂRULUI DE FAȚĂ AL REVISTEI NOASTRE, cînd ceea ce trebuia să se întîmple, demult, s-a întîmplat, în sfîrșit!

Coșmarul celor 45 de ani de dictatură comunistă, ajunsă în ultimii 25 de ani la stadiul suprem al ilegitimității sale, sub forma celei mai crude și mai abjecte dictaturi personale și de familie, ce amenința iremediabil însăși identitatea și ființa noastră națională, a luat sfîrșit.

Copiii noștri, condamnați să se nască prin « decret» și să trăiască în minciună și demagogie deșănțată, în mizerie, frig, foame, frică și întuneric, tînăra generație, fără speranță, a Patriei, al cărei singur vis și ideal părea a fi mirajul străinătății, a transformat ultimul spectacol organizat al minciunii, din 21 decembrie 1989, într-o Revoluție spontană a Salvării și Renașterii Naționale.

Sute de mii de tineri, studenți, muncitori, intelectuali, elevi, bărbați, femei și copii, dînd glas mîniei îndelung dospite, revoltei sentimentelor de dreptate și demnitate, reprimate atîta vreme, și voinței irepresibile de libertate, au sancționat ultima crimă săvîrșită împotriva poporului la Timișoara și, într-o miraculoasă explozie, au spulberat de pe scena istoriei odioasa dictatură ceaușistă, cel mai opresiv regim polițienesc totalitar din Europa postbelică. Vineri, 22 Decembrie 1989, în cea mai scurtă zi a anului, o zi caldă de « primăvară», în care Dumnezeu și-a întors fața spre noi și ne-a surîs, soarele libertății a destrămat bezna celei mai lungi, mai întunecate și mai urîte nopți a istoriei moderne a României, noaptea unei dictaturi devoratoare de vieți, de conștiințe și de valori, „epocă“ a minciunii și ignoranței, a corupției și abuzului, a incompetenței și imposturii, a fricii și teroarei organizate și instituționalizate, a arbitrariului și crimei, ridicate la rang de politică de stat, a unui adevărat genocid moral și spiritual împotriva unui popor martirizat. Grelele jertfe de sînge ale tinerilor eroi, martiri ai Revoluției, din București, Timișoara, Sibiu, Brașov, Arad, Cluj, Tîrgu-Mureș și din toată țara ne-au spălat rușinea și toate păcatele mult prea îndelungatei și proverbialei noastre « răbdări», reamintindu-ne tuturor că virtutea cardinală a omului este curajul, el garantîndu-le pe toate celelalte.

Prin tributul greu de vieți omenești și de sînge nevinovat, poporul român și-a recăpătat dreptul la o viață liberă și demnă, și-a redobîndit apartenența de drept la civilizația europeană și mondială și și-a cîștigat dreptul legitim și imprescriptibil de a-și gîndi singur atît prezentul cît și viitorul. Revoluția din 16—22 decembrie 1989 a învins, a eliminat dictatura și a instaurat o nouă putere de stat provizorie — Frontul Salvării Naționale.

În chiar ziua constituirii sale, acesta a dat publicității o Platformă-program care concentrează într-adevăr, aspirațiile legitime ale poporului răsculat, propunînd angajarea țării pe drumul demo, crației pluripartite, asumîndu-și stabilizarea situației și organizarea primelor alegeri libere. Programu- anunțat schițează cadrul larg de realizare a unei societăți cu adevărat democratice, care să asigure promovarea și garantarea drepturilor fundamentale ale omului și cetățeanului, indiferent de naționalitate, religie, sex, convingeri politice etc.

Desigur, nu e treaba noastră să comentăm, aici, evoluția noului curs al vieții politice a țării și primii pași, încă nesiguri, spre o democrație reală. O vom face ca simpli cetățeni și alegători, evident. Pentru că noi nu am făcut nici pînă acum și nu vom face nici de aici înainte decît politică . . . culturală.

Dar, în calitatea noastră de slujitori ai culturii române, nici noi, cum nici scriitorii și artiștii, în genere, precum nici un om care ține un condei în mînă — mai ales în împrejurările actuale, cînd sînt în joc destinele neamului nostru — nu ne putem abstrage condiției de cetățeni și de intelectuali responsabili. În această ipostază, de cetățeni contemporani ai Revoluției și « confederați ai muncii», cum spunea G. Călinescu — căci ce altceva decît un mare muncitor, de cea mai înaltă calificare, este scriitorul, omul de știință, cercetătorul, ziaristul? — nu putem fi, cu mijloacele noastre

specifice, decît alături de toți oamenii de bună credință care înțeleg să se pună în slujba refacerii materiale și morale a țării. În această ordine de idei, pentru a nu mai îngădui niciodată întoarcerea în preistorie, în coșmarul din care abia am ieșit, nu putem escamota, sub nici un pretext, în primul rînd, un examen sever de conștiință, un proces al greșelilor și abdicărilor, o radioscopie a tuturor erorilor săvîrșite de noi toți, care au permis dezastrul culturii și prăbușirea morală a unui întreg popor, în frunte cu intelectualii săi cei mai aleși, primii chemați și singurii capabili să-l salveze și să-l scutească de ireparabilele pierderi și abominabilele crime săvîrșite împotriva sufletului și spiritului național. Așadar, înainte de a concepe arhitectura noilor structuri și strategia dezvoltării noastre viitoare, ni se cere tuturor să ne aducem contribuția la marele efort de asumare autentică a trecutului, raportarea la trecut, chiar cînd i te opui, făcînd parte din dialectica oricărei inovații adînci, a oricărui gest major de cultură. Căci, să nu uităm, istoria adevărată este, în realitate, — dacă nu în primul rînd — mai mult suma operelor de cultură și civilizație create de un popor, decît înșiruirea cronologică a unor evenimente ori date. Iar cultura este factorul determinant al evoluției omului și umanității. Acest adevăr axiomatic trebuie făcut cunoscut tuturor, pentru a nu mai putea fi ignorat de nimeni. Cei ce au făcut-o pînă acum, izgonind cultura din cetate, au îngăduit nașterea și proliferarea monștrilor, devenind, vai, administratorii mizeriei, marasmului, și dezastrului întregii țări.

Construirea noii societăți civile și a statutului de drept, o societate cu adevărat democratică, în slujba omului, care să-i garanteze toate drepturile inalienabile, impune cu necesitate continuarea și adîncirea Revoluției la nivelul conștiinței și moralei oamenilor, a mentalității și moravurilor, atît de schilodite și pervertite de-a lungul celor 40 de ani de totalitarism și obscurantism. Acest demers presupune un proces mult mai îndelungat, și, desigur, mai dificil decît toate. Înfăptuirea tuturor obiectivelor ce decurg de aici este de neconceput fără restabilirea și promovarea adevăratelor valori ale culturii: științifice, tehnice, filosofice, etice, artistice etc. Cu alte cuvinte, prioritatea absolută a Revoluției noastre o constituie promovarea valorilor, a competențelor și ierarhiilor de merit. Pentru că înnoirea profundă a tuturor structurilor societății, în toate sectoarele, la toate nivelele, reclamă imperios o activitate creatoare și responsabilă, deci oameni competenți, capabili, de înaltă probitate profesională și morală, oameni ajunși la un stadiu înalt de individuație, adică personalități mature și dezvoltate, capabile să-și întrebuințeze cu succes libertatea prin afirmarea plenară a tuturor capacităților cu care sînt înzestrate. Acești oameni, de care avem nevoie, nu există și nici nu pot fi concepuți în afara perimetrului culturii. Se impune, deci, încurajarea elitei intelectuale a națiunii, opțiune indispensabilă, care nu contravine cîtuși de puțin spiritului democratic. Pentru că va trebui să se înțeleagă o dată pentru totdeauna că democrația nu înseamnă promovarea și ocrotirea mediocrităților. Libertatea cucerită trebuie exercitată în mod creator, creativitatea fiind forma cea mai înaltă și mai deplină de manifestare a libertății. Și prima valoare pe care trebuie s-o satisfacă orice operă sau proces de valorificare a trecutului este adevărul.

Adrian BOTA

Victorie!!! — o imagine din Piața Romană.

CENTENAR EMINESCU

I. FRAGMENTARIUM

2259

Cîte nopți eu cugetat-am pîn'se-nvăluie gîndirea [1]
Pîn'ce visele-i gigantici se uscau în nălucire
Adormeam și de asupra-mi stelele îmblau cuminți
Luna strălucea pin crenge [2] ca o pavăză de aur
Și pin grîul crescut mare ciripeau puii de graur,
Vîntu-ngreunat cu miros trezea-n clopot glas de sfinți.

Păhar nalt îmi părea cerul răsturnat deasupra noastră
Stelele scînteietoare împleau lumea lui albastră
Norii ce plutesc par spume a luminei de argint[3]
Sufletu-mi arbor de cînturi crengile și le-ncovoaie
De visări îngreuiate iar a florilor văpaie [4]
Ce lucește-n mii de feluri potolită stă de vînt. [5]

Pe o mreajă de lumină roșie ca zorii zilei
S-a ivit o umbră dulce — fața sfîntă a copilei,
Era marmură pălită, ochii mari *** ilumin' [6]
Și pe umerele albe se-nălțau negre aripe
Haina neagră strălucită lumina a nopții clipe
Părul nempletit era * prins într-o cunună de spin.

[1] inițial: *Ah cînd caut deslegare mi se-nvăluie gîndirea.*
[2] după *cod[rii]*, șters
[3] ultimele trei versuri apar pe pagină și într-o redacție anterioară: ⟨*Un pocal*⟩ *Un pahar înalt e cerul răsturnat deasupra noastră / Soarele-n fund cu lumină împle* ⟨*cupa cea albastră*⟩ *lumea lui albastră / Norii ce plutesc sînt spume a luminei de argint*; ultimul vers mai comportă o variantă: *Norii curg în oști* — apoi: *Norii curg în rîuri albe pe cîmpia cea cerească.*
[4] inițial: *De visări îngreuiate pe cînd luna cea bălaie*
[5] inițial: *Trecînd ca un vis de aur potolită stă de vînt*
[6] inițial: *Palidă era*, apoi: *Era marmură pălită ochii negri turburați*

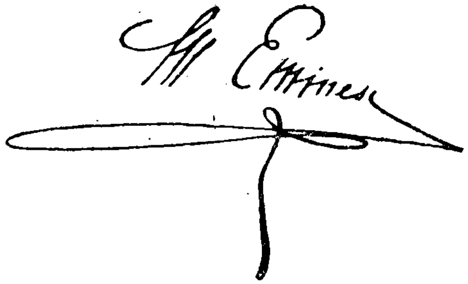
LUCRAT ÎN PERIOADA FECUNDĂ A VIENEI, POEMUL *Memento mori* se va afla pe masa de lucru a poetului și la Berlin. Textele aferente importante — texte numai afiliabile, nu și integrabile *Panoramei deșărtăciunilor* — datează toate de prin 1873: *[Moarte...] (OPERE II*, pp. 177—179*)*, *[Moarte, înger cu-aripi negre...] („Manuscriptum"*, 2/1987, pp. 11 *)*, textul aferent *3 („Manuscriptum"*, 1/1989, pp. 12, 13*)* și segmentul poetic pe care îl edităm acum. Ele stau mărturie unor încercări de restructurare a poemului, de echilibrare a părților lui. Prima și ultima parte a poemului i-au părut poetului, din perspectiva întregului, susceptibile de modificări, de amplificări: ținutul refugiului, al visării, eventual împreună cu preambulul său, intrarea în... și cu o premotivare a opțiunii și încheierea demersului onto-gnoseologic prin instituirea principiului cunoscut prin revelație de la bun început în lumea visată, regăsit de astă dată pe calea cunoașterii, moartea, «înger cu-a ripi negre». În fapt, insistența în a defini raportul dintre viață și moarte, dintre trecător, peren — în sensul de durabilitate limitată și etern face ca finalul poemului să nu constituie foarte evident încheierea unui parcurs circular. Acesta rămîne doar aproximat și se împlinește printr-un text aferent, prin poemul *[Moarte...]*. Revenind în lumea visării, o lume evident a esențelor și nu a aparențelor, în sfera tematică în care se înscrie și textul pe care-l restituim, să remarcăm că în celelalte două versiuni ale sale, cea din textul definitiv și cea a textului aferent *3*, recuzita este acuzat creștină. Facem această observație întrucît nu ni se pare întîmplător că doar elemente creștine subzistă unei prăbușiri care antrenează tot ceea ce este *Vanitas vanitatum vanitas*, inclusiv toate celelalte religii:

«*Cu-n cer încărcat de mite asfințești din ev în ev*».

Întrucît privește datarea textului pentru care optăm, 1873, aceasta se datorează grafiei cu celebra peniță subțire berlineză și unor grafeme, căci hîrtia filigranată cu un misterios, cel puțin pentru noi, PATH, este vieneză cum o atestă însemnul de pe *verso*-ul ei:

«*COMITETUL CENTRAL/ PENTRU SERBAREA/ DE LA PUTNA/ 1871*»

Oxana BUSUIOCEANU

II. PAGINI GERMANE

Izvoarele unui text fundamental

EMINESCU TRANSCRIE ÎN MANUSCRIsul **2276** B, 18v, 19rv, 20r, cu titlul *Cosmogonie der Inder*, un text pe care exegeții operei sale îl pun în legătură cu *Scrisoarea I*, cu *Kamadeva* și cu alte scrieri ale poetului. Perpessicius îl reproduce parțial în comentariile la *Scrisoarea I* și *Kamadeva.* [1] O transliterare, cu traducere, dă Gherasim Pintea în „*Manuscriptum*", în 1981, [2] și o altă transliterare dă Helmuth Frisch, cu o traducere de Roxana Theodorescu, în „*Caietele Mihai Eminescu*", în 1985.[3]

Problema izvoarelor acestui text fundamental pentru geneza cîtorva din capodoperele eminesciene stă în atenția cercetătorilor încă din 1884, cînd Ion Alecsandri, fratele poetului, o pune în discuție în scrisoarea către Titu Maiorescu publicată în „*Convorbiri literare*" în 1 iulie 1884. Problema raporturilor textului lui Eminescu cu literatura indiană este reluată de Teohari Antonescu în studiul *Priviri asupra filosofiei Upanișadelor*, publicat în „*Convorbiri literare*" în 15 februarie 1899. Scrisoarea lui Ion Alecsandri și studiul lui Teohari Antonescu sînt utilizate de Perpessicius ca texte fundamentale în comentariile la poeziile *Călin*, *Scrisoarea I*, *Kamadeva.* Problema sursei de la care pornește Eminescu rămîne totuși nerezolvată cîtă vreme studiul comparativ nu merge mai departe de consemnarea apropierilor tematice. Perpessicius caută să scoată exegeza eminesciană din acest impas, care se prelungea de mai bine de o jumătate de secol. «Ca și pentru *Rugăciunea unui Dac* — scrie Perpessicius în comentariile la *Scrisoarea I* — problema izvoarelor ce au inspirat tabloul originei lumilor în *Scrisoarea I* nu numai a preocupat, dar a și îndîrjit pe cercetători, care nu o dată însoțesc textul propus cu vii note polemice. Lăsînd studiilor sau bibliografiei respective sarcina de a grupa numele și contribuțiile diferiților cercetători, ne vom opri la cîteva din sursele indicate chiar în manuscrisele poetului și după aceea la cîteva texte, ce și sub raportul cronologiei și sub acela al valorii lor intrinsece ni se pare că merită să fie reținute. În ms **2276 II.** 18v, cu o frumoasă scriere gotică, cu cerneală neagră, într-un caiet de cursuri, figurează un capitol intitulat *Cosmogonie der Inder*, care și începe cu *Imnul creațiunii* din *Rig Veda*, după care urmează exegeza lui. Că avem a face cu note de curs se poate lesne vedea, confruntînd vecinătățile și tabloul prelegerilor, reprodus mai sus. Cîteva pagini mai departe (f. 22v sq.), cu același scris și aceeași cerneală, note din N.G. *(Neuere Geschichte)*, cursul lui Droysen și ceva mai departe (f. 30 sq: *U.s. u.G. de Egypter*, 12/6, cursul lui Lepsius) ceea ce constituie un bun reper cronologic. E vorba, așadar, de luna iunie și semestrul de vară — mai curînd din 1873.» Perpessicius revine asupra acestui text în comentariile la *Kamadeva*, cînd ține să precizeze că este vorba de note de curs. «E vorba de acel curs universitar, *Die Cosmogonie der Inder*, al lui Weber (cf. cap. *Scrisorii I-a*, vol. II, pag. 176 și 181), din care am extras textul german al *Imnului creațiunii.*» Imediat după aceea urmează interpretarea imnului și a acelui principiu generator al lumilor, iubirea *(«Die erste bewegende Macht war Kâma die Liebe»).*

Problema izvoarelor acestui text eminescian apare, în opinia lui Perpessicius, rezolvată, de vreme ce reprezintă note de curs, luate la prelegerile lui Weber, profesorul de la Universitatea din Berlin. Documentul principal, *Anmel dungs-Buch*, în care Eminescu trece cursurile profesorilor săi la Universitatea din Berlin și obține semnătura lor, nu cuprinde numele lui Weber, dovadă că nu s-a înscris la cursurile sale de indianistică. Nu înseamnă însă că nu le putea frecventa. Topografia manuscrisului, întreprinsă

---

[1] M. Eminescu, *Opere II, Poezii tipărite în timpul vieții*, București, 1943, p. 181; *Opere III, Poezii tipărite în timpul vieții*, București, 1944, p. 334.

[2] „*Manuscriptum*", XII, nr. 4, [octombrie — decembrie], 1981, pp. 12—16.

[3] „*Caietele Mihai Eminescu*", VI, 1985, pp. 21—23, 39—41.

de Perpessicius, este exactă, însă precizarea sa că textul este scris « cu o frumoasă scriere gotică » ar fi trebuit să-i dea de gîndit că nu putea lua note la un curs cu o asemenea caligrafie.

Problema originii lumilor îl preocupa pe Eminescu şi, după textul, german caută să dea o traducere a lui în manuscrisele **2262** şi **2306**.[4] Comentatorii le apreciază ca « retraduceri » ale « traducerii » textului german făcută de Eminescu.

Sîntem în măsură să elucidăm definitiv această controversă ştiinţifică ce durează de mai bine de un secol.

Textul german din manuscrisul eminescian nu este o traducere a poetului, ci o *transcriere*, iar versurile româneşti pe care le dă sînt *traduceri* după transcriere şi nu *retraduceri*.

Eminescu îşi face extrasul din conferinţa lui Martin Haug, *Die Kosmogonie der Inder*, ţinută la Cercul antropologic din München în 26 martie 1873 şi publicată în „*Beilage zur Allgemeine Zeitung*", suplimentul ziarului „*Allgemeine Zeitung*" din Augsburg, în 4 iunie 1873 şi 5 iunie 1873.[5] Publicăm textul integral al conferinţei pentru studiul comparativ. Un prim aspect care se impune atenţiei îl constituie faptul că poetul transcrie, ca un text continuu, cele două poezii, cum le reproduc toţi comentatorii şi cercetătorii români. Martin Haug precizează, pe de altă parte, că preia poeziile în traducerea lui Max Müller. Are în vedere cartea *Essays* tipărită la Leipzig în 1869.[6] Transcriem conferinţa integral şi pentru faptul că şi părţile omise de poet sînt importante pentru exegeza eminesciană. Dealtfel, conferinţa constituie textul fundamental pentru „indianismul" poetului nostru naţional.

Publicăm prima parte a conferinţei lui Martin Haug, marcînd cu alt corp de literă părţile extrase de Eminescu în transcrierea sa.

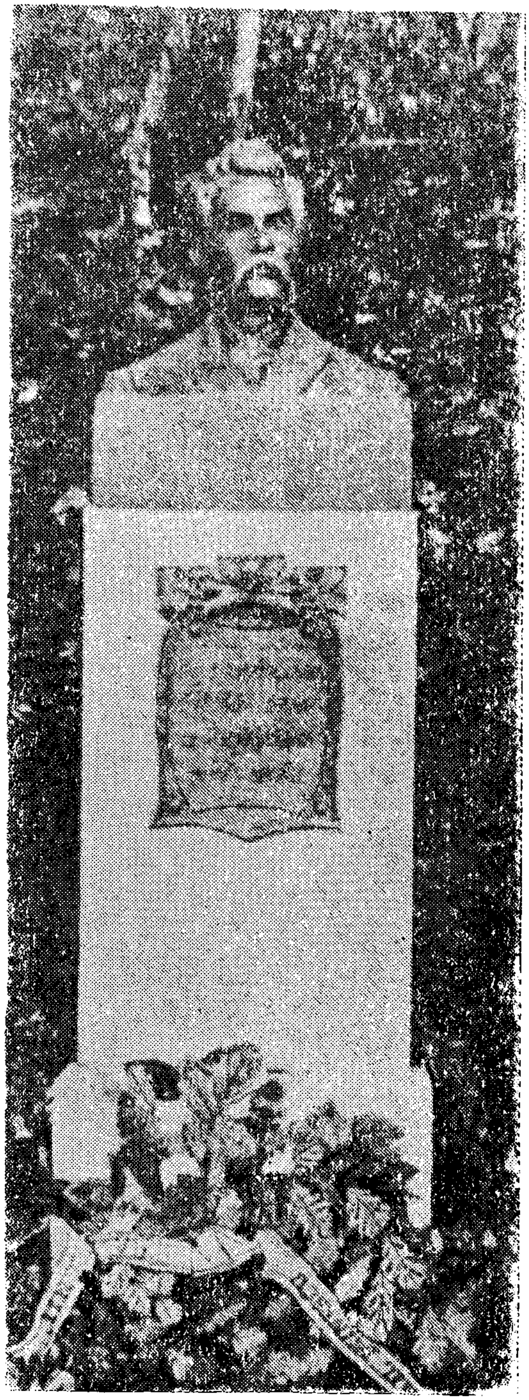
D. VATAMANUIC

---

[4] M. Eminescu, *Opere II*, pp. 183—185.

[5] „*Beilage Allgemeine Zeitung*", nr. 155, 4 iunie 1873, pp. 2373—2374 şi nr. 156, din 5 iunie 1873, pp. 2390—2392.

[6] Amita Bhose, *Eminescu şi India*, Iaşi, Editura „Junimea", 1978, pp. 147—152. Dă textele eminesciene şi mai multe traduceri în limbi străine. Nu reproduce traducerea lui Max Müller, singura care interesa, alături de textele eminesciene.

Bustul lui Eminescu de la Dumbrăveni — Suceava (1902), opera sculptorului Oscar SPÄTHE (Fotografie din colecţia Pr. Constantin JABA, **oferită Muzeului Literaturii Române). Pe soclu, era inscripţia: « Ne-n**ţeles rămîne gîndul/ Ce-ţi străbate cînturile./ **Zboară** vecinic, îngînîndu-l,/ Valurile, **vînturile!»**

DIE KOSMOGONIE DER INDER

von Martin HAUG

(Vortrag gehalten im antropologischen Verein zu München am 26 März 1873)

[I]

Wie entstand die Welt? wie die unzähligen Formen und Wesen die wir erblicken? Diese Frage nach dem Ursprung aller Dinge, ja nach dem des Seins überhaupt, ist keine neue, die erst die moderne Naturwissenschaft aufgeworfen und zu lösen unternommen hätte, sondern eine uralte; ja sie reicht sogar in Zeiten zurück in die wir (ob mit Recht oder Unrecht, bleibt dahingestellt) die Anfänge der Kultur zu setzen gewohnt sind.

Wie es sich von selbst versteht, kann kein altes Kulturvolk wirkliche Schöpfungsurkunden besitzen, d.h. Dokumente in denen der Hergang bei der Schöpfung protokollarisch wie ein historisches Faktum verzeichnet wäre: denn die einzig echten und untrüglichen Schöfungsspuren vergangener Zeiten, die Petrefakten, die man trotz der grossen Lückenhaftigkeit doch mit Recht als die wirklichen Schöpfungsurkunden zu betrachten hat, beweisen zur Genüge dass er viele Jahrtausende hindurch Geschöpfe der verschiedensten Art gab aber ohne die Anwesenheit von Menschen, den einzigen Trägern historischer Ueberlieferungen auf Erden. Damit soll nicht gesagt sein, dass es keine alten Urkunden gebe für welche der Anspruch historischer Berichte der Schöpfungsvorgänge erhoben worden ist, und noch erhoben wird. Ihre Quelle soll indess göttlich und nicht menschlich und ihr Inhalt durch direkte Offenbarung von Seiten der Gottheit oder besser an einzelne bevorzugte Individuen derselben, wie Moses, Zoroaster, Wjâsa u.a., übermittelt worden sein. Die Geschichte kennt indess so wenig als die Naturwissenschaft eine direkte göttliche Offenbarung, die nur für das gläubige Gemüth, aber nicht für den Forscher existiert.

Wenn es nun keine Schöpfungsurkunden im historischen Sinn geben kann, so dürfte mancher denken jene angeblichen Schöpfungsberichte könnten wenigstens als Schöpfungssagen gelten, d.h. als uralte bis zu den Anfängen der Menschheit hinaufreichende Ueberlieferungen, die im Verlauf der Zeit vielfach entstellt worden seien, aber doch Kern der Wahrheit enthalten. Diese Annahme dürfte sogar eine Stütze in dem Umstande finden, dass in den alten Schöpfungsberichten der verschiedensten alten Völker in manchen Punkten eine zum Theil uberraschende Uebereinstimmung sich findet. So treffen wir in dem indischen, phönizischen, chaldäischen und hebräischen Berichte die dunkle Wassermasse des Chaos und den sie bewegenden Geist, in der indischen, phönizischen und orphischen Kosmogonie das Welt-Ei, in der mosaichen und zoroastrischen sechs sukzessive Schöpfungen der verschiedenen Sinnesobjekte, in der erstern nach sechs Tagen, in der letztern nach sechs auf ein Jahr vertheilten Perioden geordnet. Ja, die Aehnlichkeit einiger, wie z.B. der indischen, phönizischen und orphischen, ist so gross, dass man einen gemeinsamen Ursprung anzunehmen fast genöthigt ist.

Trotzdem dürfte die Annahme einer uralten, wenn auch entstellten, gemeinsamen Schöpfungssage kaum zu rechtfertigen sein. Die Urmenschen kümmerten sich, wie es eigentlich selbstverständlich ist, nur um Befriedigung der nächstliegenden Bedürfnisse,

COSMOGONIA INDIENILOR

de Martin HAUG

(Conferință rostită la
Cercul antropologic
din München,
în ziua de 26 martie 1873)

[I]

Cum a luat naștere lumea? Cum au apărut nenumăratele forme și creaturi pe care le vedem? Această întrebare cu privire la obîrșia tuturor lucrurilor și mai ales cu privire la originea ființei nu este nouă și nu știința modernă a naturii a pus-o pentru prima oară, încercînd s-o rezolve, ci este o întrebare străveche; ba chiar o întîlnim și în timpuri îndepărtate în care noi (fie pe drept, fie pe nedrept, — aceasta rămîne de precizat) sîntem obișnuiți să situăm începuturile culturii.

După cum este de la sine înțeles, nici o cultură populară veche nu deține dovezi reale privind creația lumii, adică documente în care desfășurarea genezei să fi fost înregistrată protocolar, ca un fapt istoric: întrucît singurele urme autentice și neîndoielnice ale creației lumii timpurilor trecute, fosilele — pe care, în pofida marilor lor lacune, avem a le socoti, totuși pe drept, ca pe niște mărturii reale ale creației —, dovedesc îndeajuns că de-a lungul a multor milenii aceasta a căpătat prin creaturi cele mai diverse chipuri, dar fără prezența oamenilor, singurii purtători, pe pămînt, ai tradițiilor istorice. Nu trebuie să se spună cu aceasta că nu dispunem de nici un document din vechime pentru care să se fi ridicat pretenția de relatare istorică a evenimentelor creației lumii și pentru care încă se mai ridică această pretenție. Sursa lor trebuie însă să fie comunicată pe cale divină, nu umană, iar conținutul lor prin revelație nemijlocită din partea divinității sau, mai bine zis, a unor indivizi preferați pentru aceasta, luați în parte, ca Moise, Zarathustra, Wjâsa ș.a. Istoria cunoaște însă tot atît de puțin ca știința naturii o revelație divină directă, revelație care există doar pentru firea credincioasă, nu însă și pentru cercetător.

Dacă, așadar, nu putem obține dovezi despre creație în sens istoric, atunci fie-ne îngăduit să socotim că unele dintre acele relatări imaginare despre crearea lumii ar putea cel puțin să aibă valoarea unor legende despre geneză, cu alte cuvinte, să valoreze ca tradiții tot atît de vechi ca începuturile omenirii, tradiții care în decursul timpului vor fi fost de multe ori denaturate, dar care conțin totuși un sîmbure de adevăr. Ipoteza aceasta și-ar putea chiar găsi un suport în faptul că, în vechile povestiri despre geneză ale celor mai diferite popoare din antichitate, în unele puncte se găsesc, în parte, concordanțe surprinzătoare. Astfel, în povestirile indiene, feniciene, caldeene și ebraice întîlnim misterioasa întindere de apă a haosului și spiritul care o pune în mișcare, în cosmogonia indiană, feniciană și orfică oul-lume, în cea mozaică și zoroastrică șase creații succesiv orînduite ale diferitelor obiecte ale simțurilor, în prima după șase zile, în cealaltă după șase perioade distribuite pe parcursul unui an. În orice caz, similitudinile unora dintre ele, bunăoară ale celor indiene, feniciene și orfice sînt atît de mari încît aproape că ești constrîns să admiți o origine comună.

Cu toate acestea, cu greu s-ar putea îndreptăți ipoteza unei străvechi legende comune, fie ea și denaturată, cu privire la geneză. Oamenii primitivi se îngrijeau, cum

und halten gewiss zuerst weder Interesse noch Verständniss für ihren eigenen Uranfang noch den der sie umgebenden Welt. Die Menschheit existierte sicherlich schon Jahrtausende ehe durch Intelligenz hervorragende Köpfe sich nur für die nächstliegende Vergangenheit interessierten, und durch Festhaltung wichtiger Ereignisse und Genealogien den allerersten Grund zur Geschichte legten. Von da bis zurück zu den ersten Anfängen der Menschheit war es aber noch ein weiter Schritt, und Jahrhunderte vergiengen ehe überhaupt die Frage danach gestellt wurde. Sie konnte in Ermangelung aller sicheren Ueberlieferung nur durch Spekulation zu lösen versucht werden. Diese könnte sich ihrerseits bloss auf Naturbeobachtung stützen. So sind die Kosmogonien und Schöpfungsberichte aller Völker schliesslich nur Spekulationen philosophischer Köpfe, und als die ersten Anfänge der Naturwissenschaft und Naturphilosophie zu betrachten.

Unter den Kosmogonien der alten Kulturvölker nimmt, was die Tiefe der Spekulation betrifft, unstreitig die indische den ersten Rang ein. Sie ist uns in verschiedenen im Detail haufig abweichenden Fassungen überliefert; aber doch lasst sich noch deutlich eine gemeinsame Grundlage erkennen, die in einer gewiss sehr alten philosophischen Spekulation zu suchen ist. Die Hauptquelle für unsere Kenntniss der indischen Kosmogonie in all ihren Details sind die so genannten Purânas, welche die Mythologie, Genealogie und Sagengeschichte behandeln. Diess sind sehr umfangreiche Werke, deren Zahl gewöhnlich auf achtzehn angegeben wird. Unter den Materien die sie behandeln steht immer die Weltschöpfung obenan, die sofort als eine doppelte, nämlich als Urschöpfung und Wiederschöpfung nach vorhergegangener periodischer Zerstörung, gefasst und beschrieben wird. Das Alter derselben ist sehr verschieden: manche sind schwerlich älter als das 11. oder 12. Jahrhundert, und dienen deutlich sektirerischen Zwecken. Da sie aber im wesentlichen denselben Inhalt haben, und der Name Purâna, « alt, das Alte », schon in frühen auf das indische Alterthum sich beziehenden Angaben verkommt, so dürfen wir mit guten Grund annehmen, dass der Grundstock der Purânas alte Ueberlieferungen enthält. Ausser den kosmogonischen Abschnitten der Purânas ist vor allem die im ersten Kapitel von Manu's Gesetzbuch enthaltene Schöpfungsgeschichte zu erwähnen, die sicherlich der vorchristlichen Zeit angehört. Sie stimmt im wesentlichen mit der der Purânas überein, enthält aber doch manches Abweichende.

Die Purânas sowohl als das Gesetzbuch des Manu gelten für uralte bis zur Zeit der Schöpfung hinaufreichende Ueberlieferungen. Brahma, der Schöpfer, berichtete die Vorgänge der Schöpfung dem Wjâsa; dieser erzählte sie seinen Schülern, von denen namentlich Lomaharschana für den Ueberlieferer der purânischen Tradition gilt. Im Gesetzbuche des Manu erzählt Manu der Urmensch, der dort als Schöpfer funktioniert, den ganzen Hergang der Schöpfung dem Vhrigu, der sie weiter übermittelte.

Wie indess längst bekannt ist, sind weder die Purânas noch die verschiedenen Gesetzesbücher die ältesten literarischen Produkte des indischen Geistes, sondern die Wedas. Obschon es vier an der Zahl sind, und jeder derselben, wenn alle dazu gehörigen Schriften gerechnet werden, einen beträchtlichen Umfang hat, so findet sich doch nirgends ein detaillierter Schöpfungsbericht wie ihn uns die Purânas bieten. Aber die Grundzüge der spätern indischen Kosmogonie lassen sich ohne grosse Mühe sogar in den älteren Theilen dieser gewiss uralten Schriften (sie mögen zum Theil bis 2000 v. Chr. zurückgehen) nachweisen.

Ehe ich zur Darstellung der in Manu und den Purânas enthaltenen Kosmogonien schreite, dürfte es nicht überflüssig sein die kosmogonischen Gedanken und Andeutungen der Wedas etwas näher darzulegen. Diese sind in einigen Hymnen des zehnten Buches der Lieder des Rigweda, des ältesten literarischen Monuments des ganzen indogermanischen Stammes, enthalten. Die wichtigste wurde schon von Colebrooke in seinen berühmten bahnbrechenden Essay über die Wedas übersetzt, und ist seitdem öfter bearbeitet worden. Ich theile sie hier in der metrischen Uebersetzung von Max Müller mit, die mir indess an mehreren Stellen der Berichtigung zu bedürfen scheint, deren Erläuterung ich als zu weit abliegend hier übergehen muss.

de fapt se înțelege de la sine, doar de satisfacerea trebuințelor imediate și cu siguranță că, în primul rînd, nu manifestau nici un interes și nici o înțelegere pentru propria lor origine primordială și nici pentru aceea a lumii înconjurătoare. Negreșit că omenirea a existat cu mii de ani mai înainte ca, datorită inteligenței unor minți strălucite, ea să se fi preocupat de trecutul apropiat și, prin reținerea întîmplărilor mai importante și a genealogiilor, să fi pus cea dintîi bază a istoriei. De aici îndărăt, pînă la primele începuturi ale umanității, era însă de făcut un pas mare și au trecut milenii mai înainte ca, într-adevăr, problema privitoare la aceasta să fi fost pusă. În lipsa oricărei tradiții certe, ei puteau încerca o rezolvare doar cu ajutorul speculației. În ce-i privește, se puteau bizui exclusiv pe observarea naturii. În felul acesta, cosmogoniile și povestirile despre geneză ale tuturor popoarelor trebuie, la urma urmei, socotite doar ca speculații ale minților filosofice și drept prime începuturi ale științei naturii și filosofiei naturii.

Între cosmogoniile vechilor culturi populare, care au atins profunzimile speculației, cea indiană deține în mod incontestabil primul loc. Ea ne-a fost transmisă în versiuni care diferă în detalii, adesea acestea fiind divergente; dar, cu toate acestea, cosmogonia indiană încă ne permite să recunoaștem clar o temelie comună, care este de căutat într-o desigur foarte veche speculație de ordin filosofic. Principala sursă a cunoașterii noastre referitoare la cosmogonia indiană, în toate amănuntele sale, o constituie așa-numitele *Purane*, care tratează mitologia, genealogia și legendele istorice. Acestea sînt lucrări voluminoase, al căror număr, menționat de obicei, este optsprezece. Între temele de care se ocupă acestea, la loc de frunte se situează întotdeauna geneza lumii, care de la bun început este înfățișată și zugrăvită ca una dublă, anume ca creare și ca re-creare după o prealabilă distrugere periodică. Vechimea *Puranelor* este extrem de diferită: unele abia dacă au o vechime mai mare de 11 sau 12 secole, servind limpede scopuri ale sectelor. Întrucît, însă, au, în esență, același conținut, iar numele *Purana*, « vechi, tradițional », chiar în perioadele timpurii ale antichității indiene și-a tocit sensul adecvat, am putea pe bună dreptate să admitem că trunchiul de bază al *Puranelor* conține vechi tradiții. În afara secțiunilor cosmogonice ale *Puranelor*, este de menționat, înainte de toate, istoria creației inclusă în primul capitol al *Codului lui Manu*, care sigur aparține unei epoci anterioare creștinismului. În esență, relatarea concordă cu aceea din *Purane*, dar conține totuși unele elemente divergente.

Atît *Puranele*, cît și *Codul lui Manu* trec drept documente foarte vechi, mergînd pînă în epoca tradițiilor retrospective referitoare la geneză. Brahma, creatorul, relata lui Wjâsa întîmplările creației; acesta le povestea învățăceilor săi, dintre care îndeosebi Lomaharcana trece drept transmițătorul tradiției puranice. În *Codul lui Manu*, acesta istorisește despre omul primordial, care acolo îndeplinește funcția de creator, întreaga evoluție a lumii fiind relatată lui Vhrigu, care o transmite mai departe.

Dar, cum demult este cunoscut, nici *Puranele* și nici diferitele cărți de legi, ci *Vedele* sînt cele mai vechi produse literare ale spiritului indian. Deși patru la număr, similare, atunci cînd s-a ținut cont de toate scrierile care intră în sfera lor, proporțiile s-au dovedit considerabile, dar nicăieri nu s-a găsit o relatare mai detaliată a genezei decît aceea pe care ne-o oferă *Puranele*. Totuși, elemente ale cosmogoniei indiene mai tîrzii pot fi detectate fără multă osteneală chiar și în părți mai vechi ale acestor scrieri negreșit foarte vechi (parțial, ele pot să dateze și din anul 2000 înainte de Christos).

Mai înainte de a trece la expunerea cosmogoniei cuprinse în *Codul lui Manu* și în *Purane*, poate că nu ar fi de prisos să prezentăm ceva mai îndeaproape ideile și aluziile cosmogonice din *Vede*. Acestea se găsesc în cîteva imnuri din cartea a zecea de cîntece din *Rig Veda*, a celui mai vechi monument literar al întregii seminții indogermanice. Cel mai important a și fost tradus de Colebrooke, în celebrul său eseu deschizător de drumuri cu privire la *Vede*, iar de atunci a fost de mai multe ori cizelat. Vi-l împărtășesc aici în traducerea metrică a lui Max Müller, care mie mi se pare că în multe locuri are nevoie de puneri la punct, a căror explicitare trebuie să o trec cu vederea, ca fiind aici deplasată.

Da war nicht Sein, nicht Nichtsein — nicht das Luftmeer, *
Nicht das gewobne Himmelszelt da droben —
Was hüllte ein? Wo barg sich das Verborgne?
War's wohl die Wasserfluth, der jähe Abgrund?

Da war nicht Tod — Unsterbliches war nirgends —
Nichts schied die dunkle Nacht vom hellen Tage.
Es hauchte hauchlos in sich selbst das Eine.
Anders als diess ist fürder nichts gewesen.

Und dunkel war's, ein unerleuchtet Weltmeer,
So lag das All im Anfang tief verborgen;
Das Eine nur, gehüllt in dürrer Hüsfe,
Wuchs und erstand kraft seiner eignen Wärme.

Und Liebe überkam zuerst das Eine,
Der geist'gen Inbrunst erster Schöpfungssame.
Im Herzen sinnend spürten weise Seher
Das alte Band, das Sein an Nichtsein bindet.

Der Strahl, den weit und breit die Seher sahen,
War er im Abgrund, war er in der Höhe?
Man streute Samen, es entstanden Mächte —
Natur lag unten, oben Kraft und Wille.

Wer weiss es denn, wer hat es je verkündet,
Woher sie kam, woher die weite Schöpfung?
Die Götter kamen später denn die Schöpfung —
Wer weiss es wohl von wannen sie gekommen?

Nur er, aus dem sie kam, die weite Schöpfung,
Sei's dass er selbst sie schuf, sei's dass er's nicht that,
Er der vom hohen Himmel her herabschaut —
Er weiss es wahrlich! Oder weiss auch er's nicht?

Beilage zur Allgemeinen Zeitung.

Diese merkwürdige Hymne, die ein tiefsinniger indischer Naturphilosoph vor wenigstens dreitausend Jahren dichtete, enthält schon die Keime der späteren indischen Kosmogonie. Sie gibt Zeugniss von der hohen Stufe geistiger Entwicklung welche die arischen Inder schon in früher Zeit erklommen hatten. Sie zeigt, dass über den Anfang aller Dinge schon viel spekuliert wurde und dass die Sprache bereits Ausdrücke für die abstraktesten Begriffe besass. Die Grundgedanken dieser uralten naturphilosophischen Spekulation, soweit sie sich dieser Hymne entnehmen lassen, und auch in andern Weda Stellen wiederkehren, sind kurz folgende. Die Entstehung des Alls und seiner bunten Wesenmenge ist ein Räthsel, das die Weisen zu lösen unternommen; ob mit Erfolg, bleibt dahingestellt. Niemand kann das Geheimniss offenbaren; selbst die Götter sind nicht im Stande den Schleier zu lüften; denn sie sind später als die Entwicklung des Universums; sie sind nicht die ersten Schöpfer. Ja selbst der Herrscher des Alls im höchsten Himmel dürfte

* Pasajele subliniate au fost reținute de Eminescu și au fost publicate, inclusiv în revista noastră.

1 *Pe cînd ființă nu era, nici neființă *,*
Nici aer și nici cerul de sine mișcător —
Ce exista în hău? Ce ascundea ascunsul?
Era potop de ape plutind peste abis?

2 *Cînd moarte nu era — și nici nemoarte —*
Fără de haturi noaptea era față de zi.
În sine Unu respira fără suflare.
Și nu era încolo nimic să mai fi fost.

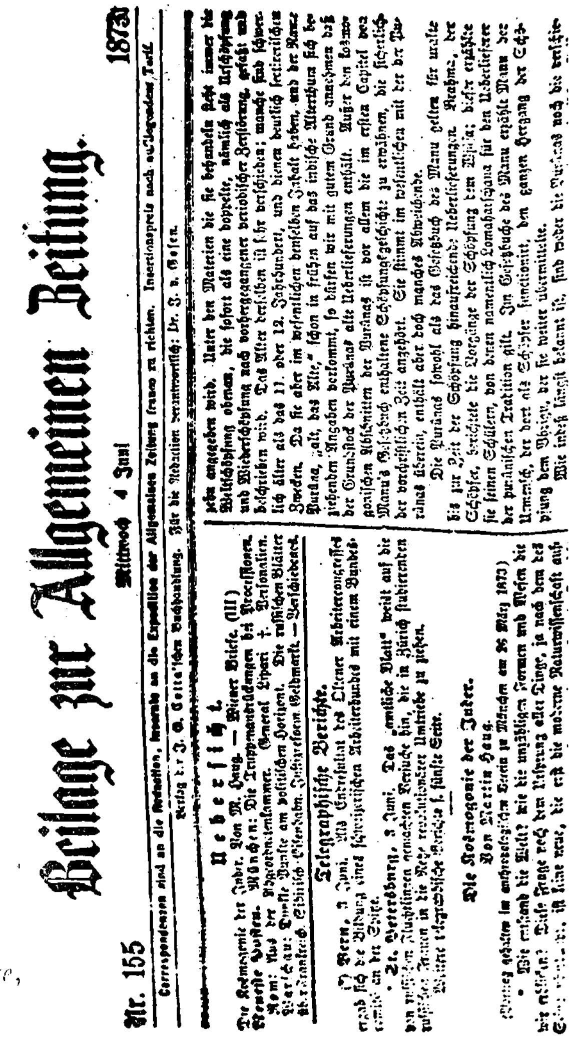
3 *Era întunecime, un ocean de beznă,*
Adînc ascuns în începuturi universul;
El, Unu, tainic, în coaja lui uscată,
De propria-i căldură zorit mereu creștea.

4 *Întîi și-ntîi iubirea răzbi din hău la Unu,*
A spiritului caldă sămînță-demiurg.
În inimi visătoare vizionarii simt
Ființa puntea veche trecînd din neființă.

5 *Raza ce ei deodat' în lung și-n lat zărit-au,*
Era jos, în abis, ori sus, în nalte ceruri?
Ș-a-mprăștiat sămînța și-au răsărit puteri —
Natura-i dedesubt, sus forța și voința.

6 *Cine cunoaște, oare, și-a dat vreodat' de știre*
De unde vine-această nemărginită lume?
Zeii venit-au mai tîrziu decît aceasta —
Și cine știe sigur de unde ei veniră?

7 *Doar el, din care lumea făr-de hotar se trage,*
Fie că el o a creat, fie că nu,
El care din înalturi la noi distant privește,
Cu-adevărat o știe! Sau poate că nici el?

Beilage zur Allgemeinen Zeitung.
Nr. 155 Mittwoch 4 Juni 1873
Die Kosmogonie der Inder.
Von Martin Haug.

Acest imn remarcabil, pe care, în urmă cu cel puțin trei mii de ani l-a compus un profund filosof al naturii indian, conține germenul însuși al cosmogoniei indiene de mai tîrziu. El depune mărturie cu privire la înalta treaptă pe care a atins-o încă din timpuri străvechi dezvoltarea spirituală a indienilor arieni. Imnul dovedește că deja se făceau multe speculații asupra începutului tuturor lucrurilor și că limba deținea de-acum expresii pentru cele mai abstracte noțiuni. Ideile fundamentale ale acestei străvechi speculații de filosofie a naturii, în măsura în care se lasă întrevăzute în acest imn și în măsura în care, de asemenea, revin în alte locuri din *Vede*, sînt — pe scurt — cele ce urmează. Geneza cosmosului și a mulțimii sale împestrițate de ființe este o enigmă, la a cărei dezlegare s-au angajat filosofii; dacă cu succes, rămîne de discutat. Nimeni nu poate revela misterul; zeii înșiși nu sînt în stare să ridice vălul; căci ei apar mai tîrziu, în chip de dezvoltare a universului; ei nu sînt primul creator. Ori-

kaum im Stande sein die Frage: ob des All geschaffen wurde, oder nicht, d.h. ob es von Ewigkeit existierte oder einen zeitlichen Anfang nahm, zu lösen. Die Resultate der Forschung, welche wir in dem Liebe dargelegt finden, bezeichnen die äusserste Gränze bis zu welcher menschliche Spekulation vordringen kann, ohne dass sie Anspruch auf Nichtigkeit und Wahrheit erheben könnten.

Ehe diese Schöpfung ins Dasein trat, existierte nur ein Urwesen, in sich geschlossen; die Gegensätze des Seins *(sat)* und Nichtseins *(asat)*, der Unsterblichkeit und des Todes, die erst in Folge des Schöpfungs und Werdeprozesses sich entwickelten, waren noch nicht vorhanden. Dieses Urwesen war die Urmaterie mit der ihre immanenten ewigen Kraft, die durch sich selbst existierte, also nie einen Anfang genommen hat. Sie wird als eine dunkle Wassermasse beschrieben — ein Ausdruck der aber gewiss nur figürlich zu nehmen ist und unserem Erkenntnisskreis einen ungefähren Begriff von dem Urzustand des Alls vor der Schöpfung geben soll. Die Schöpfung ist ein Werdeprozess, eine Entwicklung, nicht das Werk eines selbstbewussten, nach Zwecken handelnden Schöpfers. Diess beweisen schon die Worte die für « das Schaffen » und « Schöpfung » hier gebraucht werden, nämlich *visarjana* und *visrishti*, die eigentlich das Entlassen, die Entlassung, d.h. Emanation, bedeuten, wie denn *srij*, « entlassen », das gewöhnliche Wurzelwort zum Ausdruck der Erschaung der Welt geblieben ist. Die Urmaterie erhitzte sich und mit der Hitze nahm die Entwicklung ihren Anfang. Die erste bewegende Macht war *kâma*, die Liebe, das Verlangen, der *ἔρως* der orphischen, und *πόθος* der phönizischen Kosmogonie; dieser ist das Band zwischen Nichtsein und Sein, denn durch Liebe wird das Nichtexistierende in das Dasein gerufen. Aus dem *kâma* entstand *manas*, die Urvernunft, das eigentlich schöpferische Prinzip. Das Dunkel lichtete sich; ein Lichtstrahl verbreitete sich; die Natur (Materie) sank nach unten, die geistige Kraft *(prayati*, « Energie »*)* strebte nach oben. *[Diese beiden Mächte, die wir mit der zentripetal-und zentrifugalkraft der modernen Naturbetrachtung vergleichen können, sind die eigentlichen Weltschöpfer].*

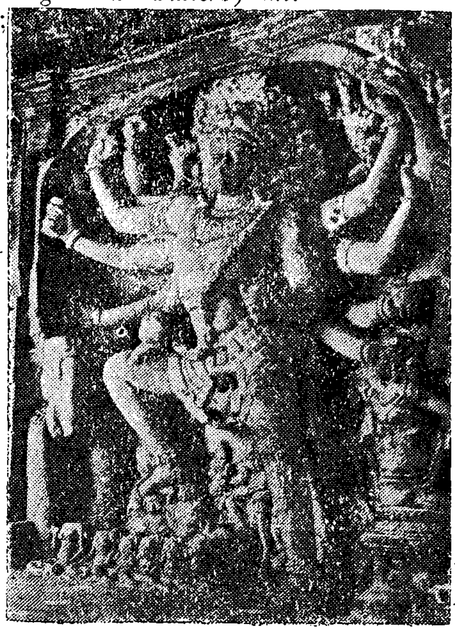
Die geistige Macht, die Urkraft, die in der Materie verborgen lag und durch ihre Entfaltung die Welt schuf, wird als *Hiranjagarbha*, d.i. Goldkeim (goldener Embryo), in einer andern alten hochpoetischen Hymne des Rigweda gepriesen. *Ich führe einige Strophen (ebenfalls nach der metrischen Uebersetzung Max Müllers) an.*

Im Anfang trat hervor der goldene Lichtkeim;
Er war allein der Welt geborner Herrscher;
Er hielt die Erde, hielt den Himmel droben:
Wer ist der Gott dem wir das Opfer bringen?

Der Leben gibt und Kraft, er dessen Segen
Sie alle, sie die Götter selber anflehn;
Unsterblichkeit und Tod sind seine Schatten —
Wer ist der Gott dem wir das Opfer bringen?

Wohin ins All die mächt'gen Wasser eilten,
Träger des Keims, des Lichts Gebärerinnen,
Von dorther kam der Götter Lebensodem —
Wer ist der Gott dem wir das Opfer bringen?

Der mächtig über jene Wasser blickte,
Träger der Kraft, des Heils Gebärerinnen,
Der ob den Göttern einzig Gott gewesen —
Wer ist der Gott dem wir das Opfer bringen?

Rudra — zeu vedic deopotrivă tămăduitor și înspăimîntător. Sculptură din templele din peștera Ellora (sec. VIII).

cum, însuşi stăpînitorul universului, în înaltul cerului, cu greu poate fi capabil să rezolve problema dacă universul a fost creat sau nu, adică dacă el există dintotdeauna sau a avut un început în timp. Rezultatele cercetării, pe care le găsim explicate în iubire, desemnează graniţele extreme pînă unde se poate întinde speculaţia omenească, fără a putea ridica pretenţia de falsitate şi adevăr.

Mai înainte ca această lume să capete existenţă, exista doar o fiinţă primordială, închisă în sine; contrariile fiinţei (sat) *şi nefiinţei* (asat), *ale nemuririi şi morţii, care s-au derulat abia în succesiunea proceselor creaţiei şi devenirii, încă nu existau. Această fiinţă primordială a fost materia primordială şi forţa ei eternă imanentă, care exista prin ea însăşi, aşa încît niciodată nu a avut un început. Ea va fi descrisă ca o întindere întunecată de apă — o expresie care, desigur, este de luat doar la figurat şi care urmează să dea sferei noastre de cunoaştere o noţiune aproximativă despre starea primordială a cosmosului înainte de creaţie. Creaţia este un proces de devenire, o dezvoltare, nu opera unui demiurg conştient de sine, acţionînd potrivit unor scopuri. Acest lucru îl dovedesc chiar cuvintele ce vor fi folosite aici pentru «creaţie» şi «lume», anume* visarjana *şi* visrishti, *care propriu-zis înseamnă eliberare, punere în libertate, cu alte cuvinte emanaţie, aşa cum, în sfîrşit,* srij, *«a libera», a rămas ca rădăcină lexicală obişnuită în exprimarea apariţiei lumii. Materia primordială se înfierbîntă şi odată cu fierbinţeala are loc începutul dezvoltării. Cea dintîi putere dinamică a fost* kâma, *iubirea, dorinţa,* ἔρως *al orficilor şi* πόδος *al cosmogoniei feniciene; aceasta este legătura dintre nefiinţă şi fiinţă. Din* kâma *ia naştere* manas, *raţiunea primordială, principiul creator propriu-zis. Întunericul se rarefiază; o rază de lumină îl străbate; natura (materia) coboară, forţa spirituală* (prayati, *«energie»*) *năzuieşte către înalt.* Aceste două puteri, pe care le-am putea compara cu forţa centripetă şi cu cea centrifugă din cercetarea modernă a naturii, sînt creatorii propriu-zişi ai lumii.

Puterea spirituală, forţa primordială care zăcea ascunsă în materie şi care a creat lumea prin derularea sa, va fi slăvită ca Hiranjagarbha, adică germenul de aur (embrionul de aur), într-un alt vechi imn de o înaltă valoare poetică, din Rig Veda. Citez (de asemenea în traducerea lui Max Müller) cîteva strofe:

1 *Ca sîmbure de aur lumina se ivi;*
Doar ea era al lumii născut stăpînitor;
Şi susţinea pămîntul şi, sus, susţinea cerul:
Care e zeul cărui ofranda i-o aducem?

2 *Viaţă şi putere dă cel al cărui har*
Pînă şi zeii înşişi din ceruri îl imploră;
Vecia şi pieirea sînt ale sale umbre —
Care e zeul cărui ofranda i-o aducem?

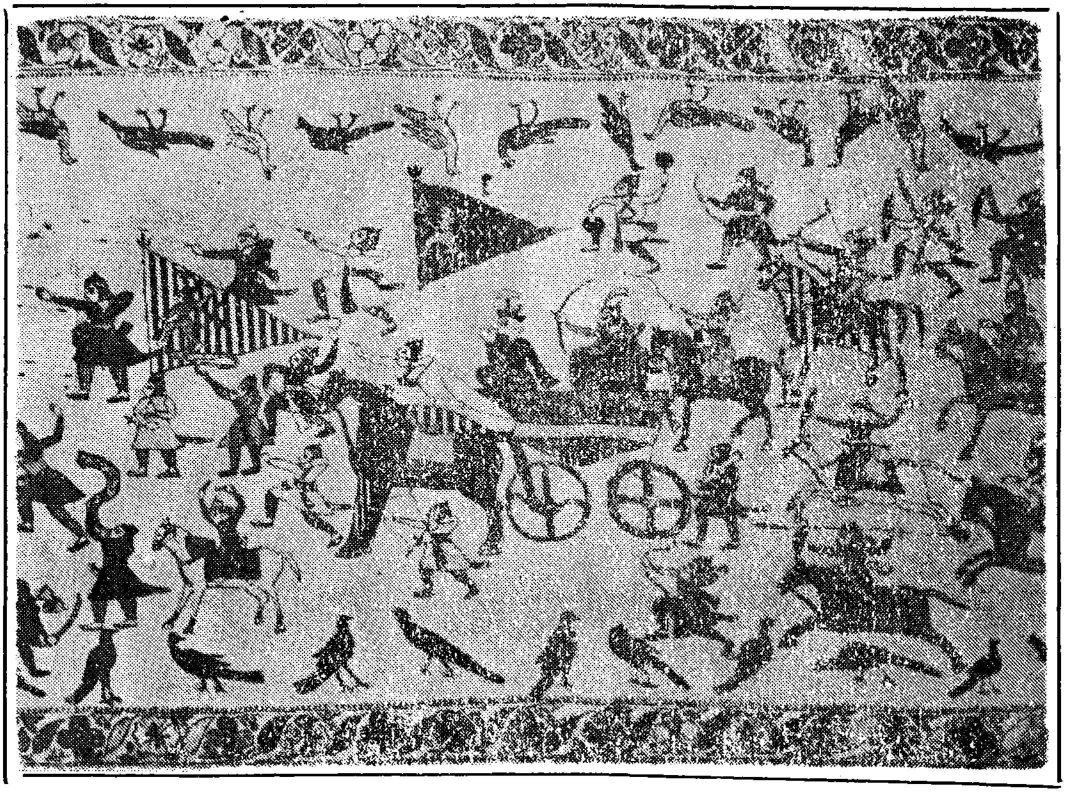
7 *De-acolo unde-n cosmos grăbeau întinse ape,*
De germeni purtătoare şi mame-ale luminii,
De-acolo veni suflul ce zeii-nsufleţiră —
Care e zeul cărui ofranda i-o aducem?

8 *Puternic peste apa aceea strălucea,*
De forţă purtător, izvor de fericire,
Acel ce peste zei el singur zeu a fost —
Care e zeul cărui ofranda i-o aducem?

Vshas — zeiţa zorilor, una din cele mai populare zeităţi vedice. Sculptură în lemn din sudul Indiei.

Die in diesen Hymnen niedergelegten Spekulationen über die Entstehung des Universums sind indessen nicht die einzigen denen wir in den Liedern des Rigweda begegnen. In einer berühmten Hymne (Rigw. 10,90), der magna Charta *des Brahmanenthums, die als Beweis der Abstammung der Brahmanen aus dem Munde Brahmâ's angeführt wird, wird die.* Weltschöpfung als eine Opferung des höchsten Wesens beschrieben. *Dieser eigenthümlichen Auffassung begegnen wir öfter in den Wedas, namentlich in den Ritualbüchern. Das höchste Wesen heisst hier Purusha, „Mann" und „Geist". Es werden ihm tausend Köpfe, tausend Augen und tausend Fusse zugeschrieben: alle Existenzen sind ein Viertel seines Wesens und drei Viertel von ihm das Unsterbliche im Himmel, das aufwärts stieg. (Hier haben wir wieder die Zentripetal und Zentrifugalkraft, aber in Form einer Allegorie.) Als er von den Göttern geopfert wurde, entstand die Sonne aus seinem Auge, der Himmels- und Feuergott aus seinem Munde, der Mond aus seiner Seele, die Luft aus seinem Nabel, der Himmel aus seinem Haupte u.s.w., es entstanden alle lebendigen Wesen, sein Mund wurde der Brahmane, sein Arm der Kschatrija (König und Adel), seine Hüfte der Waischia (Ackerbauer) und sein Fuss der Schûdra (Handwerker und Diener). Dass diese Darstellung rein allegorisch ist, leuchtet ein. Sie besagt, dass der höchste Geist alles durchdringt, und dass alle Wesen nur dadurch bestehen, dass sie einen, wenn auch noch so kleinen, Theil von ihm in sich aufnehmen. Die Vorstellung scheint indess alt indogermanisch zu sein; denn wir finden einen Anklang daran in der altnordischen Kosmogonie, nach der die Söhne Börs den Leichnam des Winterriesen Ymir in ginûngagap, d.i. Chaos, schleiften,]* aus seinem Blute das Meer, aus seinem Fleische die Erde, aus seinen *[Knochen]* die Berge, aus seinem Schädel den Himmel *[machten u.s.w.]*

Bătălia de la Jumkshetra, marea confruntare dintre bine și rău. (Fragment de zid, din secolul XVIII).

Speculațiile cu privire la geneza universului, relatate în aceste imnuri, nu sînt însă singurele pe care le întîlnim în cîntecele cuprinse în *Rig Veda*. Într-un imn celebru *(Rig Veda*, 10, 90*)*, *magna charta* a brahmanismului, care se citează ca dovadă a provenienței brahmanilor din gura lui Brahma, *crearea lumii este zugrăvită ca o jertfă adusă de o ființă supremă.* Această stranie concepție o întîlnim frecvent în *Vede*, anume în cărțile de ritual. Ființa supremă se numește aici Purușa, « bărbat » și « spirit ». Îi sînt atribuite o mie de capete, o mie de ochi și o mie de picioare: toate cele existente sînt un sfert din ființa sa, iar trei sferturi din ea reprezintă nemurirea din cer, în ascensiune. (Avem aici din nou forța centripetă și pe cea centrifugă, însă sub forma unei alegorii.) Purușa fiind sacrificat de către zei, din ochii săi a luat naștere soarele, din gura sa zeul cerului și cel al focului, din sufletul său luna, din ombilicul său aerul, iar cerul din creasta capului său ș.a.m.d., au luat naștere toate ființele vii: din gura sa brahmanul, din brațul său kșatrya (regele și nobilul), din coapsele sale vaișya (țăranul) și din picioarele sale șudra (meșteșugarul și argatul). Evident că această prezentare este pur alegorică. Aceasta vrea să însemne că spiritul suprem pătrunde toate cele și că orice ființă există doar datorită faptului că a inclus o parte, oricît de mică, din spiritul suprem. Ideea pare însă a fi o veche idee indo-germanică, deoarece găsim o reminiscență în această privință în vechea cosmogonie nordică, potrivit căreia fiii lui Bör au prelucrat leșul uriașului zăpezilor, Ymir, transformîndu-l în *ginûngagap*, adică în Chaos, *din sîngele său făcînd marea*, *din carnea sa pămîntul*, *din ciolanele sale munții*, *din craniul său cerul ș.a.m.d.*

(În românește de Leonard GAVRILIU)

Rama și Bharata luîndu-și rămas bun în pădurea în care Rama fusese exilat (Miniatură din Delhi — sec. XVII).

CREANGĂ CENTENAR 1889

ÎN ȘIRUL MANIFESTĂRILOR DIN ACEST an, care au culminat cu Centenarul morții lui Mihai Eminescu, se numără și Centenarul morții celui ce a fost « Nic' a lui Ștefan a Petrei », povestitorul nostru național Ion Creangă, căruia Societatea Numismatică Română i-a dedicat, cu acest prilej, două frumoase medalii:

În medalii comemorative

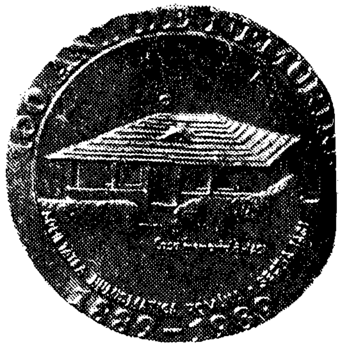
Evenimentul medalistic a fost inițiat de Secțiile Iași și Bîrlad, constituindu-se ca un act de cultură și educație, menit să eternizeze, și prin memoria metalului, personalitatea scriitorului humuleștean:

1. Avers. Central, într-un cerc, apare chipul lui Ion Creangă, cu privirea ușor spre dreapta. Sus, semicircular, numele: « *ION CREANGĂ* ». Dedesubt, semicircular, anii: « *1837—1889* ». Sub bust, în dreapta, inițialele artistului modelator: *V. G.*

Revers. În cîmpul central, Bojdeuca din Iași Sub clădire, în dreapta, cuvintele: «*Casa memorială — Iași* ». Dedesubt, semicircular, legenda: « *SOCIETATEA NUMISMATICĂ ROMÂNĂ — SECȚIA IAȘI* ». Totul într-un cerc. Pe margine, sus, semicircular, textul: « *100 ANI DE NEMURIRE* ». Jos, anii: « *1889—1989* ».

Tombac, 60 mm, Artist modelator: *Vasile Gabor*.

1989 CREANGĂ CENTENAR

2. *Avers.* În centru, bustul ilustrului povestitor cu privirea ușor spre dreapta. Deasupra, imprimate semicircular, cuvintele: «*CENTENAR I. CREANGĂ*». La stînga și dreapta portretului, anii: «*1837*», «*1889*». Sub bust, anul «*1989*» și două ramuri de stejar acolate. În dreapta, inițialele artistului modelator: *F.M*

Revers. În cîmpul central, un cocoș în poziție maiestuoasă, ținînd în cioc o pungă cu bani (eroul povestirii *Punguța cu doi bani*). Sub pasăre, semnătura lui Ion Creangă. Circular, legenda: «*SOCIETATEA NUMISMATICĂ ROMÂNĂ — SECȚIA BÎRLAD*».

Aluminiu și tombac, 60 mm. Artist modelator: *Fetița Maximilian.*

În afara acestor două medalii *, Ion Creangă s-a bucurat și de baterea unei alte medalii, cu prilejul aniversării a o jumătate de secol a Liceului cu același nume din Capitală, în 1976. Medalia se prezintă astfel:

3. *Avers.* În centru, bustul scriitorului. În partea dreaptă, numele: «*ION CREANGĂ*». Sub umărul stîng, inițialele artistului modelator: *S.GR.*

P.S. La data predări manuscrisului, erau bătute numai aceste medalii. *(A.S.)*

Revers. În centru, spre stînga, o carte deschisă și o torță — simbol al științei — stilizate. Sus, pe trei rînduri, legenda: «LICEUL / „ION CREANGĂ" / BUCUREȘTI»

Sub carte, anii «*1926/1976*».

Jos, spre dreapta, o ramură de laur stilizată.

Tombac, 45 mm. Artist modelator: *Șt. Grudinschi.*

Chipul lui Ion Creangă apare și pe o insignă emisă de Editura din București care îi poartă numele. Se prezintă sub forma unui triunghi isoscel, cu colțurile rotunjite. În centru, se află portretul scriitorului, de culoare aurie, pe un fond roșu, de aceeași formă. Marginile insignei sînt albe. Pe ele sînt scrise cuvintele: «*EDITURA „ION CREANGĂ" BUCUREȘTI*». Jos, o steluță aurie în cinci colțuri. Este prevăzută cu ac de prindere și siguranță. Pe suportul de lipire al acului, două inițiale: *M*[*onetăria*] *S*[*tatului*].

Tombac emailat, 20/19 mm.

Aurică SMARANDA

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Petre PANDREA

Sfaturi de înțelept

ERA PRIN ANUL 1957...

O întîmplare tristă — tristă și pentru unul și pentru altul — îl adusese pe părintele meu, cu ani în urmă, mai multă vreme în apropierea lui Petre Pandrea. Mi-a vorbit apoi mult despre omul pentru care rămăsese cu un adevărat cult.

După spusele tatălui meu, îl prețuiam și eu mult pe domnul Pandrea, deși nu-l cunoscusem personal.

Terminasem liceul și doream să urmez filologia-istoria. Dar mai departe de Craiova, unde puteau să-mi mai aducă de acasă cîte ceva, părinții nu mă puteau susține. Bursă, știam că nu voi putea lua din motive ce nu depindeau de mine. Intrasem la Agronomie în Craiova, dar am plecat după prima sesiune de examene, cu gîndul să lucrez, să-mi strîng bani și să merg la facultatea la care doream.

Voi putea strînge bani? Nu voi putea? Voi reuși, apoi? Nu voi reuși? Erau gînduri care mă frămîntau, mai ales că părinții îmi ceruseră să rămîn acasă, să-i ajut la munca pămîntului pe care-l aveau.

În aceste momente grele pentru mine am luat îndrăzneala să-i scriu prietenului tatii, să-i cer un sfat.

În 1957, vara, am venit — mai mult am plecat, de capul meu — la București, cu gîndul să mă înscriu la facultate, dar, cînd am ajuns eu, se încheiaseră înscrierile.

Cred că în acel an l-am cunoscut personal pe dl. Pandrea. Eram prea trist și nu-mi aduc aminte decît figura omului încă plin de viață și camera capitonată cu cărți în care m-a primit, în casa de pe strada Sandu Aldea.

În anul următor, cînd am redevenit student, am mai încercat să-l caut, a mai încercat și părintele meu, dar n-am reușit...

După absolvirea facultății nu l-am întîlnit pe domnul Pandrea. Fusesem reținut asistent la facultatea pe care o absolvisem. I-am scris, bucuros. I-am dat un telefon, stabilind o întîlnire, dar din păcate nu ne-am mai putut întîlni...

*

Am dat aceste detalii fiindcă le-am socotit necesare în înțelegerea scrisorilor ce urmează, scrisori pe care am cutezat să le public gîndind la interesul pe care l-ar putea prezenta pentru cine ar încerca să zăbovească mai mult asupra marelui zbucium care a fost viața și opera acestui copil teribil al zăvoaielor Oltețului.

G. D. ISCRU

I

Bucureşti, 21 iulie 957

Dragul meu,
m-am bucurat primindu-ţi epistola nr. 1. Aştept şi pe celelalte.

M-am bucurat, fiindcă văd că iubitul meu amic Iscru are un băiat care intră la Facultate (*va trebui* să intre!).

Pentru a intra este necesar:

1) ca să lepezi scepticismul, pesimismul, complexele de inferioritate sau cum vrei să le numeşti. Un scriitor român minor, D. V. Barnovschi (amic al meu) a scris o excelentă cărţulie: *Văicăreala care ucide*. Deci:

2) Fruntea sus, voioşie, optimism, « *la paix et la joie* », acea pace şi bucurie de care-mi vorbea olteanul nostru parizianist Const[antin] Brâncuş[i] sau « repauzul intim » al lui Spinoza, un echilibru interior care poate fi obţinut prin voinţă şi higienă psihică şi fizică (somn, scăldat, hrană bună *simplă*);

3) tineretul înclină spre « patetism », tragedie şi altă morfologie. Nu făceam la fel? Schimbi macazul urgent, cel puţin pe timpul examenelor. Se poate face şi obţine. Un medic tîmpit, Coné, ar recomanda să spui de 25 ori pe zi « voi reuşi la examenul de admitere în Universitate ». N-ar fi, totuşi, rău;

4) tatăl tău şi bunul meu prieten să binevoiască să nu te mai utilizeze absolut la nici o muncă agricolă şi de nici un fel. Vrea băiat cu carte? Să-l lase *exclusiv* între cărţi. Vrea băiat la coarnele plugului? E prea tîrziu. Există o « diviziune a travaliului » pe lume, iar noi, intelectualii, *putem* face muncă fizică şi gospodărie numai cînd ne apucă pofta, cheful, pandaliile. Restul, rog să fim lăsaţi la bucoavnele noastre.

Cît timp vei fi în Bucureşti îmi vei da regulat, măcar o dată pe săptămînă, telefon la 74971. Te voi primi cu dragoste părintească şi cu toate onorurile. Te vei împrieteni cu băiatul meu Andrei, student anul IV Medicină Generală. Vei avea la dispoziţie biblioteca noastră mică (a mare mi-a fost arsă în 1948). Vei avea o familie înrudită. Dacă aş avea spaţiu locativ, te-aş lua la mine, dar n-avem decît o singură cameră şi suntem, totuşi, fericiţi cu aproximaţie. Vei locui, probabil, la cămin. Sunt locuri pentru cei care obţin medii mari. Munca prestată la munci agricole este o idioţie. Dacă iei medie mare — Iscru va cîştiga înzecit!

Cu chibzuială, curaj şi încredere vei cîştiga bătălia Bucureştilor. Capitala este plină de olteni. Periferiile înverzite sunt locuite de noi, iar Calea Victoriei a fost construită în ultima jumătate de secol în proporţie de peste 50% exclusiv de olteni. Îţi voi arăta şi dovedi casă cu casă!

Te rog să transmiţi salutări afectuoase lui taică-tău şi mamei tale.

Cînd am să viu pe-acasă la Balş — poate mă reped şi pe la Curtişoara. Am fost de Florii şi am pledat o speţă de huliganism nostimă şi cu bun rezultat pentru client. Cancerul intelectualilor de Bucureşti se cheamă... *lipsa de timp*. Ah, ce fericit eşti, ce fericit eram ca licean în vacanţe şi ca student pe malurile şi prin zăvoaiele parfumate ale Olteţului.

Salut cordial,

Avocat dr. Petre PANDREA

Str. Sandu Aldea 96,
Telefon 74971,
Tramvaie 3, 4 şi 19.
Troleibuz de la Gara de Nord pînă la Arcul de Triumf.

P.S. Spune-i lui Mitru să facă rost de un țăst și cînd viu să-mi prepare o pîine în țăst și o pasăre cu ghiveci (bază de orez, plus zarzavaturi multiple de sezon). S-a șmecherit și el și a părăsit țăstul, cum a făcut fratele meu Iancu?

[Scrisoare, cu cerneală albastră, scris mare, pe 2 pagini (recto/verso) in 4°, în plic « par avion », trimisă, după ștampila poștei, din « Fălticeni, 24.7.57 ». Sosită la « Balș, 26 iul[ie] [19]57 ».

« Destinatar Gelu Iscru, Localitatea Curtișoara / Raionul Balș, Reg[iunea] Craiova, Oficiul poștal Balș »

« Expeditor Avocat Dr. Petre Pandrea, Str. Sandu Aldea 96, raion I. V. Stalin, București. »]

II

4 august 957

Dragul meu Iscru,
am primit și a doua epistolă și cu riscul de a părea neserios, lipsit de comprehensiune și dur (ca orice părinte de copii!), țin să-ți repet că nu ai motive de aprehensiune. Și cu atît mai mult « desnădejdea » care te-a cuprins și de care vorbești este lipsită de orice fundament.

Stai în fața vieții și vrei să-ți iei zborul. Nu știi încotro. Ai făcut experiența cu Agronomia și nu ți-a surîs. Foarte bine! Vrei Litere și Istorie? Perfect. Reușită? Vom vedea. Nu vei reuși? Eu nu cred. Vei reuși. Dar dacă pici? Ei, și? Ai picat din pod? Te va lua în armată? Ei, și? Soarta ta va fi pecetluită, cum declari sentențios? Haida-de! Să fim serioși!

Eu bănuiesc că pînă la sfîrșit vei fi scriitor, profesor, poate universitar, om de știință. Din două epistole cam așa miroase. Acest « *Weltschmertz* », acest alean, această melancolie byroniană este toga virilă și romantică pe care o îmbracă inconștient tinerii dotați, miruiți cu talente, de pe tot globul.

Cunosc marfa. Am trecut și eu prin toga melancoliei adolescentine și nici azi n-am lepădat-o. A rămas ca o cămașă a lui Nessus care mă frige din cînd în cînd. S-a suprapus și alt veșmînt — filosofia agonică a patetismului valah —, plus toga juridicității și alte mofturi și moftologii, care-mi fac zile fripte, îmi îngreuiază mersul pur și buna cinestezie psihică și chiar fizică.

Un terț poate vedea mai clar cazul dumitale.

Ți se pare că ai rămas în urmă cu studiile universitare?

Eu am făcut studii universitare din 1923—1932 (cînd am terminat armata), adică 9 ani. M-am însurat în timpul stagiului militar, ca soldat.

De ce să nu faci armata înainte de studii? Punem cazul cel mai rău, că vei pica la examenul de admitere! Armata este ocazia unei mari experiențe pentru un tînăr romantic cu vocație intelectuală. N-a fost Tolstoi ofițer pînă la 33 de ani? Nici n-a terminat universitatea! N-a fost Stendhal ofițer al lui Napoleon Bonaparte și pe urmă s-a apucat de studii după ce l-a urmat pînă în dezastrul lui din fața Moscovei în 1812?

Obstacolele formează caracterele, înnobilează aparatul aperceptiv, îmbogățesc experiența interioară!

Punctul dumitale de plecare, *de start*, ca să vorbim în jargon sportiv, este dintre cele mai fericite.

Ai un tată înțelept (da, prietenul meu!), cu 11 pogoane, care vă dă o autonomie economică, o siguranță a vieții, care prezervă de golănie, de șomaj intermitent, de... *disperare economică*, adevărata disperare! Eu am făcut 9 ani studii universitare cu burse intermitente, cu lecții particulare — fiindcă spatele meu economic era asigurat de cobilițele tatii. Am apelat rareori la el, cu sume modice. Acest credit oltenesc este cheagul marilor realizări pentru un student dornic de mari acumulări și avuții intelectuale. Gospodăria de la Balș era și rezerva mea supremă. Leagă-te!...

Faptul că te trimite la munci agricole constituie o mare înțelepciune. Eu eram bacalaureat premiant de la liceul „Carol I" [din] Craiova, luam tot felul de burse și de concursuri, premiul I ca student și mă trimitea ... cu vacile. (Sîrba și Cerbana). Mă scula cu noaptea în cap la seceriș (aveam 27 pogoane și eram 9 copii), mă punea paznic în praful de la treieriș (să nu-i fure grîul) și ochii mei plîngeau după *Jack* de Alphonse Daudet, după Pascal sau după Henri Bergson — cărți pe care le purtam inutil la subțioară. Evident, găseam și mult timp de lectură.

Acum, totul mi se pare de o suavă poezie și totul scăldat în acea apă a « energiei oltenești », apă vie. Tații din Oltenia sînt « profesori de energie », cum a fost Napoleon, cum a devenit leneșul de Stendhal. În orice oltean zace un napoleonid!

Te rog să-i transmiți tatălui d-tale, prietenul meu, multe complimente. Bîrfește-l, dar ascultă-l. Opune-te și croiește-ți drumul propriu peste voința lui. Te opui cu dulceață, strategie și diplomație. El ți-este reazem. Instinctele lui sunt sănătoase și rațiunea suverană, fiindcă are responsabilitatea familiei și seriozitatea în fața societății și a Destinului.

Te aștept în București la examenul de admitere în Universitate.

Vei reuși

Sursum corda!

Salut cordial,

Avocat Dr. Petre PANDREA

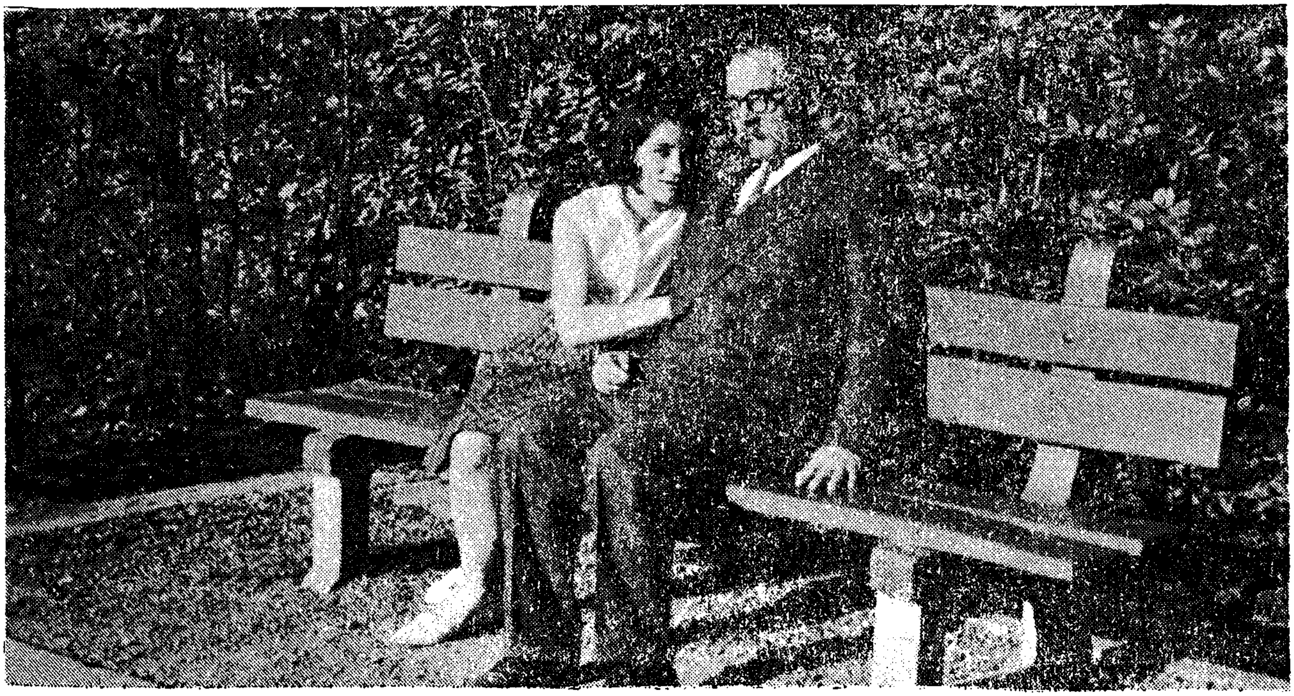
P.S. [jos în stînga semnăturii] Roagă pe Tata să nu te dihănească în muncă fizică. Maximum 8 ore. 8 ore lectură zilnică. Conf[orm] Codul muncii! Altminteri îl dăm în judecată pentru exploatarea brațelor tinere de muncă!...

[Scrisoare, 2 pagini *in 8°*, cu cerneală albastră, scris mărunt, în plic simplu. Ștampilele poștei; «Gara de Nord 11.8.57.»; «Balș, 13 aug. 57»

«Destinatar;

Tov. G. Iscru, com[una] Curtișoara, raion Balș, reg[iunea] Craiova»

«Exp[editor] Avocat Dr. Petre Pandrea. Str. Str. Sandu Aldea 96, Telefon 74971, I.V. Stalin, București.»]

Petre Pandrea, cu fiica sa, într-un parc. (7 aprilie 1968).

III

București, 12 aug[ust] 957
Telefon 74971

Dragii mei
Iscru Senior și
Iscru Junior,

Am primit și a III-[a] epistolă din 6 aug[ust] a.c. și doresc din toată inima ca mica mea epistolă de azi să alunge toate dihoniile din sînul familiei voastre de olteni cuminți și cam iuți, abrași.

Eu nu pot să vă fiu nici arbitru, nici judecător în acest litigiu familial. Nu pot decît să vă dau sfaturi. Nici sfaturi nu mai dau, fiindcă prietenii în loc de sfaturi mai bine ar da bani, dacă ar avea în surplus! Pot să vă dau maximum... amintiri personale!

Cînd am terminat bacalaureatul la liceul din Craiova (secția modernă), am cerut tatei să-mi vîndă partea mea de moștenire ca să pot pleca la Paris! Aveam dreptul la 3 pogoane!

Știți ce mi-a spus?

Mai bine îmi tai mîna decît să vînd pămîntul!

Avea dreptate? Nu știu. Mai tîrziu, frate-meu Iancu, care ne administra cele 27 pogoane la 9 frați nu mai știa cum să scape de pămînt. L-a dăruit Statului în 1952/53.

Ce-aș fi făcut eu?

Eu aș fi vîndut pămînt pentru studiile băiatului, chiar la Paris. N-aș șovăi o clipă. Studiile primează și vin în rang cu sănătatea.

În 1954 am fost șomer: 1 an și 8 luni. Suspendat provizoriu din avocatură. Pentru ca studiile băiatului la Medicină Generală și ale fetiței să nu sufere o clipă, mi-am vîndut casa de la Mărgăritași pe care mi-o rezervasem pentru anii de bătrînețe. Intenționam ca în 1959 să ies la pensie cu 500 lei lunar și să mă așez la scris tihnit în Mărgăritești. Era un vechi plan. Un vechi vis, azi spulberat!...

Părerea mea este ca părinții să facă *orice* sacrificiu pentru studiile copilului, dacă și copilul este serios și-și dă seama de responsabilitatea asumată.

În concluzie: Bănuiesc că Iscru-Senior se va hotărî să facă rost urgent de 1.000 (una mie) lei, se mai împrumută și-și va trimite copilul de urgență în București, ca să se orienteze în vederea examenului de admitere la Facultatea de Litere (Filologie) unde vrea să intre și să aibă pînă la Crăciun bani siguri.

Locuința

Problema locuinței este gravă. Pentru studenții din provincie sunt cămine și cantine. Pentru 1—2—3 luni trebuie să stea la unchiul din București. Scrieți-i și cereți-i asentimentul.

Eu nu am decît o singură cameră, unde stau cu nevasta, cei doi copii, primesc clienți etc. E o catastrofă pe care noi am transformat-o într-o comedie de salon și o idilă. Cînd vin clienții la consultație, toată lumea pleacă și se răspîndește pe cele 2 terase. E mai greu iarna sau pe ploaie. Scurtez și eu consultațiile. Le rasolesc sau îi convoc pe sălile tribunalelor. Bucătărie nu am ca să cazez băiatul pentru cîtva timp. Nu am și am soluționat masa, luînd cu sufertașele mîncarea de la Cantina Scriitorilor. Nu făceau la fel, pe vremuri, ofițeresele? La început ne-a fost greu. Ne-am obișnuit. În hall-ul de trecere pentru 11 persoane am instalat un *réchaud* cu gaz metan. Acolo încălzim mîncarea rapid, de la cantină, sau fierbem laptele. Suntem tare înghesuiți în Capitală. Eram cu mult mai înghesuiți la Ocnele Mari. Acum sunt fericit (pot a zice).

Roagă, deci, pe unchiul din București să te primească la el în cameră pe timpul examenelor, pînă cînd se deschid căminele studențești. Ca să capeți un loc în cămin și cantină am să pun și eu umărul. Se deschid la 20 Sept[embrie] — 1 Oct[ombrie] 957. Intrarea ta se va putea face între 1—15 no[i]embrie a.c.

Dragii mei,
lăsaţi dihoniile şi priviţi viaţa cu surîs.

Vrea băiatul să facă Filologie? Lasă-l să facă, fiindcă-şi ia singur răspunderea şi o va duce, povară *uşoară*, pe umerii lui. Dacă altul îi pune cu sila o pană de gîscă pe umăr, i se pare o piatră de moară.

Cariera aleasă trebuie să fie de resortul *strict intim* al celui care o alege. El îi duce greutăţile, frumuseţile, el va găsi soluţiile pe drumul lung de parcurs o viaţă de om.

Cariera şi căsătoria se aleg. Nu se impun de alţii.

Cum văd, am trecut complet de partea băiatului, nedreptăţind pe Tata şi obligîndu-l la noi sarcini, griji, datorii.

Vor fi răsplătite prin munca şi succesul băiatului, succes de care nu mă îndoiesc o clipă, deşi nu-l cunosc decît din scrisul atît de autentic, expresiv şi emoţionant din cele trei scrisori primite.

Dragă Iscru-Senior,
te felicit că ai un băiat atît de voluntar, de încăpăţînat — un adevărat pui de oltean.

Lasă-l să-şi ia zborul din cuib. Nu te va face de ruşine. Nu-ţi va spurca nici cuibul, nici numele, nici munca ta. Acordă-i creditul. Dacă nu acordăm încrederea nici copiilor noştri, cui să acordăm, mă, zaraf oltean şi cobiliţar parşiv? Lasă băiatul să plece cu bani în pozănar şi 3—4 ani să munceşti pe brînci ca să-şi ia licenţa. Eu o să fiu alături de el cu sfaturi şi cu îndrumări, ca să te coste cît mai puţin.

Cu dragoste,

Petre PANDREA

[Scrisoare cu cerneală albastră, scris mare, 2 pagini *in 4°* (recto-verso) pline, în plic standardizat. Ştampilele poştei: « Gara de Nord, 12.8.57 »; « Balş, 14 aug. 57 ».
Adresele aceleaşi]

IV

31 dec[embrie] '967

Mult stimate amice Iscru,
am primit frumoasa d-tale scrisoare.

Îţi mulţumesc imens: este un document patetic al tinerei noastre generaţii efervescente şi loiale. Ne putem mîndri cu ea.

Transmite tatălui, prietenului meu Mitru Iscru, de la Curtişoara-Romanaţi, bunele mele amintiri şi reverenţe din grelele momente de la Ocnele Mari. Mi-a dat curaj şi stimulent. Am simţit cotul... Nu ne-am predat stalinismului genocidal şi chişinevscan-paukerist.

Abia aştept să-l revăd de Paşti sau în vacanţa mare 1968 la Curtişoara.

Poate că vom fi toţi 3 împreună şi poate şi cu dr. Andrei Pandrea, feciorul meu.

I-ai cetit *Medic la Boişoara*, EPL, 1967?

Mi-ar face bucurie să fac cunoştinţa lucrărilor Dvs. de istorie. Sînt şi eu o ţîră de istoric, cu *Bărnuţiu* (monografie, 1935), *Montesquieu* (în l[imba] germană) din 1930—1932 şi cu *Germania hitleristă* (Editura „Adevărul", 1933).

Cu salutări cordiale,

Dr. Petre PANDREA

[Scrisoare, cu cerneală albastră pe o pagină *in 4°*, în plic standardizat.
Pe plic ştampila poştei « Bucureşti, 1.1.68 ».
« Destinatar. / Tov. Prof. G. D. Iscru / Strada Şos. Olteniţei nr. 63—65/ Apart. 4 / Localitatea Bucureşti / Raionul N. Bălcescu».
«Expeditor / Dr. Petre Pandrea, pensionar / Str. Sandu Aldea 96 / raion 30 Dec[embrie] Loco»]

Nichita STĂNESCU

Membru al Societății Numismatice Române

NICHITA STĂNESCU ERA UN BUN CUNOSCĂTOR și un mare iubitor al monedei antice. Devenea meditativ în fața artei monetare romane sau grecești și rămînea gînditor la vederea portretelor de pe aversul monedelor, fie ele de argint, fie de bronz. Era fascinat cînd avea în mînă un « ban vechi ». Străbătea cu gîndul și cu bogata sa imaginație sute de secole înapoi, ajungînd pînă la meșterii monetari Kimon și Evainetos care au dăltuit cu migală și răbdare, talent și osteneală, chipul Demaretei de pe decadrahma de Siracuza, creînd cea mai frumoasă monedă a tuturor timpurilor.

Venea la Societatea Numismatică Română, el, membru activ, înscris aici la 26 octombrie 1975, recomandat fiind de un vechi prieten al său, dr. Ion Donoiu, și secretarul general al Societății, George Buzdugan. Iată cererea sa de înscriere, înregistrată la nr. 931, (26 octombrie 1975):

Tovarășe Președinte,

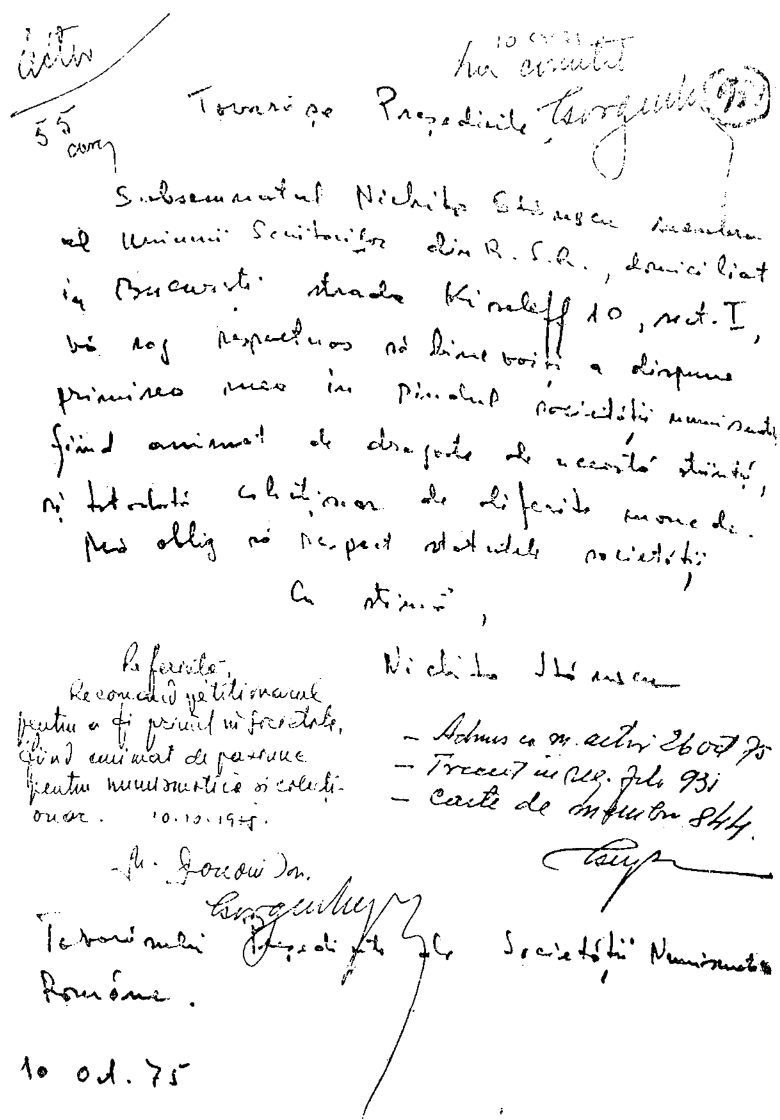
Subsemnatul Nichita Stănescu, membru al Uniunii Scriitorilor din R.S.R., domiciliat în București, strada Kiseleff 10, sect. I, vă rog respectuos să binevoiți a dispune primirea mea în rîndul societății numismatice, fiin animat de dragoste de această știință și totodată colecționar de diferite mon e.

Mă oblig să respect statut e Societății.

Cu s nă,

Nichi STĂNESCU

Tovarășului Președinte al Societă Numismatice Române

Tovarășe Președinte

Subsemnatul Nichita Stănescu membru al Uniunii Scriitorilor din R.S.R., domiciliat în București strada Kiseleff 10, sect. I, vă rog respectuos să binevoiți a dispune primirea mea în rîndul societății numismatice fiind animat de dragoste de această știință, și totodată colecționar de diferite monede. Mă oblig să respect statutul societății.

Cu stimă,

Nichita Stănescu

Referate,
Recomand petiționarul pentru a fi primit în Societate, fiind animat de pasiune pentru numismatică și colecționar. 10.10.1975.
Dr. Donoiu Ion.

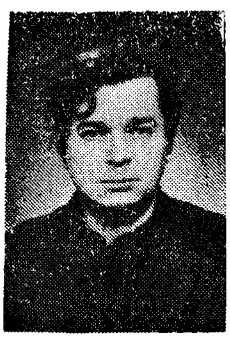
— Admis ca m. activ 26 oct 75
— Trecut în reg. la nr 931
— Carte de intrare 844.

Tovarășului Președinte al Societății Numismatice Române.

10 oct. 75

Prezidiul şedinţei jubiliare din 1981 a Secţiei Numismatice de la Casa Centrală a Armatei: preşedintele S.N.R. — dr. Constantin Preda, poetul Nichita Stănescu, preşedintele secţiei — col. (r) Ioan Dogaru, secretarul S.N.R. — A. Smaranda şi locţiitorul şefului CCA.

Fotografie din registrul de evidenţă a membrilor S.N.R.

A primit *Carnetul de membru* activ al Societăţii cu nr. 844.

I se luminau ochii cînd putea să arate o monedă antică recent achiziţionată:

— Priveşte, bătrîne, ce am găsit! mi se adresa el, arătîndu-mi o «grecească» sau o «romană.» Şi întreaga sa făptură se transfigura, de parcă ar fi strîns în mîna lui toate mîinile prin care acea monedă a trecut în răstimpul de la emitere şi pînă la el.

— Felicitări, îi spuneam eu, e o monedă de mare valoare documentară şi pe deasupra este şi bine conservată. Cît ai dat pe ea?

— 800.

— Cam mult, bătrîne...

— *Atît mi-a cerut, bătrîne* — spunea Nichita, cu candoare şi sinceritate.

Nu-l dădeau banii afară din casă, dar nici că se tocmea.

Participa cu suflet şi trup la manifestările societăţii noastre. A prefaţat lucrări de ştiinţă numismatică de certă valoare, cum ar fi: *Monede daco-getice şi efigii romane* şi *Efigii feminine pe monedele romane* de Ion Donoiu. *Emisiuni de monede şi bancnote româneşti din perioada 1853—1980*, de col. (r.) Ioan Dogaru, sau: *5 ani de la înfiinţarea cercului* (secţiei—*n.n.*) *numismatic* (Casa Centrală a Armatei) *1976—1981*. În aceste gînduri, poetul şi numismatul Nichita Stănescu dă o frumoasă apreciere ştiinţei numismatice, caracterizînd-o ca

« ramură importantă a arheologiei, coincidentă cu interesul pentru dovezi istorice» şi arătînd că: **« O primă trăsătură fundamentală a monedei este aceea că îmbină într-un singur obiect minimal material o idee abstractă într-o înfăţişare concretă».**

« Înainte de orice altceva, moneda a constituit primul limbaj intercomunitar şi ulterior un vehicul al puterii, scopul ei fiind acela de a se identifica cu însuşi mijlocul cumpărării capacităţii de atac şi de apărare a unei oştiri.»

Cu privire la arta monetară, Nichita afirmă următoarele:

« Desigur, portretul de pe o monedă nu poate sta alături de cel înfăţişat de o statuetă de lut, de o statuetă de bronz, sau de impozanta marmură, material desăvîrşit al impulsului afectiv în sculptură, dar cu această diferenţiere care se impune de la sine, în parte recuperată prin măririle fotografice, putem afirma în mod deschis că avem de-a face cu o lume fascinantă şi cu o artă cu legi autonome, pe care o putem numi arta monetară».

Într-adevăr, numismatul Nichita Stănescu era cucerit în toată fiinţa lui de « arta monetară », mai ales de cea romană, unde portul, eleganţa, coafura, bijuteriile şi ţinuta feminină predominau, ceea ce l-a făcut să-şi intituleze una din prefeţe:

Zeităţile purtau mărgele!

Dar fostului nostru coleg întru numismatică nu i-au scăpat nici monedele bătute de strămoşii noştri geto-daci. Despre acestea scria:

« . . . interpretările datelor semnelor monetare celto-dacice pun în evidenţă, pentru întîia dată în literatura de specialitate, originalitatea spirituală a spaţiului carpatin».

Sau:

« Putem deduce de aici că istoria desenului şi a basoreliefului la români îşi trage în mod direct rădăcinile nu numai din splendidele cioburi ceramice conservate pînă la noi, ci şi din misterioasele stilizări, de pe aceste monede, care anticipă cu două mii de ani, dacă nu mai mult, un Brâncuşi, ca pe un genial interpret al fondului spiritual european».

(Supracoperta la vol. *Monede daco-getice şi efigii romane* de Ion Donoiu).

Nimeni şi niciodată n-o să ştie ce l-a atras pe Nichita Stănescu spre studiul banilor vechi. Ce a fost mai întîi? Frumuseţea numismaticii sau dragostea pentru arta monetară? Poate au fost amîndouă deodată şi s-au contopit cu năvalnicul fluid al artei poetice cu care era îmbibat pînă în măduva oaselor.

Numismatul Nichita Stănescu n-a uitat nici pe făuritorii de monede şi medalii. Cu prilejul jubileului celor 5 ani de la înfiinţarea Secţiei Casa Centrală a Armatei a Societăţii Numismatice Române, el aduce un frumos omagiu neuitatului om de artă plastică Haralambie Ionescu, fost gravor, medaileor şi modelator la Monetăria Statului aproape cinci decenii (anii '30—'70).

Atunci marele poet a spus:

«. . . Cercul nostru numismatic treptat se transformă într-un loc de comunicare științifică și într-un privilegiu de expoziții personale și colective, unde arta basoreliefului românesc se vădește mai abitir decît la cursurile de desen ale Facultății de desen „N. Grigorescu“; ea se trage din moneda de Vîrteju-București pînă la marele nostru, clasicul nostru autor de monezi și medalii H. Ionescu, pe care o bună parte dintre noi, cît încă mai era în viață, am avut cinstea și emoția să-l avem între noi».

Austerul poet avea cuvinte de duh și pentru slujitorii Societății Numismatice. Iată o dedicație primită pe volumul său *Starea poeziei*:

« Iubitului nostru Secretar al
Societății Numismatice, Aurică Smaranda,
inima de Smarald a lui
Nichita Stănescu
26 IX '80».

Sau altă dedicație:

« Lui Aurică
inima lui
Nichita
Așa».

Sau:

« Aurică, Na Un Aur! Azi».

(Autografe date pe prefețele semnate de poet la volumele *Emisiuni de monede și bancnote românești din perioada 1853—1980* și *5 ani de la înființarea cercului numismatic 1976—1981.*)

Așa era El. Un om cu inimă de smarald; dar nu numai inima îi era de smarald, ci toată ființa lui. Și tot ce rostea devenea un lucru prețios — de smarald nichitastănescian.

Prietenii din Societatea Numismatică Română i-au dedicat o medalie avînd pe *avers* autoportretul pe care și l-a schițat în anul 1980. Pe *revers*, în centru, Pegas către dreapta; circular, cursiv, cu caractere mici, legenda: *« Din partea prietenilor numsmați. În memoria lui Nichita Stănescu 1984 »*. Tombac, 50 mm.

Aurică SMARANDA

Finalul partiturii *Cîntecul numismaților* de Mark Horațiu, pe care au semnat mai mulți membri ai S.N.R., printre care, la loc de cinste, Nichita Stănescu.

În nesațul verii și în satania iernii

Privesc niște fotografii evocîndu-l pe Ion Creangă din timpul pe care l-a atins cu degetele, smulgîndu-i fibrele cele mai pline de vrajă, ca să le azvîrle peste veac în copilăria tuturor lumilor.

Bustul din fața Casei Pogor e parcă chipul odihnei lui Homer. Doarme veșnicia în altar de apă vie. E limpede că leul se va redeștepta în vaduri și la trecători, prin puii lui, și va stăpîni mereu pămîntul.

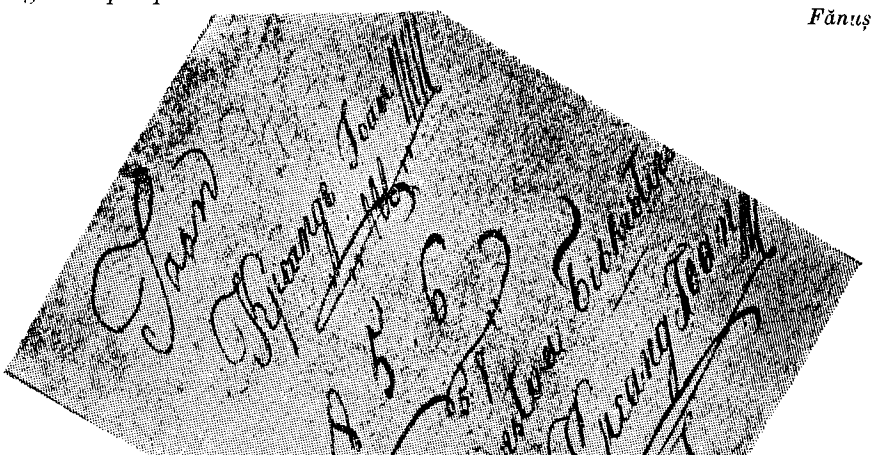
Am și eu, acasă, pe tîmpla mesei, drept geniu tutelar, capul lucrat în ghips al lui Creangă, operă a sculptorului Ion Vlad și dar neasemuit din partea pictorului Constantin Piliuță. Lîngă el, pereche, efigia lui Mihai Eminescu. Așezată sub ele, fotografia Casei Pogor se închipuie, iată, în havuz de marmură în care, asemeni havuzului de piatră din tîrgul Donaueschingen, unde, din împletitura pîraielor Brieg și Breg, ia ființă Dunărea, ard veacurile iluminării românești. Aici și capătă trup și coloane triumfale Istoria literelor noastre moderne. Aici va trebui înălțat și capul de hedonist al lui Creangă (termenul nu trebuie să ultragieze cîntecul așezat în noi de marele povestitor), lucrat de Vlad, care exprimă pînă la țipăt neastîmpărul fericirii de-a trăi. Cînd vine seara, cînd lumina, preț de secunde scurte, se face trandafirie, asemănîndu-se zăpezilor de la Vîrful cu dor în ceasul asfințitului, Creangă al lui Vlad mi-l readuce în minte pe Labiș, nepotul său, și parcă aud graiul lor cum curge în unire, din Humulești, peste munții Neamțului, ocrotit din înalturi de Luceafărul Ipoteștilor.

Fotografiile înșirate aici, cele mai multe, țin parcă de firea lui Eminescu. Priviți-le: urgisita cîrciumă La trei salcîmi, cu cîinele bălan întorcînd capul după niște mușterii care se apropie cu călcătura însetată (or fi cei doi — binînțeles că ei sînt! — din începutul inimii), Hanul lui Topor din Sărărie, genunchi de lemn, coate de scîndură, ușa crăpată spre pivniță (ce vin minunat va fi fost ursit să scînteieze în sîngele larilor noștri!?), parcul golit de toamnă, cu cișmeaua mărturisind misiuni încheiate, melancolie septentrională sau veninul ei înghețat în chihlimbaruri,

mănăstirea Galata. Pe urmă, vederea asupra Iașilor, luată din Turnul Golia, Hotelul Traian, unde junimiștii au sărbătorit centenarul morții lui Horia și chiar locuința lui Creangă de la mănăstirea Golia stau mai mult sub ideea de Ocean al Junimii, avîndu-l în centru, ca mai totdeauna, pe Vasile Alecsandri și la temelie pe marele Profesor Maiorescu. Cu adevărat, Creangă povestitorul, cel fără impozit pe vorbă, care-ar fi putut să pună-n circulație chiar și zicala modernă: ce-i viața? păi, vorba ceea, trei paltoane pe care le lustruiești în coate și pe șolduri, Creangă unicul, observ eu, nu știe să se desfășoare întreg și nici nu vrea, și nici nu poate, structural uriaș, el se simte acasă și se prezintă lumii numai în nesațul verii și în satania iernii. Pentru el, toamna există numai (datele istorice și închipuirea se suprapun) în lungile plimbări cu Eminescu, povești, visări în declin, pastramă bună, vin nou. Toamna, e lucru sigur, aparține popii Ion Creangă, grămezilor de nuci care dărîmă podul căsuței părintelui Costache prin pereții căreia, se vede bine, trece un car cu două roți de lut și două de greieri, încărcat cu lemne de foc și cu bătrînețe, precum și grijilor de revizor școlar (Eminescu) și institutor (Creangă). «Catalogul semestral al școlarilor clasei a doua de la școala primară de băieți No 2 din Păcurari» ..., dar în special scrierea caligrafică perfectă a acestui catalog ne dezvăluie un Creangă uluitor de conștiincios ca profesiune și îndrăgostit de ceea ce face... Și, totuși, toamnele nu apar în literatura lui. Ele trebuie că se cuprindeau în lungi ospețe — cine dintre noi va fi putut atinge latura lor pantagruelică?! Eu cred că Ion Creangă a înfulecat toamnele ca om și nu i-au mai rămas nimic din ele ca scriitor. Apoi primăverile, bată-le duhul lui aprilie și cîntecul privighetorilor, ce sînt ele altceva decît o dulce scînteiere de brîndușă?! Pățania cu caprele și rîia din casa Irinucăi, chit că se petrec în martie, nu intră în descîntec, farmece și simbolul înnoirii. Ion Creangă, copilul în care presimți Uriașul și uriașul în care trăiește pe toate crengile și săniile numai copilul, e un ins excesiv. Pentru el nu există decît două anotimpuri: Vara și Iarna. Păi ce credeți dvs.? Credeți că se poate trăi altfel decît în vîrful Crucii? Nu. Sminteala verii — ține-mă, Doamne, patru rînduri de vieți! — te îndeamnă să găbjești pupăza din tei și s-o duci la vînzare în iarmaroc, te trimete să jefuiești cireșul mătușii Mărioara, să te scalzi la bulboană și chiar să vinzi popasul lui Nichifor Coțcariul cu jupîneasa Malca. Pe timpul verii, Copilul despoaie lumea de aur și prinde puteri — priviți, priviți cu atenție! — să deschidă cărare în omătul căzut în ograda bojdeucii din Țicău. Aici, ca și la Humulești, acel minunat făuritor de limbă și inimi deschise bucuriei, trăiește învelit cu acoperișul, horcăitul lui îl duce în șuvoaie de albine de aur pe Harap Alb, prospețimea dimineților cu ninsoare îl inundă cu fericirea de-a așeza urși polari de o parte și de alta a potecii, legînd bojdeuca de uliță, de colindători, de minunea cea mai curată a lumii.

Miracolul Ion Creangă ține numai de vară și iarnă. Dealtfel, amîndouă anotimpurile se încheagă ca prispă a lui Dumnezeu.

Fănuș NEAGU

CENTENAR 1889 1989

ION CREANGĂ

Imagine din Munții Neamțului

Crîşma „Trei salcîmi“ la care poposeau, cîteodată, Creangă şi Eminescu.

„Hanul lui Topor“ (pe Sărărie), unde zăboveau îndelung şi discutau atîtea cei doi mari prieteni.

МЕТРИКЪ ПАРТЕ І.

Пентру чей нъскуцй ꙟн анул 18[illegible] ꙟн [illegible] Моша [illegible]

дин [illegible] Цинутул [illegible]

Нумеле нъскуцилор, а пъринцилор, а нашулуй, ꙟпреунъ ку вѫрста мисіей лор, ши зіуа ботезулуй.

ЛУНА [illegible]

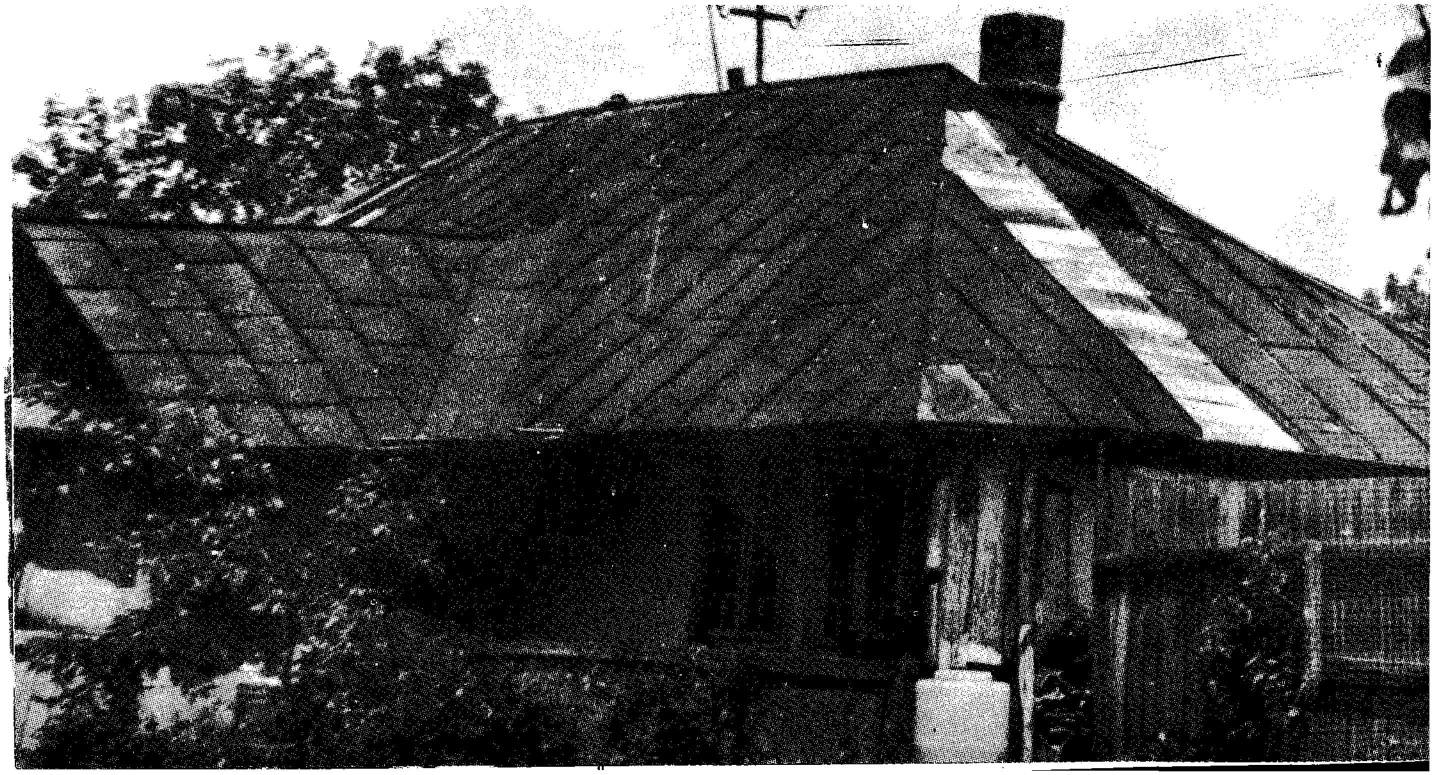
Mitrică de născuți pe anul 1839. La nr. 5 figurează Ion Creangă.

Casa lui Creangă din Humulești.

Locuinţa lui Ion Creangă (1866—1872) din curtea mînăstirii Golia.

Casa de la Galata a părintelui Costache (prieten cu povestitorul), în care poposea adesea Ion Creangă

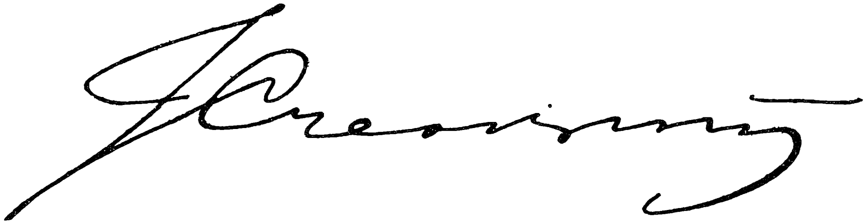

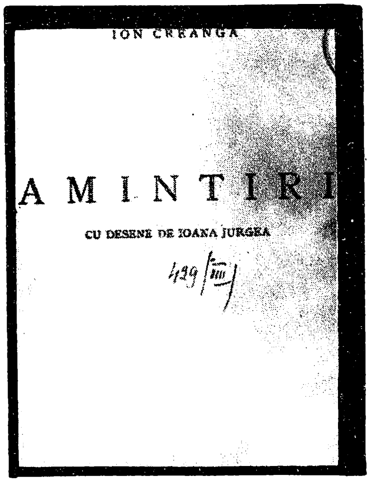
Casa „Vasile Pogor" — exterior
Tabloul „Junimii" din anul 1874; în dreapta, rîndul V (de jos) — Ion Creangă.

Hotelul „Traian" din Iași — unde s-a ținut banchetul „Junimii" cu prilejul Centenarului morții lui Horea (1884), la care au participat și Eminescu, și Creangă. Aici Creangă a închinat în onoarea lui Eminescu.

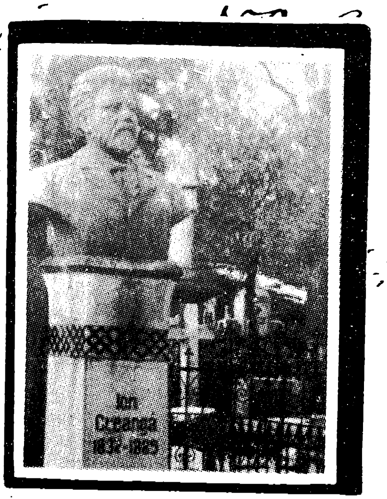

Ion Creangă — în română şi italiană.

De la „Eternitatea" din Iaşi, Ion Creangă priveşte peste veacuri. Fotografii de *Constantin Liviu RUSU* *(Iaşi)*.

Catalogul semestrial al şcolarilor
clasei IIa de la şcoala primară de
băi... din Păcurari, cu notele
sem... şi ale esamenului sem...

Iaşi 1881 Iunie 15.

MĂŞTILE PROZEI

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

Revelația manuscriselor

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE ADĂPOSTEȘTE în patrimoniul său arhiva de scriitor a Hortensiei Papadat-Bengescu: manuscrise, corespondență, caiete și însemnări răzlețe, ce ne introduc în laboratorul de creație al scriitoarei, relevînd acea față ascunsă a travaliului său artistic: «Acopăr caiete nesfîrșite cu tot ce-mi trece prin minte, izbucnire a unei pasiuni îndiguite, manevră febrilă a mîinii de a urmări gîndul... Cînd lucrarea purtată doi trei ani în tine și-a gravat însuși textul pe plastilina gîndirii începe abia mîna munca ei de transformări succesive pe hîrtie în urmărirea formei ce-acolo în minte se desăvîrșise» [1].

Chinul mărturisit, acea scormonire permanentă pentru surprinderea adevărurilor vieții la Hortensia Papadat-Bengescu nu este — cum observase Edgar Papu — «chinul stilistic, autoconsumarea artistului pentru o reușită estetică în felul lui Flaubert», scriitoarea fiind... «primul mare prozator român care a întrerupt seria calofilă a scrisului frumos...» [2].

Cercetînd arhiva scriitoarei, interesantă și incitantă, din fondul de manuscrise ne atrag atenția două caiete purtînd un singur titlu: *ROCHIA MIRESEI — ISTORISIRE.*

«*Istorisirea*» este elaborată în perioade de creație diferite, la mare distanță în timp, într-o grafie care le deosebește în mod evident.

Astfel, prima formă a prozei în discuție este elaborată pe un manuscris [3] pe care-l putem asemăna celor ale anilor 1919—1920 cum sînt: *Peisagiu dunărean al amintirii*, *Poveste de demult*, *Feița între lupi* ș.a.

Grafia acestora este asemănătoare, aproape identică — un scris cu litere rotunjite, mai mult desenate, scrisul de la începutul creației sale.

Cel de al doilea caiet pe care scriitoarea și-a elaborat nuvela *Rochia Miresei* este o variantă [4], prelucrare a subiectului tratat în manuscrisul cu numărul 115.

Grafia, ortografia, topica, stilul, limba, structura însăși a narațiunii situează manuscrisul între cele ale unei perioade mai tîrzii. Întrucît scriitoarea nu obișnuia să-și dateze manuscrisele, ne-am sprijinit în cercetarea noastră pe

---

[1] *Autobiografie*, în „*Adevărul literar și artistic*", nr. 366—367 (1937).

[2] Edgar Papu — *Apele adînci ale lecturii*, în „*Luceafărul*", 2 iulie 1973.

[3] Hortensia Papadat-Bengescu — *Rochia Miresei*, arhiva M.L.R., mss. nr. 116.

[4] Hortensia Papadat-Bengescu — *Rochia Miresei*, arhiva M.L.R., mss. nr. 115, 56 p., *VARIANTA*.

corespondența acesteia. Astfel, într-o carte poștală expediată, din Constanța, lui Camil Baltazar, directorul revistei „*Tiparnița literară*", citim într-un *P.S.:* «Cred că ai primit încă de cîteva zile manuscrisul *Rochia Miresei* — recomandat» [5].

Scrisoarea este datată «31 mai 1929» — data poștei.

Manuscrisul expediat este cel pe care-l cercetăm și încercăm să-l prezentăm cititorilor revistei „*Manuscriptum*".

Pagina de titlu poartă numele scriitoarei și titlul nuvelei, ștampila „*Tiparnița literară*" și unele indicații pentru tipar.

Caietul este un manuscris complet, conține 56 de file și este scris pe o singură față, pe foi de hîrtie albă, neliniată. Foile sînt perforate în stînga, — cerneala este neagră, scrisul frumos, ordonat, cursiv. Este grafia manuscriselor anilor 1929—30, cînd autoarea era cotată drept «marea europeană».

Nuvela se compune din două capitole. Primul: pp. 1—33 și al doilea: pp. 33—56.

Împărțirea a făcut-o scriitoarea, ulterior, indicînd-o, chiar la pagina 33, care pare să fi fost scoasă și reintrodusă deci, apoi — ceea ce a determinat schimbarea numerotării, care, de la pp. 33 la 56, se face în stînga și la mijlocul paginii, sus, de către autoarea însăși.

Urmărind manuscrisul, îl aflăm publicat, parțial, chiar în 1929, în revista de la București[6].

Camil Baltazar, directorul „*Tiparniței literare*", alege al doilea capitol și-l publică, conform indicațiilor de pe copertă, pe două coloane. Am putea deduce că spațiul tipografic restrîns a determinat această ruptură a unei proze elaborate spre a fi publicată în întregul ei.

Presupunerea noastră este întărită de faptul că numerele din iulie și august ale anului următor, 1930, sînt dedicate în întregime scriitoarei.

La solicitarea revistei, autoarei i se publică «*Momente*» pe cîteva pagini, iar în restul paginilor condeie dintre cele mai reprezentative (Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Felix Aderca, Camil Baltazar ș.a.) subliniază dimensiunea europeană a creației bengesciene. [7] Scriitoarea era omagiată ca o mare europeană și o mare romîncă.

În anul 1930, în numerele 4 și 5, revista mai publică un fragment din *Fetița*. Primul capitol al nuvelei *Rochia miresei* rămîne astfel needitat în „*Tiparnița literară*" — care, dealtfel, în anul 1931 își încetează activitatea.

Ce se va fi întîmplat cu manuscrisul din care o mare parte (fragmentul I) a rămas nepublicat?

Subiect obsedant pentru Hortensia Papadat-Bengescu, *Rochia miresei* continuă să rămînă în atenția și preocupările sale:

«Uitam a te ruga cu vr-un prilej pentru manuscrisul *Rochia miresei*» — adaugă ea într-un spațiu liber al cărții poștale expediate lui Camil Baltazar în anul 1932. [8]

Putem presupune că încercarea de a-și recupera manuscrisul a rămas fără rezultat. Dacă ar fi fost altfel, ar fi renunțat scriitoarea la forma elaborată în 1929, pentru a publica, mai tîrziu, în 1936, manuscrisul mai vechi, *VARIANTA* de la care a pornit în elaborarea nuvelei în 1929?

Revenind la manuscrisul de care vorbeam la începutul prezentării, constatăm că această variantă este publicată în 1936, fără modificări esențiale față de forma inițială.

Unele intervenții de schimbarea topicii și punctuației, operate în cerneală neagră, probabil în anul publicării (1936), ne duc spre concluzia că scriitoarea a dorit să-și publice nuvela așa cum o concepuse inițial...

Textul tipărit în „*Revista Fundațiilor Regale*" [9] ne este restituit în anul 1973 de Doina Curticăpeanu în volumul *Sangvine* [10].

Publicarea variantei *Rochia Miresei* în întregime, în numărul de față al revistei „*Manuscriptum*", ne dă posibilitatea să oferim cititorilor atît *capitolul I*, în cea mai mare parte inedit (cîteva pagini au fost publicate în alt număr al revistei noastre [11]), dar și *capitolul al doilea*, publicat — așa cum arătam — în revista „*Tiparnița literară*", în anul 1929. (Am indicat, prin cursive, fragmentele publicate.)*

Ne îndeplinim — credem — o datorie de onoare față de o mare scriitoare, dînd la iveală o nuvelă mai puțin cunoscută, neinclusă pînă acum în vreun volum al autoarei.

Maria Elena MICU

---

[5] Hortensia Papadat-Bengescu — Corespondență expediată, M.L.R., c.p., nr. 3870.

[6] „*Tiparnița literară*", an II, 1929, iulie—august, pp. 145—149.

[7] „*Tiparnița literară*", ianuarie 1930, nr. 3, 4.

[8] Hortensia Papadat-Bengescu, Corespondență expediată, arhiva M.L.R., c.p., inv. nr. 152.

[9] „*Revista Fundațiilor Regale*", nr. 10 (pp. 21—36) și nr. 11 (pp. 269—300), 1936.

[10] Hortensia Papadat-Bengescu — *Sangvine*, „Restituiri", Editura „Dacia", Cluj-Napoca, 1973.

[11] „*Manuscriptum*", nr. 2 / (35) 1979, pp. 125—133 (Nicolae Florescu—*Obsesia lui Gill Baren*)

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

ROCHIA MIRESEI

Nu fusese cu putință ca Maria Liza, — Mariza sau Mally în intimitate, — să fie convinsă de avantagiile numeroase ale unei nunți la moșie, — mai ales în plin august. Era ce e drept o citadină convinsă. Îndepărtată de mică de acasă la școli, după ce terminase studii de altfel prescurtate și de agrement, decisese că nu se va mai întoarce la țară. [1]

Îi trebuia un pretext: vroia să urmeze lecții particulare de pictură pentru care avea unele dispoziții deși nu-i plăcea cu adevărat arta.

În ce privește moșia, unde își avea părinții, cuvîntul ca și locul o nenoroceau. Nu iubea natura și nici nu cunoștea meditarea sau chiar reveria pe care le cere izolarea. Mai puțin încă îi plăcea munca. În schimb îi plăceau plimbarea și petrecerile, ulița și dansul.

Juca tennis fără gust și chiar cu sacrificiul lenei ei firești, dar era la modă și acolo se întîlneau fete și băieți. Era un lucru de căpetenie. Mally era foarte «flirt», o știa toată lumea. De fapt Mally era un temperament bogat care își căuta instinctiv satisfacția subt formele ce puteau fi la îndemînă. Despre tennis, un contact permanent cu băieții, fie el chiar sportiv — era un pas înainte îngăduit, o atmosferă prielnică unor aspirațiuni oarecum vagi, dar mai ales foarte precise.

Căci prietenele lui Mally șopteau între ele, că flirtul ei era plasticizat prin sărutări la întuneric și prin cochetării de limbagiu și de priviri la lumină. La tennis unele «aparteuri» erau pricina că Mally era ceea ce se chiamă o rachetă foarte inferioară. Dar Mally nu înțelegea flirtul decît așa [,] și așa chiar îl socotea ca pe o aproximație numai a unei impulsii mult mai vii, iar sportul în genere îl socotea cu simplicitate ca pe un pretext ca orișicare altul, din cele pe care amorul le caută și le schimbă după epoci.

Cînd Mally întîmpina cumva neplăcerea de a fi urmărită pe stradă de un necunoscut, avea felul ei de a rezolva lucrul. Mai adesea se oprea. Socotea desigur că urmăritorul mirat se va descumpăni. E drept că întîmplarea lua astfel un ton neprevăzut de conversație. Mai ciudată era formula pe care Mally o întrebuința pentru a pune în evidență demnitatea ei ofensată: le vorbea dintru întîi de o bunică a ei, Prințesa Cozadini, pentru care avea o mare predilecție.

Firește că agresorul pus în fața nepoatei unei prințese adopta un vocabular numaidecît foarte distins. Aventura căpăta astfel aspecte de flirt în plin aer. Se întîmpla chiar ca galantul domn să fi auzit de acest nume nobil, mai ales prin Moldova. Atunci era o adevărată plăcere și raporturile deveneau cordiale.

Pe cei mai mulți desigur, Mally nu-i mai revedea; erau numai hazarduri semănate de uliță, — dar nu poți ști ce cale își alege destinul pentru a te căuta —. Unii urmau însă să o salute ca pe o cunoștință și cîțiva pătrundeau chiar pe calea aceasta simpatică, în casa unchiului la care locuia Mally.

În amor Mally crede acă «sentimentalismele» — pe care dealtfel le întrebuința — sunt numai metode și preliminări, necesare, dar cam enervante prin prelungire.

Mally cunoștea asemeni puterea convențiilor sociale, dar avea impacientarea pe care o dau firilor îmbelșugate acele convenții și cînd făcea cu ea însăși socoteli foarte sincere și secrete, își zicea că nu se poate cineva conforma la infinit acelor constrîngeri; dar mai avea și ideea că o fată trebuie să se mărite neapărat și urmărea acest scop cu zel și cu mijloacele de care dispunea. Așa că Mally despre care se șoptea că e cam ușurică, în realitate era pătrunsă de preocupările cele mai grave ale vieții.

Foarte prietenoasă, Mally era languroasă în priviri și atitudini și caldă în vorbirea, care adesea aluneca dincolo de ce ar fi vroit să spună, către subiecte periculoase și cu înțelesuri înaintate.

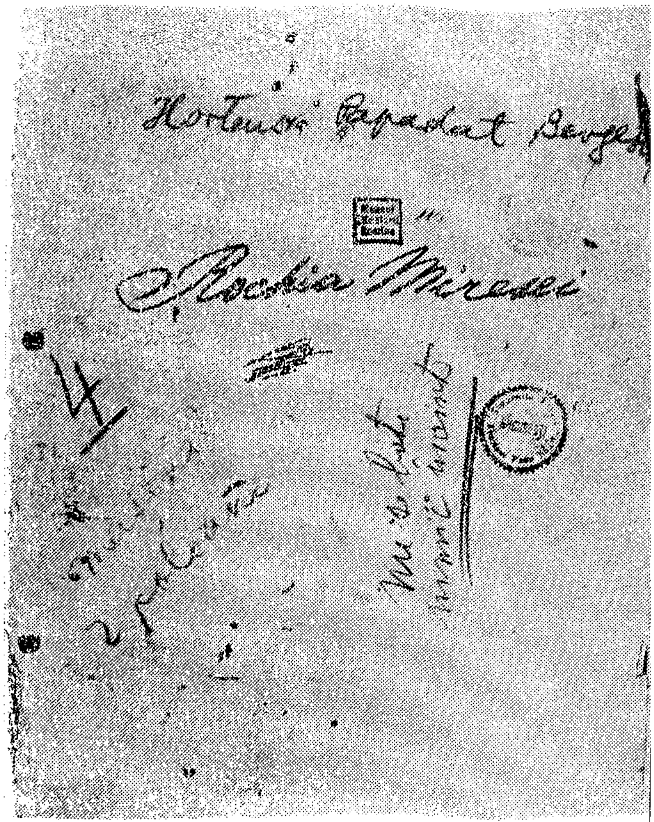
Risipea grațiile ei pretudinteni și uneori le localiza în încercări mai serioase, neisbutite încă, dar care formau un mic zvon scandalos care înconjura reputația ei virginală.

La fizic[2], Mally avea părul castaniu, un oval plin, pielea foarte albă, ochii negri și foarte umezi, talia mijlocie, trupul împlinit, gura cam mare. Era în totul frumușică dar cu acea siguranță de sine, pe care i-o da opinia ei personală — că e foarte frumoasă. Așa cum era, plăcea numaidecît unui anume fel de oameni și displăcea altora. Avea deci admiratori și detracatori convinși. Era diferența de curs dintre cerere și ofertă.

Moșia era o mică proprietate despre mamă, pe care tatăl ei o cultiva singur. La Galați Mally locuia la acel unchiu, fratele tatălui, om matur, însurat cam tîrziu și fără de copii.

Încă din pension Mally își luase precauțiunile și se arătase amabilă, lingușise chiar pe tînăra mătușă, care era bucuroasă de o tovarășă cu care să poată vorbi fleacurile încîntătoare ale preocupărilor feminine, cu care să poată glumi și risca confidențe. Mally care știa că nimic în viață nu merge fără neplăceri, se arăta deci răbdătoare cu oarecare capricii ale tantinei. Cunoștea și folosul micilor cadouri pentru întreținerea bunelor sentimente și îndemînarea ca în fabricarea acelor «nimicuri grațioase»: păpuși, perine etc. cu care se ornamentează frivolitatea unui interior feminin, nu cruța

Prozatoarea şi coperta caietului mss. expediat în 1929, purtînd ştampila „Tiparniţei literare”.

micile ei economii pentru a împodobi camera tantinei, căreia îi zicea dealtfel Fanny — pe nume.

Atenţiile lui Mally erau rentabile în beneficii morale şi materiale. Chiar vara Mally nu sta la moşie, ci pleca la băi cu unchiul şi tantina, sau cu Fanny singură, care profita de puţină libertate şi tovărăşia nepoţicăi emancipate şi socotia că niciodată nu-ţi iubeşti mai mult bărbatul decît cînd e departe.

În vilegiatură — mai de obicei Poiana Ţapului, — se înţelegeau foarte bine. Mally calculînd just valoarea unui « sezon » se ocupa chiar puţin cu menajul. Printr-o manevră îndemînatecă nu se supărau niciodată una cu prezenţa celeilalte dar erau împreună în toate împrejurările cuvenite. Era sau nu Mally inteligentă? — Controversat! — Dar avea chibzuieli bune şi cu tot apetitul petrecerilor ştia ce cîştig aduce o zi pierdută cu rost şi la timp. Dealtfel timpul trecea. La douăzeci şi patru de ani, Mally care părea totuşi o fetiţă, după un mare amor cu catarturi destinse dar a cărui soluţie — a mariajului — nu izbutise, devenise mai nervoasă şi mai îngrijorată, deşi cu aspectele neschimbate ale gingăşiei şi veseliei.

În vara aceea însă, Fanny trimisese de la Poiana Ţapului la moşie, cumnaţilor, o scrisoare foarte stăruitoare prin care anunţa logodna lui Mally cu un tînăr inginer [,] partidă admirabilă, şi mare amor. Mai ales mare amor!

Era un anunţ nu o suplică, aşa încît discuţia consimţămîntului fusese pusă numai de formă în familie, după primirea vestei. Urmase la moşie un dublu sentiment de uşurare şi de preocupare: « — Bine că s'a logodit!... De-ar merge bine lucrurile pînă la sfîrşit! » — Sentimente fireşti ale bieţilor părinţi care tindeau spre o căsătorie apropiată.

Din prima ei încercare de logodnă Mally avea trusoul pregătit, dota modestă era hotărîtă, iar unchiul decisese că tutela lui implică unele obligații și-și luase asupra — nunta. Era un dar generos, căci tocmai asupra nuntei Mally avea idei foarte decise și foarte costisitoare.

Socotind căsătoria ca pe un scop însemnat, consumînd multă muncă spre realizarea ei, îndurînd multe umilințe în drum spre ea și înfruntînd riscuri mari spre dobîndirea ei, această formalitate îi apărea importantă și o dorea somptuoasă.

Logodnicul crezuse un moment că o cununie improvizată și chiar la Poiana Țapului ar fi fost frumoasă și expeditivă, dar Mally refuzase net. Se asociase dimpotrivă proiectului mai complicat al acestei sărbători după alte socoteli ale ei. Mally vroia ca toată lumea să știe că se mărită și cît mai multă lume, anume din Galați, să ia parte la ceremonie. Vroia o zi de adevărat triumf asupra destinului așa de anevoie de mînuit și asupra opiniei publice așa de lesne de strămutat. Mally mai decisese că va fi de o «frumusețe rară» sub podoabele tradiționale ale costumului de mireasă, cît mai bogate. Ținea astfel să sublinieze și să recompenseze meritele mirelui, dar vroia mai ales să dea acelei zile tot fastul și tot sensul ei de Hymen. A strecura aventura sau a o consacra, sunt două concepții deopotrivă de bune, ale aceleiași probleme. Mally vroia consacrare.

Aventura decursese în linii sumare cam astfel: în noaptea învierii, Fanny căpătase o pleurezie destul de neplăcută, de aceea trebuise să plece încă din mai la Poiana Țapului pentru a se reface. Mally desigur o însoțise. Între perspectiva de a sta la țară și aceea de infirmieră la Poiana Țapului, alesese cu bună socoteală pe cea din urmă. Avea către unchiul și Fanny multe datorii în trecut dar și multe speranțe de viitor. Sacrificiul ei fusese răsplătit. Climatul în primăvara aceea era admirabil și dacă nu se vedeau încă vizitatori, în schimb erau destui localnici cînd luai aminte bine și Mally cercetase de îndată toate resursele localității.

Poiana Țapului avea două fabrici și destule întreprinderi silvice: un stock suficient de bărbați tineri și maturi. Fanny era o convalescentă foarte drăguță, care lăsa pe Mally liberă să vagabondedeze în căutarea destinului.

Vizita astfel zilnic, — cu sau fără nevoie, Cantinele Cooperative, stînd de vorbă cu impiegații și cumpărătorii. Își adăoga numărul cunoscuților și adoratorilor. Era cochetă și drăguță cu toți din principiu și din exercițiu.

Poiana Țapului poseda și un loc de tennis, încă neinaugurat, în schimb Mally văzuse într-o zi o echipă foarte veselă pornind spre pădure și se informase: erau domni ingineri. Trăsese concluzia că sportul care convenea momentului era explorarea munților și pădurilor, la mici depărtări, fiindcă Mally nu purta decît pantofi de lac cu tocuri foarte înalte. În schimb fusta foarte scurtă cu un chandail și o căciulă de lînă albă, îi stau foarte bine.

...Doru Blându inspectase parchetele și scoborîse mult de vale, la locul unde Mally abia urcase cu un bastonaș elegant în mînă pe la cinci în seara de mai cînd se întîlnise.

Doru era un băiat frumușel, pîrlit tare, cu ochi verzi flămînzi și cu glas de cerșetor amoros. Cămașa de flanelă cu guler răsfrînt îl prindea. Mally fusese cu el spontană și cuceritoare.

Viața [,] orișicît la Poiana Țapului, era monotonă pentru o fată așa de «flirt». Doru însoțise pe Marisa pînă acasă și o invitase pentru a doua zi să asiste la tăiere, în pădure. Mally venise foarte exact cîteva zile în șir, apoi cum tocul pantofilor se strîmbase puțin și cunoștința lor progresase mult, decisese să se plimbe pe loc șes spre Bușteni sau Sinaia.

Cînd timpul deodată devenise ploios, Doru o poftise să ia ceaiul la domna Preoteasa, gazda lui. Doamna Preoteasa se amorezase din primul moment de Mally; cît despre Doru, era «ca și băiatul ei», atîta îl iubea.

Încă din pădure Mally vorbise de Prințesa Cozadini, iar de vale vorbise de căsătorie în genere. Totuși, Mally, așa expansivă și spontană cum părea, avea destule îndoieli

asupra promisiunilor masculine. Nu-ți poți însă conduce existența după aceste îndoieli, mai ales cînd intervine valul revărsat al amorului. Fiindcă înadevăr era vorba iarăși de un amor mare. Doru era un temperament impetuos și pe Mally amorul o amețea.

Totuși în plină beție amoroasă la Doamna Preoteasa, Mally mai vorbise odată de inele de logodnă și Doru îi sărutase mîinile recunoscător. Trecuse un timp în care Mally își amintise de inele, dar prudentă așteptase. Și iată că într-o zi după o scenă violentă de gelozie pentru că Doru lipsise la Ploiești, urmase o ședință pasionată de împăcare. Doru adusese deja de la Ploiești perechea de inele. De atunci înainte Marisa purta pe față mereu un anume surîs, pe care îl obicinuia în oricare împrejurări ale succesului. Era un surîs de triumf, dar conținut, din care amestec surîsul avea o expresie ușor nătîngă.

Mally începuse a crede de-a binelea că scopu dublu al vieții: — amor și căsătorie se va realiza. Vorbise lui Fanny care primise vestea cu simpatie și simplicitate, așa că Marisa invitase imediat pe Doru la Vilă unde cu o cordialitate delicioasă fusese schimbate inelele.

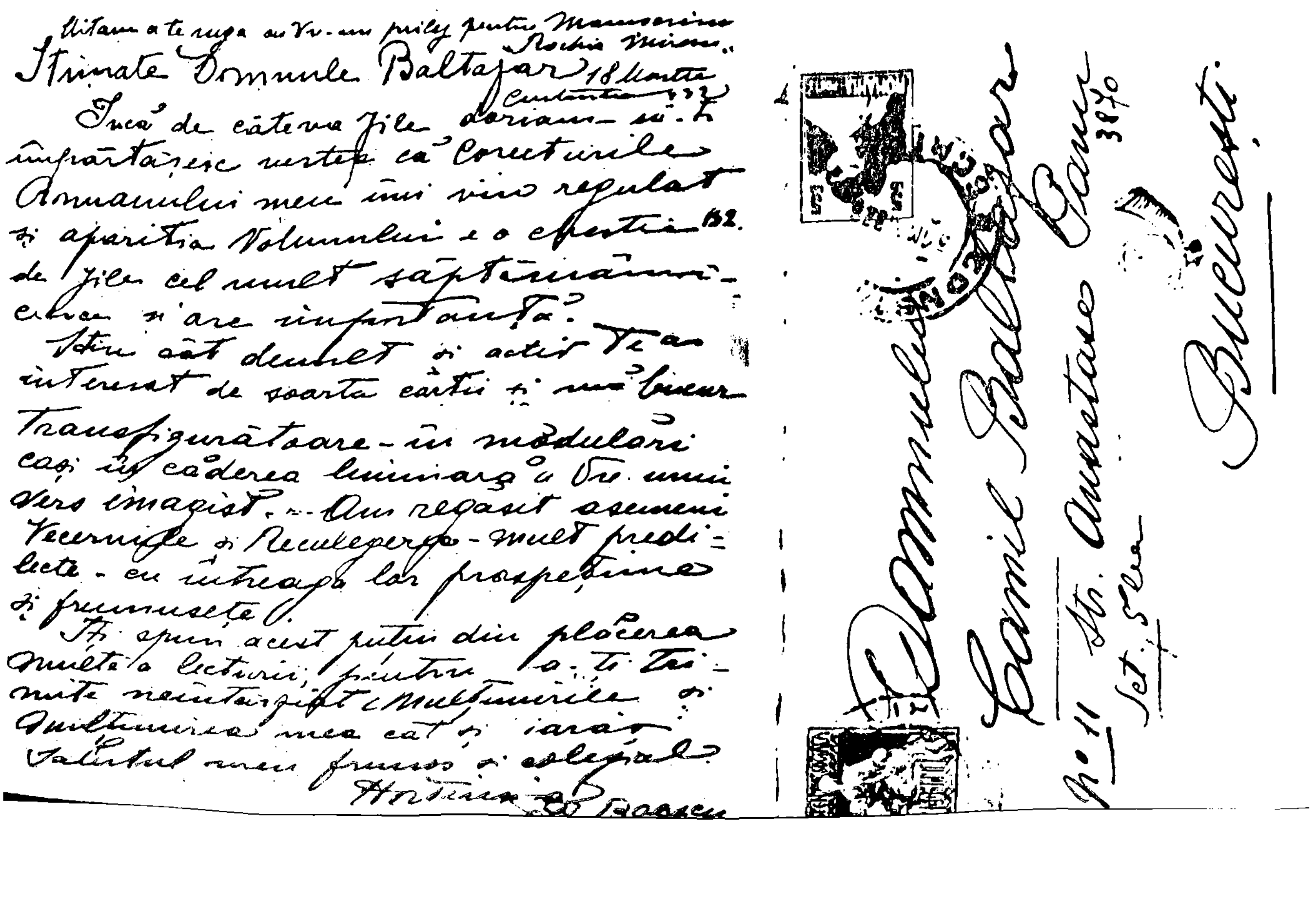
Doru bine pregătit de Mally devenise deîndată un prieten curtenitor al tantinei. Sunt secrete care cer tăcerea, iar altele o grabnică publicitate. Fanny în aceeași seară trimisese scrisoarea de bună vestire părinților. Era o femeie plină de bunul simț al traiului comun.

Vilegiatura urmase pînă la finele lui Iulie, — logodna asemenea, pasionată și liberă de orice griji și obstacole. În august cu toții se reîntorsese la Galați și începuse seria formalităților obositoare.

Marisa avea demult ideile ei hotărîte asupra ceremoniei. Figura în programul ei tot ce putea înconjura cu fast ziua aceea. Vroia lux și zgomot, de aceea chiar se ocupase singură de lista invitaților, de cartonul și forma invitațiilor, de orice amănunt.

Casa unchiului suferea o adevărată stare de războiu. Fanny primea acele transformări cu o bunăvoință care ar fi putut părea exagerată, dacă n-ar fi contribuit să o explice, persoana nașului. Firește că Fanny cununa pe Marisa, dar nu cu bărbatul ei,

Carte poștală către Camil Baltazar din 1932 (aflată în arhiva M.L.R.)

Stimate Domnule Baltazar 18 Martie

Încă de câteva zile doriam să-ți împărtășesc vestea că Corecturile Romanului meu îmi vin regulat și apariția Volumului e o chestie de zile cel mult săptămâni ...

Domnului Camil Baltazar
Str. Anastase Panu
No. 11
Sect. 5
București

Hortensia Papadat Bengescu

ci cu un inginer-şef al unei societăţi de petrol din Bucureşti, un englez care toată vara pusese automobilul la dispoziţia lui Fanny convalescentă. Fanny profitase de amabilitatea inginerului englez dacă nu prea mult, dar desigur foarte mult.

Mally şi Doru, odată instalaţi în amorul lor, se gîndise la lucrurile practice. Din cercetarea acestora rezultase că Doru nu era chiar inginer ci un fel de asimilat, dacă nu chiar « Simili », apoi întreprinderea de despădurire se terminase în toamnă. Venise deci la timp un angajament la societatea lui Gill Barren[3] şi Marisei îi venise ideea bună de a-l alege ca naş.

Fanny preţuise mult o împrejurare care permitea lui Gill Barren să fie introdus în chip firesc şi familiar în viaţa ei conjugală ca şi în societatea gălăţeană. În ce priveşte cheltuielile pricinuite de nuntă, Fanny şi Mally înainte de a supune cifra lor unchiului aveau mici crize de melancolie, dar Gill care era optimist le însenina, făcînd socoteala în dollari şi cifra deodată apărea minimă[4].

Unchiul, deranjat de la obiceiuri de tapajul nunţii, suporta totul bine, deoarece avea sentimente familiale şi era mai ales măgulit de bunătatea nevestei lui pentru Mally, bunătate pe care o considera ca pe o atenţie pentru el. Totul decurgea cum nu se poate mai armonios.

La moşie tatăl Marisei urmărise cu satisfacţie mersul bun al proiectului, iar mama ei care avea o boală congenitală de inimă se emoţionase abundent pe aceeaşi temă. Tulburată de faptul că Marisa locuieşte singură la Galaţi, avusese adesea palpitaţii gîndindu-se la viitorul ei. Acum vestea logodnei o emoţionase, iar la ideea pregătirilor de nuntă la moşie se simţise rău, pentru ca apoi uşurată şi de preocuparea asta, să se agite la gîndul că va trebui să meargă la Galaţi. O inimă în adevăr ciudată şi căreia nu-i putea intra în voie. O criză mai acută o aşternuse la pat cu consemnul de a nu asista la ceremonie.

Boala asta penibilă i-o transmisese faimoasa bunică. Împreună cu porţiunea de moşioară şi cu un portret al prinţesei Cozadini, era tot ce căzuse în potul ei de moştenire.

Legea eredităţii are ciudate capitole. Marisa care făcea atita caz de străbuna ei, nu-i semăna deloc. Se alesese la fizic şi la moral dinspre partea tatălui ei, temperament sanguin şi abundent, foarte nemulţumit de palida şi suferinda lui soţie aristocrată, deşi măgulit într-un fel.

Predilecţia lui Mally pentru prinţesă era deci numai o idee selecţionată, ca şi aceea pentru sporturi. Nobleţea îi părea un atribut « chic » şi folositor; altfel ea avea înclinaţie spre o familiaritate democratică şi gusturi la fel, aşa cum dovedise chiar prin alegerea lui Doru, — fiu al poporului — ; gusturi care-i veneau de la răzăşiia paternă.

...La Galaţi Doru se instalase la otelul cel mai bun; cum însă în numeroasele ei curse în oraş Mally avea adesea nevoie să-şi consulte logodnicul şi vizitele ei la otel unde era şi Clubul Jockey atrăsese atenţia unchiului, Doru fusese invitat să găzduiască ca şi Marisa la rudele ei bune, unde englezul lua numai mesele, oaspe nou al Galaţilor. Totul era foarte bine alcătuit.

Mally şi Doru nu făceau mofturi de amorezaţi singuratici, dimpotrivă însoţeau cu Sir Gill pe Fanny la cinema şi cofetărie, cînd unchiul nu putea ieşi, iar cînd menajul ieşea împreună, logodnicii aveau scutire şi puteau rămîne acasă să admire luna de pe balcon.

Doru lipsise cîteva zile la Iaşi, trimis în ambasadă pentru a obţine participarea la nuntă a ultimei Doamne Cozadini. Această Cozadini îşi dăruise numele ei de naştere soţului ca multe fete de neam care s-au măritat cu averi burgheze. Faţă de mersul timpului suprimase titlul princiar care nu mai le slujea decît în voiaj. Bălaşa Cozadini moştenise de la bunică sîngele albastru cît şi numele mic tradus din Bianca după ultima modă de cuvinte neaoşe. Era bine măritată cu Jean [,] o foarte interesantă figură ieşeană. Se numise de acasă Ionescu-Manufactură, fiu al unei averi colosale şi se dedicase cu totul operei delicate şi lăudabile de a se face pe sine.

Reuşise la perfecţie realizarea cabotină a unui vlăstar obosit de viţă nobilă: — faţă smeadă fără tinereţe, rictusul impresionant al muşchilor care lucrau pentru echili-

brul monoclului, privirea stinsă, vorba avară, aerul disprețuitor, caracterul silnic, mîinile și picioarele lungi și subțiri — mănuși și ghete perfecte — cum și o frenezie în risipirea averei manufacturale îl compuneau desăvîrșit. Cînd adoptase numele Cozadini nimeni nu se mirase cît de puțin. Purta hainele admirabil pe un manechin de lord și oamenii din elită se găseau numaidecît cu el între semeni. Studiase la Paris,[5] fără a lua titluri și avusese pentru limbi străine un adevărat talent. Nu se ferise de a închide un capital întreg în întreprinderea riscată de a fi introdus la Paris în Cluburi autentice, așa încît dacă în voiaj se numea Prinț Cozadini, — prinț consort — apoi el era cel care prezintase la Touring și la Hippyque pe nevastă-sa, societății pariziene cosmopolite. În schimb prințesa Bălașa[6] avea acel « ceva » care nu se dobîndește [,] nici nu se explică: avea « rasă ». Dacă se putea deci admira la Jean Cozadini toată arta compoziției, doamna Bălașa îți purta gîndurile spre tainele atavismelor. În adevăr misterioasă circulație a sîngelui pe drumurile generațiilor. Morb transmis după tocmeli capricioase ale fecundărei! Element infuzat parțial și felurit, unora numai din trezi, cu omisiuni și salturi. Filon înmulțit parcă, pe măsură ce se repartizează, sau epuizîndu-se treptat. O astfel de celulă — după cine știe ce peregrinări —, se desfăcuse în două ovule liminarii, în care se diferențiase deslușit: pentru mama Marisei boala de inimă a bunicăi și pentru Bălașa Cozadini sîngele albastru. Așadar aceștia erau Jean și Bălașa Cozadini, numărul de seamă care făcea pe Mally să nu doarmă, din grija că vor lipsi dela nunta ei. Grijă explicată prin aceea, că între mama lui Mally și verișoara dela Iași era o mică răceală pricinuită tocmai de acel portret al bunicăi, pe care îl poseda modesta moșiereasă, pe cînd Bălașa credea că ar fi trebuit să-i aparție.

...Mally își pregătea deci nunta ca pe o sărbătoare de preț, orînduită fără de erorile pe care le dă emoția, cu calm și cu toată sîrguința unei bucurii asigurate. De mică copilă, Marisa se gîndise la ziua nunții cu plăcere. În calendarul ei — foarte asemănător cu al religiilor în genere — nunta era sărbătoarea cea mare — dacă nu și de taină. Alături de nenumăratele preocupări: episcopul, corul, invitații, automobilele, perechile domnișoarelor și cavalerilor de onoare, florile, copiii care trebuiau să ție trena, bufetul, expoziția cadourilor, apoi problema centrală era rochia de mireasă. Marisa ținuse ca Doru să-i dăruiască rochia de mireasă, după o tradiție, care cine știe cum și ce fel o impresionase. Doru oferise deci pentru acel cap de operă cele 20.000, adunate din tăierea parchetelor de pădure.

Rochia o vroise Mally fără discuție foarte bogată.[7] Ideile de simplicitate nu-i conveneau. Avusese lungi consultații cu prietenele și cu Fanny. Cum albui îngroșa și cum Mally [în] timpul din urmă era cam bogată în forme, alesese ca model o tunică lungă dreaptă.[8] Profitase de moda broderiilor și comandase pe satinul strălucitor un desen minunat de perle și mătăsuri care acoperea stofa în întregime cu bogăția lucrăturii. Dantela scumpă a voalului trebuise adusă de la București. Nu-i plăcea floarea de lămîiță, din care avea să poarte numai o cocardă, în schimb adora beteala și plănuise o găteală[9] de cap somptuoasă. Făcuse repetiții numeroase și se admirase îndelung în oglindă. Deși obosită era decisă să-și ție rolul cu toată splendoarea cuvenită.

...În adevăr fusese o nuntă frumoasă, fără de greș. Catedrala era somptuoasă, invitații eleganți, cordonul de jandarmi și sergenți în mare ținută oprea mulțimea curioșilor, nici o dezordine în mișcarea figuranților.

Mally obținuse ca cele șase prietene care o însoțeau să fie toate în roz, ca la Ducele de York. Cavalerii erau mai ales ofițeri, spilcuiți și poleiți. Episcopul era un bărbat frumos pe care Mally îl remarcase adesea la liturghie, căci era bisericoasă. Toaleta nașei era așa de elegantă, încît apariția senzațională a Bălașei Cozadini nu putuse strica buna dispoziție a lui Fanny, care se simțea destul de admirată și de invidiată ca să fie fericită.

În adevăr, doamna Bălașa, față de demersul așa de stăruitor al lui Doru — care declarase că nu se întoarce la logodnică cu un refuz — trebuise să primească, cu toate că era în ajun de plecare la Paris și nepregătită.

Pe trecerea anilor, averea manufacturistului se împuținase mult. Cu atît mai simțitor se împuținase, cu cît acest lucru nu trebuia să fie simțit. Mica problemă a unei toalete de ceremonie neprevăzute plictisise un moment pe nobila invitată dar o rezolvase. Avea rezerve de stofe prețioase de tot felul. Alesese la întîmplare o bucată de brocart destinată unei mobile. Era o stofă minunată de Genova. Pe o mătase de un verde glauc, cum numai marea îl reușește la fel, umbreau petale roșii ale unor flori ciudate — flori de arabesc sau de basm, — totodată brumate și catifelate. Cu simplu meșteșug al cameristei, Doamna Bălașa făcuse din ea un « fourreau » așa de strîmt, încît la probă se dovedise cu neputință să poată păși și trebuise desfăcut puțin ca să treacă glesna fină. Pentru a purta o astfel de fașă, fără de riscul unor contururi indiscrete, trebuia corpul D-nei Bălașa [,] fără de oase ca și fără de carne, numai din mușchi svelți.

Un fel de bonet genovez de catifea neagră îi prindea tot capul, coborît pe frunte pînă la sprincenele trase puțin în sus spre tîmple, pe cînd ochii verzi căutau puțin în jos, mișcare inversă cam mongolă, care da figurii pudrate cu ocru multă originalitate. Gura era de un roz ciudat care nu amintea misterele parfumeriei, părul tuns scurt lăsa ceafa goală și urechile mici erau desvelite indecent. De acele urechi atîrnau însă cercei fabulos de scumpi, care cumpăneau improvizația toaletei: triunghiuri de aur care mergeau lărgindu-se pînă atingeau gîtul [,] acoperite cu plăci translucide de rubin. Foarte decoltată sub o manta de zibelină în miez de August, apariția cam excentrică a Doamnei Bălașa Cozadini, venită singură fără consorte, era pe drept un număr senzațional. Rivaliza cu Fanny, nașa turnată toată din aur, strălucitoare de « lamé » și de valută-forte, albă, roz, drăgălașă, radioasă.

Alături de Sir Gill, care purta fracul cu toată îndemînarea deprinderii, mirele printr-un mister al adaptării era frumos ca niciodată în haina aceea ingrată și neobicinuită. Doru era un băiat foarte curățel cînd purta la pădure cisme de munte și vestă de lînă [,] fusese de aceea obligat de Mally să îmbrace și la oraș o ținută tot de sport: jambiere, veston cu cingătoare, cămașă moale, deoarece nici chiar ochiul ei amorezat nu-și putea face iluzie asupra unei oarecare vulgarități în ținută. Azi însă, înalt, subțirel deși cu ceva mușchi, fracul se lipea bine pe trup și fața foarte oacheșă, gura plină de dinții albi, reieșeau bine din amidonul plastronului, dîndu-i aerul unui ambasador mexican. Spre mulțumirea Marisei, Doru avea aprobarea unanimă.

Un concurs favorabil de împrejurări înconjura deci rochia miresei. Căci Mally calculase bine. Dacă nunta e sărbătoarea cea mai comodă a amorului, apoi rochia miresii e în adevăr tabernacolul acelei sărbători. Mireasa în ziua aceea face numai corp cu rochia ei, nu înseamnă prin ea însăși. E o împodobire atît de diferită de cea zilnică, încît transfigurează pe cea care o poartă. Are o formă și un simbol așa de speciale încît femeia e numai un pretext față de vestmînt. Ori pe cine ai învălui acolo în albul acela nemilostiv ar căpăta o aceeași însemnătate, ar primi necondiționat timp de un ceas, imnul de voci, pompa cortegiului, omagiul privirilor, freamătul ușor al femeilor și mai ales svonul acela masculin, de la adolescent la bătrîn, al unui aceluiași murmur de glumă turburată.

Svonul [a]cesta, Marisa îl dorise și îl primise cu o bucurie lipsită de emoții zadarnice. Într-o epocă cînd o scurtă înfățișare în fața unui reprezentant public ar fi destul pentru a stabili contractul între doi, tradiția tărăgănește ca pe o trenă de cometă, ritualuri ce nu-și mai au sensul exact. Pe cînd moda virginală e în fățișă descreștere, acel zvon al miresii încă persistă. Mally prețuia acel murmur, — chiar și postum amorului, — murmur al cărui sens desvelit, convenea temperamentului ei. Mally, care avusese curajul amorului liber, dorea ostentația ceremoniei nupțiale și Mally, care avea prudența aparențelor, adora pudicitatea rochiei albe.

Cu ordinea cu care se fac inaugurările publice, după ce statuia a fost dată circulației, cu hărnicia cu care la țară femeia împreună cu bărbatul ei și-a ales anotimpul prielnic pentru petrecerea memorabilă a nunții, tot așa Mally sancționa printr-o ceremonie ulterioară un fapt incontestabil și strălucea de mulțumire conștientă sub rochia

minunată a miresii.

Eroismul, ca și gloria podoabei, era în adevăr beteala. Cine știe cînd, demult, Marisa văzuse acest aur strălucind și auzise murmurul cu înțeles obscur al glumelor nupțiale. Sunt unele impresii indelebile, microbi luați nu se știe unde și cînd și care acționează mai tîrziu.

Multe mirese se vor înveluite într-un văl impalpabil, Mally alesese casca aceea masivă de fir care-i acoperea tot capul. Abia o margine a dantelei îndulcea în jurul feței asprimea acelei străluciri. Beteala răsfirată pe umeri ca o mantie curgea, năpustire barbară, acoperind trena voalului scump. Din cauza ocupațiilor obositoare de pînă în ultimul moment, cum și a poverii acelor plete poleite, pe Mally o durea capul și era palã, adică mai albă ca de obiceiu. Astfel palidată de migrenă, părea o tiparoasă extenuată de propriul ei parfum. Ochii negri luceau languros în fața albă. Pe bună dreptate iubea podoaba miresii care o prindea de minune. Mally era pentru întîia oară în adevăr frumoasă și surîsul acela vag al unei satisfacții care se conține, surîs cam imbecil de obicei, azi subt candelabre, părea misterios.

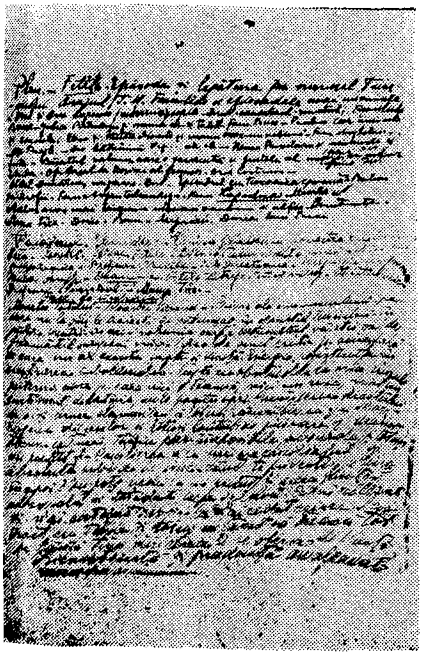
Cu sau fără maliție, dar foarte just o prietenă exclamase: — Mally! la primul bal costumat să te îmbraci tot ca mireasă.

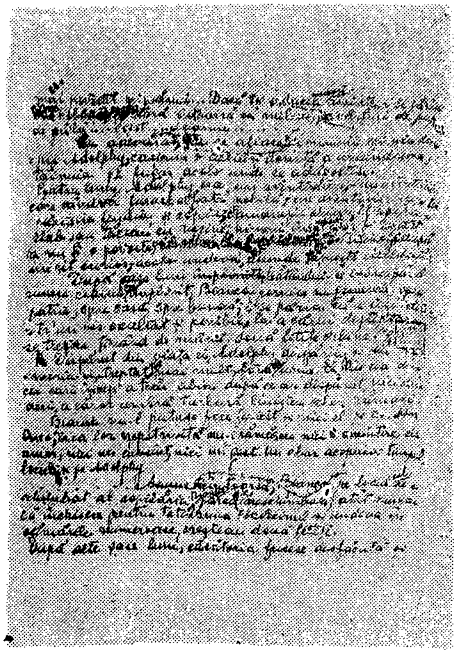
Mally, de obicei surîzătoare, sta în fața altarului gravă, pătrunsă de rolul ei, minunat de reprezentativă și dînd perfect iluzia virginală.

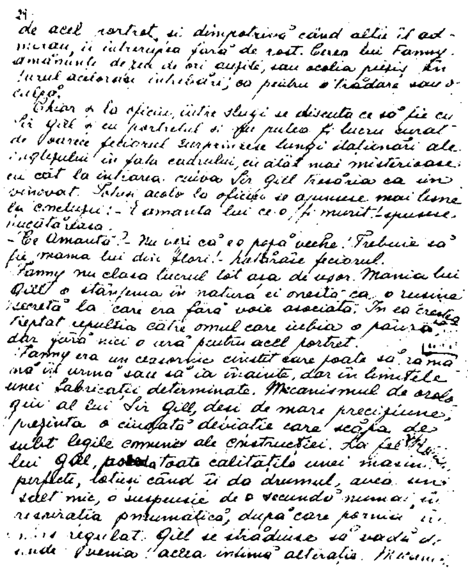
Cu privire la nuntă Marisa n-avea numai anumite gusturi și idei, ci și instinctul care a determinat de-a lungul timpului fastul impudic al Hymenului, și din care au luat ființă toate cortegiile nupțiale, dela cele primitive în sunet de tam-tam la ceremonialul modern, corespunzînd toate aceleiași necesități cam grosolane, de a sublinia în chip public o împrejurare specială.

După cuvîntarea — s-ar putea zice galantă — a Episcopului, asupra tainei, a 7-a, Marisa așteptase fără grabă felicitările, ceea ce îngăduise o defilare ceremonioasă. Ieșirea se făcuse tot cu solemnitate și șampania [,] ca și oaspeții, așteptau demult, cînd tînăra pereche sosise acasă de la fotograf, însoțită de cortegiul Domnișoarelor, și cavalerilor de onoare, tocmai la timp însă pentru a face o nouă intrare de senzație.

Acasă, absența D-nei Bălașa Cozadini care pornise deîndată spre București să ia

21
de acel portret, și dimpotrivă când alții îl admirau, îi întrerupea fără de rost. Ceea lui Fanny. amănunte de zeci de ori auzite, sau acelea [illegible] [illegible] acelorași întrebări; ca pentru o trădare sau o culpă.
Chiar și la oficiu, între slugi se discuta ce să fie cu Sir Gill și cu portretul și [illegible] lucru curat de oarece feciorul surprinsese lungi stationări ale englezului în fața cadrului, cu atât mai misterioase cu cât la intrarea cuiva Sir Gill tresărea ca un vinovat. Totuși acolo la oficiu se ajunsese mai lesne la concluzie: — I amanta lui ce o fi murit — spusese bucătăreasa.
— Ce amantă? — Nu vezi că e o poză veche! Trebuie să fie mama lui din tineri! — hotărâse feciorul.
Fanny nu clasa lucrul tot așa de ușor. Mania lui Gill o stânjenea în natura ei onestă ca o rușine secretă la care era fără voie asociată. În ea crescu treptat repulsia către omul care iubea o pânză, dar fără nici o ură pentru acel portret.
Fanny era un ceasornic cinstit care poate să rămână în urmă sau să ia înainte, dar în limitele unei fabricații determinate. Mecanismul de orologiu al lui Sir Gill, deși de mare precizie, prezinta o ciudată deviație care scăpa de subt legile comune ale construcției. La fel [illegible] lui Gill, toate calitățile unei mașini perfecte, totuși când îi da drumul, avea un [illegible] mic, o suspensie de o secundă numai, în respirația pneumatică, după care pornea [illegible] regulat. Gill se străduise să vadă de unde venea acea intimă alterație. [illegible]

Trei manuscrise din arhiva M.L.R.: Fetița și două variante (dinainte de 1925 și din 1928—1929) ale Rochiei Miresei.

Simplonul, absența aceasta fusese mai mult prielnică. Străina care figurase cu succes la Biserică ar fi stînjenit cordialitatea unei adunări de prieteni. Singura lipsă esențială, aceea a mamei cardiace fusese corectată prin darul a două brățări cu briliante, ale căror carate Mally și Doru le evaluase — căci nu se mai purtau brățări în felul acela. Mult mai frumoasă însă, fusese ideea mamei de a trimite lui Mally ca dar portretul Domniței Ana Bianca Maria Cozadini, obiect al predilecției ei aristocratice.

Plecînd la Biserică, Marisa nu uitase a da ordin ca portretul să fie pus în salonul de primire deasupra canapelei — cu învoirea lui Fanny, firește. Acolo, supt acel portret, se așezase Mally, pentru a primi noua serie a urărilor. Drept răspuns complimentelor, Mally cu surîsul acela anume, arăta fiecăruia portretul, explicînd: Prințesa Cozadini, bunica mea, în rochie de mireasă. După formalitatea asta neprevăzută, cei astfel prezentați Portretului plecau stîngaci ca oamenii care sunt victimele unei stîngăcii a altuia și impresionați, așa cum se impresionează oamenii de ceea ce nu înțeleg.

Fusese momentul culminant al sărbătorii; tot ce urmase după: — dans, supeu — toate foarte reușite — apoi retragerea mirilor, păruse o descreștere, o îndrumare spre banalitate.

....

....

....

...Mariajul încheiase deci, în chip fericit, romanul pasional al curagioasei Marisa. Tinerii plecase în Prahova lăsînd o mare parte din bagajul lor la Fanny, printre care și portretul străbunei.

Sir Gill, Barren păstrase obiceiul de a veni la Galați sîmbăta și duminica. Marisa care știa că viața e lungă, scria adesea lui Fanny și primea răspunsuri destul de dese care sunau cam la fel, exprimînd regretul că nu mai are lîngă ea pe Mally căreia îi simte mult lipsa și declarînd că se plictisește mult.

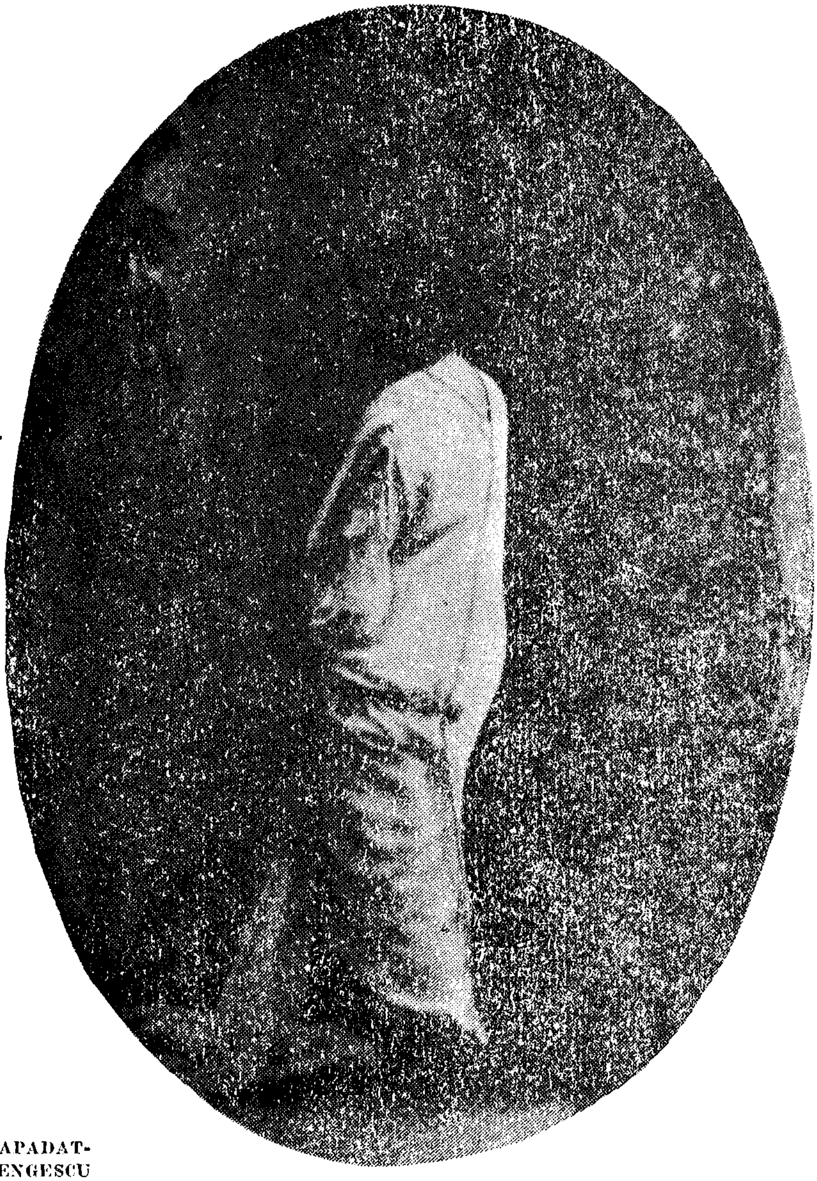
În ultima ei scrisoare, Fanny mai adăoga că Sir Gill dorea mult să cumpere portretul prințesei Bianca și spera că-l va obține, promițînd recunoștința sa. Fanny nu adăoga nici un comentariu. Citind, Mally avusese surîsul ei de satisfacție pentru tandrețea pe care i-o arăta Fanny; Trecuse cu vederea faptul totuși interesant că Fanny se plînge de plictiseală, se oprise în schimb asupra dorinții exprimate de Sir Gill.

Socoteala ei fusese scurtă: regreta portretul dar nu putea refuza pe Gill. Rugase deci pe Sir Gill a primi portretul ca dar de fini, nu fără a pune în evidență sacrificiul ce face.

Sir Gill încîntat, își amintise că Mally dorea mult un inel cu un briliant solitar, iar Doru primise o prematură și valabilă gratificație pentru bunele sale servicii către petrolul anglo-american.

În adevăr portretul Anei Maria Bianca devenise marea pasiune a lui Sir Gill și pasiunea lui Sir Gill pentru acel portret pricinuia marea plictiseală a lui Fanny. Din vina fără de vină a portretului, raporturile sentimentale dintre Gill și Fanny suferea o scădere. Scăderea nu venea din partea lui Gill care era amabil, generos și destul de superficial în dragoste ca și mai nainte. Fanny era cea care nu putea suferi episodul portretului, nu din vreo gelozie subtilă ci tocmai fiindcă firea ei normală nu admitea astfel de particularități de caracter. Fanny vedea bine că nu era vorba de vreun capriciu de om bogat, de o manie de colecționar sau de un simplu gust artistic. Sir Gill Barren era amorezat de portretul prințesei[10] Ana Maria Bianca și amorul acesta inofensiv și preferabil altora jignea pe Fanny, nu în sentimentul ei destul de cumpătat pentru englez, ci în moralitatea ei sumară.

Aventura lui Mally cu Doru, legătura ei cu Gill și altele multe și felurite, erau întîmplări ale vieții așa cum este; — credea Fanny limitat, — pe cînd pasiunea pentru un portret, fără a-i înțelege bine natura morbidă, îi era nesuferită.

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

NOTE

* Pentru cititorii interesați, prezentăm în continuare cîteva fragmente din manuscrisul publicat în „*Revista Fundațiilor Regale*", care vor reliefa prin trimiterile notelor diferențele mari față de manuscrisul elaborat în 1929 și publicat acum pentru prima oară în întregime, în numărul de față al revistei noastre.

[1] Printr-un detaliu dintr-un paragraf, autoarea « datează » manuscrisul — considerat de noi ca bază a variantei din 1929:

« Epoca în care trăia — cea imediat de după război, în provincie — Mally o prețuia prin comparația cu monotonia vieții fetelor dinainte de război. Auzise că la București emanciparea era încă mai mare... »

În manuscrisul din 1929 acest paragraf lipsește. Scriitoarea își transferă eroii și acțiunea în altă perioadă, mai tîrzie,

[2] Portretul eroinei Mally sau Marisa este diferit:

« La fizic, avea talie mijlocie, păr castaniu deschis, un oval plin al feţii cu pielea foarte albă, ochii căprii, trupul împliniit, deşi svelt, gura cam mare. Era în totul frumuşică cu multă prospeţime şi cu o siguranţă de sine, pe care i-o da opinia ei că e foarte frumoasă... »

[3] Introducerea în naraţiunea din 1929 a unui *personaj-cheie* completează fericit nuvela, prin acesta, de fapt, autoarea reuşind să creeze o adevărată « istorisire », destul de palidă în prima variantă:

« Tantina primea adesea şi o vizită de la Băicoi, un prieten de curînd, un englez care-şi trecea iernile la Galaţi. Casa unchiului, destul de mare, îngăduia să-şi închirieze o cameră de pe coridor. Englezul căuta locuinţă; nu-i convenise camera, dar îi plăcuse Fanny. Un „flirt" — cum zicea Mally — şi care începea bine, cu flori, bomboane şi alte cadouri ».

[4] « Fanny preţuise mult o idee care îngăduia lui Sir Gill Barren să fie introdus în chip firesc în intimitatea familială; raporturile ei cu englezul fiind la un moment care cere progrese. În ce privea cheltuielile de nuntă, Fanny şi Mally aveau ezitări şi melancolii înainte de a supune unchiului cifre — unchiul era bun dar econom. Se întîmpla însă ca englezul să fie de faţă la acele socoteli, el făcea cu optimism adunarea în *lire sterline* şi cifrele apăreau micşorate ».

Observăm că, în varianta din 1929, calculele se fac în « dollari ».

[5] Portretizarea lui Jean Cozadini, mai palidă, este diferită faţă de varianta din 1929 în care apar realităţi « cotidiene » din Paris:

« Manechin perfect, oamenii de elită de pretutindeni îl primeau ca pe un seamăn.

Studiase la Paris fără a lua diplome, dar cu un adevărat talent pentru limbi străine, ceea ce-l făcuse a fi ani întregi candidat la postul de ataşat de legaţie. Nu cruţase asemeni nimic pentru a fi cooptat membru al unui club sportiv din Paris, căci întreţinea acolo cai de curse, care-l costau mai mult chiar ca nevasta cea de neam. Deşi prinţ consort, el fusese acel care prezentase la Nisa pe soţia lui societăţii cosmopolite. »

[6] « Prinţesa Bălaşa, al cărei nume era o traducere din Bianca — avea în schimb acel ceva „care nu se cumpără, nici nu se dobîndeşte" — *avea rasă*. Credea de altfel că a moştenit singură tot sîngele albastru al străbunei şi nu putea ierta timidei sale verişoare, cea care pe deasupra făcuse o mezalianţă, că nu i-a cedat portretul de familie. »

Varianta din 1929 este net superioară artistic.

[7] Insistăm în cele ce urmează asupra descrierii « Rochiei miresei » — simbolică şi sugestivă — şi asupra « ceremoniei », care diferenţiază cele două manuscrise, datîndu-le.

« Mally îşi pregătea nunta cu sîrguinţa unei bucurii asigurate; realiza un proiect îndelung studiat pe care trebuia numai să-l adapteze împrejurărilor. În calendarul ei, nunta era sărbătoarea cea mare dacă nu şi cea de taină.

Alături de preocupări nenumărate — episcopul, corul, ordinea cortegiului, cele şase perechi de cavaleri şi domnişoare de onoare, copilaşii care aveau a-i ţine trena, bufetul, mica expoziţie a cadourilor — *problema centrală era rochia de mireasă*. [s.n.]

De cîte ori o visase, de cîte ori o închipuise.

Ar fi putut părea absurd, dar Mally dorise ca Doru să-i ofere rochia de mireasă şi Doru dedicase acestui *cap de operă cinci mii* din cele *zece mii* adunate din tăierea parchetelor de pădure, »

Precum se vede scriitoarea ţine seamă de fenomenul economic, anume de inflaţia determinată de criza economică. În 1929, « rochia miresei » nu mai putea costa 5000 lei: « Doru oferise deci pentru acel cap de operă *cele 20.000* adunate din tăierea parchetelor de pădure. »

[8] Foarte atentă la evoluţia modei, scriitoarea schimbă « rochia de mireasă » ca şi « găteala capului » în funcţie de perioada în care elaborează. A se compara textul de mai sus cu acest fragment din prima variantă:

« ...Cum albul îngroaşă, şi ea, la aer, odihnă şi la regimul fericirii, se îngrăşase puţin, rochia avea să fie dreaptă şi lungă pînă în pămînt. Profitase în schimb de moda broderiilor, comandînd un desen minunat de perle şi mătăsuri, care să acopere în întregime satinul mat alb, »

[9] « *Coafura* era negreşit un lucru de căpetenie; nu-i plăceau florile de lămîiţă, din care avea să poarte numai o cocardă, în schimb adora beteala şi dînsa plănuise o găteală somptuoasă. »

Observăm că din « găteala » miresei lipseşte, aici, voalul.

[10] « Portretul » miresei este, în prima variantă, destul de sumar:

« Portretul arăta o femeie tînără, pieptănată cu zulufi, cu o rochie decoltată după moda din epoca celui de al treilea imperiu. În faţa tabloului Gill Barren, naşul, întîrzia singur, tăcut cum îi era felul, din care pricină Mally simţea nevoia a spune ceva. Dacă cel puţin şi-ar fi reamintit povestea Domniţei Bianca, aşa cum i-o spunea adesea mama ei. Repeta numai că prinţesa era pictată în *rochie de mireasă* fără a putea explica englezului mirat de ce, atunci, nu are pe cap nici o podoabă. Rochia de mireasă! Rochia de mireasă! — repeta Gill Barren. »

De la această simplă descriere a pasiunii englezului pentru portret, la realizarea aşa numitei lui « obsesii », scriitoarea a reuşit să creeze — aşa cum spuneam — o altă « istorisire ».

Ne oprim cu exemplele la finele capitolului *inedit* — considerînd că istoricii literari se vor opri cu atenţie şi asupra celuilalt capitel care întregeşte fericit nuvela — relevînd laboratorul de creaţie al Hortensiei Papadat-Bengescu.

M.E.M.

Gill care pînă atunci arătase o fire veselă și practică, prezenta acum, ce-i drept, simptome ciudate. Întîi ceruse portretul ca împrumut, fără a da explicații; apoi își exprimase cu bizare ezitări admirația, în sfîrșit insistase în dorința de a-l avea, cu aceleași apucături suspecte. După ce-l obținuse arătase o dezinteresare tot nefirească, pentru a se lăsa în urmă, copleșit de obsesie. În mijlocul unei conversații, fără nici o legătură, vorbea de acel portret, și dimpotrivă cînd alții îl admirau, îi întrerupea fără de rost. Cerea lui Fanny amănunte de zeci de ori auzite, sau ocolea pieziș în jurul acelorași întrebări, ca pentru o trădare sau o culpă.

Chiar și la oficiu, între slugi se discuta ce să fie cu Sir Gill și cu portretul și nu putea fi lucru curat deoarece feciorul surprinsese lungi staționări ale englezului în fața cadrului, cu atît mai misterioase cu cît la intrarea cuiva Sir Gil tresărea ca un vinovat. Totuși acolo la oficiu se ajunsese mai lesne la concluzii:

— E amanta lui ce-o fi murit! — spusese bucătăreasa.

— Ce amantă? — Nu vezi că e o poză veche! Trebuie să fie mama lui din flori! — hotărîse feciorul.

Fanny nu clasa lucrul tot așa de ușor. Mania lui Gill o stînjenea în natura ei onestă — ca o rușine secretă la care era fără voie asociată. În ea creștea treptat repulsia către omul care iubea o pînză, dar fără nici o ură pentru acel portret.

Fanny era un ceasornic cinstit care poate să rămînă în urmă sau să ia înainte dar în limitele unei fabricații determinate. Mecanismul de orologiu al lui Sir Gill, deși de mare preciziune, prezenta o ciudată deviație care scăpa de sub legile comune ale construcției. La fel și Rolls-ul lui Gill, poseda toate calitățile unei mașini perfecte, totuși cînd îi da drumul, avea un salt mic, o suspensie de o secundă numai, în respirația pneumatică, după care pornea în mers regulat. Gill se străduise să vadă de unde venea acea infimă alterație. Mecanicii nu găseau nimic de competința lor. Gill socotea că trebuie probabil să fi fost o proprietate suplimentară desvoltată acolo în materialul de fabricație, în afară de calcule... Oamenii trezesc viața fină a oțelului care palpită secundele sau viața robustă care deslănțuie uzinele, dar nu se gîndesc că desvoltînd pînă la exces acele proprietăți, pot da naștere unei vieți proprii a materiei inerte! Oamenilor le trebuiesc mereu sclavi! Robii albi, sclavii negri s-au emancipat! Acum oamenii au supus enormele energii ale naturii, care însă se vor răsvrăti poate și ele în curînd, deslănțuindu-și revolta dintr-o nebănuită voință proprie... La început viața elementară a naturii năruia totul și poate că la urmă avea a fi năpustirea ei conștientă!...

Astfel de speculații ale gîndului îi plăceau lui Gill Barren, nu voise a schimba cu altul Rolls-ul lui, tocmai pentru acel gest minim de cabrare, pentru că Rolls-ul lui avea o personalitate, era, printre categoriile materiei, un individ.

De particularitățile, de aberațiile substanței sale sensibile, Gill nu putea însă singur a-și da seama. Cînd cumva un moment se privea pe sine în oglinda deformatoare a unor simțiri, își închipuia că e jucăria unor făpturi titanice invizibile cărora le slujește de experiment. Ascendente scoțiene îl făceau să creadă într-o natură populată misterios și invizibil, în afară de ceea ce cade sub simțurile noastre. Acele atavisme nebuloase căuta a le conforma științei. Nu vedea de ce ar exista viețăți microscopice și nu de asemeni o altă scară de făpturi gigantice neaccesibile prin calitatea substanței și prin proporții. Gill mai credea că vîntul, focul, apa au vorbit mai demult oamenilor apoi au tăcut. Iar acum undele vibratoare subjugate de oameni, el credea că mai tîrziu vor vorbi ele singure iarăși.

Conștiința lucrurilor inanimate abia năștea, pe cînd, prea veche, conștiința oamenilor avea acele abateri nedisciplinate care făceau ca Gill Barren să aibă o triplă existență: aceea aparentă cu legile ei logice, aceea secretă aberată de amorul unui portret și o a treia, rezultată din conflictul celorlalte două.

Văzută la microscop conștiința lui Gill Barren ar fi avut pete sau pistrui, vreun lupus poate, un kyst sau numai un apendice, microbi desigur. Era un lucru pe care feciorul îl exprima spunînd că e o muscă acolo pe tavanul creierului stăpînului său.

Pentru Fanny era o muscă în ceașca cu lapte călduț a raporturilor ei de pînă atunci

cu Gill. Cît de puțină fusese înțelegerea celor doi, abia acum se vedea. Neînțelegerea în schimb creștea și Fanny ar fi dorit chiar să găsească pretext pentru o ruptură. Dar englezul era altfel față de ea fără de greșală, iar motivul adevărat nu-l putea invoca căci Gill cu sinceritate s-ar fi indignat împotriva ei, sau cu șiretenie, Gill ar fi tăgăduit.

Pe măsură ce creștea ostilitatea către englez, Fanny nu numai n-avea nici o ură asupra portretului, dar căpăta un fel de milă pentru femeia de pe pînză, ca și cum ar fi fost o victimă ce trebuia apărată de o primejdie. Chipul suav al moldovencei nu-l socotea complice cu perversiunea celuilalt. Fanny se solidariza cu destinul acelui portret și avea două dorințe deopotrivă absurde: — a se despărți de Gill și a-și ocroti rivala.

Mally și Doru, la Buștenari unde se stabilise prin protecția lui Gill, duceau un trai confortabil. Mally găsea viața conjugală satisfăcătoare dar cam monotonă și ar fi fost bucuroasă ca aparatul telefonic să-i spună din proprie inițiativă vorbe amoroase sau chiar sunete nedeslușite dar sentimentale, ca distracție inocentă. Despre dezordinea sentimentelor dintre Fanny și Gill nu știa nimic. În scrisorile ei către tantina, Mally se interesa de englez ca și de portretul Bunicăi, nu uita asemeni să roage pe Fanny a avea grijă de rochia ei de mireasă, purtînd încă dragoste acelei simbolice podoabe cu regretul nedeslușit că n-o mai poate îmbrăca încă o dată.

Era ciudat lucru că pasiunea lui Gill avea la originea ei același cult al Hymenului. Atunci cînd Mally din vanitate atrăgea fiecăruia atenția asupra portretului: — E bunica mea în rochie de mireasă! — acel amănunt fixase atenția lui Gill Barren.

— Ah! Rochia de mireasă!... Ah!... Rochia de mireasă! — Se uimise cu accent. Fusese traumatismul inițial dar care născuse obsesia. Acuma încă, persista în acel leit-motiv: — Rochia de mireasă! —

Cerca neobosit să i se explice cum și ce fel, Ana Maria Bianca, care pe portret avea capul gol și o rochie simplă albă decoltată, cum era oare în haină de mireasă. Explicațiile ce primea îi alimentau amorul fără a-i sătura curiozitatea.

Fanny nu se putea împiedica de a povesti ici și colo nebunia englezului. Unii opinau că era faimoasa lovitură de trăznet dar pentru o ființă inexistentă, alții vorbeau de reîncarnarea în pasta sugestivă a culorilor a unui chip visat de femeie, alții încă de afinitate prin timp și spațiu. Spiritele limitate, însă, nu se întrebau prin ce metodă se făcuse intoxicarea: dacă era cumva o exfoliere a culorilor de pe portret, care culori pe timpuri își asimilase emanații din ființa vie a modelului și acum contaminau pe Gill; nici prin ce nedovedită penetrație acele folicule se încorporau aparatului sensorial al bizarului amant... Proiecta poate abia acum ființa astrală a prințesei Ana Maria, fosforescențe plutitoare?... Simțirile tinerei femei, ca și orice alt material al existenței, se descompusese ele, și nefiind urne și cripte în care să fie închise, veneau acum sub formă de invizibili viermi să roadă acolo într-o celulă din creierul de altfel bine conformat al lui Gill Barren? Atît părea sigur: că morbul era postum și că era un «hymen». Unei femei acel hymen i-ar fi dat poate o sarcină imaginară sau o tumoare — fantomă, lui Gill îi dase numai o pasiune stearpă. Fanny cu intuiția ei simplă era sigură că vina e mai ales a rochiei de mireasă. Astfel, pe cînd Mally și Doru prosperau din abundența regimului conjugal, sărmana Fanny, victimă fantomelor de amor, repeta, pentru a suta oară lui Gill povestea vieții prințesei Ana Maria Bianca Cozadini care trăise cu o sută de ani înainte.

II

La șaisprezece ani Ana Maria Bianca era o fată nobilă, frumoasă și orfană pe care o creștea cu dragoste, bunica ei: o creștea mai sever și mai alintat totodată decît erau crescute prietenele ei care-și aveau părinți. Fata avea o fire mîndră și totuși sfioasă, vioaie dar și foarte blajină. Cînta plăcut la mandolină și la orgă și călărea nebunește. Adesea, fără ca bunica să afle, calul o trîntise în iarba parcului, totuși Ana Maria trecea de la trapul cuminte la galopul impetuos fără să se învețe minte.

După astfel de isprăvi simțea în stînga pieptului o mică durere, sviceli puternice

şi o ciudată ameţeală. Doctorul casei îndrăznise să spună bătrînei că fata are o boală de inimă, nu îndrăznise însă s-o sperie şi nici să interzică copilei călăria.

Profesorul de muzică şi dans, mai timid decît doctorul, cutezase totuşi să aducă într-o zi o lojă pentru un mare concert: un virtuoz al mandolinei, o celebritate străină. Cum Maria Bianca nu ieşea seara în lume niciodată, bătrîna pentru a-i face plăcere hotărîse că vor merge la acel concert. Ana Maria simţise fîlfîind ciudata pasăre în piept la gîndul rochiei de seară, al muzicei, al sălii pline de lume şi de lumină.

În sala Teatrului Mare din Iaşi unde se adunase cea mai înaltă aristocraţie în toaletă de gală, Cavalerul de Adolphy triumfase. Cînta cu măiestrie dintr-un instrument deosebit care nu era nici chiar mandolină, nici tocmai ghitară.

Adolphy era un bărbat de talie mijlocie, cu trăsături regulate, cu ochi albaştri, cu mîini albe şi delicate, ras de mustăţi dar cu două mici barbete blonde.

Seara concertului fusese atîta de frumoasă încît în loja ei Ana Bianca uimită şi fericită avusese o criză de inimă, neobservată de bunica. Cavalerul de Adolphy fusese invitat să cînte la Prinţesa Cozadini după un mare prînz şi consimţise să dea cîteva lecţii de muzică frumoasei Maria Bianca în timpul pe care îl va petrece la Iaşi... Iar frumoasa Ana Maria cînd se apropiase plecarea muzicantului consimţise să-l urmeze la Praga. Înamorată de mandolinist sau poate numai de muzică fugise din palatul Cozadini.

Încă de la Tîrgul Siretului un misionar al bătrînei întorsese pe fugari. Bunica în numele dragostei şi al bătrîneţii ruga pe Bianca să se cunune în casa ei cu logodnicul pe care şi l-a ales. O mamă desigur n-ar fi avut o mai cuminte şi indulgentă prevedere. ...Şi Maria Bianca se cununase cu Cavalerul de Adolphy, de foarte mică şi îndoielnică nobleţă cehă, mare artist al unui instrument de rangul al doilea. Se cununase în saloanele mari ale palatului Cozadini, în mijlocul aristocraţiei ieşene.

Odată însă reîntoarsă şi cununată Ana Maria numai vroise să plece de acasă, dar întîlnise hotărîrea bătrînei care o silise să-şi urmeze bărbatul. Va încerca viaţa pe care singură şi-o alesese; numai dacă cumva nu se va simţi mulţumită, va putea oricînd să se reîntoarcă în casa părintească.

Maria Bianca pornise deci iarăşi spre Praga într-o călătorie mai puţin accidentată. Acolo trăise trei ani în care timp veneau foarte des scrisori de la Iaşi, — scrisori de valoare.

— La sfîrşitul primului an căpătase doi gemeni — o fetiţă şi un băiat. Băiatul avea să fie tatăl D-nei Bălaşa Jean Cozadini, iar fata bunică de mamă a Mariei Liza.

Atunci cînd Adolphy se gîndise să răpească pe Bianca, viaţa lui îi părea foarte plăcută de trăit cum şi de împărtăşit. Locuinţa luxoasă a moldovencelor nu întunecase de fel suvenirea odăiţei lui mobilate pentru care era invidiat de camarazi, la o gazdă care făcea cafeaua aşa de bună. Cu splendoarea provizorie a sălilor de concert era demult deprins, decor pe care nu-l confunda cu existenţa. Cînd însă descinse cu Maria Bianca în aceeaşi cameră se simţise nemulţumit; îi părea acum vulgară şi întunecoasă. Bianca o găsise destul de plăcută, pentru că de-a lungul acelei călătorii spre căminul străin şi-o închipuise mult mai tristă decît era.

Cînd Ana Maria consimţise la acea fugă romantică, Praga, locuinţa ei viitoare, erau numai noţiuni vagi, plutitoare, după ce însă făcuse primul pas afară din casă pe drumul Tîrgului Siret, realitatea i se înfăţişase mai urîtă chiar decît era. Bianca îşi văzuse greşala dar se resemnase s-o îndure cît mai bine, aşa cum o pedepsise bunica ei.

După trei ani de căsătorie, Cavalerul de Adolphy dispăruse brusc din casa lui şi din Praga. Nimic nu explica acea dispariţie, nimic deosebit nu se petrecuse. Programul lor de viaţă urmase monoton şi destul de ordonat. Adolphy da ca şi mai nainte lecţii în oraş, iar seara cînta într-o orchestră. Maria Bianca nu ieşea seara dar venea adesea să-l asculte la repetiţii. Sta retrasă în fundul sălii, cu palpitaţii, — altele însă decît cele de atunci din seara primului concert ieşean — pe acelea i le dase lumina, zgomotul, strălucirea neobicinuită a unei săli de serbare, pe acestea i le da întunericul, umezeala, înstrăinarea locului.

Înainte de căsătorie cele mai rentabile angajamente ale lui Adolphy erau prin berăriile

mari, alternate cu turneurile de concerte. Contrastul între berăriile pline de fum și audițiile cu reclamă fastuoasă, nu-l impresiona. De cînd însă se căsătorise cu Maria Bianca, suprimase și pe unele și pe celelalte, ceea ce-i era costisitor căci iubea mult cafeneaua unde clienții îl ascultau atent și-l aplaudau zgomotos, unde voci de admiratori îi cereau bucata lor favorită și unde drept mulțumire, după un program clasic, cînta vreo melodie ușoară, preluată în cor discret de consumatorii satisfăcuți. Viața nomadă a concertelor, cu decepții mari și cu rare amăgiri ale gloriei, îi era scumpă de asemeni.

Despre acele angajamente prin cafenele nici nu vorbise cu Bianca dar nu le reînnoise, deși poate ea nu s-ar fi opus, cum nu se opunea la nimic.

Mai înainte Adolphy avusese și o metresă rusoaică, elegantă și frumușică, care pe cînd el cînta ultima bucată de mulțumire în ritm vesel, făcea pe la mese o chetă fructuoasă, oferind partiții muzicale din chiar compozițiile maestrului Adolphy, pe cînd le copia ea singură. Dar Macha murise.

...Poate că totuși Bianca ar fi vîndut și ea foițele înegrite cu semne muzicale dacă ideea asta ar fi putut veni în mintea cuiva.

În ce privea turneurile de concerte Bianca ar fi dorit pentru Adolphy acele manifestări superioare de artă, chiar dacă ea nu l-ar fi putut însoți; el însă era cel care atunci cînd se punea în discuție subiectul concertelor schimba vorba cu enervare.

Pentru a explica dispariția bruscă a lui Adolphy nu se petrecuse deci nici un fapt; Se petrecuse numai o mare schimbare în caracterul lui. Așa cum camera încetase a-i mai place, tot așa nu mai era mulțumit nici de concerte, nici de lecții, iar cîștigul lui modest, care împreună cu darurile de bani de la Iași era suficient, îl nemulțumea asemeni.

I se întîmplase lui Adolphy ceva ciudat: — își pierduse personalitatea. În aparență era același ca mai nainte, — cel pînă deunăzi așa de mulțumit de sine —, avea acum alături de el proba vie a meritelor lui, chezășia succesului. Din aventurile pe care i le procurase viața de artist Bianca era desigur cea mai glorioasă, Adolphy totuși nu părea mîndru de cucerirea lui, dimpotrivă evita complimentele, ca și cum acea însoțire așa de frumoasă nu îndeplinea elementele care să-i îngăduie mîndria de el însuși. Adolphy ar fi vrut acum să fie altul decît era: își pierduse personalitatea fără a-și găsi alta. El era negreșit numai o formă pe care lumina o dase materiei printre altele și personalitatea lui era numai un reflex al acelei lumini proiectat însă alături de licărirea totuși așa de palidă a modestiei exilate — acel reflex se anihilase.

Adolphy nu era un aventurier care-și părăsise familia ci un om care plecase să-și salveze lumina proprie, să se caute — cu un egoism scuzabil, — iarăși pe sine.

Mai plecase și pentru a lăsa pe Bianca să se regăsească — ceea ce era demn de laudă.

Greșeala pe care Bianca încă de la început vroise dar nu mai putuse s-o îndrepte, el acum o corectase. Făcuse gestul bun pentru amîndoi.

Poate că de sub perfecta resemnare a Biancăi pornise vre-o sugestie care-l decisese acum să fugă, tot așa cum altădată el îi sugerase dorința de a fugi.

Față de evenimentul tulburător totuși, al dispariției lui Adolphy, Maria Bianca rămăsese destul de calmă. Așteptase un termen pe care-l vroise a fi destul de lung, poate tocmai pentru că în adîncul ei nu dorea ca Adolphy să se mai întoarcă. Timp de șase luni îl așteptase acolo singură între străini, dar nu-l căutase. Era numai mîndrie și răbdare, sau lăsa ca timpul să statornicească ceea ce era mai bine pentru toți.

În ce privește boala ei de inimă, în timpul acelor șase luni, un fel de ritm neorînduit pulsase în Bianca, din teama vreunui nou eveniment disturbător — poate acela al reîntoarcerii lui Adolphy. Timp de șase luni însă, nu se aflase nimic despre el ca și cum aceeași sugestie care-l gonise, îl ținea adăpostit acolo unde se refugiase.

După șase luni Bianca se reîntorsese în palatul Cozadini lîngă bunica. I se părea c-a ieșit dintr-un vis exaltat și penibil. Uita pe Adolphy mereu mai mult. Dispărea din memoria ei așa cum dispăruse și din viața ei — fără de urme. Era un om pe care nu-l putuse face fericit nici n-o făcuse. Din însoțirea lor nepotrivită n-avea nici o amintire de amor, nu-i rămăsese prezent nici un cuvînt, nici un gest evocator. Unii după ce-au

plecat trăiesc încă, alții abia atunci încep a trăi; absenții, morții, turbură adesea traiul celor care altfel i-ar uita bucuros. Adolphy nu era nici mort, nici absent, dispărea.

După alte șase luni căsătoria fusese desfăcută. Bianca începuse atunci a ieși foarte mult în lume. Frecventa cu bucurie proaspătă balurile, picnicurile, toate serbările societății alese din care făcea parte. Era o văduvă tînără, frumoasă, elegantă, zburdalnică, totuși fără de nici o aventură, fie că micile aventuri îi păreau acum banale, fie că știia cît sunt de triste cele mari. Unii credeau că așteaptă acum o altă căsătorie vrednică de ea; așa spera în taină și bunica. Ea nu se gîndea la nimic, își trăia numai expansiunea tinereții și libertății.

Gemenii creșteau sub bune îngrijiri cu supravegherea ei mai depărtată. Erau acolo bunica, guvernanta, slugi numeroase. Ana Maria Bianca purtase numai de grijă să le dea singură cele dintîi lecții, să-i învețe prima rugăciune, prima poezie. Copiii o adorau cu un fel de teamă, ca pe Maica Domnului cea îmbrăcată în aur din iconostas. Cea mai mare recompensă a lor cînd fusese cuminți era să fie admiși în serile de bal la toaleta tinerei lor mame. Rostogoliți pe covor, atingeau cu extaz dantelele trenei și admirau în oglinda mare, pe Bianca între candelabre, ca pe tot ce putea fi mai frumos în cer și pe pămînt.

După vals Bianca avea adesea aceleași amețeli care o culcau pe vre-un divan și fără răsuflare cîteva minute. Poate că boala asta îi colora așa de ciudat buzele cu trandafiriu. Trebuiau însă ochii negri foarte limpezi dar foarte adînci, trași larg spre tîmple, pielița foarte transparentă, părul aproape cenușiu, abia aurit, al prințesei Bianca, pentru ca în acele tonuri estompate să se aștearnă pe linia cuminte a gurii bine desenate acel roz de petală care nu avea asemănare cu carminul sîngelui și a cărui vopsea desigur era misterul circulației dezordonate a primei.

După cîțiva ani Maria Bianca obosită de baluri, ca și cum luase de la cei de-un rang cu ea tot ce puteau da, și altcuiva nu mai putea cere, începuse să stea mult timp la țară și reluase pasiunea călăriei. Era o amazoană acum perfectă dar tot prea avîntată. Pe calul ei preferat făcea curse violente ca de stepă. Gusta probabil atunci ceva din beția vitezei pe care o oferă automobilul. Dar automobilismul dă o emoție mai artificială, o tovărășie și luptă cu un formidabil zmeu de zinc și de oțel, pe cînd Harapul prințesei Cozandini era o armătură de mușchi și de fibre vii, asupra cărora comanda era mai anevoioasă decît manevra unui motor și victoria mai vajnică.

O fotografie mică arăta pe Maria Bianca în costum de călătorie pe Harapul ei superb. Numele calului cam romantic ca și al Biancăi era atunci la moda zilei.

Harap nu era din basme, era un jumătate sînge dintr-un cal arăpesc pe care îl oferise bătrînei pe vremuri un Kedir tot autentic, în împrejurări tot atît de firești cum ar fi azi un dar de preț făcut de un diplomat galant unei frumoase doamne.

La țară Maria Bianca deprinsese a se scula foarte devreme, în fiecare zi la același moment dacă nu și la aceeași oră. Se scula atunci cînd lumina invada în noapte. Era un moment de viol. Maria Bianca îl simțea printr-o tresărire care o deștepta. Avea atunci un ciudat flux și reflux într-însa. Unele simțiri invadau pe altele: Conștiința deplină, ocîrmuitoare nu sosise încă și semi-conștiința avea o viață turbure. Era o stare fizică precis voluptoasă pe care o suporta în fiecare dimineață nemișcată, cu mîinile ca două rame pe mătasea albă a plapomei, cu trupul întins drept, cu ochii întredeschiși, pînă cînd momentul acela trecea și se limpezea. Așa o găsea cămărășița bătrînă a casei, ultima rămasă din robii curții, cînd îi aducea dulcețile pe tablă.

Bianca sta astfel inertă pentru că nu vroia ca acea fluctuare să devie o zvîrcolire plebeiană, nici acea voluptate o răscoală a frumuseței ei candide în dantelele largi ale patului din lemn de trandafir.

Tot restul zilei prințesa tînără, rînduia cu pricepere treburile și registrele moșiei spre marea mulțumire a bunicăi. La amor nu se gîndea. Nu i se risipise încă nedumerirea pe care i-o dase aventura și căsnicia ei. Fără de asta chiar era promis sfînt bătrînei sfinte că Maria Bianca își va orîndui a doua oară viața cu înțelepciune, drept ispășire; știia deci că nu mai trebuie să iubească. Singurul amor de care îi era frică era altul. Îi era

frică să nu se iubească pe ea singură. Cînd întîlnea în oglinzi ochii ei verzi, urmărea imaginea de acolo pînă departe în fund de ochi și de oglinzi, apoi își înturna privirea... Cînd scobora o scară, traversa o alee, sau numai umbla prin camera ei, își simțea pasul, mișcarea, cu o plăcere deslușită, ca pe un ritm care o încînta și de care își da prea mult seama că e al ei... Cînd își arunca vre-un șal peste umeri trebuia să-și aducă aminte pentru ca să nu se îmbrățișeze dezmierdător cu învăluirea lui. Hainele, stofele care o atingeau, le simțea lovindu-i trupul și asta îi atrăgea atenția spre trupul ei cu o milă prea mare de el, care semăna a desfătare. ...Și mîinile înguste cu degete prelungi le simțea umblîndu-i prin păr ca mîini străine. Cînd se așeza în fotoliul mare îmbrăcat cu gobelinuri, ținînd lînuri și canava pe genunchi ca să lucreze, foșnetul picioarelor în pantofi de mătasă pe care le împreuna pe o perină azvîrlită pe covor, îi părea sub fustele lungi de moar, a fi lingușirea mătăsoasă a pisicii de angora... și se speria... Treptat ce lucra nemișcată, o împresura căldura emanată din ea și care avea parfumul ei propriu și asta o toropea...

Ecloziunea făpturii în prea mare singurătate o neliniștea, gesturi de amor exilate, o speriau cu fantomele lor, o prigoneau amanții izgoniți; dar ea se temea ca de un păcat oprit de evanghelie de iubirea de sine și de aceea luase deprinderea a fi cam rigidă.

În afară de acele crize de inimă pe care acum le deprinsese, Bianca avea o sănătate strălucitoare. Ba chiar, acele crize cînd le simțea acum venind, avea un fel de așteptare pentru momentul intens de agonie trecătoare.

Abia seara Maria Bianca se odihnea pe balcoanele largi. Fără de gînduri în seri fără de lună se apleca mult peste întunericul grădinii, tot nemișcată de frica voluptății, acolo lîngă apele întunericului, cum era și la vadul zorilor.

Uneori așa aplecată peste balustradă îi revenea în minte balconul urît al otelului-han din Tîrgu Siret. Balconul acela sta deoparte aplecat peste niște rîpe și de alta suspendat sarbăd deasupra grădiniței sterpe a hanului... Îi revenea ciudat în minte camera urîtă cu macaturi, coridorul de pușcărie, o ușă întredeschisă pe acel coridor, prin care apăreau două capete zburlite de femei și două fuste colorate violent: roșu și verde. O înfiora iarăși grija și sila cu care pășea pe acel coridor, de teamă să nu apară în crăpătura ușei cele două femei, de care îi era o frică ciudată... Își mai amintea o vorbă nesăbuită, neînțeleasă pe care i-o repeta atunci Adolphy: — « Ce bună ești. Ce bună ești! » — al cărui rost nu-l putuse niciodată dovedi, deoarece ea nu era nici bună nici rea, cum nu era în timpul acela nici vie nici moartă — ci somnambulă parcă. ...Iar odată, cînd i se făcuse frică în odaia cu macaturi și cu uși încuiate de teama coridorului cel cu femei zburlite, Bianca ieșise pe balconul șubred deși era vînt și toamnă. Jos la o masă cu un felinar stau patru bărbați, patru nemți de acolo, stau în vînt și toamnă vorbind și rîzînd între ei la băutură de halbe înalte... Și unul spusese celuilalt: — « Vezi! din amîndouă, aceea cu fusta verde... aceea e mai bună!... » ...și Ana Maria nu înțelesese cu toate că cunoștea foarte bine limba lui Adolphy și a băutorilor de bere. Dar aplecîndu-se mult în jos peste grila putredă zărise sub balcon la adăpost de vînt, picioarele altei mese și cele două fuste: cea verde și cea roșie... Atunci și multă vreme pe urmă, se întrebase asupra cuvintelor simple și totuși enigmatice ale lui Adolphy și a consumatorilor, reunindu-le — deși erau desigur deosebite — reunindu-le într-o aceeași impresie de stînjenire și de curiozitate... Și acum în serile fără lună, aplecată tare de la înălțimea terasei peste întuneric ca peste o rîpă, îi reveneau vorbele ciudate ale acelora tot împreunate — deși ce puteau avea ele comun — cu aceeași impresie de sfială și curiozitate... apoi se scufunda în întunericul din ea și din afară, cu un fel de amețeală.

Un singur lucru o mulțumea deplin: călărea. În galopările ei imprudente nu avusese nici un accident. Își iubea calul care-și iubea stăpîna; îl înțelegea și o înțelegea. Era un acord perfect. Despre raporturile sentimentale dintre oameni și animale Ana Maria cunoștea puțin lucru din cele puțin cunoscute. Oamenii pentru a exprima ceea ce simt, întrebuințează noțiunile comune ale limbii omenești, iar animalele n-au limbă expresibilă. Dovedesc ce-i drept apucături care se pot traduce în echivalențe umane, dar cari sunt legile și nuanțele acelor năravuri nu se poate ști.

Cînd Ana Maria azvîrlea dintr-o impulsie prea vie pe Harap prea tare înainte, ropotul lui astfel accelerat după plăcerea ei, păstra totuși o prudență, un echilibru, care cumpăneau avîntul galopărei exaltate. Femeia și calul se complectau perfect în cheltuiala lor de energii.

Niciodată Ana Maria nu întrebuința cravașa; o avea numai pentru vre-un accident pe drum. Dacă din întîmplare calul simțea că e atins, ridica un picior de oțel pe care îl înfigea în pămîntul sfărămat. Era numai un semnal, o reamintire. De la trup la trup însă, primea comanda călăreței după regulele cavalcadei, dar și după cele mai mici deprinderi ale ei. Maria Ana vorbea cu Harap nu cu acea zădărnicie și schimonoseală cu care ne adresăm altor vietăți, ci ferm, prietenos, ca unui om... Totuși Ana Maria Bianca într-o zi cînd plecase călare fusese găsită în parc aproape de casă, căzută în iarbă ca și în copilărie, dar moartă.

Cînd nenorocirea îi fusese anunțată, bunica se sculase din jilțul ei și spusese numai atît: — Să împuște calul! Harap era nevinovat. Ancheta o dovedise deplin. Fusese găsit lîngă ea nemișcat cu capul încordat spre pămînt, cu hățurile moi pe gît, cu harnașamentul intact. Doctorul constatase că Ana Maria murise în șea de o sincopă cardiacă. Nu avea nici o contuziune. Calul nemaisimțind comanda se oprise și Bianca alunecase de pe el ca o păpușă ușoară. Harap care își calcula mișcările după gustul stăpînei, își înfrîna pornirile pentru siguranța ei, care avea cu ea atîta înțelegere cîtă poate fi de la o speță a vieței la alta [,] nu mai putuse înțelege rostul acelui minut tragic, dar avusese desigur instinctul obscur și trist a tot ce e ființă vie pentru moarte.

Gemenii aveau atunci 11 ani și își aduceau mai tîrziu foarte bine aminte să fi văzut pe mama cea frumoasă, cu rochie de bal, culcată între candelabre.

Ana Maria Bianca avea atunci douăzeci și opt de ani.

Viața prințesei Ana Maria semăna așa de mult a poveste numai pentru că era acum împinsă de timp înspre trecut. Pe Gill Barren îl enerva pesemne faptul că viața Biancăi fusese așa de repede trecută pe marginea timpului din egoismul lacom al traiului imediat. Gill Barren era trist că traiul Domniței Cozadini fusese îmbălsămat în aspecte legendare. El o iubea ca pe o ființă vie.

Poate că arbitrar Fanny împiedica acea iubire. Ana Maria Bianca ca toți cei ieșiți curînd din viață ar fi fost poate mulțumită să se reîntoarcă în ea, fie chiar sub forma iubirii bizare a lui Gill Barren pentru portretul ei de mireasă.

Căci amănuntul rochiei de mireasă era vădit cel care, mai ales, dezordonase simțirile lui Gill Barren și în adevăr portul de mireasă al Biancăi își avea tîlcul.

Cînd imprudenta Ana Maria făcuse dintîi călătoria de fugă și amor era într-o stare de mare emoție din pricina gustului ei temerar; de cum pusese piciorul afară din casă și întîlnise ulița altfel de cum era deprinsă, priveliștea schimbată a lucrurilor o descumpănise așa de mult încît intrase într-un fel de stare hipnotică.

Prezența lui Adolphy ar fi putut-o desmetici dar nu reușise; luase deci drumul amorului în caleașca închisă, în acel soi de comă a oricărei simțiri. Adolphy transportase cu el o somnambulă fără a fi în stare s-o deștepte, stînd alături de ea cu gesturi mecanice și cu noțiunea răpirii săvîrșite cărora le lipsea însă însuflețirea.

Cînd trimisul bătrînei o întorsese din drum, revenirea în casa ei produsese Anei Maria o altă comoție puternică. Avusese o criză de inimă așa de acută că trebuise scutită de orice oboseală și nu participase cu nimic la pregătirile de nuntă. Cel mult se sălta de pe canapeaua unde sta întinsă ca să încerce rochia albă de atlaz sau ca să pozeze pentru portretul pe care bunica înainte de despărțire vroise să-i aibă de la nepoata ei iubită.

În seara și la ceasul cununiei Ana Maria Bianca îmbrăcase rochia albă a miresei, decoltată empire, din care ieșiau rotunzi umerii fragili, rochia cu talia subțire ca de albină din care porneau faldurile fustei lungi pînă la vîrful pantofilor de mătasă, falduri în care trupul zvelt se pierdea.

Cînd însă i se oferise voalul, beteala și lămîița, tînăra prințesă le refuzase cu un gest spontan dar și cu o voință nestrămutată. Zadarnic bunica invocase tradiția și pe Prea Înaltul care avea să oficieze, Ana Maria blînd dar ferm, zisese: — Nu! Se pricinuise

astfel o întîrziere a slujbei: Prelatul consultat se arătase plin de înțelegere și liniștise pe bătrîna doamnă foarte turburată, explicîndu-i că acele podoabe sunt numai un obicei nu o cerință bisericească, o modă transmisă prin uz, iar nu o slovă evanghelică. Așa că, în salonul cel mare, galben cu aur, Ana Maria se cununase așa cum se vedea pe portretul faimos, cu pieptănătura ei de toate zilele: părul tras strîns în două tîmple netede, din care porneau trei zulufi lîngă urechile mici bine conturate; la gît purta șirul de perle mici pe care i-l făcuse bătrîna dar, în ziua cînd împlinise șaseprezece ani, în mîini ținea un buchet de roze albe din parcul palatului Cozadini: apariție candidă și măreață totodată, care fusese primită de asistența reculeasă fără nici un murmur de mirare.

Gestul Anei Maria fusese energic și cutezător cît și pornit din simțiri puternice. Nu fusese crescută prea religios de bunica, care față de alte bătrîne cucernice era socotită ca un spirit cam liber pentru moda timpului. Prin firea ei Ana Maria nu era mistică, avea însă un fel al ei de a înțelege cuviința, o morală proprie și curajul acelor idei. Călcase de bună voie prejudecățile fugind, dar respingea ritualul convențional și ipocrit, avea un scrupul să poarte insignele virginale. Pudoarea ei era mai mult încă în acele împrejurări răzvrătită împotriva acelui ceremonial ostentativ. Credea că nunta cere învăluire nu de văluri, ci de simțiri. Delicateța ei refuza să semnaleze prin decoruri fățișe acel moment de prefacere fizică a făpturii. Cortegiul ritual cam lubric al hymeneului Bianca îl repudiase ca pe un vestigiu barbar, prin contrast cu Mally. Primise consfințirea bisericei asupra actului ei de emancipare, dar nu vroise atributele și murmurul confuz al instinctelor primitive.

Acea pudoare pricinuise boala ciudată a lui Gill Barren, boală care făcea din el acum o criptă în care un hymen defunct continua misterul sensual al desagregărilor, simțire care lui Fanny îi era urîtă ca vederea unui monstru.

. . . .

. . . .

...Portretul Prințesei Cozadini rămăsese în casa lui Fanny încă un timp după ce devenise proprietatea lui Gill, apoi Gill vroise a-l lua cu el și îl ceruse. Fanny însă arătase capriciul neașteptat ca Gill să-i dăruiască portretul. În aparență — ar fi fost cea mai mică din ofrandele pe care i le făcea [;] Gill totuși refuzase cu o bruschetă neobicinuită care avusese drept consecință ofensă și ruptură.

Nu din maliție vroise Fanny să-l lipsească de acel obiect scump și nici nu căutase anume motivul de a rupe; fusese un gest reflex, o reacție venită mai de departe. Fanny era un lăcaș în care se adăpostise. Cauzele pentru a-și încerca puterile și jocul. Din acele « cauze » învinsese porunca care hotăra ca portretul Anei Maria să fie ocrotit de iubirea morbidă a lui Gill, de aceea Fanny cercase a-l apăra cum ar fi apărat o prietenă în primejdie. Era dureros ca Domnița Ana Maria Bianca să mai cunoască o dată calvarul iubirii care nu fericește.

La Ploiești, Mally care nu era telepatică, nu presimțise nimic din acea dramă, totuși într-o seară făcînd pe carnet socotelile, — fiindcă era foarte ordonată — spusese lui Doru: — Fiindcă am fost nevoiți să dăm portretul, am fi putut cel puțin păstra rama care avea valoare!

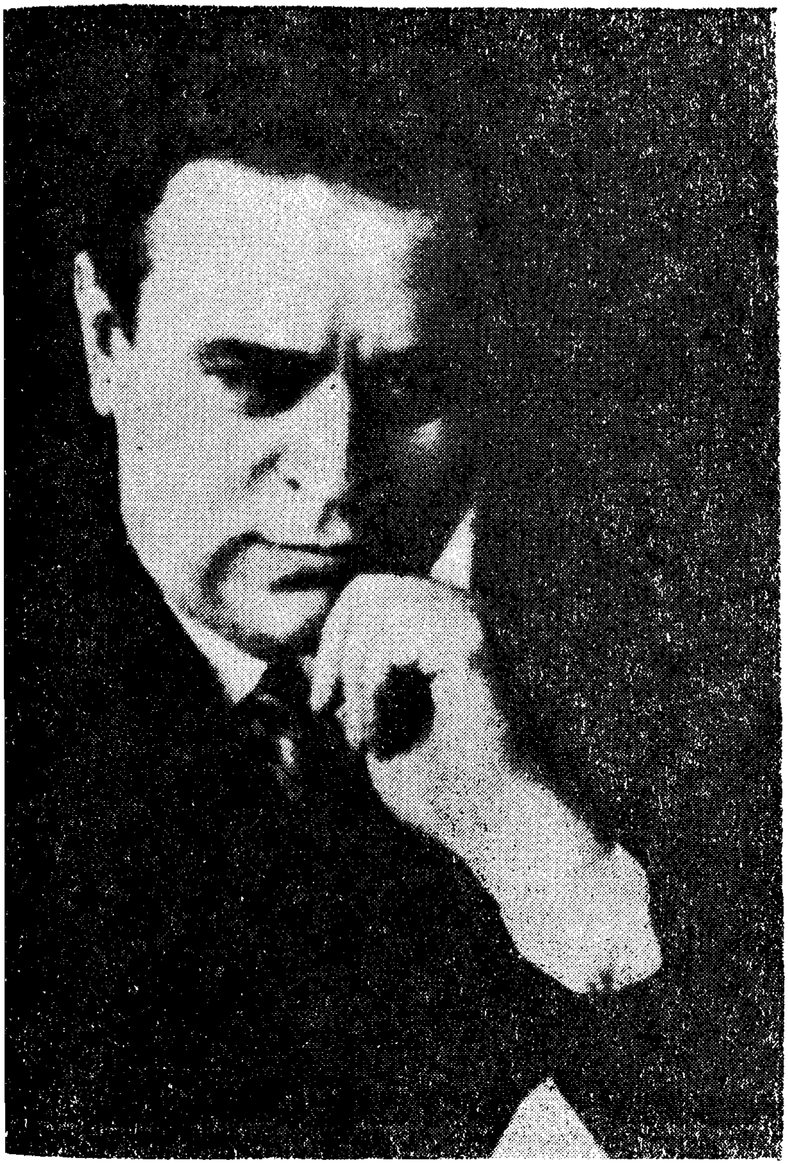
În jurul chipului estompat al Domniței Ana Maria Bianca Cozadini era în adevăr o ramă ovală din lemn de palisandru încrustat cu sidefuri fine.

În salonul lui Fanny acea ramă rămăsese goală. Mireasa fusese răpită.

MĂŞTILE PROZEI

Victor PAPILIAN

Nuvelistica scriitorului

MUNCA LA O EDIŢIE COMPLETĂ A OPEREI lui Victor Papilian suscită cîteva observaţii privind imaginea ce i s-a creat pînă în acest moment scriitorului în posteritatea literară. În primul rînd că, în pofida frecventelor gesturi de valorificare întreprinse din 1968 şi pînă astăzi [1], locul pertinent al lui Papilian în creaţia literară românească nu este încă precizat cu acurateţe. Concură la aceasta cîteva inhibiţii care-i mai urmăresc pe exegeţi, unele ivite spontan din contactul cu această literatură proteică, neuniformă şi greu de stăpînit, altele abil cultivate încă din timpul vieţii scriitorului. Victor Papilian n-a avut nici măcar «şansa» loviturilor frontale, de pe urma cărora, George Bacovia, Lucian Blaga, Tudor Arghezi sau George Călinescu şi-au adăugat la aura creatorului pe aceea de erou. Destinul postum al lui Victor Papilian se caracterizează însă printr-o nesecată erupţie de inedite, în măsură să dea totuşi imaginea unei drame ce s-a consumat în solitudine, într-un anume deceniu, departe de cititori şi de arena literară prea asemănătoare arenelor mai vechi, cele neroniene, să zicem. Medicul stăpînit de patima scrisului s-a dovedit un timid în afară, dar temerar în faţa foii albe, acum osîndită să se umple în singurătate şi poate în tristeţe. Că scriitorul a ieşit învingător din pustiul luptei surde cu sine, o dovedeşte mulţimea scrierilor rămase inedite, între care un roman cum este *Coana Truda* trebuie înscris fără şovăială în rîndul capodoperelor prozei noastre. Papilian a avut întotdeauna ceva subiectiv de spus, politic, filosofic, istoric, moral, didactic, o teză s-a resimţit, cu alte cuvinte, iar în lipsa acesteia cel puţin o ranchiună, o bîrfă sau o benignă răzbunare, sau o şi mai benignă autoportretizare în personaje interesante, de preferinţă faustiene. Pentru prima dată în *Coana Truda*, scriitorul se eliberează

miraculos de tot ce poate însemna tendință, trece dincolo de bine și de rău spre a urmări doar substanța fundamentală a artei. Carnea acestei proze e plămădită din miresme tari și ucigașe, peste vermina mahalalei plutește aerul poftei atavice de viață, pe care eroii unei răscruci sociale și istorice simt nevoia imperioasă de a și-o înmuia în potirul poeziei și idealului. Năzuință care, pe de o parte, îi distruge pe naivii mînuitori ai unor instrumente psihologice prea fine pentru percepția lor, pe de altă parte face posibilă — și absolut verosimilă! — existența și cariera monstruosului personaj devorator al bietei mahalale, Klingsor Veniamin. Această creație unică a tipologiei literare românești este încarnarea setei de frumos a unei umanități marginale, ce nu posedă însă vreo urmă de filosofie proprie despre frumos și frumusețe, confundînd-o cu miasma care îmbată cel mai repede, asemeni crinilor în odaia de dormit prea strîmtă. Klingsor întruchipează destinul cu o candoare stupefiantă, la granița primejdioasă dintre ideal și senzual, detonînd pur și simplu precarul echilibru moral al mahalalei care i-a dat viață.

Scrisă la vîrsta sexagenară, în 1948, *Coana Truda* e mărturia unei evoluții calitative ascendente a prozei lui Victor Papilian. Filiera valorică interesează în primul rînd și cu precădere nuvelele, fapt subliniat fără rezerve de comentatorii prozei sale scurte. [2] Este genul cultivat cu perseverență pînă la sfîrșitul vieții și în care a dat un număr impresionant de titluri [3], din care se compune o lume proprie, bogată și expresivă, purtîndu-i amprenta personală, de neconfundat, necesară și integrată fenomenului literar interbelic.

Debutul și evoluția ulterioară nu pot fi înțelese în afara celor două situații care i-au traversat existența și activitatea: cariera de medic și calitatea de regățean naturalizat în mediul ardelenesc de după primul război. Prima i-a dat o relativă independență față de lumea literară și ereziile ei imediate, în pofida faptului că a condus din 1936 Societatea Scriitorilor Români din Ardeal; cea de a doua l-a obligat la studiul profund al unei realități specifice istoric și socio-psihologic, pe care dorea să și-o însușească și care îl fascina. [4] Rezultă o poziție neconformă a scriitorului în contextul mișcării literare, din care condeiul său acționează după imbolduri ce țin de apetența omului impulsionat de sugestii de-o rară diversitate. Cultura sa caleidoscopică, nu lipsită de profunzime, refuzul închistării metodologice în beneficiul curiozității fără hotar l-au ferit de înfeudările partizane la modă. Nici un *ism* al vremii nu reușește să și-l asume, iar cea mai « prestigioasă » încercare de încadrare, aceea în gîndirism, este și cea mai penibilă. [5] Este rodul capcanei pe care singur și-o întinde în 1937, făcînd într-un interviu din gazeta „*Ideea liberă*" acea faimoasă declarație imediat exploatată în sens de prozelitism: « Mă consider gîndirist și sînt fericit și mîndru de a face parte din cea mai splendidă mișcare de la război încoace » [6]. Nimeni n-a avut interesul atunci să semnaleze prăpastia dintre vorba calculată oportun a scriitorului și fapta sa literară adesea contrară. Papilian merge cu îndrăzneala atît de departe, încît se consideră precursor al gîndirismului (« prin experiență proprie am constatat existența mișcării gîndiriste ») și încadrează în epicentrul acestui soi de creație proprie « în special » romanul *În credința celor șapte sfeșnice*. Or, se știe din lectură că autorul reduce ortodoxia ardeleană la o caricatură, cea mai virulentă din întreaga carte, iar din biografie i se cunoaște preferința pentru confesiunea greco-catolică pe care a îmbrățișat-o în viață și a exaltat-o în scrierile tîrzii.

D. Micu, monograful curentului gîndirist, nu face excepție în a lua de bun același năstrușnic interviu. Atunci însă cînd năzuiește să verifice « printr-un examen al creației » această apartenență, demersul se dovedește greoi, excepțiile sînt mai numeroase decît regulile, firele excentrice le copleșesc pe cele concentrice gîndirismului, încît capitolul dedicat lui Victor Papilian este menit să convingă pur și simplu de contrariu. [7] Chiar monograful decelează certe aspecte de sămănătorism, poporanism, apoi dostoievskianism, freudism, bergsonism (ultimele două la antipodul ideologiei „*Gîndirii*") ș.a. Cu aceeași forțare a cadrului, Papilian poate fi inclus în curentul de la „*Viața Românească*" sau în oricare altul. Dacă Gh. Vrabie și D. Micu ar fi lecturat mai multe nuvele publicate în afara „*Gîndirii*" (primul se reduce cu obstinație la cele de aici, al doilea foliază și cîteva din alte reviste, nedepășind însă *volumele* antume), convingerea lor s-ar fi zdruncinat puternic. [8] Și concluzia ar fi survenit atunci de la sine: diletant de geniu, Victor Papilian a mimat un timp și atmosfera gîndiristă, așa cum doctorul-literat făcuse anterior și urma să o mai facă după apusul „*Gîndirii*". Părerea că gîndirismul ar fi la el o achiziție relativ

tîrzie dar trainică, este poate cea mai eronată dintre toate. În perioada maximei cochetării cu „*Gîndirea*", în 1937, Papilian violentează tot ce avea mai sfînt curentul platitudinii ortodoxe româneşti, prin cumplitul roman *Fără limită*, unde atmosfera aminteşte mai mult de Scott Fitzgerald şi literatura «generaţiei pierdute», decît de spaţiul mioritic şi sărăcăciosul lui peisaj literar. Ulterior, în literatura nepublicată, din perioada dogmatismului, cînd „*Gîndirea*" devenise un motiv de nostalgie, scriitorul nostru creează o întreagă literatură inedită, de sertar, în care parcă vrea să şteargă cu buretele orice amintire a specioasei cochetării cu ortodoxia literară. Romanul postum *Chinuiţii nemuririi*, început însă înainte de 1940, este un imn închinat spiritului francez, sceptic, meditativ şi tolerant, întruchipat în doctorii Magheru şi Gaby Leonin, pe care-i opune cîtorva specimene autohtone de tipul faunei gîndiriste, ca Marius Leluţ sau Badea Popescu. Romanul istoric *Bogdan infidelul* este o lungă — prea lungă! — pledoarie pentru catolicism, confesiune în admiraţia căreia şi-a încheiat viaţa şi cariera moldo-olteanul Victor Papilian. Iar acolo unde este cu desăvîrşire sincer, în nestematele sale amintiri din teatru [9], poncifele naţionale ale epocii gîndiriste sînt obiectul unei batjocuri corozive, mergînd pînă la caricaturizarea unui personaj ortodox sacrosanct ca istoricul şi preotul Ioan Lupaş.

Paranteza a fost necesară pentru a se putea pune în evidenţă dintru bun început adevărul că Victor Papilian nu-şi aparţine decît sie însuşi. Venit din afara sferei literare, era firesc să imite curente şi autorităţi, inclusiv străine, dar, pe rînd, fără monomania sistematizată a scriitorului de carieră. Starea diletantă l-a înclinat spre eclectism filosofic şi diversitate stilistică, încît anevoie se poate crede că nuvele ca *Iată marfa, stăpîne...*, *Trădare* şi *Ceartă oltenească* sînt scrise de acelaşi condei. Scriitorul s-a jucat cu toate ideile, curentele şi metodele, cu o uşurinţă care putea să-l coste nerealizarea identităţii. S-a regăsit, după lungi arabescuri parcurse cu voluptate, în ceea ce se poate numi regenţa psihologicului şi imperioasa nevoie a acestuia de a se manifesta cu orice preţ. În acest domeniu, simpla şi moderna notaţie, care face gloria unei proze ca a lui Camil Petrescu sau a Hortensiei Papadat-Bengescu, nu-i putea sluji scopului, căci psihicul la Papilian este în continuă descărcare, într-o frenezie dinamică necontenită. Iar atunci cînd căile efective sînt interzise defulării, scurtcircuitul se evită prin realizarea în simbol ca în nuvela *Victorie*, unde generalul obsedat de impulsul bolnav de a strivi ţeasta cheală a instrumentistului din orchestra simfonică se vindecă în final bombardînd diabolica ţintă cu mici cocoloaşe de hîrtie. Nicăieri ca în această luptă sufletească freudismul nu este folosit cu atîta pricepere, iar adevărata renaştere sufletească a eroului în urma descărcării simbolice face parte nu din verosimilul literar, ci din adevărul ştiinţific. Aici, pe acest teren al psihicului în acţiune, scriitorul este unic şi original. Un critic îşi exprimă părerea că partea cea mai rezistentă a operei lui Victor Papilian ne este oferită de nuvelistica sa pe teme fantastice. [10] Dar proza fantastică nu este decît o limită a celei psihologice în sensul larg, limita unde rezolvările nu mai sînt posibile pe căile bătute de literatura sau ştiinţa vremii sale, şi deci face apel la tehnici viitoare ca parapsihologia, panspermia cosmică, vehicularea transcendentală sau anticipaţia ştiinţifică. Într-un anumit sens, fantasticul său nu e fantastic, ci realitate psihologică, asemeni coşmarurilor fenomenelor onirice sau trăirilor transpoziţionale. Nu vedem fantasticul dintr-o nuvelă ca *Femeia din întuneric*, în schimb ea este un desăvîrşit recitativ al halucinaţiilor avocatului Posticescu, potenţate de cîteva coincidenţe şi de un banal atentat la viaţa lui. În toate cazurile, întîlnirea cu elementul fantastic este beneficiul unui singur personaj, fără martori, dimpotrivă, cu chemări îndărăt la raţiunea banală, căreia cel confruntat cu parapercepţia îi spune cu vehemenţă segmentul de miracol pe care crede că l-a traversat. Numite fantastice la vremea respectivă [11], în lipsa unei terminologii adecvate, prozele din această linie se situează, după o perfectă definire, pe acelaşi hotar nestatornic al interferenţelor dintre insolitul pur psihologic şi fantasticul interior, zonă de permanente dispute între proza de analiză şi cea declarat fantastică. [12] Acest fantastic nu este, cu puţine excepţii, altceva decît o culminaţie a trăirii psihice, în aşteptarea unor viitoare chei care să le explice sensurile. Pe o gamă largă, de la impulsul ucigaş troglodit al preotului Ţeposu din nuvela *Generalul Frangulea* şi pînă la fineţea unei trăiri ca aceea din *Gelozie?*, experimentul psihologic capătă la Victor Papilian calitatea de organon al creaţiei sale nuvelistice. Psihologia

lineară e de negăsit la acest om de știință care știe ce spune, și aici, în această lume revelată întîia oară la noi cu atîta metodă și insistență, credem că trebuie căutat pasul înainte pe care proza românească l-a făcut odată cu el.

Victor Papilian a publicat în volum înainte de a se fi făcut prezent în reviste. La Cluj îi apare în 1925 volumașul de nuvele intitulat *Generalul Frangulea*, sub pseudonimul Sylvius Rolando. Anonimatul ce pare desăvîrșit [13], ca și împrejurările apariției trădează un timid cu preocupări literare mai vechi, acceptat însă de contemporani cu suficientă înțelegere, dacă ne gîndim la partizanatul care domina atmosfera criticii interbelice. Primul cronicar, Teofil Bugnariu, observă chiar alternanța care va acompania creația lui Papilian pînă la sfîrșit: cînd romantic, cînd naturalist. [14] Premonitorie este și observația altui recenzent, că autorul posedă un interesant material, pe care n-a reușit însă a-l prelucra artistic. [15] Precumpănitoare este la el, cu adevărat, bogăția fabuloasă a depozitului de fapte, observații, conexiuni, situații, experimentări, covîrșește amploarea a *ceea ce* are de spus față de *cum* o spune, materialul față de arta literară, ca o altă consecință a carierei sale netipice. Complexul este depășit încă în faza frenetică a inspirației, în capodopere ca nuvelele *Trădare*, *Gelozie?*, *Lacrima*, *Un mare nedreptățit*, unde expresia atinge valoarea conținutului, dar starea estetică perfectă o va atinge tîrziu, în calmul echilibru al nuvelei-roman *Coana Truda*. Ceea ce îl definește pe scriitorul nostru pe parcurs este prioritatea nevoii de a spune, care lasă expresiei acea caracteristică libertate aleatorie de la începuturi, pentru a fi restrînsă, canalizată și disciplinată cu timpul într-o artă proprie, inconfundabilă. În perioada « Sylvius Rolando », care culminează cu romanul *Ne leagă pămîntul*, Papilian se resimte de lecturi și influențe antebelice extracarpatine și, aflat în Ardeal, este și va rămîne alături de vîna prozei ardelene, după observația corectă a contemporanilor [16], și nicidecum în linia tradiției Slavici—Rebreanu [17], pe cîtă vreme ia în mod expres distanță față de *Ion* al celui din urmă, aducîndu-i acuza gravă a schematizării pe o rețetă naturalistă. [18] « O încercare personală în cîmpul prozei noastre », cum definea Septimiu Bucur în 1939 discursul narativ al lui Victor Papilian [19], literatura pe care o propune scriitorul nostru « realizează un univers al său propriu, dar care se suprapune cu *bogăția lui încălmășită* [s.n.] celui atît de dureros tulburat al epocii noastre » [20]. Amplele nuvele *Petrecere* și *Poșta* din 1927, aflate în orbita volumelor de debut (nuvelă și roman), alternează de pe acum cu acele narațiuni fără definiție care vor alcătui volumul *Sufletul lui Faust*, mixturi de adorație mistică, erezie de proveniență paleo-creștină și scienticism vecin cu blasfemia, care le apropie de atmosfera scormonitoare din psalmii lui Tudor Arghezi. Lexiconul complet al frămîntărilor și curentelor religioase interbelice întîlnit în romanul *În credința celor șapte sfeșnice* arată lărgimea spectrului de competențe ale prozatorului în această materie. Este totodată o șansă de revelare a apetitului său filosofic, numai pe moment însă, căci în anii '30 se pune în valoare linia de clivaj între mistică și filosofie. Omul mistic Papilian își apropie acum mai degrabă valori morale decît dogmatice, între care iubirea, lumina interioară și mărturisirea formează triada sa favorită. (*Vecinul*, *Ajutor*, *Neîngropat*, *Minunea Sfîntului Anton* ș.a.) sau se pasionează, pe filieră gîndiristă, de insondabilul unor eresuri autohtone legate de ritualul religios (*Ulcica*, *Aici rîul ne judecă*). Filosofia sa suferă o convertire capitală, totodată o primă și cea mai importantă polarizare conceptuală, care cel puțin la nivelul beletristic este la un pas de realizarea unui sistem propriu. Oricum, momentul și demersul îl definește cel mai bine ca scriitor, amprenta personală este hotărîtoare. Aici vocația dublă de scriitor și savant decide totul. Epoca era aceea a înfloririi filosofiei științelor, prin dubla înrîurire a civilizației tehnice și a antropologiilor filosofice tributare uriașului fenomen, de la William James la Nietzsche și de la Herbert Spencer și Oswald Spengler, la Sigmund Freud și Henri Bergson. La distanță egală între pragma științifică și speculația filosofică, Papilian impune dubii de ordin metafizic celei dintîi și rigori de ordin tehnic celei de a doua. Pe planul creației literare, în nuvele mai cu seamă, rezultatul este acel vestit scepticism în exactitatea percepției nemediate, care caracterizează cele mai multe dintre nuvelele sale fantastice. Teoreticienii gîndirismului au interpretat operativ complexul ca pe o victorie a adevărului revelat prin credință, pînă la afirmația pur gratuită că « viața care circulă în proza lui este viața plină de credincioșie, de religiozitate și de dumnezeire » [21]. Or, această furibundă căutare ce macină nervii cititorului la proza psihologică, « fantastică » inclusiv, a lui Papilian este o întrebare gnoseologică veșnic

fără răspuns, interogația rămîne totdeauna semn de încheiere, care, în mod curios, te îndepărtează în egală măsură de știință ca și de Dumnezeu. Cunoscutul său personaj, insul savant, lucid, rațional, stăpîn pe convingerile lui ferm rezemate pe datele cercetării pozitive, eșuează invariabil la contactul cu un element nou, insolit, de nestăpînit și în orice caz inaccesibil simțurilor comune, este confruntat cu alte cuvinte acest personaj suficient cu un sobol demonic mai degrabă decît divin, și astfel siguranța lui suferă o gravă perturbare, fie că este vorba de soțul înșelat din nuvela *Trădare* (a cărui profesiune de credință, tipică întregii specii, iat-o: « Sînt un om sănătos, perfect sănătos, stăpîn pe simțire și fără bîlbîieli în judecată. M-am năzuit totdeauna să fiu un spirit logic, condus de rațiune și nu de sentimente... »), de medicul Crăciunaș din *Groază*, de cinicul medic de vapor din *Pedeapsă* ori de Pompiliu Șerban din *Lacrima*. În rezolvarea conflictului nu simțim nici o clipă îndemnul lui Téilhard de Chardin spre concilierea științei cu religia, ci prezența « elanului vital » al lui Bergson și, mai ales, după opinia noastră, transcendența lui Miguel de Unamuno, din plin. Idealist, desigur, însă nu agnostic, prozatorul încearcă să împingă pintenul analizei în acest necunoscut ce se insinuează pe neașteptate, încît situația creată nu este o abandonare a cunoașterii ci — după expresia pertinentă a criticului problemei — « o prelungire imprevizibilă a științei »[22], antiștiință — eventual în măsura în care stăvilește pentru moment avansul cunoașterii prin interpunerea unui strat ultim pe care gîndirea nu-l poate penetra deocamdată. Papilian nu se îndepărtează de știință, așa cum le-a plăcut să creadă contemporanilor ortodoxiști, ci respinge ideea limitelor acesteia pervers insinuată de iluzia adevărului ultim. Iar locul iluziei nu-l ia nici din întîmplare vreo trimitere spre adevărul divin, ci o trimitere, eventual, spre resursele de interpretare ale viitorului. Dacă contemporanilor le-a fost greu sau imposibil de stabilit acest lucru, le era din plin la îndemînă, în schimb, o observație lejeră, care izbește la toate aceste proze de mare și cam amestecată încărcătură filosofică: « adevărul științific este sacrificat de fapt, fără răgaz, de dragul unei idei estetice remarcabile. Aceste turnúri sînt cu adevărat magistrale și fac pînă la urmă întregul farmec al marilor sale nuvele, arătînd că în fapt atît filosofia cît și știința nu sînt decît accesorii în urmărirea idealului estetic. Acest ideal este singura teză de care-l vedem sincer atașat. Dialogul partenerilor din *Lacrima* se încheie cu o asemenea « poantă », după un discurs narativ îmbibat de precizie, documentare și propensiune pentru rațional:

« — Sînt lucruri care nu se pot măsura...
— Care, de pildă?...
— Lacrima... ».

Sub vraja menuetului lui Haydn, frumoasa soție a scriitorului Minicuță din *Ciudata întîmplare* reușește, ajutată de ambianța unui castel medieval, să realizeze contactul efectiv, peste secole, cu autorul tulburătoarei simfonii, în sprijinul ideii că pasiunea femeii poate înfrînge timpul, așa cum în *Trădare* ea înfrînge spațiul, cosmosul. Vecină tehnicilor spiritiste, întreaga « relație » se pretează la șarjă și umor, pe care scriitorul nu le ocolește, în timp ce legătura amanților din *Trădare*, supusă unor reminiscențe budiste despre cosmos și seminație e rezolvată în spectrul dramatic. Obsesia ideii estetice este însă egal vizibilă în amîndouă cazurile, așa cum nimic altceva nu urmărește, de fapt, nici în terifianta nuvelă *Manechinul lui Igor*, în care oamenii mor cu imaginea omului drag întipărit pe retină la modul fotografic. Papilian este, în literatura noastră, ceea ce e Villiers de l'Isle-Adam în cea franceză, cu observația unei profunzimi mai accentuate, căci la el situația crudă și insolită nu se construiește din tangențe terifiante nude (excepție, poate, nuvela *Groază*), ci din contingențe psihologice care implică meditația și conceptul filosofic. Valoarea prozelor « fantastice » ale acestui mare experimentator este izbitoare tocmai prin ceea ce un critic îi reproșează: « depărtarea de rădăcinile folclorice » ale fantasticului, care desigur nu pot fi considerate nici canonice, nici obligatorii. Dimpotrivă, distanța originală față de ele dovedește îndrăzneală și clarviziune, căci desigur nivelul rural de gîndire nu putea fi instrumentul ideal de investigare a psihologiei noului și complicatului secol XX. Mai ales pentru un savant.

Apărut în 1943, volumul de nuvele *Manechinul lui Igor* marchează culmea prozei psihologice a lui Victor Papilian, dar și declinul acesteia. Pe parcurs încă, în paralel cu marile nuvele amintite, condeiul său dă semne de înclinație spre ceea ce va constitui capitolul « oltenesc » al nuvelisticii sale. Adevărat salt la

antipozi, noua perioadă își are începutul în 1937, cu nuvela *Cabotinaj* [23], dar piesele notabile datează de după 1940: o *Oltenească* scurtă dar percutantă în chiar acest an, apoi *Ceartă oltenească* și *Popa făr' de păcat*, în 1942, *Păgînul* și *Masa verde*, în 1943, *Cîntec de pe Amaradia*, după război, publicată abia în volumul din 1946. Schimbările izbitoare se întîlnesc de la început în creația sa, ca evenimente cu aspect de etapă. Una este atmosfera volumului *Generalul Frangulea* din 1925, alta, cu totul deosebită, cea de la 1928, din *Sufletul lui Faust*, pentru ca volumele *Vecinul* și *De dincolo de rîu*, din 1938, să ne recomande un autor care putea fi foarte bine altcineva decît cel al primelor două. Aspectul de continuitate există, dar se cere urmărit în prozele din periodice, neapărute încă în volume. Cea mai importantă mutație însă, din întreaga sa nuvelistică, este această trecere cu arme și bagaje în lumea prozei anecdotice și dialectale, petrecută masiv după 1940. Noul drum este marcat o dată în plus de o adevărată explozie a interesului său pentru genul ultrascurt, prin convertirea schiței, în care dăduse bucăți remarcabile pînă atunci *(Ajutor, Cele dintîi învățăminte, Mediocritate, Din alte timpuri, Tragic, Fotografia, Bătrînul, Tiranie)*, în crochiu-portret, desigur cu o apăsată predilecție pentru « fotografiile » oltenești *(Țiganca, Bătrîna, Eroul, Biță, Hoț de cai, Mărie, Tatăl)* în « epigramă » *(Coano dentisto, Artista, Tango de Albeniz, La Papessa, Pisica)* sau în poem în proză (cazul frumoaselor « lieduri și balade » *Înțelegere, Balada iubitei părăsite, Pe drumul Ierihonului, Balada muncitorului sărac, Danae, Fiica lui Otreus, Uta, Trei femei se roagă*).

Nuvela cu desfășurare ambițioasă și analiză psihologică de marcă nu lipsește nici acum din paleta scriitorului, dacă ar fi să amintim doar titluri ca *Subsol, Cei ce rămîn, Cicatricea, Gînduri crude, După douăzeci și cinci de ani, Toaca-n cer, Răzvrătirea din insula Maladona*, dar ceea ce reține Victor Papilian din creația sa ca valoare sînt « olteneștile », pe care le adună în 1946 în volumul *Nuvele oltenești*. Opțiunea este evidentă, gestul nu e un simplu element de simetrie la volumul *De dincolo de rîu*, subintitulat « nuvele ardelenești » și deci analizarea lor comparativ-valorică devine o întreprindere lipsită de sens. [24] « Olteneștile » vin în dihotomie cu întreaga nuvelistică anterioară și concomitentă a scriitorului și numai o asemenea raportare generală ține de spiritul metodei. Printr-o astfel de raportare, nuvelele oltenești ale lui Victor Papilian ni se par a marca un pas înapoi în arta prozatorului, în pofida unor convingeri contrare, categorice sau insinuante. [25] Nu poate fi caracterizată altfel o abandonare completă a oricărei căutări în sfera vieții sufletești a personajelor, căreia îi ia locul « oltenismul » șmecheriei și disimulării, cu sorgintea reală în anecdotă, nu în viață. Vioiciunea stilului, remarcabilă, nu poate acoperi și nu e corect să acopere un conținut aproape gol, asemănător cunoscutelor bancuri cu olteni. Victor Papilian se joacă aici, nu știm dacă din oboseală, cum s-a crezut, sau din cunoscutul său gust pentru variație, cum e mai verosimil, dar în orice caz se joacă: « Să-ți spun una bună... » și afli că un oltean sărac și cu copii mulți îi vinde și nu îi vinde fratelui său bogat și fără odrasle pe unul dintre copiii săi, ducîndu-l în schimb strașnic cu vorba *(Ceartă oltenească)* sau că un altul ajunge dintr-un pîrlit de primar un primar vestit culcîndu-se cu boieroaica tînără și văduvă a satului *(Masa verde)*, că al treilea îi dinamitează popii din sat, dintr-o răzbunare de șmecher, întreaga prestanță, agățînd de turnul bisericii, taman la sfințire, ditamai piele de bou proaspăt belită *(Popa făr' de păcat)*. Spuse și scrise spre a se distra și a distra, ele distrează și nu prea, excepție făcînd cearta lăiață dintre cei doi frați. Nu trebuie acordată o importanță mai mare acestor bucăți, decît a făcut-o scriitorul, înclinat a imita farsele în genul lui Boccaccio, al cărui *Decameron* pare să-i fi descrețit fruntea în anii grei ai războiului. Gustul pentru farsa picantă și întîmplarea cu perdea transparentă, ca și faptul de a fi intenționat să alcătuiască un decameron românesc (nuvelele *Ciudata întîmplare, Răzvrătirea din insula Maladona* și *Gelozie?*, sînt singurele antume destinate volumului proiectat), în măsură să întărească această convingere. Ciudata ambiție de a reveni în preistoria nuvelei, artificioasă în sine, se poate asemăna cu prerafaelismul din pictură, iar atmosfera « olteneștilor » amintește de scrisorile lui Ion Ghica.

Dar saltul lui Victor Papilian de la adînc la superficial, cu tot aspectul de perioadă distinctă, nu contrazice și nu depășește vechea sa pasiune pentru varietate. Diletantul de geniu nu se dezminte, iar valorile fundamentale rămîn în ce-l privește aceleași: investigația serioasă, tehnica viziunii filosofice și nesfîrșita căutare a unui crez major. Operele tîrzii, rezultat al ultimelor meditații, nu fac decît să întă-

rească sentimentul de profundă gravitate ce răzbate din partea viabilă, perenă, a prozei sale nuvelistice. Ampla nuvelă *Coana Trudà*, a cărei arhitectură se apropie serios de aceea a romanului, ca şi romanul istoric *Bogdan infidelul*, publicate postum, readuc întreaga lume de valori care au făcut perioada clasică a creaţiei sale, mai puţin miraculosul, care nu reuşeşte să se realizeze nici sub cea mai banală formă a sa, cea religioasă, cum încearcă în piesa de teatru postumă *Biserica din slăvi*.

Nuvelele inedite ale lui Victor Papilian, încă multe la număr, sînt în egală măsură un compendiu al creaţiei antebelice şi o expresie nouă, calitativă, adăugată odată cu experienţa dură a războiului. Scurta proză intitulată *Ruşine* revine la «fantasticul» cu tendinţă estetică amintit mai sus: Policarp Todiraşcu, un savant desigur, reuşeşte să realizeze întinerirea, involuînd pînă la vîrsta cînd putea să placă tinerei eleve de care s-a îndrăgostit. Faustul nostru însă eşuează în faţa unei piedici de netrecut, cinstea sa dobîndită pe parcursul unei vieţi şi care nu vrea să «întinerească», oprindu-l să comită ceea ce simte că ar fi o escrocherie. E istoria aceleiaşi valori stabile şi de necontrolat, acel ceva din noi care ne scapă şi ne proiectează în metafizic, e lacrima care nu poate fi măsurată *(Lacrima)*, e iubirea care nu ţine cont de spaţiu şi timp *(Trădare*, *Pedeapsă)*, eternul feminin rebel în mimetismul său deconcertant *(Gelozie?)*. *Rara avis in terris*, nuvelă elaborată în anii războiului şi ai *Decameronului românesc*, surprinde prin ineditul sprinţar al deznodămîntului: Cezarina, enigmatica studentă, îi părăseşte fără drept de apel pe cei trei tineri adoratori, nu înainte de a face din ei matematicieni împătimiţi, pentru a se căsători cu bătrînul profesor Sextil Postăvaru. Justificarea fetei e fidelă judecăţii morale a scriitorului. Prozele *Un Nero modern* şi *Un energumen*, postbelice, sînt neobişnuit de importante tocmai drin aaordare a unui tragic şi uriaş subiect al războiului: soarta evreilnr şi hoocaustul. Ne oferă două portrete de crim inali de război, cu o concluzie precoce şi pertinentă: fie că este vorba de românul Poliect Chirilă sau evreul Max Lorenz, ei sînt expresia unei ideologii rasiale («Evreii sînt material de experimentat», afirmă Max Lorenz) care oferă drum liber instinctelor ucigaşe latente în construcţia intimă a unor indivizi («Cu o mînă fermă, Poliect întinse revolverul şi, unul după altul, gloanţele nimereau drept, fruntea evreilor. Ţeasta exploda ca o bombă, în mii de ţăndări»). Prima nuvelă se încheie cu un gest de divorţ de filosofia lui Nietzsche, care-l influenţase în tinereţe. La vestea morţii lui Poliect, scriitorul conchide: «Dotat cu geniu, el ar fi ajuns un alt Nero sau Hitler *iar în alt domeniu un Nietzsche*» (s.ns.) Oferim, aşadar, aceste proze inedite atenţiei cititorului şi cercetării, ca argument al faptului că, la peste trei decenii de la moarte, Victor Papilian nu şi-a epuizat surprizele.

Ioan CHINDRIŞ

---

[1] *Amintiri din teatru*, Bucureşti, 1968 (prima parte a jurnalului); *Ceartă oltenească*. Craiova 1973 (largă selecţie din nuvelistică); *Teatru*, Cluj-Napoca, 1975 (piese inedite); *Lacrima*, Bucureşti, 1988 (nuvele fantastice şi partea a doua a amintirilor din teatru); *Coana Truda*, Cluj-Napoca, 1988 (romanul *Coana Truda* şi o parte din nuvelele bărbiereşti.)

[2] Teofil Bugnariu în „*Cosînzeana*", IX, 1925, nr. 14, p. 200; anonim în „*Transilvania*", LVI, 1925, nr. 7—8, p.323; P.C. în „*Mişcarea literară*", II, 1925 nr. 46, p. 4; Perpessicius, în „*Cuvîntul*", 1928, nr.21, pp. 1—2 (vezi şi *Menţiuni critice*, II, Bucureşti, 1934, pp.309—311); Constantin Fântîneru, în „*Universul literar*", XLVII, 1938, nr. 14, p. 2; Vintilă Horia, *Victor Papilian şi arta nuvelei*, în „*Gândirea*", XVII, 1938, nr. 8, pp. 428—433; Ovidiu Papadima, *ibid.*, nr. 6, pp.334—335; Septimiu Bucur, *ibid.*, XVIII, 1939, nr. 3, pp. 161—163 (vezi şi vol. *Banchetul lui Lucullus*, Cluj-Napoca, 1978, pp. 259—265); George Popa, *Literatura ardeleană de azi*, în „*Lamuri*", VI, 1939, nr. 5—6, pp. 133—138; Olimpiu Boitoş, *Victor Papilian — nuvelistul*, în „*Familia*", VII, 1940, nr. 1—2, pp. 85—95; Gh. Vrabie, *Gîndirismul*, Bucureşti, 1940, pp. 285—290; P. Drăghici, în „*Luceafărul*", III, 1943, nr.9, pp. 347—349, Octav Şuluţiu, în „*Revista Fundaţiilor Regale*, X, 1943, nr. 12, pp. 638—642; Al. Olariu, în „*Gînd şi slovă oltenească*", XI, 1946, nr. 7—8, p. 5; Marin Voiculescu şi Mircea Anghelescu, *Medici-scriitori... Scriitori-medici...*, Bucureşti, 1964, pp. 240—241; Mircea Zaciu, în vol. *Masca geniului*, Bucureşti, 1967, pp. 365—372; Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale* I, 1972, pp. 521—523; Titus Bălaşa, *Prozele «olteneşti» ale lui Victor Papilian*, *Idem*, prefaţa la vol. *Ceartă oltenească*, Craiova, 1973, pp. VII—XXVIII; Nae Antonescu, *Vocaţia nuvelistului*, în „*Steaua*", XXIV, 1973, nr. 22, p. 24; Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, Bucureşti, 1975, pp. 205—211, D. Micu, „*Gândirea*" *şi gîndirismul*, Bucureşti, 1975, pp. 781—823, Constantin Cubleşan, prefaţa la vol. *Coana Truda*, Cluj-Napoca, 1988, pp. 5—27; Mircea Popa, prefaţa la vol. *Lacrima*, Bucureşti, 1988, pp. V—XL.

[3] Nuvelele lui Victor Papilian sînt cuprinse în următoarele volume, antume şi postume: *Generalul Frangulea. Nuvele*, Cluj, Institutul de Arte Grafice şi Librăria „Cartea Românească" S.A. 1925, 70[—71] p. (semnat cu pseudonimul Sylvius Rolando); *Sufletul lui Faust*, Cluj, Editura „Ardealul" [1928], 124[—126] p. (cu şapte «desemne» de Catul Bogdan); *De dincolo de*

riu. *(Nuvele ardelenești)*, București, Tipografia ziarului *„Universul"*, 1938, 163[—165] p.; *Vecinul. Nuvele* București, Editura „Cugetarea" P. C. Georgescu-Delafras, [1938], 254[—255] p.; *Manechinul lui Igor și alte povestiri de iubire*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, 180[—181] p.; *Nuvele oltenești*, Craiova, Editura „Ramuri", [1946], 138 p.; *Ceartă oltenească. Nuvele, schițe, povestiri*, Craiova, Editura „Scrisul Românesc", 1973, 324 p. (ediție îngrijită, prefațată și adnotată de Titus Bălașa); *Lacrima*, București, Editura „Minerva", 1988, 283 p. (antologie de Mircea Popa și Cornelia Papilian; nuvele între pag. 3—177); *Coana Truda*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia", 1988, 263[—264] p. (ediție îngrijită și tabel cronologic de Cornelia Papilian și Constantin Cubleșan; nuvele între pag. 35—93). Numărul prozelor sale scurte se ridică la 130. Menționăm că este vorba *exclusiv* de bucăți tipărite în timpul vieții autorului sau postum.

[4] Septimiu Bucur observa în 1939, cu abilitate, o anume rezistență a mediului ardelean la demersul creator al nuvelistului, de unde o salutară îndîrjire a investigației, spre deosebire de un Pavel Dan, de exemplu, « care-l înfățișează în chipul cel mai firesc » *(„Gîndirea"*, XVIII, 1939, nr. 3, p. 162, *Banchetul lui Lucullus*, pp. 262*)*.

[5] Gh. Vrabie, *„Gîndirismul"*, p. 285—290, D. Micu, *„Gîndirea" și gîndirismul*, p. 781—823.

[6] Vezi *Victor Papilian și „Gîndirea"*, în *„Gîndirea"*, XVI, 1937, nr. 12, pp. 526—527. Interviul și prompta recepționare a lui Crainic vor avea urmări mai mult decît timide, pînă la monografia lui Gh. Vrabie din 1940, subtextul discursului critic despre el mergînd mai degrabă pe accepțiunea « de la „Gîndirea », decît pe aceea de « gîndirist ». Singur Ovidiu Papadima, în cronica la volumul *Vecinul* din 1938, îl definește astfel, atunci cînd descoperă la Papilian o ciocnire între tradiția ortodoxă și « nefastele, dar tarile noastre obiceiuninițe moderne », tipică ideologiei revistei *(„Gîndirea"*, XVI, 1938, nr. 6, pp. 334—335; vol. *Creatorii și lumea lor*, București, 1943, p. 245).

[7] D. Micu, *„Gîndirea" și gîndirismul*, pp. 781—823.

[8] Iată cel puțin două afirmații care vin în contradicție flagrantă cu însăși substanța intimă a operei acestui savant iscoditor, spirit filosofic și religios mai mult decît tolerant eretic sau pur și simplu anticreștin în volumul *Sufletul lui Faust*, european convins și sceptic fără rezerve față de balcanism și orientalism: a) « ...de la primul său roman și nuvelă și pînă la ultimele, vom găsi o aceeași atmosferă de spiritualitate creștină, sub diferitele ei aspecte, o aceeași pasiune ce frămîntă sufletele: credința și salvarea în ideea de Dumnezeu » (Gh. Vrabie, *Gîndirismul*, p. 286) și b) « Dacă există un prozator în a cărui operă spiritul ortodoxist al *„Gîndirii"* a proliferat efectiv, acela e Victor Papilian ». (D. Micu, *„Gîndirea" și gîndirismul*, pp. 781).

[9] *Amintiri din teatru*, București, 1918; *Lacrima*, p. 179—269.

[10] Mircea Popa, în introducerea la volumul *Lacrima*, p. VI.

[11] Primul care a pus în mod serios problema fantasticului la Victor Papilian a fost Olimpiu Boitoș în 1940 *(Victor Papilian — nuvelistul*, în *„Familia"*, VII, 1940, nr. 1—2, p. 87*)*. Criticul are intuiția timpurie a circuitului intrapsihologic al stării fantastice: « Nuvela fantastică pretinde o structură psihică particulară, atît a creator, cît și la cititor, sau cel puțin un anumit grad de cultură, care să-l facă pe acesta să aprecieze genul ca produs al spiritului creator, indiferent de substanța ideatică ce o reprezintă ea. În centrul acestei structuri este un anumit simț al misterului ».

[12] Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, p. 206.

[13] Iată reacția contemporanilor: « Cine o fi, cine n-o fi autorul îmbrăcat în haina numelui Sylvius Rolando... » *(„Cosînzeana"*, IX, 1925, nr. 14, p. 200*)* sau: « Cine se recomandă atît de bine de la primii pași în arena literară? » *(„Transilvania"*, LVI, 1925, nr. 7—8, p. 323*)*.

[14] *„Cosînzeana"*, loc. cit.

[15] Anonimul P.C. în *„Mișcarea literară"*, II, 1925, nr. 46, p. 4.

[16] Septimiu Bucur, în *„Gîndirea"*, la loc. cit., p. 162: « Domnia sa nu continuă o linie mai veche, linia literaturii transilvănene, care își identifică obîrșia în Budai-Deleanu și sfîrșește deocamdată în romanele lui Liviu Rebreanu »; sau Gh. Vrabie, *Gîndirismul*, p. 289: « Locul lui este alături de Ion Slavici, Agîrbiceanu ori Rebreanu. Și totuși, prin substanță ca și prin structura artei sale, se situează față de aceștia pe un plan cu totul aparte ».

[17] Mircea Popa, *Spații literare*, Cluj-Napoca, 1974, p. 117.

[18] Celebrul interviu de la *„Ideea liberă"*, apud *„Gîndirea"* XVII, 1937, nr. 12, p. 526 și D. Micu, *Gîndirea și gîndirismul*, 0. k12.

[19] *Loc. cit.*, p. 162, și *Banchetul lui Lucullus*, p. 262.

[20] Ovidiu Papadima în cronica sa la volumul *Vecinul* (vezi *„Gîndirea"*, XVII, 1938, nr. 6, p. 385).

[21] Gh.Vrabie, *Gîndirismul*, p. 289.

[22] Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică...*, p. 207.

[23] Nuvelele oltenești marchează o perioadă distinctă în creația lui Victor Papilian, în pofida părerii lui Titus Bălașa că acestea ar fi scrise concomitent cu restul prozelor scurte *(Prozele « oltenești » ale lui Victor Papilian*, în *„Ramuri"*, VII, 1970, nr. 8, p. 13*)*.

[24] Mircea Zaciu, *Masca geniului*, p. 272.

[25] *Ibid.*, p. 371: « ...spiritul scriitorului, obosit de lungile peregrinări fantastice, care nu i-au adus satisfacții mai mari decît investigațiile de prosector (și nici mai multe răspunsuri minții lui neliniștite), se întoarce din nou către lumea reală, palpabilă, a colectivității umane ». Afirmația, între altele și jignitoare prin reducerea savantului anatomist și patolog cu reputație mondială la calitatea de prosector, care este *stricto sensu* un cadru mediu hăcuitor de cadavre, această afirmație deci a fost combătută la vremea sa de Titus Bălașa *(„Ramuri"*, VII, 1970, nr. 8, p. 13*)*. Acesta, la rîndul său, lasă însă să se înțeleagă aceeași revoluție calitativă, fie printr-o afirmație ca aceea că în nuvelele sale oltenești « Papilian este un povestitor dublat de un poet », fie prin ideea — evident greșită ! — că prin aceste proze scriitorul « se răzbună » pentru insatisfacțiile de pe urma creației anterioare.

Victor Papilian, împreună cu soția sa Ecaterina — la Cluj.

RUȘINE

Pe Policarp Todirașcu l-a ajuns, la adînci bătrînețe, un necaz, de care pătimise, înaintea lui, Goethe și eroul său veșnic nesatisfăcut, Faust. La vîrsta de peste șaptezeci de ani s-a îndrăgostit de o tînără fată, prietena nepoatei sale, adică a fetei lui. Dar fiind un savant și nu un literat, n-a chemat în ajutor nici pe dracu și nici pe Mefisto și nici pe alt spirit atotputernic, dar vrăjmaș, ci s-a adresat științei. Ca fizician, cunoștea mai bine decît oricine puterea izotopilor radioactivi, și ca biolog avea o încredere nemăsurată în puterea de viață a algelor și a protozoarelor. Deci, supunînd extractul de celule nediferențiate, dar pline de viață, acțiunii izotopilor, a reușit să prepare un elixir de viață care a dat asupră-i rezultate surprinzătoare.

Cu obiectivitatea omului de știință, el observa schimbările înfățișării lui, ca reacțiunile în eprubetă. Oglinda devenise aparatul de înregistrare cel mai credincios. Oglinda care altădată îi vestea semnele decăderii, îi dovedea acum că viața este reversibilă. De la gît pornise îmbătrînirea, de la gît se vestea întinerirea. Cele două cute, întinse ca două sfori de la bărbie la piept, dispăruseră și gîtul îi căpătase rotunzimea unui con șlefuit. Sbîrciturile dispăruseră și fața deveni elastică și molcuță ca de plastilină, părul căpătase strălucirea negrului de cărbune, iar ochii, alburii ca apa de var, își redobîndiseră albastrul senin al adolescenței. Întrevedea soluțiuni rapide și precise pentru mulțimea problemelor științifice nerezolvate. Se îngrămădeau explicațiile și soluțiile ca sacii de grîu în coșul morarului și parcă n-avea răgazul necesar

să le claseze la locul cuvenit, fiindcă fiecare se împrăștie, parcă explodînd, în noi probleme, cu noi soluții. Și imaginația i se amplificase. Gîndurile îi căpătaseră sonorități, colori și parfumuri neobișnuit de frumoase. Gîndea în metafore, devenise poet!... Da', ca om de știință, nu voia să se lase pradă închipuirii și făcu apel la aparatul fotografic. Nu mai putea fi vorba de părere sau închipuire. Aparatul îi dădea dovezi peremptorii. Compara fotografiile recente cu cele făcute cu zeci de ani în urmă, și asemănarea era ca a celor două triunghiuri ce se puteau suprapune. Se văzu, pe fotografie, aidoma ca la un banchet al fizicienilor, ținut cu zece ani înainte la Paris, apoi ca înainte de a pleca pe front, căpitan de artilerie, chipeș, mîndru și marțial.

Ajuns aici, Policarp Todirașcu își zise că trebuia să oprească procesul întineririi. Din care pricină? Nici el nu-și putea bine explica. De fapt, atunci avea treizeci și cinci de ani și n-ar fi fost nici un rău să ajungă pînă la douăzeci și cinci, vîrstă la care te găsești în plenitudinea facultăților fizice și spirituale. Totuși nu îndrăzni să scoboare mai jos de această etapă. Un sentiment de rușine îi apăsa sufletul, ca tăcerea obscură a unei nopți negre de iarnă. Cu toate că mintea lui funcționa la fel de bine ca a unui tînăr, memoria o placă de gramofon, judecata o vîrtelniță și înfățișarea o floare de livadă... avea nedumeriri.

Dar verificarea însușirilor lui tinerești i-a venit dinafară, cînd, intrînd pe terenul de sport, în timpul unui match de footbal, unde nepotul lui juca cu alți copii, a cerut să fie ales portar, și s-a achitat de această sarcină în admirația tuturor, cu forța, promptitudinea și agilitatea unei suveici vii. Și astfel asigurat față de sine, la trup și la minte, s-a gîndit că poate să-și declare dragostea frumoasei Adina.

Era o seară dulce de iunie. Prin rotondele grădinii gîlgîia sîngele trandafirilor, prin răzoare sunau clopoțeii sparți ai stînjeneilor, iar dincolo de grădină, prin aleea de plopi, trecea Adina singură, ca un vis al iubirii. Era clipa cea mai potrivită. Decorul armoniza cerul cu pămîntul, visul cu realitatea. Acum, ușor și aproape firesc, fruntea ei se putea rezema pe umărul său, ca apoi să-i prindă trupul fraged cu mîinile lui rotunde. O piedică oprea cerul să coboare, mantie de azur, peste trupurile lor îmbrățișate, și acea piedică se opunea să cerceteze prea insistent privirile ei și să înscrie schimbările lui de tînăr înflăcărat în inima ei candidă. Pe urmă își dete seama. Îi era rușine. Rușine, de cine și de ce? Nu-și dădea seama, dar avea impresia că săvîrșește o escrocherie. Totul se schimbase în el: forța fizică, inteligența, memoria, imaginația... dar numai o singură însușire sta de veghe, necruțătoare: cinstea. Sînt însușiri, care depind de creier, și altele care depășesc creierul. Cinstea!... La porunca acestui sentiment, el avea impresia că săvîrșește o escrocherie. De aceea, în loc să coboare în grădină spre a-i mărturisi dragostea, s-a înapoiat în biroul său. Aci a scos revolverul de campanie, și, în fața oglinzii, confidenta lui cea bună, a potrivit țeava în gură tocmai în dreptul bulbului rachidian. Moartea i-a fost fulgerătoare.

Cea mai mare surpriză a fost răvașul cu cele cîteva cuvinte scrise înainte de a-și curma firul vieții: « Doresc să fiu *înmormîntat în cimitir*... » Cuvintele « înmormîntat în cimitir » erau subliniate. Mirarea a fost pricinuită de faptul că el era autorul celebrului preparat, prin care orice ființă viețuitoare, indiferent de volum, se volatiliza, prefăcîndu-se în bioxid de cărbune și cîteva picături de apă albicioasă, care puteau fi șterse cu o sugătoare.

RARA AVIS IN TERRIS

Trebuie să recunosc dreptatea profesorului Mache Stupariu, cînd, prinzîndu-mă copiind, mi-a trîntit:

— Mă, Ștefaniule, ești o mare lichea. Tată-tău a fost un om de ispravă, dar tu ești o lichea.

Și avea dreptate. Fiindcă, să copiez la teză era unul din cele mai mici păcate ale

mele. Furam bani din pensia mamei ca să-mi cumpăr ţigări, fugeam de la şcoală, ca să joc biliard la cafenea cu misiţii şi agenţii electorali. Cu alte haimanale spărgeam vitrinele magazinelor evreieşti, iar la manifestaţiile electorale înjuram guvernul şi pe reprezentanţii autorităţilor, după cum primeam bani. Şi aşa, lichea şi secătură, ba c-o repetenţie, ba cu două corijenţe şi cîte o eliminare pe an, am terminat liceul. Bineînţeles, nu pentru meritele mele, ci pentru memoria tatălui meu. Tata fusese intendentul Liceului şi, în această calitate, făcuse mici servicii profesorilor. Aşa că fiecare, cu drept cuvînt, putea zice: băiatul lui Ştefaniu e un zevzec şi o lichea, dar tată-său a fost un om de ispravă. Dumnezeu să-l ierte... Şi de dragul lui, conferinţa îmi acorda cinciul salvator.

Terminînd liceul, mama ar fi vrut să facă din mine inginer sau medic, dar am fost respins la examenul de admitere, atît la medicină, cît şi la politehnică, aşa că m-am trezit student la matematică, unde se intra fără examen de admitere. Dar ce te faci, Ştefaniule, cu formulele şi demonstraţiile, cînd tu abia ştii fără greşală tabla înmulţirii? Aci nu mai stăruie memoria lui Iordan Ştefaniu, intendentul liceului din Piteşti şi cunoscutul om de ispravă. Mă uitam la tabla de logaritmi ca mîţa în calendar, iar în faţa tablei umplute cu formule de urîciosul Sextil Postăvaru, parcă mi se urzicau ochii. Dar poate de la acest lichelism mi s-a tras şi norocul. Într-adevăr, odată la o teză în scris a lui Sextil Postăvaru (acest sălbatec avea obiceiul să ne dea extemporale), cînd mă căzneam din răsputeri să copiez enunţul de pe tablă, am simţit o hîrtie alunecînd spre mine pe bancă. Nici nenorocita de Elsa de Brabant n-o fi încercat o emoţie mai puternică la apariţia lebedei, decît mine la foşnetul atît de cunoscut din liceu al fiţuicii salvatoare. La copiat am o dexteritate nemaipomenită. Oricît de hapsîn şi de iscoditor era Sextil, eu eram maistru. O clipă a întors el capul pe fereastră şi eu aveam pe bancă, în faţa mea, pagina, gîndind s-o copiez literă cu literă. Dar, spre marea mea mirare, nu era o simplă fiţuică bună de copiat, ci o teză frumos scrisă, cu numele meu întreg sub indicaţia: *Extemporal la analiza matematică*, apoi data şi, la urmă, problema întreagă cu desfăşurarea ei. Era o teză scrisă complet, nu-mi rămînea nici osteneala de a-mi scrie numele şi data. Am rămas năuc, cu atît mai mult cu cît binefăcătoarea mea era o tînără colegă, Cezarina Muşat. Aş fi vrut, măcar printr-un surîs sau printr-un gest, să-i mulţumesc pentru bunăvoinţa (mai exact pentru pomana făcută), dar era cu neputinţă, fata fiind ocupată să-şi termine lucrarea. Am căutat să-i mulţumesc la sfîrşitul orei, dar ea, împreună cu toate colegele din an, au părăsit facultatea în grup, aşa că n-am găsit-o o clipă singură. Atunci mi-am zis că nu mă pot purta ca un bădăran. C-un buchet mare de trandafiri m-am prezentat la gazda ei (locuia la Cotroceni) şi am găsit-o. Ciudată întîlnire! Nici filme, nici teatru, nici baluri n-au făcut obiectul convorbirii noastre ci numai matematica. Fata asta avea un dar să vorbească de matematică, încît cel mai frumos roman şi cel mai pasionat film nu putea fi mai interesant. Fapt este că, într-o săptămînă, am învăţat matematica mai bine decît mi-ar fi băgat-o în cap toţi Stuparii din liceu şi toţi Postăvarii cu măsurile lor teroriste. După o lună am îndrăgit matematica, dar şi pe Cezarina. Arta de a iubi a Cezarinei nu folosea nici muzica, nici plimbările pe sub bolta înstelată la Şosea, ci numai darul ei matematic. Sub vraja desfăşurării de formule matematice, sufletul meu se umplea de lumină şi trupul meu se plinea de trebuinţe de a trăi din plin. N-aveam nevoie nici de muzica lui Mozart, nici de poezia lui Eminescu. În cursul unui an ajunsesem matematician de forţă, încît, la un congres al profesorilor de matematică, la Piteşti, la care incidental m-am dus (fiind vacanţa mare) am speriat pe domnul Eftimie — « Mă, Ştefaniule, tu eşti o mare lichea » — cu cunoştinţele mele şi talentul de a rezolva o problemă.

Cînd m-am întors din nou la facultate, cel dintîi gînd a fost la iubita mea.

— Scumpă Cezarino, i-am spus eu, am venit să rezolv cea mai importantă problemă a vieţii mele. Tu m-ai ajutat să rezolv toate problemele de algebră şi matematică superioară... ajută-mă şi la această problemă de viaţă şi de moarte...

Ea îşi întoarse către mine chipul surîzător. Era mică şi subţire şi te minunai cum

într-un pumn de femeie putea sălăşlui atîta geniu matematic. Părul îi era negru, tăiat scurt şi strălucitor, contrastînd cu pielea palidă, neafectată de ruj sau alt fard. Era firească în toată înfăţişarea ei. Roşul natural al buzelor le arătau subţiri, iar cearcănele negre-vineţii îi adînceau ochii ca la cele mai voluptuoase femei, sau (zic eu), la marile matematiciene. Rochia neagră, cu care era îmbrăcată, scotea şi mai mult în evidenţă albeaţa braţelor şi a gîtului.

— Ce vrei să-mi spui? întrebă ea şi zîmbi.

— Vreau să mă căsătoresc cu tine...

Cezarina izbucni în rîs.

— Dar, bine, nebunule, asta nu se poate.

— De ce nu? întrebai eu umilit.

— Fiindcă sînt măritată.

— Eşti măritată? făcui eu zăpăcit. Cu cine? Cine a îndrăznit?

Îmi dădeam seama că spun nerozii şi dacă Cezarina, cu seriozitatea ei, nu m-ar fi oprit, cine ştie la ce acte de nebunie aş fi fost în stare să ajung.

— Da, sînt măritată la Bacău. Soţul meu e moşier şi stă tot timpul la ţară.

Mărturisirea asta mă mai linişti. Era bine şi aşa: bărbatul, undeva la ţară, iar eu, amantul, la Bucureşti.

Dar la un alt extemporal, cînd mă căzneam să rezolv încurcata problemă a lui Sextil, ochii mi se izbiră de un gest care-mi era cunoscut. Cezarina ocupa un loc în faţa mea şi o puteam urmări foarte uşor. O văzui împingînd uşor pe bancă, către colegul Mitică Braică, o pagină scrisă. Mitică era cel mai ticălos student al generaţiei noastre. În afară de faptul că nu ştia nimic, mai era beţiv, cartofor, şi chiar măsluitor. Nu o dată fusese prins cu cărţi măsluite, trişînd ca cel din urmă derbedeu. Un junghiu mi se împlîntă în inimă. Bănuiam o nenorocire. Şi într-adevăr, în curînd, Mitică ajunge un matematician de forţă. N-aveam nici o probă palpabilă, dar experienţa mă avertiza şi explica obîrşia acestei îndreptări. La revista matematică, cine rezolva problemele cele mai încurcate? Mitică! Şi atunci, ca un nesăbuit, m-am pus să-l urmăresc. Nu mi-a fost greu să mă conving că Mitică, cartoforul trişor, era noul amant al Cezarinei. Dar acuma nu mai eram nebuna haimana de pe maidanuri, gata să sparg capul sau să bag şişul în spatele unui adversar. Matematicile mă cuminţiseră.

Deci, într-o seară, cînd Mitică se scobora din tramvai la staţia Sfîntul Elefterie, mă apropiai binişor de el şi-l luai de braţ. El tresări, dar văzîndu-mă pe mine, surîse cu bunăvoinţă. De fapt era un băiat bun, iar chipul vesel, cu care mă întîmpină, mă dezarmă.

Dragă Mitică, îmi pare bine că ne-am întîlnit, am ceva de vorbit cu tine...

Îi simţeam braţul greu şi parcă din cînd în cînd ar fi vrut să se oprească din mers. Se schimbase mult şi la înfăţişare. Tînărul, cu obrajii scofîlciţi şi cu chipul devorat de patimi grele, cu ochii aprinşi şi buzele tremurînde, era acum un mîndru şi voios camarad de carte şi de drum.

— Ştiu unde te duci...

El tuşi de cîteva ori, ca să-şi limpezească glasul.

— Adevărat, mă duc la Cezarina.

— Ai aflat poate că şi eu o iubesc?

— Da... dar ea pe mine mă iubeşte.

— Asta o vom vedea. Nu-i frumos şi nici nu putem noi, doi matematicieni, să ne luăm la bătaie ca nişte elevi de conservator. Matematicile au o măreţie şi îţi impun o atitudine de gentlemen, nu de ţigan.

— Ai dreptate, Ionel. Să hotărască ea.

Şi, ca doi oameni cuminţi, ne făcurăm apariţia la Cezarina împreună, la orele cînd ea aştepta numai pe unul din noi. Dar fata nu şi-a pierdut cumpătul.

— Sînteţi foarte drăguţi c-aţi venit deodată, şi ne arătă cîte un scaun.

— Dragă Cezarino, începui eu, am venit împreună pentru ca tu să hotărăşti. Amîndoi te iubim. Răspunde tu, pe care-l preferi.

Ea izbucni într-un rîs clar, pornit parcă din adîncul capului.

— Dar bine, scumpii mei prieteni, eu nu vă iubesc pe nici unul. Eu iubesc pe Șerban Greceanu.

Cei doi tineri se priviră cu înțeles și acum fu rîndul lor ca să-și ia revanșa.

— Dar bine, Cezarino, e cu neputință să iubești un om putred ca o scorbură...

Șerban Greceanu era un vlăstar nobil, foarte fin la chip și port, înalt, subțire — adevărat tras printr-un inel — cu părul negru ondulat, ochii albaștri și pielea, de albeața catifelată a florii de crin.

— Și de ce nu-i cu putință? făcu ea cu o umbră între sprîncene.

Dar Mitică, luîndu-și curajul, izbucni:

— Dar bine, toată lumea știe că Șerban practică acel amor inavuabil, cunoscut de toată lumea de « amor grec ».

— Da, toată lumea știe că-i plac bărbații.

Cezarina, la auzul acestor cuvinte, sări ca o lăcustă.

— E o minciună, calomnie ordinară...

— Nu-i o minciună, se înverșună Mitică.

Cezarina îi aruncă o privire de milă ironică.

— Cred că sînt în măsură să știu mai bine ca oricare altul.

Și atunci între noi trei se porni o adevărată sfadă: Cezarina susținînd perfecta integritate morală și trupească a lui Șerban, iar noi folosind zvonurile și bănuielile noastre.

— Și chiar dacă ar fi așa, spuse încetișor Cezarina. Tu, Ionel, ai fost leneș, prost și incult. Recunoaște că nu erai în stare să rezolvi o regulă de trei simplă... și te-am făcut matematician de mare anvergură. Iar tu, Mitică, ai fost cartofor și măsluitor de cărți, iar azi ești om de mare prestigiu moral.

— E opera ta, spuse Mitică smerit.

— De ce nu l-aș fi putut transforma și pe Șerban? Cu atît mai mult, cu cît de practica acestui viciu sînt vinovate femeile și nu bărbații. Insensibilitatea și tîmpenia femeiască, mai ales tîmpenia, alungă pe bărbați de la femei, spre comerțul cu bărbații. Recunoașteți că inteligența mea a fost atracția de căpetenie pentru voi.

— Așa e... recunoscurăm amîndoi într-un glas.

— Dragii mei, spuse Cezarina, și glasul ei avea o seriozitate gravă, e grea arta de a fi amantă. E, poate, cea mai grea artă. Am citit *Ars amandi* a lui Ovidiu și vă mărturisesc cinstit că m-a decepționat profund. O amantă perfectă va să fie *mamă*, *curtezană* și *madonă* în același timp. Și acum, după această conversație, amîndoi veți fi prietenii lui Șerban.

Iar noi, de dragul Cezarinei, ne-am împrietenit cu Șerban și în curînd renumele lui rău famat s-a risipit ca negura la lumina soarelui. Atît eu, cît și Mitică eram hotărîți să ne mai încercăm o dată norocul, ca s-o facem exclusiv bunul nostru prin căsătorie. Și mare ne-a fost uimirea cînd am aflat același gînd și la Șerban. Șerban, mai îndîrjit decît noi, s-a dus la Bacău, de unde s-a întors cu vești edificatoare. Cezarina nu era măritată. Mama ei era întreținuta unui moșier, despre care gurile rele spuneau c-ar fi profitat și de grațiile fetei.

Aflînd că Cezarina e liberă, ardoarea noastră s-a accentuat. De data asta am fost trei.

— Alege, dragă Cezarino, între noi trei.

Parcă o văd. Cezarina m-a privit cu atenție și apoi mi-a aruncat un surîs lent. Sub buza, puțin ridicată, se vedea proeminînd un dinte alb. Sînt sigur că-n același timp, la fel surîdea și celorlalți doi prieteni.

— Hotărăște, Cezarino... o imploram eu, și după mine, auzii glasul răgușit al lui Mitică și pe cel melodios al lui Șerban.

— Hotărăște, Cezarino.

Și atunci, Cezarina spuse:

— Da, sînt hotărîtă să mă mărit.

Inima fiecăruia dintre noi începu să pulseze în gît. Așteptam cu răsuflarea oprită.

— Mă voi mărita cu Sextil Postăvaru.

În clipa aceea am văzut cum minţile noastre se prefac în fum.

În fine, eu am putut articula:

— Dar Sextil e cu douăzeci și cinci de ani mai mare ca tine...

— Și voi la intelect cu douăzeci și cinci mai mici decît mine. Dacă m-aș mărita cu voi, aș comite un incest... aș fi ca o mamă, care trăiește cu băieţii ei. În căsătorie nu contează decît inteligenţa și Sextil este singurul om pe potriva inteligenţei mele. Mi-au fost de trebuinţă trupurile voastre tinere și frumoase, dar nu și inteligenţa voastră. În căsătorie, ţineţi minte de la mine... inteligenţa va să împreuneze comerţul fizic și cu cel moral între soţi... altfel casa devine bordel sau restaurant.

* *
*

Azi, cînd în lumea matematică sînt un nume cunoscut, cu o bucurie fără seamăn găsesc în articolele lui Poincaré, Lorenz, Picard, Painlevé, Goursat, Darbeux și ale altor matematicieni, multe dintre problemele puse înainte cu cincisprezece ani de Cezarina Postăvaru, precum și soluţiile ei, confirmate după atîta timp de aceste minţi ilustre. Adeseori citesc dedicaţia cărţii ei: « À mon maître et époux, le professeur Sextil Postăvaru... » și-mi dau seama c-a făcut bine necăsătorindu-se cu nici unul dintre noi, căci ar fi comis un adevărat incest. Incestele intelectuale sînt tot atît de impudice și de abjecte ca și cele trupești.

UN NERO MODERN

E un loc comun că pe om nu-l poţi cunoaște decît dacă ai trăit laolaltă cu el. Dar și acest înalt produs al înţelepciunii omenești găsește dezminţire, fiindcă omul își ascunde taina în adîncul sufletului, ca insectele larva în mîlul cotloanelor și numai cînd felinarul unei împrejurări prielnice își reflectează lumina puternică, adevărul se eliberează din închisoare ca să devină material al mușuroiului uman.

Faptele lui Poliect Chirilă mi-au slujit pentru definirea epocii de foc și sînge care a marcat al doilea război mondial. Poliect Chirilă a fost zece ani secretar în biroul meu avocaţial și în tot acest timp s-a dovedit a fi un om conștiincios, dar mediocru. Toate lucrările de birou erau la punct, textele de jurisprudenţă găsite potrivit indicaţiilor mele, registrele de dezbateri și încasări fără greș, dar era incapabil să susţină cea mai simplă dezbatere, necum să contrazică logic o pledoarie. Era omul cel mai sec cu putinţă. Părea amputat din naștere de gustul frumosului. Nici teatru, nici literatură, nici cinematograf. Singurele lui emoţii literare se trăgeau de la romanele cu detectivi, sau din romanele senzaţionale, în fascicole. Nici că se putea nimeri pentru el meserie mai adecvată ca secretar de avocat de mîna a doua (fiindcă nici eu nu eram un as al baroului). Poate că meseria de arhivar la un minister ar fi fost chiar mai nimerită, căci acolo n-ar fi avut nici măcar obligaţia să răsfoiască codice și tratate de jurisprudenţă.

De bună seamă că destinul este rezultatul unei magii suprafirești, fiindcă altcum nu-mi pot explica întîlnirea mea cu Poliect Chirilă, cînd trenul de răniţi m-a debarcat din Simferopol tocmai la Ploiești, la spitalul 253, unde am găsit pe fostul meu secretar de birou administrator al spitalului, cu gradul de locotenent de intendenţă. Nici nu se putea o meserie mai potrivită pentru un om conștiincios și mediocru ca Poliect. Spitalul era într-adevăr perfect organizat. Avea o directoare admirabilă, pe doamna Serafina Dimitriu, soţia prefectului, femeie de elan și iniţiativă. Dar

toată buna ei voinţă ar fi fost fără nici un spor să nu fi avut ajutorul de albiniţă harnică a lui Poliect. Spitalul era oglindă de curăţenie, alimentaţia bună şi din belşug iar tratamentul faţă de bolnavi plin de devotament. Nu numai faptul că medicii erau parcă aleşi după capacitatea lor, dar personalul auxiliar, care umple timpul dintre două vizite zilnice ale medicilor, era plin de voie bună şi entuziasm. Şi aceasta sub directa conducere a lui Poliect.

Începeam să am dubii asupra judecăţii mele. Poate că-l subevaluasem. Poate că era mai capabil decît îl socotisem şi, sub direcţia doamnei Serafina Dumitriu, omul îşi găsise îndrumarea pe care eu nu i-o putusem da.

Cînd au început bombardamentele, sufletul lui Poliect ne-a înfăţişat o altă latură. De cum se dădea alarma, împreună cu sanitarii, omul acesta cobora rînd pe rînd pe toţi răniţii gravi în adăposturi, apoi grăbea pe cei mai uşor răniţi prin pivniţă, stingea luminile din tot spitalul şi, odată datoria împlinită, urca sus pe acoperiş, ca să privească bombardamentul. Poliect apărea nu numai ca un om al datoriei, dar şi ca un erou. Nu căuta salvarea în adăpost, ci, bravînd bombele şi limbile de foc care se agitau în juru-i, sta acolo pînă ce alarma dădea vestea că avioanele duşmane se depărtau.

Vestea bravurii lui s-a răspîndit printre răniţii şi personalul spitalului. Poliect căpătase renume de erou. Dar doamna Dimitriu era îngrijorată. Bravura îi putea fi fatală şi în felul acesta spitalul să piardă pe cel mai valoros funcţionar. De aceea, cunoscînd ascendentul meu asupră-i, m-a rugat să intervin şi să-i domolesc elanul de curaj. Răspunsul lui m-a uimit şi a uimit-o şi pe doamna Serafina, care era de faţă la această întrevedere.

— Graba cu care evacuez răniţii mi-o impune dorinţa de a fi cît mai singur. Mi-e teamă ca vreun nepoftit să nu-mi vatăme spectacolul.

— Care spectacol?... făcurăm în acelaşi glas, doamna Dimitriu şi cu mine.

— Cel mai frumos spectacol, bombardamentul.

Şi atunci începu, cu lux de detalii, să descrie emoţiile încercate pe acoperiş.

— Nu vă puteţi închipui ce armonie de colori şi forme nasc din căderea bombelor şi din izbucnirea limbilor de foc. Păsări uşoare ca muselina, curcubee de aur, nestemate ca diamantele cele mai strălucitoare, pe lîngă care stelele cerului apar ca nişte pietre false din vitrina unui marchitan... Dar flăcările?... Cosiţele despletite ale unor zeiţe. Am impresia că asist la facerea lumii din neant. Văd spiralele incandescente, din care se vor naşte nebuloasele. Plantele sunt în salturi nebune. Şi întunecimea de genune în care mocnesc sub sgură milenarele metale, minereuri şi gaze necunoscute. Zgomotele exploziilor, zgomote unice! Prăbuşirile mă fac să cred că asist, cu secole înainte, la dărîmarea şi naşterea altor lumi... Vă invit pe acoperiş să priviţi acest spectacol unic, dacă-mi daţi asigurarea că nu-mi turburaţi cu nimic extazul.

— Extazul... ne mirarăm amîndoi.

— Da, extazul... Extazul este o stare deasupra firii, cînd sufletul părăseşte trupul spre a se contopi cu puterea adevărată. Pentru unii este o femeie; pentru alţii Dumnezeu; pentru mine este flacăra pură care nimiceşte...

— Gîndirea ta mi se pare paradoxală.

— De ce Dumnezeu şi femeia, adică puterile creatoare, ţi-ar putea procura extaz, iar focul şi bomba, « elementele distrugerii », n-ar putea avea acelaşi efect? Poate că extazul meu este o intuiţie prevestitoare a vieţii suprasensibile, a vieţii de după moarte...

Eu rămăsei înmărmurit. Iată un nou Poliect, avîntat, folosind o vorbă cu totul nepotrivită sufletului său mediocru. Imaginea acestui nou Poliect mă urmărea. A doua zi căutai să-l iscodesc.

— Spune-mi cinstit, Poliect, ce te îmboldeşte la această acţiune nesăbuită?... Fiindcă, de bună seamă, nu cred balivernele de ieri.

— Îţi jur, patroane, că tot ce ţi-am spus ieri este adevărat. Am un predecesor, pe Nero. Numai eu pot înţelege extazul lui în faţa Romei în flăcări. Patroane, dacă

aş fi Nero, fără nici o ezitare aş pune foc Romei, numai pentru frumuseţea spectacolului ce duce pînă la răpirea extatică...

L-am lăsat pe amicul meu Poliect să-şi urmeze contemplările. La urma urmei, fiecare e liber să-şi caute extazul acolo unde-l găseşte. Iar eu, vindecat complect (fusesem rănit uşor) m-am întors pe front. Dar destinul, prin acelaşi proces de magie suprafirească, mi l-a scos din nou înainte pe Poliect, îndată ce am ajuns la Nicolaiev, unde se găsea cantonată coloana de muniţii, al cărui nou comandant eram. Poliect era intendentul formaţiei. M-a bucurat mult întîlnirea. Nimic mai reconfortant, între străini, decît să întîlneşti un vechi cunoscut. Uitasem ditiramba lui asupra extazului prin distrugere şi pledoaria apologetică pentru Nero. Şi aci, printre ocupaţiile mărunte ale aprovizionării, Poliect devenise insul banal şi mediocru, dar folositor. De aceea mă însoţea pretutindeni. Devenise din nou servitorul meu credincios, deci, cînd camaradul neamţ, cu care lucram laolaltă, mă chemă la postul lui, m-am prezentat bineînţeles însoţit de Poliect. Poliect cunoştea situaţia mai bine ca oricine. Comandantul neamţ, Dr. Reinecke Johann, profesor de antropologie la Universitatea din Göttingen, era un tip nordic: înalt, svelt, cu capul alungit, ochii albaştri şi păr blond. Ras complet, avea o privire surîzătoare, deschisă şi maniere simple, dar amabile.

— Dragă colega, vrei să te amuzi puţin? mă întrebă el.

Întrebarea mi se părea cam nepotrivită. Războiul nu-ţi dă răgaz pentru amuzament. Credeam c-a primit o ladă cu vin franţuzesc, sau cîteva sticle cu lichior. Şi fiindcă răspunsul meu fu evaziv, el ne invită să ieşim la aer. Locuinţa lui era o casă nouă, ţărănească, situată în mijlocul unei curţi imense, în care numai un şopron rămăsese nedărîmat. Gardul fusese rupt şi furat, aşa că acum curtea făcea una cu stepa. Spre marea mea mirare, recunoscui după peretele şopronului şase oameni, şi, apropiindu-mă mai mult, îmi dădui seama că erau evrei, după banderola galbenă ce purtau la mîneca hainei. Toţi erau proptiţi într-o funie ce le trecea peste mijloc. Doctorul Reinecke scoase revolverul din toc şi, cu amabilitatea cu care mi-ar fi oferit un trandafir, mi-l oferi.

— Încărcat. E ultimul model Steuer. Dacă vrei să te amuzi...

Făcui o mişcare de repulsiune.

— Nu cumva ţi-e frică? rîse neamţul a batjocură.

— Nu... făcui eu cu glas stins. Eu, de felul meu, sînt avocat şi pledez în favoarea oamenilor.

— Asta-i o laşitate!

Atunci, spre marea mea mirare, sări Poliect:

— Daţi-mi mie revolverul.

Neamţul i-l dădu cu acelaşi gest amabil. Cu o mînă fermă, Poliect întinse revolverul şi, unul după altul, gloanţele nimereau, drept, fruntea evreilor. Ţeasta exploda ca o bombă, în mii de ţăndări. Şi cînd cei şase oameni zăceau ghemuiţi pe pămînt, chipul lui Poliect apăru transfigurat. Privirea îi era impregnată de o putere nouă, necunoscută. Cea mai pasionată îndrăgostită n-ar fi putut avea o mai intensă revărsare de foc lăuntric. Din cele şase trupuri doborîte, cîteva mai mişcau şi unele chiar horcăiau lugubru. Dar Poliect nu vedea şi nu auzea. O morfină dulce părea să-i circule prin sînge. Nici cea mai minunată muzică, nici cea mai suavă mireasă n-ar fi putut da chipului său o mai fericită şi pură înfăţişare. Nici o cută, nici o umbră nu-i întuneca chipul. Parcă găsise ritmul divin al pulsului universal. A trebuit să intervină glasul autoritar al maiorului neamţ, ca să-l mişte din loc. Pînă-n casă umblă ca un lunatec, cu nările dilatate, ochii închişi şi pumnii strînşi. Parcă aspira miresmele paradisului şi auzea cîntecul infinit al numerelor.

*

Poliect s-a prăpădit chiar în seara aceea, împreună cu maiorul neamţ, în timpul unui bombardament sălbatec al inamicului. Amîndoi stăteau de vorbă la un pahar de vin, făceau poate proiecte pentru alte amuzamente. Eu am scăpat ca prin urechile

acului. De atunci mă urmărește mereu dorința de a defini și a înțelege pe Poliect. Este o trebuință înnăscută a spiritului omenesc această tendință de a clarifica și e mai accentuată la avocați. Pe ce fișă să-l trec? Fără îndoială că Poliect era nebun. Dar avea nebunia cea mai periculoasă: nebunia socială. De obicei nebunii, fie ei maniaci, furioși, sau dimpotrivă triști, sînt antisociali. Mai există o altă categorie a nebunilor, disimulatorii. Cine ar fi crezut că mediocrul Poliect, atît de conștiincios, atît de mărunt în ocupațiile lui, atît de corect în sarcinile ce i se încredințau, ar fi fost nebun? Și totuși era nebun! Cînd se îndepărtase de ordinea și măsura care-l țineau legat de mediocritate, nebunia lui izbucnise în valuri furioase de lumini și foc. Norocul omenirii a fost că Poliect era un om mediocru. Dotat cu geniu, el ar fi ajuns un alt Nero sau Hitler, iar în alt domeniu, un Nietzsche.

UN ENERGUMEN

Toți îl urau pe Max Lorenz. Eram cinci interni la spitalul Colțea și, deși pe față păstram o bună colegialitate, pe ascuns îl bîrfeam, îi căutam părțile slabe și le foloseam împotriva lui, fiindcă fiecare dintre noi îl depășeam într-un fel sau altul. Lorenz n-avea abilitatea chirurgului, nici ochiul internistului și nici intuiția experimentatorului, dar avea un dar, prin care simțeam că ne predomină. De asta ne-am dat seama cînd între noi a sosit Elvira. Elvira era o infirmieră, cu care providența se amuză să lumineze uneori atmosfera sumbră a saloanelor de bolnavi, aducînd, printre trupurile contorsionate și fețele crispate de durere, un chip radiind de frumusețe și sănătate. La apariția ei, ne-am repezit asupră-i ca niște lupi hămesiți asupra pradei. Eram cu toții tineri între douăzeci și trei și douăzeci și cinci de ani, vîrsta la care sensualitatea nesocotește în conduita omului atît morala, cît și estetica. Ne-am fi împăcat ușor ca Elvira să fie amanta tuturor, cu rîndul. Însă ea, spre uimirea noastră, a ales pe Max Lorenz. Cei patru cavaleri refuzați, printre care mă găseam și eu, am pornit pe intrigi și bîrfeli: Lorenz era ovrei. Cum putea oare o olteancă — Elvira era din Mehedinți — să prefere un ovrei sfrijit unor români voinici, tot unul și unul?... Și nu numai originea etnică ne îndrituia la această pretenție, dar Lorenz avea cel mai caracteristic tip evreiesc: pieptul îngust, pîntecele supt, nasul coroiat, bărbia retrasă, ochii cu blefarită și pistruiat de la obraz pînă pe mîini.

— Cum poți tu să iubești un ovrei?, o întrebam noi. Nu vezi ce săruți și ce trup strîngi în brațe?

— Are în ochii lui o putere, care mă subjugă...

Și noi gîndeam că sînt gusturi de femeie perversă, altfel era imposibil de explicat această dragoste pătimașă a unei femei în plină putere, pentru un individ atît de scîrbos ca Max Lorenz. Pe urmă, cînd legătura lor deveni publică, îl întrebarăm pe Max:

— Cum îți place femeia asta?...Te compromiți c-o infirmieră...

— Ea îmi demonstrează că transversul feței este cu adevărat mușchiul lascivității. S-o vedeți în paroxismul orgasmului... atunci mușchiul îi apare sub piele ca și cum ar fi disecat...

— Bine, Lorenz, asta te, preocupă pe tine în clipa aceea de supremă exaltare?...

— Da, sigur... Voi știțieca și mine, că acțiunea acestui mușchi e controversată. Autorii germani combat pi Duchenne, făcînd din acest mușchi un constrictor al nărilor... Ei bine, acum snt sigur că este mușchiul lascivității... Și dacă printr-o operație chirurgicală am extirpa acest mușchi, am preschimba pe Elvira într-o madonă, la care s-ar putea descifra gravul și luminosul mesaj al unei divinități încarnate.

— Tu ești un cinic... spusei eu înverșunat, căci cuvintele lui, în care nu tremura

nici o ezitare și nici o nedumerire, mă copleșeau, se întindeau deasupra-mi ca brațele unui monstru marin, parcă să mă prindă de gît și să mă sugrume.

— Tu, Titule, n-ai stofă de cercetător... și rîse batjocoritor. Pentru mine, oamenii sînt împărțiți în două rase... rasa cercetătorilor și rasa materialului de experimentat. Eu fac parte din prima, toți ceilalți oameni, din a doua...

Dar timpul, atît de trecător pentru cei ce-și petrec viața în spital, se împrăștie în atîtea direcții, și, odată cu el, gîndurile, încît vorbele, chiar și cele mai năstrușnice, sînt acoperite. În curînd, nici dragostea Elvirei cu Max și nici cinicele lui vorbe nu mai aveau răsunet în sufletele noastre. Și totuși grozav ne-a turburat pe toți moartea năprasnică a Elvirei. Un accident stupid — a alunecat pe scara de serviciu —, fractura gambei și o embolie grăsoasă, și biata fată s-a prăpădit în cîteva minute. Această nenorocire a readus, pesemne, în sufletele noastre, același gînd ticălos: pierdusem din cazierul amintirilor noastre o femeie frumoasă. Pentru mine, însă, accidentul s-a complicat, fiindcă în prima noapte după moartea bietei femei am auzit bătăi în ușă. Avusesem un vis urît, așa că bătăile în ușă mi-au risipit coșmarul și m-au adus la realitate. Ca interni, eram obișnuiți să fim treziți noaptea în cazurile de urgență. Dar de data asta, fu o surpriză. Era autopsierul.

— Ce-i, Iancule?

Iancu, autopsierul, era o figură îngrozitoare. Înalt, negru, cu fața ciupită de vărsat, era sașiu, încît părea că rîde hîd, un adevărat mesager al morții.

— Ce-i, Iancule?

— Veniți, domnule intern... vă poftește domnul Max.

— Unde?

— La autopsie.

Tresării din toate fibrele trupului. Nu sînt un fricos, și nici un ins cu prejudecăți. Autopsia, morga, cadavrele nu mă îngrozesc. Totuși, la miezul nopții, chemarea tainică și neașteptată mă îngrozi. Mă îmbrăcai în grabă și după ce îmi luai halatul de spital coborîi la autopsie, însoțit de Iancu. Aici, un spectacol neașteptat: Max diseca fața Elvirei. Prins între două becuri puternice, el ridicase pielea feței și prepara cu grijă mușchii care dau frumusețea unui chip omenesc. Cînd își dete seama că eram de față, îmi spuse:

— Titule, te-am chemat să faci tu sutura artistică a pielei... eu n-am atîta abilitate.

— Ești nebun?... mă înfuriai eu, dar de fapt eram mai mult speriat decît jignit.

Ca să mă convingă, el puse lamboul de piele la loc.

— Privește... iată chipul de madonă al Elvirei. Demonstrația e făcută... Transversul este cu adevărat mușchiul lascivității... și ceea ce-am iubit cu toții în ea n-a fost femeia și sufletul ei — aci zîmbi ironic — ci micul mușchi atît de rudimentar, pe care bine l-a numit Duchenne «mușchiul lascivității»... Acum e rîndul tău să restabilești chipul de madonă...

Nu știu ce sentiment m-a cuprins. N-aveam răgazul unei analize psihice, dar am rupt-o la fugă și m-am așezat în pat în prada unui tremur nervos. A doua zi Max ne-a îmbiat pe toți la o demonstrație anatomică. Autopsierul Iancu se dovedise poate mai îndemînatec decît mine. Urmele suturii nici nu se cunoșteau, iar chipul Elvirei avea zîmbetul pur de madonă.

— Iată ce diferențiază pe femeia voluptuoasă de cea mai pură madonă... spuse Max și chipul lui zîmbea crud.

Dar Max n-a profitat de descoperirea lui, n-a publicat o lucrare, și nici măcar n-a comunicat cazul la vreuna din societățile științifice. Iar la observația mea, el a răspuns cu batjocura lui obișnuită.

— Tu n-ai pasiune științifică... și asta-i totul. Succesul e altă căciulă...

Terminîndu-ne stagiul, ne-am despărțit. Max a plecat în Germania și n-am mai auzit despre el și chipul lui era amenințat să se șteargă din amintirea mea ca tibișirul

de pe tabla neagră, cînd, la douăzeci și cinci de ani după aceea, m-am trezit cu el în cabinetul meu. Trăiam timpurile groaznice ale ocupației hitleriste, cînd servitoarea mă anunță că un ofițer neamț vrea să-mi vorbească. Inima mi se strînse în piept și amenința să i se stingă pîlpîiala, ca o candelă căreia i se sfîrșește uleiul. Un ofițer hitlerist, intrat inopinat în casa cuiva, nu era o veste nici dulce, nici plăcută. Dar mare mi-a fost mirarea cînd, în ofițerul neamț, am recunoscut pe vechiul meu coleg Max Lorenz. Trecuseră douăzeci și cinci de ani, dar l-am recunoscut numaidecît. Poate că îmbătrînise, poate că acel caracter pur semit se mai atenuase, dar îi rămăseseră aceeași ochi, care atrăseseră pe vremuri pe Elvira. Da... femeia descoperise cu douăzeci și cinci de ani mai înainte ceea ce eu vedeam abia acum. Luciul ochilor lui stranii aducea cu cerul înghețat de iarnă, părînd cufundați într-un abis de întunerec.

— Max Lorenz!... Tu, tu, în uniforma asta?...

— După cum vezi... spuse el, încercînd să-și îmbuneze privirea printr-un surîs. Dar surîsul se șterse ca luat de vînt, fiindcă Max intră imediat în miezul chestiunii.

— Am nevoie de tine.

— De mine?... mă speriai eu. Dar ce dracu de ajutor îți pot da eu?

— Unul mare... Cred c-ai rămas același bun chirurg ca pe vremuri?

Simții nevoia să mă valorific.

— Cred că vîrsta m-a perfecționat.

— Ești tocmai omul meu. Eu sînt medicul lagărului de experimentare umană E.F.I.45...

Simții un fel de jenă în vîrful inimii...

— Ce-i aia?

— Simplu de tot. Știi bine că experiențele pe cobai și pisică dau rezultate cu totul aproximative, dacă nu chiar eronate. De aceea Führerul m-a autorizat să experimentez pe oameni.

— Pe care oameni?

Max răspunse foarte firesc:

— Pe evrei... Pe cine vrei?

Atunci nu mă mai putui reține:

— Bine, Max... dar și tu ești evreu...

— Ce vorbă-i asta, Titule?... Pentru mine nu există evreu, român... Ți-am mai spus odată că sînt două rase de oameni: rasa experimentatorului și cea a materialului de experimentat. Evreii sînt material de experimentat.

— Și eu ce-ar trebui să fac?

— Acestui lot îi injectăm virus de poliomielită.

Și își opri vorba ca să rîdă cu haz:

— Iată cîteva din rezultatele obținute... În al doilea rînd recoltăm serul necesar pentru copiii atinși de acest flagel. Dar mai important este că putem deschide toracele și să experimentăm direct pe inimă... și aici e rîndul tău de chirurg... Sînt o mulțime de evrei. Va trebui să-i excităm și să-i operăm pe rînd, pentru a stabili odată pentru totdeauna rolul inervației extracardiace. Să deschidem chiar cavitatea inimii, spre a acționa asupra acelui misterios fascicol al lui His.

— Bine... dar oamenii aceștia...

— Nu vorbi prostii, Titule... ei și așa sînt condamnați să treacă la camera de gazare... Nu-i mai bine să fie utili semenilor lor?

— Nu... strigai eu într-un acces de indignare nestăpînită.

— Ai reminiscențe romantico-sentimentale...

Vorba lui liniștită îmi redete și mie stăpînirea de sine.

— Ia spune-mi, Max... de mult faci experimentele?

— De la instaurarea regimului nazist.

— Și ce ispravă ai făcut? Nu ți-am văzut numele publicat nicăieri... Pentru ce aceste orori inutile?

El se ridică în picioare și-mi spuse cu dispreț:

— Nu ești om de știință... Ce importanță are să-ți vezi numele tipărit într-o revistă, care va deveni maculatură?... Tu ai ambiție de fotbalist și de boxer. Ești, sau nu, om de știință?

— Ei bine... nu sînt.

— Ești un romantic caraghios...

Şi, pe urmă, cu glas împăciuitor:

— Eu sînt de părere să vii cu mine. Lazaretul nostru e la Băneasa, dincolo de hipodrom... Insigna lui este: E.F.I.45... E bine să vii de voie, căci noi avem și mijloace să te silim.

Și cu toate că glasul îi era împăciuitor, ochii — acei ochi albaștri, înghețați, — mă cutremurară...

— Eu zic să vii la noi și să-ți îndeplinești misiunea ta de savant...

Aveam impresia că nu voi scăpa nicicînd din raza acelei priviri, încîrligată ca o gheară.

— Voi veni... cedai eu.

— Și vei opera?

— Voi opera.

— Încă odată... noi avem și alte mijloace...

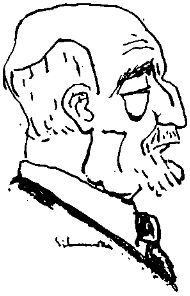
— Voi veni...

Dar chiar în seara aceea luai trenul spre Constanța. Aci rugai pe fratele meu, căpitanul unui cargobot, să mă dosească în cabina lui, cu toate riscurile unei călătorii pe Marea Neagră. Astfel dispărui din București pentru două luni. La întoarcerea mea nemții plecaseră, iar lazaretul E.F.I. 45 fusese preschimbat de autoritățile noastre în spital de reeducare a invalizilor de război.

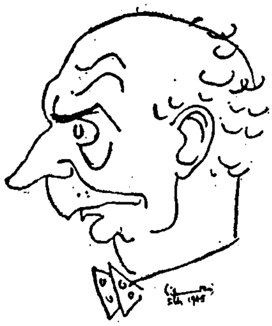
Victor Papilian, cu fiul său, Victor V. Papilian (în 1930).

«HRONICUL ȘI CÎNTECUL VÎRSTELOR»

Sextil PUȘCARIU
Lucian BLAGA

Dialog epistolar — VI

«...te-am ales... membru al Academiei»

LX

București, 4 mai 1935

Dragă Lulule,

De Paști am fost la Bran.

Am făcut foc în cămin, am luat volumele tale de poezii și dramele, am cetit încă o dată ceea ce cetisem de repetate ori și am pus pe hîrtie ceea ce am crezut că descopăr în ele.

Vreau să le prezint pentru marele premiu „Hamangiu", de 100.000 lei, care n-a fost încă acordat pînă acuma.

Azi am telefonat lui Mugur [102], ca să-mi dea, între 17 și 19 mai, o seară sau două, să vorbesc și la radio despre opera ta. Cînd voi ști data sau datele exacte, ți le voi comunica, ca să mă poți auzi de la Viena.

Acum mai sînt cîteva formalități de împlinit. Pînă la 18 mai trebuie să prezint în cîte 5 exemplare ultimul tău volum de poezii *(La cumpăna apelor)* și pe *Avram Iancu.* Te rog dă ordin editorului tău să trimită imediat aceste exemplare pe adresa Liei Manoilescu [103], București, B-dul Palatul Cotroceni, 34, ca să nu ajungă prea tîrziu.

Îmi mai trebuie o declarație în scris din partea ta, că ești învoit să-ți prezint volumele la premiu. Trimite-mi-o la Cluj.

Cînd am fost ultima dată la București, am vorbit cu Motru și cu Petrovici ca să te alegem membru corespondent al Academiei [104] într-unul din locurile ce vor deveni vacante la secția literară prin alegerea de 2 membri activi dintre actualii corespondenți, în locul lui Duică și Bianu. Zicea Petrovici că vrea să facă el raportul, scoțînd în relief mai ales opera ta filosofică. Și pentru aceasta trebuie învoirea ta prealabilă în scris. Ca să simplificăm lucrul trimite-mi, te rog, împreună cu cealaltă și declarația că te învoiești să fii ales membru corespondent.

Cu chestia catedrelor ne-am înpotmolit rău de tot. Nu știu care-i pricina că legea pentru numirea lui Goga n-a trecut prin parlament. Pînă la toamnă deci — în cazul că actualul guvern va rămînea la cîrmă — nu se va face nimic. Numiri nouă nu se

---

[102] Gh. D. Mugur (1878—1945), publicist, directorul programelor la Societatea de Radiodifuziune *(M.C.)*

[103] Fiica lui S. Pușcariu *(M.V.)*

[104] Terenul pentru această alegere a fost pregătit din timp. Însemnînd, în 14.02.1932, impresii de la alegerile de membri corespondenți la Academie, Pușcariu notează: « Eu am încercat să aduc vorba de Blaga — care nu are nici un prieten în secție [...] ». În 26.01.1935 situația se schimbase: « În secție la Academie, am adus vorba de premierea lui Blaga cu premiul „Hamangiu". Murnu n-are nimic împotrivă, Petrovici mi-a făgăduit sprijinul necondiționat și l-ar vrea chiar membru corespondent, ținînd mult la el, ca filosof » *(M.V.)*

mai fac. Astfel nici catedra de istoria literaturii, vacantă după Duică, nu se va împlini deocamdată, nici cea de estetică nu se va scoate la concurs.

Sărutări de mîni Corneliei şi lui Dorli.

Hristos a înviat! Cu veche prietenie

SEXTIL

LXI

[Carte poştală]

Cluj, 16. V. 35

Dragă Lulule,

Lia îmi scrie c-a primit cărţile trimise de editor. Mîne sper să pot pleca şi eu la Bucureşti. În faţa microfonului voi vorbi în 30 mai ora (bucureşteană) 19.50, douăzeci de minute despre „Poezia lui Blaga". Programul de la radio fiind complet pînă la sfîrşitul lunii, nu voi mai ajunge să vorbesc şi despre dramele tale.

Aş dori să-ţi pot trimite în curînd o telegramă cu veşti bune din Bucureşti.

Hristos a înviat!

Sextil PUŞCARIU

LXII

[Telegramă]

Felicitări. Premiul „Hamangiu". Radio 30.

PUŞCARIU

LXIII

Cluj, 9.VI.35

Dragă Lulule,

M-au prins examenele de sfîrşit de an în nemilosul lor cerc de fier, încît n-am ajuns să-ţi scriu, ca să te felicit de succesul de la Academie. [105]

Şedinţa secţiei literare, în care am cetit raportul meu, a fost una din cele mai interesante din cîte am pomenit. S-au încins discuţii vii şi pline de observaţii fine asupra versului liber şi asupra poeziei nouă. Rezultatul: premierea unanimă. Propunerea pentru membru corespondent a fost amînată: lui Petrovici i-a fost teamă că nu vei suporta două distincţii deodată.

Raportul meu — care a fost cetit în şedinţa festivă pentru împărţirea premiilor — am apucat să-l făgăduiesc pentru „*Revista Fundaţiilor Regale*". Va apare în august şi va fi cetit de mai mulţi decît „*Gîndul românesc*".

Cînd vei veni la Bucureşti pentru premiera lui *Avram Iancu*, treci pe la Academie ca să încasezi zestrea lui Dorli, pe care bucuros aş vrea s-o cunosc şi eu.

Poate pe la sfîrşitul lui iulie să mă reped de la Karlsbad la Viena, unde anul viitor va merge Radu [106] cu nevastă-sa să facă un an de străinătate.

Cu sărutări de mîni Corneliei şi cu cele mai bune urări să ai toată liniştea sufletească ca să scrii ceea ce plănuieşti.

Sextil PUŞCARIU

---

[105] La 30 mai 1935 Academia Română îi acordă lui Blaga marele premiu „Hamangiu" « pentru opera sa dramatică şi poetică din ultimii şase ani », în urma raportului lui Puşcariu. Sub titlul *Opera poetică şi dramatică a lui Lucian Blaga*, raportul a fost publicat în *Analele Academiei Române. Dezbateri*, tom. LV, 1934—1935, pp. 169—181, apoi în „*R.F.R.*", II, 1935, nr. 8, pp. 338—352, sub titlul *Poezia şi drama lui Lucian Blaga*. E reluat în: Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*, Ed. „Minerva", Buc., 1974, pp. 555—564, cu unele omisiuni *(M.C.)*

[106] Fiul lui Sextil Puşcariu, medic chirurg *(M.V.)*

LXIV

Wien, 8 apr[ilie]1936

Iubite Domnule Profesor,
îţi mulţumesc pentru indicaţiile date cu privire la găsirea cărţii D[umi]tale. Am găsit ceea ce am căutat. Totuşi te-aş ruga să-mi dai o lămurire suplimentară.

Zilele astea am isprăvit noul volum filosofic *Spaţiul Mioritic.* Într-un loc am prilejul să fac şi puţină filologie. Cred că mi s-a confirmat ideea, şi ceea ce bănuisem. În *Et. Worterb. der rum. Sp.* [107] dai după Sulică derivaţia cuvîntului « a vătăma » = încrucişare din *vates* şi *victimo.* Dacă derivaţia corespunde, am un exemplu în plus pentru ideea mea. Aş vrea să ştiu însă, dacă în răstimpul de la 1905 nu a fost propusă altă derivaţie pentru acest cuvînt (a vătăma). Am speranţa ca noul volum să Te intereseze în chip deosebit. E un fel de filosofie a culturii populare româneşti, sub unghi stilistic. Cred că apare pe la sfîrşitul lunii mai.

La noi totul în ordine.

Sărbători fericite!

Cu multă dragoste

Lucian BLAGA

LXV

Cluj, 14 aprilie 1936

Dragă Lulule,

Azi nu mai cred că VICTIMARE s-a amestecat cu VATES ca să dea pe *vătăma* al nostru, care se explică fără dificultăţi din *victimare* singur.

Aştept cu nerăbdare volumul tău. Şi eu m-am ocupat într-o recenzie ce va apărea în „*Dacoromania*“ VIII (supt tipar) cu reflexele în limbă ale epocii îndelungate în care strămoşii noştri cutreierau plaiurile.

Ţi-a scris, desigur, Breazu că d-na Eucken s-a exprimat foarte elogios de cele ce ai publicat în „*Tatwelt*“ [108] (nu mi-a sosit încă numărul).

Am un plan năstruşnic. Vreau să te alegem de-a dreptul membru al Academiei şi apoi să extindem printr-un amendament din iniţiativă parlamentară dreptul de a chema la catedre vacante şi membrii Academiei. Ar fi singura soluţie să te putem avea la Cluj. Nu vorbi însă deocamdată nimănui nimic despre asta.

Dacă mi-ai putea trimite o listă a celor publicate în străinătate despre tine (*Meşterul Manole* în Elveţia şi Polonia etc.), cu scurte citaţii din aprecierile favorabile, mi-ai uşura lucrul.

De astăzi, la ora 11, Lia are o fetiţă [109]. Mama şi copila zdravănă, bunicii fericiţi.

Îţi strîng mîna cu drag
Christos a înviat!

Sextil PUŞCARIU

Foarte mult mi-a plăcut articolul tău despre ortodoxie, catolicism şi luteranism din „*Gîndirea*“. [110]

LXVI

[Telegramă]

Wien, 18 apr[ilie] 1936

Cele mai călduroase felicitări

CORNELIA, DORLI, LUCIAN

---

[107] Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I, *Lateinisches Element*, Heidelberg, Karl Winter, 1905 *(M.V.)*

[108] Revistă germană de filosofie. *(M.V.)*

[109] Magdalena Vulpe *(M.C.)*

[110] *Spiritualităţi bipolare* (fragment din *Spaţiul mioritic*), „*Gîndirea*“, XV, 1936, nr. 2, febr., pp. 57—69 *(M.C.)*

LXVII

Wien, 22 apr[ilie] 1936

Iubite Domnule Profesor,
ne-a umplut de bucurie ştirea că Lia are o fetiţă, fiindcă ne dăm seama prin ce aţi trecut pe urma nespus de grelei nenorociri. [111]

Îţi mulţumesc pentru informaţia filologică. Pentru mine înseamnă un exemplu mai puţin, dar sper să reziste celelalte.

Planul, despre care îmi scrii, e genial şi simplu ca faimosul ou. Ne vom închina în fiecare seară pentru realizarea lui.

Eu sunt destul de mulţumit că zece ani am avut în străinătate răgazul de a lucra, cum am lucrat. Mi-e teamă însă ca prelungirea acestei situaţii să nu strice acum chiar *literaturii* ce o fac. Pe urmă încep tot mai mult să simt regretul că nu pot fi în ţară tocmai acum, cînd, dacă ţin seama de zarva ce se face în jurul operei mele, trebuie să cred că spiritul românesc intră oarecum într-o fază Blaga.

Dar mare e Alah.

Trimit alăturat « ecourile » cerute. Te-aş ruga însă să ai bunătatea de a mi le restitui, după ce nu mai ai nevoie de ele.

Cu toate mulţumirile şi dragostea

BLAGA

LXVIII

[Carte poştală]

Bucureşti, 23.V.36

Dragă Lulule,

Ieri te-am ales în secţie membru al Academiei. Votarea în plen se va face marţi, miercuri sau joi. Sper că vei reuşi fără greutate. Eu îţi voi telegrafia rezultatul. Acum îţi scriu ca să ştii că din momentul cînd cineva e proclamat membru, are dreptul să participe la şedinţe. Cum sesiunea se va încheia sîmbăta viitoare, tu dacă pleci miercuri din Viena mai poţi lua parte la 3 şedinţe. Ar face o excelentă impresie, fiind o dovadă de ataşamentul tău către instituţie. Poate ai şi alte treburi prin ţară, încît să poţi veni încoace.

La revedere!

Sextil PUŞCARIU

LXIX

Telegramă]

[Data poştei: 28. V. 36]

Ales membru activ. Felicitări

PUŞCARIU

LXX

Karlsbad 1 iunie 1936

Iubite Domnule Profesor,

Ştirea mult îmbucurătoare despre alegerea mea la Academie m-a ajuns la Karlsbad, unde am venit pentru o cură cu care sunt de cîţiva ani în întîrziere. Am regretat deci

[111] La 16 oct. 1935, „Lia Mică", nepoţica lui Sextil Puşcariu, îşi pierduse viaţa într-un accident de automobil *(M.V.)*

nespus că n-am putut să viu la București, să-mi iau în primire scaunul academic. Te asigur însă pe această cale că voi fi atașat din toată inima acestei instituții și că mă voi pune cu toată energia în serviciul ei.

Îmi închipui că lupta, ce ai dat-o, pentru alegerea mea, n-a fost tocmai ușoară! [112] Recunoștința mea e nemărginită! Simt o irezistibilă necesitate de a mi-o arăta printr-o faptă, dar n-o găsesc! Aș putea să scriu cel mult un eseu intitulat *Recunoștința în perplexitate!*

Aici nu pot urmări presa românească, dar cred că alegerea a avut efecte de fulger din senin. Peste o săptămînă sunt iarăși la Viena. Dacă ai răgaz, Te-aș ruga să ai bunătatea de a-mi scrie cui trebuie să mulțumesc încă, îndeosebi, dintre membrii secției literare.

Cornelia e foarte încîntată, iar Dorli simte că s-a întîmplat ceva; cred că își închipuie c-am fost avansat « prinț », sau așa ceva.

Zilele viitoare se va pune în vitrină *Spațiul Mioritic.* O să-Ți trimit un exemplar de îndată ce sosesc la Viena.

Cu sănătatea n-o duc mai rău decît o duc de zece ani încoace, dar, după multe încercări, am crezut să încerc și Karlsbadul. Deocamdată mă mîngîi cu speranța că efectele se arată — mai tîrziu.

La vară vin în țară.

Pînă atunci plănuiesc să mai scriu ceva.

Cu multă, supremă recunoștință și dragoste

LULU

LXXI

Viena 23 iunie 1936

Iubite Domnule Profesor,

Îți mulțumesc foarte mult pentru informațiile cu privire la alegerea de la Academie,

---

[112] Lucian Blaga a fost ales membru al Academiei abia la al treilea tur de scrutin. La primul din 26 mai 1936, obține 17 voturi din 28 exprimate, 11 fiind contra; la al doilea, în 27 mai, întrunește 16 voturi din 26, iar în 28 mai este ales cu 15 voturi pentru și 7 contra *(M.C.)*

Din jurnalul lui Pușcariu (31.06.1936) aflăm despre luptele din culise care au precedat alegerea: « O sesiune academică agitată. Mai întîi alegerile. La secția noastră Petrovici voia pe Lovinescu, eu pe Blaga. Asupra pictorului, Pătrașcu, ne-am înțeles, deși Ștefan Popescu era, poate, ca prestanță, interes multilateral și cultură generală, mai indicat. (Petrovici, care se pare că se numea mai de mult Petrașcu și îi e rudă, l-a sprijinit tare.) Am refuzat orice tranzacție cu privire la Lovinescu, pe care nu-l cred serios, e pătimaș și nedrept față de cei ce nu-i sînt prieteni și fără de aderențe cu sufletul românesc. Cel ce consideră articolele politice ale lui Eminescu de pamflete regretabile și a scris scandalosul roman *Bălăuca*, cel ce a scris despre *Vlaicu* așa cum a scris, nu are loc între membrii Academiei *Române*. În zadar am căutat să conving însă pe unii colegi din secție despre meritele lui Blaga. Lui Brătescu-Voinești nu-i place, nici ca poet, nici ca filosof. Motru nu-l consideră poet și nu-i găsește originalitate ca gînditor. Ciobanu a votat pînă la urmă contra. Petrovici, prea inteligent ca să nu-l aprecieze, are totuși rezerve: prea mult se vorbește de filosofia lui Blaga și prea puțin de a predecesorilor lui.

Trimițîndu-mi Goga (care e reconvalescent după o boală grea) vorbă ca să-l alegem iarăși pe Bassarabescu, la care ține mult și Sadoveanu, și cum de fapt n-am găsit între scriitorii actuali pe nici unul care să se impună să fie ales membru activ (căci Rebreanu, care ar merita, are, pe cît se pare, cîteva puncte negre în trecutul său), m-am învoit cu Sadoveanu, Petrovici și Brătescu să-i dăm lui Bassarabescu, și eu și Capidan votul, dacă îl votează ei pe Blaga. Cîteștrei mi-au făgăduit. La vot n-au votat cu Blaga nici Brătescu, nici Petrovici, încît Blaga a căzut cu 4 contra 5 în secție și Lovinescu a reușit cu 5 contra 4.

Din norocire votul, dat fără să se observe procedura votată în noul regulament, a fost anulat de plen, iar la a doua votare m-am considerat dezlegat de angajamentul de a-l mai vota pe Bassarabescu.

Au ieșit Lovinescu, Blaga și Petrașcu.

În plen Lovinescu a căzut la întîia votare (14 contra 14), mai ales în urma propagandei făcute contra lui de Iorga. Pătrașcu a ieșit abia la a doua votare; Blaga la a treia. La cîteștrei votările a avut 11 voturi contra. Afară de Iorga, care era pe față împotriva lui, cred că au mai votat contra: Rosetti, Motru, Petrovici (de necaz că am votat contra lui Lovinescu), Ciobanu (de două ori), Antipa și, probabil, alți cîțiva aderenți ai lui Iorga sau membri ai secției științifice, care îl țin prea tînăr, voiau să fi fost ales un corespondent sau habar n-au de Blaga. » *(M.V.)*

din care văd, ceea ce presimțisem, că această alegere se datorește stăruinței și neclintirei unuia singur! Izbînda e cu adevărat un miracol!

Cît privește atitudinea lui Iorga — nu e nici o mirare. Cît privește Motru, știam de mult că nu mă agrează; e, cred, un om cum se cade, dar invidia alterează și judecata oamenilor cum se cade. În orice caz — nu m-am îngrijit să-i citez niciodată lucrările, și nici să mă prezint la el. (Aceeași atitudine am urmat-o de altfel față de toți așa-zișii filosofi români.) Dacă aș fi prevăzut însă că Motru va lua cuvîntul să afirme ceea ce nimenea n-a afirmat pînă acu în scris, că filosofia lui Blaga nu conține decît lucruri arhicunoscute. Ți-aș fi trimis o scurtă recenzie a lui despre cartea mea *Cunoașterea luciferică;* în această recenzie spune ce-i drept cîteva prostii, dar recunoaște cărții mele tocmai o «*o remarcabilă originalitate*». — Uite ce e: cînd Brucăr [113] a căutat, recunoscîndu-mi totuși originalitatea, să facă o legătură între unele idei ale mele și ale unui filosof pe care-l combat, l-am făcut chisăliță, și Brucăr n-a mai răspuns. Invitam atunci pe toți filosofii noștri să-mi arate lipsa de originalitate, promițîndu-le că dacă vor izbuti, nu voi mai scrie nici un rînd de filosofie. Le-am dat deci un prilej să se scape de concurența mea. Nu s-a anunțat nici unul. E lucrul cel mai comod să afirmi «nu e original», dar în cazul meu e cam incomod s-o dovedești. Desigur că n-am inventat eu filosofia, dar orice filiație o arăt eu însumi cu o pedanterie neobișnuită nici în apus. O fac aceasta tocmai fiindcă îmi dau seama cît e de necesar la noi, unde lipsește cultura filosofică, și unde fiecare cititor te poate întreba: ce e al tău și ce e de la ceilalți? — Mai acu cîțiva ani un oarecare Bărbat de la Cluj striga pe toate cărările: Blaga nu e original! Bietul om își apăra probabil în felul acesta conștiința încărcată de păcate. Mi se pare că a murit «hoț» [114]. Toți acești detractori vor fi puși la grea încercare cu *Spațiul Mioritic.* De astă dată vorbesc despre lucruri românești, și acum nu mai merge vorba: astea le-a mai spus și cutare filosof!

....

Ieri a trecut Goga pe-aici. M-a chemat și mi-a spus, încă înainte de a primi scrisoarea D[umi]tale, de chestiunea amendamentului la legea ceea. Fără să-i amintesc nici un cuvînt. A promis că va face tot ce se poate. Și eu cred că pînă la toamnă se schimbă guv[ernul]. Dacă vine o formațiune Goga — avem promisiunea. Tot așa dacă vine o formațiune Mironescu, Vaida.

Pentru situația mea e nespus de important faptul împlinit deja. Acesta e adevărul. Celelalte sunt sigur că vor veni. Numai sănătate să-mi dea D[umne]zeu să-mi pot vedea de operă. Nu doresc decît timpul necesar ei. De altfel așa mi-am întocmit totdeauna viața: n-am acceptat decît situații cari îmi asigurau timpul necesar. Altfel n-aș fi putut trăi.

Ne bucurăm nespus că vei trece pe la Viena! Te rog să fii așa de bun să ne anunți la timp.

Cu toată dragostea

LULU

LXXII

Cluj, 25.VII.36

Dragă Lulule,
Am o mare rugare.
Iată de ce e vorba.

Radu cu nevastă-sa au la Banca Națională din Viena o sumă de vreo 2000 de șilingi, care însă fiind pusă pe numele meu, nu-i poate ridica el. Va trebui să vin eu

---

[113] I. Brucăr, *Filosoful Lucian Blaga*, în „*Gîndirea*", XIII, 1934, nr. 8, 5 dec., pp. 314—327. Acestui articol Blaga îi răspunde destul de tăios, tot în „*Gîndirea*" (XIV, 1935, nr. 3, martie, pp. 150—155), prin *Despre cîteva excese de erudiție (M.C.)*

[114] După moartea lui V. Bărbat s-au constatat fraude în gestiunea „Extensiunii universitare", al cărei principal animator era. *(M.V.)*

la Viena — prin 11—12 august — să-i scot. Credeam că pînă atunci Radu va sta la Paris, unde face niște studii de perfecționare. El imi scrie însă că pleacă în 29 iulie din Paris și se oprește vreo 10—12 zile la Innsbrück. Ne-am înțeles cu Cezar Poppovits [115], să-i avanseze el banii trebuitori la Innsbruck, pînă la sosirea mea la Viena. Cezar însă nu răspunde la scrisorile mele; mi-e teamă să nu fie plecat din Viena, căci pe la sfîrșitul lui iulie are de gînd să plece la Marienbad.

De aceea te rog dă-i un telefon lui Poppovits și întreabă-l dacă a trimis banii la Innsbrück. Dacă nu, să-i trimeată imediat — vreo 600 de șilingi — la adresa convenită (cred că *poste restante*, rămînînd ca Radu să se legitimeze cu pașaportul său eliberat de chestura Cluj). Pentru cazul că Cezar n-ar fi în Viena, te rog avansează-i tu suma de 600 șilingi, trimițîndu-i-o telegrafic *poste restante* Innsbruck și eu ți-o voi restitui-o imediat după sosirea mea la Viena.

Sper că nu vei fi plecat din Viena și scrisoarea asta te ajunge la timp.

Spre liniștirea mea, te rog scrie-mi două vorbe la Bran, comunicîndu-mi și adresa ta din Viena, ca să te pot căuta la sosire (și numărul telefonului). Cred că nu voi sta mai mult de 24 de ore la Viena.

La revedere cu bine!

Sextil PUȘCARIU

LXXIII

Viena, 31 iul[ie] 1936

Iubite Domnule Profesor,

am vorbit cu Cezar, spunea c-a trimis la Innsbrück 2000 șil.

Sunt tocmai în pragul plecării în țară. Îți închipui cît regret că nu ne întîlnim. [În] August sunt la Lugoj.

Cu toată dragostea

LULU

LXXIV

Karlsbad, 14.IX.36

Dragă Lulule,

În 18 sau 25 oct. — termenul nu e încă fixat — vom avea congresul anual al Frăției Ortodoxe Române [116], probabil la Arad. Aceste congrese se țin totdeauna cu un fast deosebit: vlădici, sobor de preoți, mulți mireni. Punctul lor culminant îl formează conferința festivă. Acum doi ani a vorbit Goga; anul trecut Manoilescu. Anul acesta am vrea să te avem pe tine, care ai știut să scrii lucruri atît de interesante despre ortodoxie. Cred că e bine din cînd în cînd să iai contact cu cei de acasă.

Gîndește-te și scrie-mi, însă nu cu întîrziere, căci timpul e înaintat și dacă n-ai putea primi, să avem vreme să-l chemăm pe Nichifor Crainic. Eventual telegrafiază-mi, aici la Karlovy Vary pînă în 21; la Bran din 24 înainte.

Acum chestia cealaltă.

Știi că Goangă e subsecretar de stat la Instrucție, avînd Universitățile ca teren de activitate. Cu el sînt prieten bun..., dar el e protectorul lui Liviu Rusu [117]. Cu

---

[115] Arhitect român stabilit la Viena. (v. Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri*, pp. 302—304) *(M.C.)*

[116] Frăția Ortodoxă Română — F.O.R. — «asociație religioasă pentru românii ortodocși din Mitropolia Ardealului, Bănatului, Crișanei și Maramurășului» *(Statute)*, cu orientare anticatolică, înființată la Cluj în martie 1933 din inițiativa episcopului N. Ivan și a unui grup de intelectuali. Sextil Pușcariu a fost primul președinte al F.O.R.-ului (1933—1939) *(M.V.)*

[117] Liviu Rusu, estetician și eseist. La Universitatea din Cluj a fost mai întîi conferențiar de Psihologie aplicată, apoi, în urma rezolvării chemării lui Blaga, titularul catedrei de Estetică *(M.C.)*

toate acestea cred că voi avea putința să-l conving. Voi încerca s-o fac curînd după întoarcerea mea în țară. Pentru cazul că voi avea promisiunea lui, vor trebui apoi făcute toate pregătirile ca după deschiderea parlamentului să vină legea de modificare a articolului despre chemări.

Sper că rîndurile astea te găsesc la Viena. Mi-a părut rău că erai plecat cînd am trecut eu pe acolo în august.

Sărutări de mîni Corneliei

toate cele bune!

Sextil PUȘCARIU

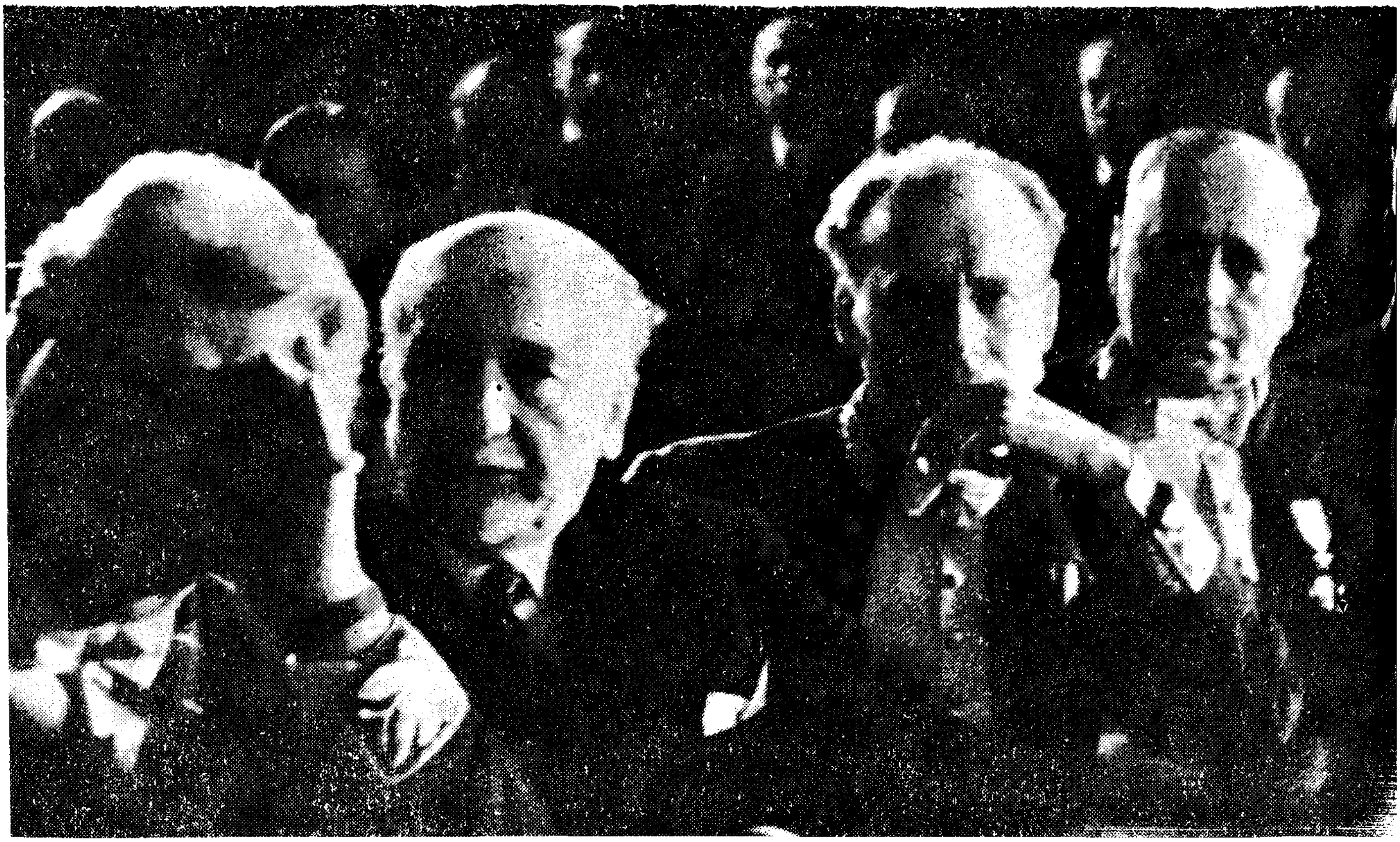
LXXV

Wien, 17 sept. 1936

Iubite Domnule Profesor,
am sosit din țară, unde am făcut un mare ocol prin imperiul mioritic, de abia zilele acestea. Și am sosit — cu febră gastrică. Invitația de a ține o conferință la congresul de la Arad mă măgulește, dar drept să-Ți spun, mi-e imposibil în toamna aceasta. Am luat deja atîtea angajamente, și față de „*Gîndirea*", care altfel sucombă, și față de „*Tatwelt*", „*Gînd românesc*", încît nu văd cum aș mai putea să țin și o conferință *festivă*. Mai ales că n-aș vrea deloc să repet ceea ce am scris în cărțile mele. Conferința Ți-o promit, dar — altă dată. Îți recomand pe Crainic, cu atît mai mult cu cît știu că va vorbi și despre mine, deși eu sunt un ortodox numai prin determinantele mele « stilistice ». (Ceea ce înseamnă de altfel foarte mult.) Mă preocupă anume planuri în legătură cu viața confesională de la noi; — pentru a putea proceda la expunerea lor, am însă iarăși nevoie de *timp*. Cred că n-a sosit încă momentul. Dar momentul va veni. S-ar putea întîmpla să devină destul de senzațional, acel moment.

Cît privește chestia Goangă, poate ar fi bine să-i propui un compromis: să se creeze

Colegi «de» Academie: Sadoveanu, Pușcariu, Blaga...

pentru mine o catedră de filosofia culturii, sau să se asigure lui Rusu altceva decît cat[edra] de estetică. Am trecut pe la Cluj, și Breazu îmi spune că s-a ventilat și această formulă. În orice caz: Ardealul are nevoie de mine, și eu de Ardeal. Astăzi mai mult decît oricînd. Străinătatea nu mă mai interesează deloc, sau cel mult pentru răgazul ce mi-l dă, să-mi văd de creație.

Cu toată dragostea celor 3

LULU

LXXVI

Cluj, 6.XI.36

Dragă Lulule,

Zilele acestea vei primi, subt plic separat, două exemplare din Prospectul *Atlasului Lingvistic Român;* unul pentru tine și al doilea ca să-l arăți și altora. După zece ani de muncă grea începem tiparul. Ne trebuie însă sprijin, mult sprijin. Poate îl poți hotărî pe Caius [113] să aboneze un exemplar pentru ministrul nostru din Viena: cred că s-ar putea arăta străinilor, ca o dovadă a activității științifice a tinerei și mult hulitei (de unguri) Universități din Cluj.

Am vorbit cu Goangă și Goga. Cel din urmă mi-a făgăduit că va face imediat după deschiderea parlamentului, amendamentul știut al legii. Cel dintîi are angajamente față de Rusu, care îi e elev, și ține la concurs. Eu, văzînd situația astfel, nu i-am spus de planul meu și sper că nu va observa ce țintește amendamentul Goga.

Te voi mai ține la curent.

Cu bine!

Sextil PUȘCARIU

[Lateral]: Poate poți plasa o notiță despre apariția apropiată a *Atlasului* în presa austriacă.

LXXVII

Wien, 14 nov. 1936

Iubite Domnule Profesor,
am primit prospectele pentru atlasul limbei românești. Foarte frumoase. Caius a fost transferat, dar te roagă să-l consideri semnatar al subscripției *personal.*

Situația mea aici a devenit de asemenea foarte critică. Se spune că voi fi mutat. A fost vorba chiar de S[an] Francisco, o primejdie pe care cred însă că am înlăturat-o. În fond mă gîndesc să mă întorc în țară, acu sau peste cîteva luni, chiar dacă ar fi să trăiesc fără slujbă, la Sibiu. Aș putea să rezist cîțiva ani din propria-mi substanță aurie. Și în răstimp să aranjăm chestia cu universitatea. Nu se găsește vreo slujbă onorabilă pe la Academie?

Acu lucrez la al treilea volum din *Trilogia culturii.* Și în curînd mă apuc de *Discursul* de recepție la Academie. Mi se pare că nu am avut « înaintaș »?

Cu multă dragoste

LULU

LXXVIII

[Viena] 18 nov. 1936
[Răspuns: 24.XI. 36]

Iubite Domnule Profesor,
trec iarăși prin una din marile crize ale vieții. Și umilirea e parcă mai mare decît

---

[113] Caius Brediceanu era ministrul României la Viena *(M.V.)*

oricînd. E vorba să fiu mutat, urmînd ca locul să-mi fie luat de un jidan. Mi se oferă post la San Francisco, ceea ce pentru mine ar fi un dezastru. Plec dup-amiazi la București, să văd ce este. În caz extrem demisionez și mă întorc în țară. Ori pentru această eventualitate, m-am gîndit să-l pisăm pe Goga cu amendamentul. Să așteptăm să vedem ce iese. Dacă nu izbutește amendamentul, și dacă voi fi silit să mă întorc totuși în țară, aș fi dispus poate să mă prezint și la un concurs pentru catedră. Ar fi totuși bine să împiedecați publicarea. Eu sper încă mult în venirea lui Goga.

Ce să fac, trebuie să înghit totul. Nu sunt cruțat cu nimic. În orice caz totul ar depinde și de modul cum s-ar forma comisia.

Umilirile pe care trebuie să le suport în această diplomație, mai ales de cînd sunt membru al Academiei Române, mă fac să cred că cealaltă ar fi mai ușoară. Dacă nu m-aș teme că mă înstrăinez, aș fi poate dispus să primesc și San Francisco! Dar acesta ar însemna să mă expatriez definitiv.

Cu toată dragostea

BLAGA

Adresa: Wien, XVIII, Buchleitung, 42

LXXIX

Cluj, 24.XI.36

Dragă Lulule,

Lui Goga i-am scris cu cîteva zile înainte de deschiderea parlamentului. Nu știu cînd va face intervenția. Tu ai vorbit cu el — și cu alții la București.

« *Wenn alle Stricke reissen* » [119] te vei prezenta la concurs. Nu e imaginabil ca în calitatea ta de membru al Academiei și cu numele și simpatiile pe care le ai, să nu reușești.

Bine faci că te-ai hotărît să vii acasă și să nu pleci la San Francisco. Te așteptăm aici și ai nevoie de atmosfera de acasă.

Ai vorbit cu Goga și despre discursul de recepție? Mie mi-a spus astă vară că ar vrea să-ți răspundă el.

Dacă mai știi ceva, scrie-mi. Cu publicarea concursului mai așteptăm cît putem.

La revedere!

Sextil PUȘCARIU

Pe Caius l-am prenotat între abonați. Îi mulțumesc.

(Text ales și stabilit și note de Magdalena VULPE și Mircea CENUȘĂ)

---

[119] Expresie germană, cu sensul: « dacă nu mai avem altă soluție » *(M.V.)*

«...îndur din ce în ce mai greu singurătatea...»

Lucian Blaga

Domnița GHERGHINESCU-VANIA

Dialog epistolar, II*

XXIV

10 ian[uarie] 1942

Dragă Domniță,

am tot așteptat de la o zi la alta o veste de la tine, despre tine și sănătatea ta. De cînd mi-a scris o dată Vania, imediat după operație, nu mai știu nimic. Și tăcerea ta mă îngrijorează. Bănuiesc că încă nu ești așa de bine ca să poți scrie, și asta mă îngrijorează și mai tare. Tăcerea mea se explică prin așteptarea aceasta a unui rînd îmbucurător.

Eu? Foarte zilnică viață duc eu. Am avut și unele amărăciuni personale — ceea ce nu m-a împiedicat să mai cizelez unele poezii. Căci vorba ta: poezia merge înaintea oricăror amărăciuni, ea are întîietate. Și cred că Uta e aproape gata. Și altele la fel.

Acu pun subt tipar *Religie și spirit*. Pentru opera dramatică sper să ajung la un acord cu o casă de aici. Regret că nu mai apare la braț cu cartea ta, dar încetineala pornită de veacuri a lui Gavril Pop m-a exasperat. Poate că are acum cel puțin posibilitatea de a-ți tipări cel puțin cartea ta mai repede.

În 13 ian[uarie] se joacă *Cruciada* la Iași. În seara aceea o să mă gîndesc la cetatea din Moldova. Gîndește-te și tu. Gîndurile noastre s-ar putea să se întîlnească. De îndată ce poți, scrie-mi, te rog. Altfel trebuie să cer informații «la rece» de la celălalt autor al Utei, și n-aș vrea să am față de el un complex de inferioritate. Eu, care am umblat prin poiana Arcadiei.

LUCIAN

[148 390, BAR]

XXV

17 ianuarie 1942
Moroieni

Dragă Lucian,

Nu ți-am scris de multă vreme, dar nu e vinovat nici gîndul și nici inima. Din pricina operației îmi tremură și acum mîna! Știi, n-a fost chiar atît de ușor de îndurat.

* Vezi partea I a acestui «dialog» în „*Manuscriptum*" nr. 2(75)/1989, pp. 109–143.

Au trecut atîtea sărbători și atîtea ninsori și aș fi vrut să-ți trimit o urare frumoasă să ți-o arunc cu un bulgăr de zăpadă. M-am gîndit însă la toate mingiile pe care le-am aruncat în viața mea, fără să fie prinse și — pe urmă — nu pot mișca prea ușor brațul stîng (eu sînt stingace). Așa că am stat nemișcată și tăcută toate sărbătorile. Dar în noaptea Anului nou am aprins un artificiu de la pomul de Crăciun și l-am privit pînă a ars tot, apoi m-am culcat cu stele năzdrăvane în gînd. (Asta ar fi o urare...)

Tu ce-ai făcut? Desigur, ca oamenii gospodari și vii după datină.

Mi-a părut și bine și rău că l-ai abandonat pe Gavril Pop. Acum însă cînd și eu îl îndrept pe *Meaulnes* spre alte uși editoriale[35] (G. P. e cu desăvîrșire neserios) nu mai regret defel. Ar fi fost frumos să apărem împreună (Ar fi fost... ar fi fost...)

M-am gîndit mereu la tine, în timpul din urmă, cu impresia ciudată că eu mă zvîrcolesc în tenebrele infernului, iar tu dai tîrcoale pe la porțile paradisului. (Desigur, ca să pui o vorbă bună pentru mine la loc înalt, unde ești bine văzut oricît ar susține altfel ortodocșii habotnici...)

Cînd și cum o să apară opera dramatică?

Abia o aștept. După cum văd, *Cruciada copiilor* e «en vogue». Se trezesc oamenii.

Dacă ai vreme, scrie-mi, din cînd în cînd, o vorbă, numai una...

Eu am început să mă normalizez: umblu încet, încet, mă pieptăn singură, citesc și — uite! — scriu. Îți scriu.

Și află, dragă Lucian, că mi-e foarte dor de tine

P.S. Îți trimit scrisoarea la facultate; am impresia că adresa oficială e mai sigură. Mi se pierd mereu scrisorile.

Sărută pe d-na Cornelia și pe Dorly pentru mine.

Îmi scrie Papilian că ai un articol minunat în „*Luceafărul*",[36] mă bucur de două ori. Pentru asta — că ai făcut pace cu... aștrii — te sărut mult. Mi-e dor de tine.

DOMNIȚA

[10|III|354, MLR]

XXVI

Sibiu, 14 febr[uarie] 1942

Dragă Domniță,

am primit veștile de la tine, dar nu ți-am mai scris, fiindcă am făcut iarăși o gripă. Boalele astea sunt de altfel bine venite, deoarece ai timp să te gîndești la ceea ce-i place inimei. Îmi scrie Vania că ai devenit un fel de ființă mitologică: înghiți blocuri de gheață și sorbi aer — de —35°. Cîte mai știu și doctorii ăștia! N-am să-i înjur, fiindcă mi-e teamă că nu te mai ajunge scrisoarea.

A sosit cartea despre *El Greco* și ți-o expediez cu poșta de astăzi. În curînd îți trimit și *Religie și spirit*. Fac corecturile.

Opera dramatică se va pune subt tipar «cînd va sosi hîrtia». Totuși eu mai am speranțe.

Opera poetică — spune-se că s-ar fi pus subt tipar la „Fundație" (?)

Am fost invitat să țin niște conferințe în Italia, dar nu cred că o să accept. Poate la toamnă, sau mai tîrziu. De asemenea brașovenii m-au chemat să le conferențiez. Dar deocamdată nu mă duc. Căci ce mi-e Brașovul fără Domniță?

Mă bucur că se apropie primăvara!!!! Oițele vor sui la munte, iar cele năzdrăvane vor coborî. În adevăr, domniță, pînă cînd vei mai abuza de îndelunga noastră răbdare?

LUCIAN

[148391, BAR]

---

[35] Editura „Gorjan" din București.

[36] E vorba de *Sören și marele său cutremur*, în „*Luceafărul*", nr. 1, ianuarie 1942 — capitol din *Religie și spirit* (cap. *Credința-cutremur*).

XXVII

17 februarie 1942
Moroieni

Dragă Lucian,

De astă dată eu sunt îngrijorată. (Și tristă). Nici nu mai țin minte de cînd n-am primit un rînd de la tine. La ultima mea scrisoare nici n-ai răspuns. Ce s-a întîmplat oare?

Au ești bolnăvior?
Au Tomnița nu-ți place?...

Întreb mereu pe Vania la telefon, dacă a mai aflat de la cineva, ceva despre tine. De la nimeni, nimic. E foarte rău așa. Și duminecă am avut o mare bucurie; am semnat contractul cu editura „Gorjan" din București, pentru bătrînul meu *Meaulnes*. Un contract mai generos decît în visul nostru cel mai îndrăzneț. Cartea s-a pus sub tipar săptămîna asta. Și o să am treizeci de exemplare de lux, cu schițe și gravuri. Gîndește-te, o să-l vezi pe *Meaulnes*[37], îmbrăcat în costumul de student romantic, plimbîndu-se pe alei întunecate de gorun, la braț cu blonda castelană a inimii lui...

Dacă n-aș fi primit o parte din onorar, mai că aș crede că visez. Și totuși, dragă Lucian, simt o nelămurită părere de rău că l-am trimes pe *Meaulnes* să bată la ușa bucureșteană.

Ce frumos i-ar fi stat să apară la Brașov, laolaltă cu opera dramatică! Parcă am trădat ceva. Nu știu ce.

Acum spune-mi tu ce-ai aranjat cu cartea ta? N-ai vrea să te gîndești puțin — dacă pînă în prezent n-ai hotărît nimic — la editorul ăsta al meu. Se zice că e un om de cuvînt și de omenie. Vania a tratat cu el și e entuziasmat.

Nu pot renunța: ce bine ar fi să apărem împreună!

Altminteri, eu, bine (Scriu tot culcată). Mi-e dor de Brașov, de Uta, de fotoliul meu de lîngă sobă, de cîinele-sirenă, de pădure, de tot. Simt că-mi cresc aripi de cocor.

Aici ninge mereu. Ne-am înzăpezit. Autobuzul sanatoriului nu mai circulă. De la gară, poșta, filmele și celelalte vești de pe Tărîmul celălalt sosesc lent, cu sania. Toate ajung, la noi, cu întîrziere. Dar e frumos. Aștepți, aștepți, aștepți... și într-o bună zi o să vină primăvara, o să-ți pui pălăria cu pană și o să cobori din munte cu speranțele noi-nouțe. Dacă ai ști!...

Spune-i lui Dorly că mi-e dor de ea. Și spune-i că am, pe noptieră, lîngă termometru și creion, un urs alb, mic, de porțelan. Stă cu botul întins spre șiragul meu de mărgele verzi, dar nu le mănîncă fiindcă nu-l poftesc. Îl cheamă Hans și e taciturn și politicos.

Tu ce mai faci, Lucian? Mai sunt prietena ta? Te mai gîndești puțin la mine?

Eu, da, foarte mult și mereu.

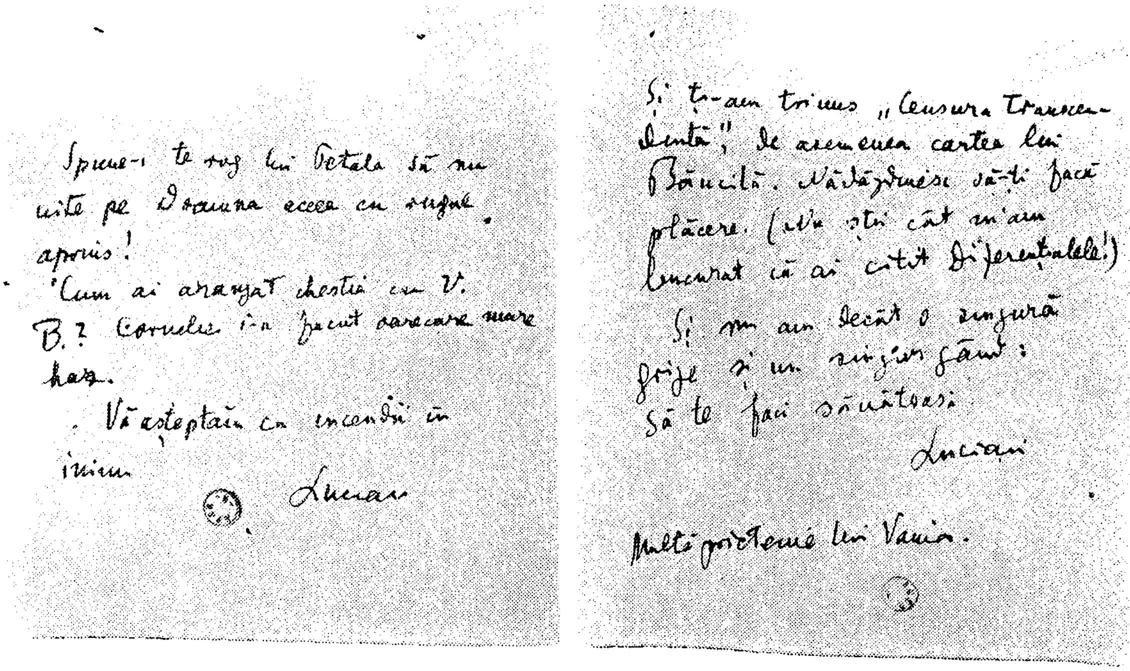
Afectuoase îmbrățișări doamnei tale.

D.

[10|III|348, MLR]

---

[37] Roman al copilăriei pierdute și al adolescenței, *Cărarea pierdută (Marele Meaulnes)* și-a găsit în Domnița Gherghinescu-Vania «nu un traducător, ci traducătorul» (Petru Comarnescu — în prefața cărții).

Spune-i te rog lui Vetala să nu uite pe Doamna aceea cu sufletul aprins!
Cum ai aranjat chestia cu V. B.? Corneliu i-a făcut oarecare mare haz.
Vă așteptăm cu incendii în inimi.
Lucian

Și ți-am trimis „Cenzura transcendentă", de asemenea cartea lui Bănuță. Nădăjduiesc să-ți facă plăcere. (Nu știi cât m-am bucurat că ai citit Diferențialele!)
Și nu am decât o singură grijă și un singur gând: să te faci sănătoasă.
Lucian
Multe [illegible] lui Vania.

XXVIII

22 februarie 1942
Moroieni

Dragă Lucian,

Scrisorile noastre... mioritice (ai văzut?) s-au încrucișat pe drum. Coincidența m-a emoționat ca o întîlnire cu tine, neașteptată. Te întrebam dacă îți mai sunt prietenă și, în timpul îndoielii mele, *El Greco* venea de la Viena cu răspunsul și cu amintirea. Aș putea spune că niciodată nu m-a bucurat mai mult un dar. Și ce carte frumoasă mi-ai trimis! Ca să vezi cît de mult țin la ea, să-ți spun că citesc textul german cu dicționarul (Asta egalează o anumită declarație, nu?)

Odată o să întoarcem împreună paginile și împreună o s-o iubim pe d-na Geronima de las Cuevas...

Sunt bucuroasă că peste puțin o să citesc o nouă carte de tine.

Pînă atunci îți caut urma în *La montagne magique*[38], care e — pe bună dreptate — magnifică. (Îți amintești scena morții bunicului Lorenz, Hans Castorp?).

Și sper că pînă la Paști să pot citi — într-o ediție somptuoasă — *Daria* și *Zamolxe*, pe care eu nu le cunosc decît din renume.

Aseară mi-a telefonat un prieten din București că « în două săptămîni *Cărarea pierdută* e în librării » și că are o copertă desemnată în cenușiu clar și violet. O să-ți placă oare?

Ceva amuzant: deunăzi mă ocupam cu descifrarea unui rebus (« literar ») din cartea lui Arghezi. Îmi trebuia la « 45 orizontal » un cuvînt de cinci litere, care să însemne « poet și atașat de presă ». L-am ghicit imediat, cu inima, așa zicînd: Blaga!

Știai că ești un semn de întrebare în *Cuvintele potrivite și încrucișate* ale lui T.A.?[39]

Altceva? Aștept să cobor în vale. A început să miroasă în aer a dediței vineți. Și de două zile e soare amețitor.

La Sibiu, cărarea aceea din parc o fi foarte frumoasă acum.

Ce să-ți trimit de aici?

Cordul cu poienile...

D.

Îmbrățișări doamnei tale și domnișoarei inimii mele (am scris greșit: cordul în loc de codrul. Condeiul păcătosului...)

[10|II|157, MLR]

---

[38] E vorba de *Muntele magic* de Thomas Mann, la care corespondenții făcuseră aluzii și într-o scrisoare anterioară.

[39] Volumul de rebus scos în 1933 la Editura „Adevărul" din București de Tudor Arghezi cuprinde, într-adevăr, în cadrul careului „Literare", la poziția 45, pe orizontală, definirea « poet și atașat de presă ».

XXIX

28. II. 1942

Dragă Domniță,

mi-a telefonat deunăzi Vania că ai primit cartea despre *El Greco*; nu mă îndoiesc că ai primit și scrisoarea mea, care s-a încrucișat cu a ta. Faptul că scrisorile s-au încrucișat dovedește evident, ca să fiu filosof, un irezistibil dor reciproc. Te rog să mă crezi că am fost în adevăr bolnav, dar că « iarba » continuă să-mi placă. Eu mănînc și cînd sunt bolnav, nu sunt ca oița din baladă.

Mă bucur nespus că ai ajuns la un aranjament cu romanul tău (tot timpul am impresia că de fapt *tu* ești autoarea). Ar fi fost desigur foarte frumos să apărem împreună, dar dacă viața e plină de vicisitudini ca Gavrilă Pop?!!

Religie și spirit a apărut, o vei primi zilele acestea. Te rog s-o citești în întregime, chiar și capitolele pe care le cunoști, căci s-au făcut mai bine de cînd s-au învechit (ca vinul). Deoarece multă lume crede că eu aș fi un « mistic », am ținut s-o spun odată precis: nu-i adevărat.

Poeziile sunt de asemenea subt tipar la „Fundații", iar *Opera dramatică* aici la „Dacia Traiană". Anul acesta vom umple vitrinele noi doi (O mîngîiere e și asta).

Vania m-a invitat la o șezătoare literară la Brașov. L-am rugat să-mi dea păsuire. N-am putut să-i explic, dar ar trebui să-i explici tu. Eu particip cu entuziasm la o șezătoare a caietelor de poezie, dar atunci cînd te vei întoarce și tu la Brașov. Fiindcă la o asemenea șezătoare de poeți trebuie neapărat să fie prezentă și poezia, altfel n-am făcut nimic. Iar acest eveniment sper să aibe loc de îndată ce cîntă cucul. — Cu aceasta te-am învălit în toată căldura gîndului meu.

Du-te acum și te culcă.

LUCIAN

[14839, BAR]

XXX

15 martie 1942
Moroieni

Dragă Lucian,

Mi-a făcut mare bucurie *Spirit și Religie*. De două ori mare bucurie. Înțelegi, nu? Din păcate am primit cartea tocmai în ziua în care primăvara îmi trimisese o hemopthisie cu febră și n-am putut-o ceti imediat cum aș fi vrut. Am ținut-o însă sub pernă și am iubit-o, așa zicînd, platonic.

Abia ieri, duminecă, am fost în stare să-i tai foile și să te caut în pagini. Îți mulțumesc așadară pentru ziua de ieri. A fost admirabilă: *Spirit și Religie* m-a pasionat pînă într-atît încît spre seară, cînd de obicei mi se aprind obrajii, am uitat de termometru. (Tu nu poți ști ce dovadă e asta). Și mai bine că am uitat, fiindcă nu se poate ca un capitol incandescent cum e, de pildă, *Credința-cutremur*, să nu-mi fi urcat și mie un pic căldura...

Într-adevăr, minunate sunt paginile despre Kirkegaard! (mi se pare că au fost publicate în „*Luceafărul*". Eu însă nu le văzusem. Nu-mi vine revista).

Și ești aproape filosof galben scriind despre Tao [40] (cred că știu unde ai făcut unele modificări). Tao și *Credința-cutremur* sunt ca bucățile de virtuozitate pentru pianiști. De altminteri și tu ai concertat cu ele.

M-a amuzat cum îndoi floreta zîmbind pe chestia originalității în gîndirea filosofică (ca tine judeca lucrurile și Nae Ionescu).

---

[40] *Tao* (Dao) — concept central al gîndirii filosofului chinez Lao-Tzî (sec. 6 î.e.n.), înțeles ca principiu al ordinii necesare a universului, societății și subiectivității umane.

Nici că puteai face un mai elegant și mai filosofic final unei anumite polemici.
Splendid, dragă Lucian!
În sfîrșit, vai de mistici, vai de misticii « de formație teologică », dar vai și de tine. Tare mă tem că după *Spirit și Religie* o să te afurisească oficial soborul de la „*Gîndirea*". Cu ce inimă o să citească N[ichifor] Cr[ainic] că Dionisie Areopagitul clasa duhurile superioare cu un fel de « pasiune caldă de zoolog, care clasifică fluturii... »?
Oricum, eu te aplaud că ai pus punctul pe i (i de la mistic...) și l-ai pus bine. [41]
Altceva? Am început să mă jenez că vorbesc de mine și ale mele. Nu știu cînd o să cînte cucul pentru norocul Domniței. Mi-ar place un cuc seducător ca o sirenă — poate așa aș coborî «au pays plot», fără să mai calculez riscurile. Pe la voi au început ghioceii? Ieri i-am văzut prima oară în anul ăsta și nu știu de ce aștept să mi se întîmple azi «ceva de bine...».

Îți place asta?
« *În frig de saloane tai o cenușie carte*
Fingei și tenuri tremură departe. »

Uite la ce mă gîndesc mereu, mai cu seamă de cînd s-au topit zăpezile, de cînd au început să se netezească drumurile: ar fi imposibil să vii odată, pînă aici, cu Marin Ciortea?
Îmbrățișează pe Cornelia Doamna și pe Dorly pentru mine.

Ție gîndul meu de totdeauna
DOMNIȚA

[10 /III/ 257, M.L.R]

XXXI

Sibiu, 21. III. 1942

Dragă Domniță,
astăzi e echinocțiul de primăvară, și toate semnele de primăvară, eu le aduc în legătură cu tine! Iarăși a trecut o bucățică de vreme de cînd nu ți-am mai scris. Sper însă că între timp ai primit și scrisoarea mea, din nou încrucișată, și volumul meu. Se apropie vacanța de Paști și mă bucur nespus, căci aș vrea să mai respir puțin. Neînchipuit de multe lucrări mi s-au îngrămădit pe cap în aceste ultime săptămîni. Cu deosebit efort am făcut cursul, deoarece va forma baza unei noi cărți. [42] A trebuit să mă ocup îndeosebi de istoria Fizicei și a altor științe. Prin urmare am fost nevoit să studiez din greu. Dar partea mai grea a ofensivei e în urma mea.
Vol[umul] I al *Operei dramatice* e aproape gata. Cam de astăzi în 10 zile îl vei avea în mînă. Ți-l trimit în chip excepțional, fiindcă pe piață nu-l lansez decît cu al doilea volum deodată, care sper să fie gata pe la 2 mai, ziua lui Dorli. [43] Volumul I cuprinde: *Zamolxe*, *Tulburarea apelor*, *Daria*, *Ivanca*, *Învierea*. Unele din acestea binișor remaniate față de vechea ediție.
Am făcut deja și o primă corectură a ediției *Poeziilor* (la „Fundații").
În momentul acesta primesc scrisoarea ta, care — mă cutremură. Bine, dragă Domniță, de aceea stai cu lunile în munți, ca să faci iarăși febră? Nu te porți bine. Sunt

---

[41] Într-adevăr, reacția teologilor nu s-a lăsat așteptată. În *Concepții dominante în filosofia românească* de Miclea Ioan, din „*Cultura creștină*", nr. 1—2 și 4—6, 1941, atitudinea lui Blaga față de creștinism e considerată « blasfematorie ». În același sens se orientează și articolele lui Terchilă N., *Filosofia religiei la dl. Lucian Blaga*; Marcu, Grigore T., *O carte care nu trebuia scrisă: Religie și spirit de dl. Lucian Blaga*, din 4 aprilie 1942.
[42] Noua carte la care face aluzie este *Știință și creație*, care va apărea spre sfîrșitul anului 1942, la Sibiu, în Editura „Dacia Traiană".
[43] Într-adevăr, *Opera dramatică*, în două volume, a apărut la Sibiu în mai 1942, urmată la o lună diferență de volumul *Poezii* în colecția „Fundațiilor regale", „Scriitori români contemporani în ediții definitive".

foarte mihnit, foarte.

Voiam să te întreb ce e cu romanul, cînd apare, dar uite, nu mai pot scrie.

LUCIAN

[148298, BAR]

XXXII

29 martie 1942
Moroieni

Dragă Lucian,

În ziua cînd am primit scrisoarea ta îți expediasem și eu, primul și singurul exemplar, pe care l-am avut, din *Cărarea pierdută*. (Cînd a fost Vania la București, cartea nu era gata, dar a stăruit să se pună coperta unui volum pentru mine. Pentru tine, adică...).

Ediția de lux apare abia după Paște și n-aș fi avut răbdare pînă atunci.

Sunt tare plictisită că s-au făcut atîtea greșeli de tipar; punctuație trîntită alandala, timpii verbelor înlocuiți, cuvinte schimbate fără nici o noimă.

Cum cele mai multe pagini sunt adevărate poeme în proză, vezi cîtă importanță are asta.

Coperta însă îmi place. Are nu știu ce aer ușor demodat și — în același timp — foarte tineresc. Cred că pata aceea roz îi dă frăgezime.

Domnul editor stăruie să traduc acum o carte de mare răsunet, de Pourtalès. Eu însă am în suflet niște basme pentru copii bătrîni, scrise de Marcel Aymé. Bineînțeles, dacă, dacă, dacă... Am impresia că norocul meu e sperios ca o căprioară. Așa că, încet, să nu mă audă.

Ce e cu Domnul ăsta D.D.R.? Nu e foarte slăbuț cu mustăți și cu... umbrelă? Articolul lui din „*Luceafărul*" mi-a amintit vorbele lui Nae Ionescu: « în țara asta nu sunt decît doi filosofi: eu și Blaga ». Și eu, totdeauna, îl cred pe Nae Ionescu.

Aici s-a întors din nou, iarna: viscolește ca în capitolul *Serbării ciudate*. Azi nu funcționează caloriferul. Cîțiva ghiocei care tînjesc în pahar, pe noptieră, îmi par, acum, ireali, cum îmi pare și poiana însorită cu ferigi și brînduși, la care mă tot gîndesc.

Tu ce mai faci? Sunt nerăbdătoare să aflu cum a palpitat Lulu Popii la aventurile lui Meaulnes.

Iar îți spun că mi-e dor de tine. Mereu.

Mi-au înghețat mîinile cumplit.

DOMNIȚA

[10|III|350, MLR]

XXXIII

2 apr[ilie] 1942

Dragă Domnița,

O mare mare bucurie mi-ai făcut cu volumul tău, pe care l-am și citit numaidecît, deși știi că mă hotărăsc destul de greu să citesc romane. Sunt sigur că traducerea e mai bună decît originalul. Ai pus o deosebită și *pasionată* grijă. Romancierii noștri pot să te invidieze pentru prea frumoasa limbă. Am fost însă cam furios din pricina neglijențelor tipografice ale casei de editură. Coperta e foarte drăguță. Și dacă și hîrtia și tiparul s-ar fi prezentat la fel, ar fi fost cu totul la înălțimea pasiunii tale. Și, știi că te-am simțit cumva pe tine împrăștiată ca o aromă de 16 ani prin tot romanul.

Peste vreo doi ani va fi cel dintîi roman pe care-l pun în mîna lui Dorli. Cu asta am spus totul, nu-i așa?

Sper că ai primit întîiul volum al *Operei dramatice*. Al doilea îl vei primi pe la 1 mai. Iar cel de « poezii definitive » ți-l aduc chiar eu la Brașov pe la 15 mai.

Religie și spirit trece ca pînea caldă. Ediția cred că e aproape epuizată.

Dar, ai dreptate. Popii vor să-mi pregătească un « răspuns ». Probabil că eu n-am să răspund, dar voi scoate o nouă ediție, mai mare.

Vreau să știu, Domniță, cum te simți, și să-mi dai vești cînd vei coborî. De coborît va trebui să cobori, altfel mor toți cucii din vale.

Ce frumos trebuie să fie în curînd pe la Brașov, pe livada poștei, și pe aleea aceea unde Napoleon și-a tăiat numele în copac!

Cîinele-sirenă te așteaptă desigur și el. Ai citit ultima poezie din „*Revista Fundațiilor*"?

> « *Mult mă mustră frunza-ngustă.*
> *Vîntul lacrima mi-o gustă.* » [44]

Am văzut că Vania i-a acordat cele mai înalte elogii în „*Tribuna*". Aș vrea să ți-o citesc însă eu odată.

LUCIAN

[148394, BAR]

XXXIV

12 apr[ilie] 1942

Dragă Domniță,

sper că ai primit scrisoarea mea în care îți vorbeam despre cartea ta. Acum a sosit și în librăriile de aici.

Au apărut în sfîrșit și „*Tribuna literară*", și „*Claviaturi*", cu poezia Domniței. Dar, închipuie-ți, Vania a lăsat trei greșeli de tipar! Această împrejurare mă face să nu mai public niciodată nici o poezie fără de controlul meu. Numai ochiul meu veghează destul de bine. Nu-i așa că nu e același lucru să spui:

Domniță din țara bîrsană

în loc de:

Domniță din țară bîrsană.

Iar « învoalată » în loc de « învoaltă » e grav de tot.

Noroc că Domnița căreia i se adresează poezia e așa de minunată că nici o poezie cu o sută de greșeli nu o poate desfigura.

Acu începe iarăși școala. Mai am o lună, și-apoi, pentru mine începe vacanța cea mare cu planuri pe măsura ei. Peste două săptămîni vei primi al doilea volum din *Opera dramatică*. Te cobori apoi la Brașov, ca să-ți aduc volumul de poezii definitive? Vreau să știu neapărat ce proiecte are sănătatea ta.

Dacă doctorii nu dau voie să cobori, trebuie să știu cum ajung pe la 15 mai pînă la Sanatoriu. Sunt vehicule? De unde și pe unde?

Am fost de Paști cu Dorli la Copșa Mică la Marin, m-a dus la vînătoare de sitari, dar nu mai are mașină la dispoziție.

Din *Religie și spirit* iese o nouă ediție, ca răspuns la asaltul teologic. Îți închipui

---

[44] Versuri din poezia *Întoarcere*, integrată abia în ediția definitivă a *Poeziilor* în volumul *La curțile dorului*. Poezia a fost publicată mai întîi în „*Revista Fundațiilor Regale*", nr. 3, martie 1942.

ce greu mi-e să mă apuc iarăși de corecturi. Dar ce să fac, dacă ediția a trecut așa repede!

Vești, Domniță, vești!

L.

[148395, BAR]

XXXV

24 aprilie 1942
Moroieni

Dragă Lucian,

Nici nu-ți poți închipui cu ce entuziasm am primit ultima ta scrisoare.

Într-adevăr, ai de gînd să te ostenești pînă aici, să-mi aduci poemele definitive? Parcă nu pot crede. Vîrful cu Dor te așteaptă inundat de soare și pur. Dealtminteri, de cînd a aflat că vii, muntele face pregătiri febrile: a pus cucul să cînte, a adus perechea de rîndunici, ploaie de măzăriche și cel dintîi fulger din primăvara asta. Ce vrei mai măreață deslănțuire de entuziasm?

Dar, ca să scurtăm drumul și osteneala, uite ce propun eu: să vii cu trenul pînă la Brașov și de acolo, cu dr-ul Cărpinișean, cu mașina. Toate astea o să le aranjeze Vania și o să-ți telefoneze.

Altminteri călătoria ar fi așa: Sibiu—București, cu trenul; București—Pietroșița așișderea și Pietroșița—Moroieni cu autobuzul sanatoriului.

E mult, nu? Aici poți rămîne o zi, două sau trei, dacă vrea inima. Locurile sunt frumoase și te-ai putea odihni minunat.

În afară de asta nu-ți mai pot spune nimică. Mă gîndesc la dumnieta și te aștept. Atît.

DOMNIȚA

Îmbrățișări multe doamnei tale și lui Dorli.

[10|III|394, MLR]

XXXVI

6 iunie 1942

Dragă Domniță,

fără îndoială că te-ai întors iarăși în Muntele magic, unde te adulmecă căpriorii cu nările în vînt — după un cuvînt de demult din *Tulburarea apelor* (cînd eram încă foarte tînăr și cînd Nona luase făptură în imaginația mea). Cum ai regăsit Muntele? Eu îl port cu mine, și înalt, și greu.

La Sibiu am reintrat în obișnuințe și-n examene.

Am întîlnit pe P. de Schumann [45]. I-am spus că dorești mult să-l vezi și i s-a aprins o scînteie în ochi. Mi-a spus vag că e amărît din pricina unor « ieșiri » ale unor studenți. Te rog să mă crezi că nu pot face nimic în chestia asta. Eu personal regret enorm, dar este cineva care întărîtă. Principiul meu a fost să mă țin departe de

[45] Referire la esteticianul și filosoful Eugeniu Speranția, fiu al cunoscutului folclorist Theodor Speranția și descendent dintr-o veche familie de intelectuali progresiști. Licențiat în filosofie în 1910 la Universitatea din București și apoi susținîndu-și doctoratul în 1912 cu teza *Apriorismul pragmatic*, E. Speranția și-a continuat studiile în Germania pînă la izbucnirea primului război mondial. A desfășurat o bogată activitate didactică în învățămîntul mediu și universitar la București, Botoșani, Turnu-Severin, Oradea, Cluj, predînd cursuri de literatură, sociologie, filosofia dreptului și religiei, pedagogie. Activitatea sa științifică concretizată în volume și studii cum sînt: *Papillons de Schumann* (sistem de estetică, 1939, de unde pseudonimul folosit de Blaga în corespondență: P. de Schumann); *Introducerea în sociologie* (1938—1939); *Mic tratat despre valori* (1942), *Système de métaphisique* (1943), s-a completat cu o bogată activitate literară, Speranția publicînd volume de versuri și proză.

aceste jocuri, departe pînă la dezinteresare. Altfel aș pierde vremea cu lucruri care nu-mi sînt de nici un folos sufletesc. Dar P., din moment ce pune atîta pasiune în aceste jocuri, trebuie să se aștepte și la incidente neplăcute. Îl știu foarte simțitor, dar în fond e păcat că-și cheltuie din prețioasa energie pe care ar trebui s-o pună *total* în altceva. De ce această « risipire » pe urma căreia recoltează incidente?

Îți scriu acestea, ca să-l liniștești cînd îl vei vedea. Poți să-i spui și lui Vania, să încerce acelaș[i] lucru.

Cu ce-ți petreci vremea acum Domniță? E tocmai ora soarelui de amiază — tu stai probabil întinsă pe pat, în amiaza Ta. Și rîzi cînd vezi pe Vancea Timoceanul intrînd în mîini. Asta a găsit de fapt expresia pantomimică cea mai potrivită a stărilor de spirit pe care Tu le stîrnești uneori. Cui nu-i vine să umble în mîini gîndindu-se la tine?

Frumoasei Colette i-am trimis Opera dr[amatică]. Nădăjduiesc că a primit-o.

Mi-ar plăcea să știu că uneori vorbiți despre mine și că numele meu circulă pe subt cerul gurilor voastre. Ah, ce satisfacție a Spiritului, și mai mult decît a Spiritului.

LUCIAN

[148396, B.A.R.]

XXXVII

Moroieni, 9 iunie 1942

Dragă Lucian,

M-am întors de aproape o săptămînă la Moroieni și nu sunt familiarizată cu nimic, aici. Parcă nici cu mine, singură, culcată mereu, cu ochii în tavan.

Seara aș tot cînta stele năzdrăvane pe cer și-mi cîntă în suflet o privighetoare citadină.

Nu ți se pare că toți pomii pămîntului foșnesc ca arinii?

Mi-a spus Colette că i-ai scris. Era — și ea și Tilu [46] și chiar « copilu » — foarte măgulită și intimidată. Sunt puțin geloasă, știi?

Tu ce faci? Desigur, cufundat, cu toate gîndurile în canicula bacalaureatului sibian. Tinerii de pe Ciocrac regretau amar că n-ai venit la ei să-i prezidezi. Infidel?

Aștept, febril, ediția definitivă a poeziilor tale. Cînd, cînd?

Sărută pe doamna și pe Dorly pentru mine și spune-le că mi-e dor să le văd și aud.

De tine, tot așa, mi-e dor mult, mult

DOMNIȚA

[10 III, 852 M.L.R.]

XXXVIII

18 iunie 1942

Dragă Domniță,

din rîndurile tale am înțeles că ești în adevăr iarăși la Moroieni. Îmi închipui însă cît de frumos e acum acolo. Și nu mă îndoiesc că, fixîndu-ți ochii în plafon, s-ar putea să vezi și niște stele năsdrăvane. Încearcă, în orice caz; eu te asigur că le văd.

Ah, Doamne, hîrtia asta de război. Am cumpărat-o anume, în speranța că nu e tocmai sugativă. Scuză, dragă Domniță, acest oribil aspect. Noutăți?

În puținele ore dintre examene, am mai cizelat niște poezii. S-ar putea să le vezi în curînd.

Volumul de *Poezii* (definitive) mi-a sosit în sfîrșit. [47] În afară de-o gravă greșeală de tipar, totul se prezintă bine. Aștept de la București cele de lux, ca să-ți trimit unul sau două (dacă dorești), pe hîrtie frumoasă. Caracostea nu prea e dispus să lan-

---

[46] Tilu, doctorul care o trata pe Domnița la sanatoriu; Colette — soția lui.

[47] Volumul a apărut la București, în iunie 1942, la „Fundația Regală pentru Literatură și Artă", ca al optulea volum din Colecția „Scriitori români contemporani", ediții definitive. Volumul, închinat Corneliei, cuprinde cele 6 volume apărute pînă atunci, plus poezia inedită *Întoarcere* (inedită în sensul nepublicării pînă atunci în volum).

seze acu în plină vară volumul.[48] Ci de abia în septembrie. Voi stărui totuşi pentru difuzare imediată.

Ştii că şi Pillat a întrebuinţat într-o poezie «inorogul»? Ar fi trebuit să public poezia mea — încă din toamnă.[49]

Cît priveşte planurile de vară — sunt cam dezorientat. Voiam să lucrez la noua carte de filosofie şi — aş mai scrie nişte poezii. Dar — ? M-am trezit numit într-o comisie pentru pregătirea materialului în vederea unei viitoare conferinţe mondiale... care lucrează în fiecare miercuri la Bucureşti...

Sunt invitat să plec în Germania să ţin cicluri de conferinţe... Mi se cere traducerea *Spaţiului mioritic* în germană — etc., etc.

Nu ştii cît mă plictisesc toate aceste lucruri secundare, care în fond nu-mi adaugă nimic! Pe mine nu mă sporesc sufleteşte decît creaţiile şi stelele năzdrăvane. Aş vrea să trăiesc numai pentru acestea.

Am primit o foarte drăguţă scrisoare de la Colette şi Tilu. Mă invită să mai trec pe la Moroieni. Spune-le, te rog, că le mulţumesc călduros pentru invitaţie, căreia o să-i dau urmare cîndva, cînd se va putea, aşa prin surpriză. Şi să-mi trimită *fotografiile!*

Iar tu, Domniţă, să fii cuminte, şi să te faci sănătoasă ca o stea de mărimea întîi, ca să poţi coborî într-o poiană mai joasă! Deodată cu auria tomniţă.

LUCIAN

Observi că în încheiere am schimbat doar două litere şi au ieşit nişte versuri. Eşti teribil de contagioasă.

[148897, B.A.R.]

XXXIX

Moroieni, 27 iunie 1942

Dragă Lucian,

Domniţele, ieri, mi-au făcut o bucurie imensă. Fiindcă n-ai uitat, şi fiindcă te-ai gîndit atît de frumos... «Ah, tu nu ştii cît de frumos».

Aşa am visat eu poezia cu Uta. Şi aş spune că fiece cuvînt l-ai pus după gîndul meu. E o corespondenţă de vis atît de perfectă, încît mă sperie puţin.

Turnuri, biserica neagră, slava evului mediu, văile Rinului, tovarăşa umbrelor, castă, caldă, albă, iubitul inel, Ţara burgundă, surele ganguri, arătările inului, boltă rotundă...

Dragă Lucian, nici nu poţi bănui cît m-ai făcut de fericită. E o bijuterie *Domniţele* — «cea mai frumoasă poezie din lume...»

Aş zice s-o trimiţi la Fundaţiile Regale, nu? Sau păstrăm hrisovul în sipet tainic, numai pentru bucuria noastră şi a nepoţilor?

Cum vrei tu!

Cînd o să vii iar — cînd? — o dimineaţă întreagă o să vorbim despre Uta, aşezaţi pe un trunchi de... gorun culcat la pămînt de trăznet într-o poiană pe care o ştim foarte bine (Acolo s-au copt fragii acum).

Aici toţi şi toate te aşteaptă. Eu şi Colette stăm seara la fereastră proptite în coate, şi ne uităm pe drumul pe unde o să vii.

Şi mereu vorbim de tine.

Atîtea proiecte de lucru — dorite sau impuse — cîte mi-ai spus că ai, mă fac să văd revenirea ta, sus, aproape irealizabilă.

Ai să-ţi mai găseşti cîteva zile pentru noi?

---

[48] Caracostea era în acel moment (din mai 1941) directorul Editurii şi Revistei Fundaţiilor Regale, în locul lui Al. Rosetti, destituit.

[49] Poezia *Îndemn de poveste* (din *Nebănuitele trepte*) a apărut mai întîi în „*Revista Fundaţiilor Regale*", nr. 11, noiembrie 1942.

La ultima șezătoare, Tilu ți-a anunțat conferința și oamenii au aplaudat cu bucurie și încredere (șantaj).

Oamenii de la munte au timp să se gîndească la făgăduielile ce li se fac și să le aștepte împlinirea.

Dragă Lucian, îți dau acolada pentru poezia inimii mele

DOMNIȚA

[10/III/351, M.L.R.]

XL

1 iulie 1942

Dragă Domniță,

mă bucur și eu nespus că ți-au plăcut *Domnițele*. Am însă o nedumerire: nu știu dacă poezia e în adevăr așa de frumoasă cum crede entuziasmul tău. Dar « tu știi... »

Pe urmă mi-ar plăcea să crezi că poezia nu va fi cunoscută numai de nepoți. Voi publica-o chiar în revista dorită de tine, dar ceva mai tîrziu, sau peste vreo trei luni.[50] Mai întîi voi da pe rînd în aceeași revistă cicluri de cîte trei poezii. În numărul viitor vor apare:

1) *Cuvinte către fata necunoscută din poartă...* (are legătură cu o fotografie de pe Ciocrac)

2) *9 mai 1895*

3) *Autoportret*

Vor urma cîte alte trei, dintre care te vor interesa îndeosebi:

Îndemn de poveste

Pe multe drumuri

și

Poetul (întru pomenirea lui Rainer Maria Rilke).

Despre întîlnirea mea la București cu Colette și Tilu ai aflat desigur chiar de la ei. Au fost așa de drăguți să mă invite iarăși la Moroieni. Promisiunea am făcut-o pentru august. Pînă atunci trebuie să scriu vol. XI al trilogiilor.[51] Materialul îl am gata. Îți închipui cu ce arzătoare pasiune voi lucra, ca să isprăvesc cît mai repede.

La întoarcerea de la București era cît p-aci să fac un ocol pentru o oră, pe la Moroieni, dar aflasem că ai o vizită bucureșteană, și-atunci am renunțat. Așa se încruntă cîteodată sprîncenele sufletului.

Nu mă îndoiesc că ai primit între timp și *Poeziile* (Cînd voi veni la Moroieni ți-aduc și un al doilea exemplar pentru uzul zilnic).

Ah, cum aș vrea să stau acu de vorbă cu tine pe gorunul trăsnit. Să-mi spui tu; adică, ce e frumos în versurile *Domnițelor* — Eu bănuiesc numai, dar nu prea știu.

LUCIAN

[14898, B.A.R.]

XLI

10 iulie 1942
Moroieni

Dragă Lucian,

Iartă-mă că-ți mulțumesc atît de tîrziu pentru « ediția definitivă ».

Știind că ești la București, te așteptasem pe tine și Moroienii nu-mi păreau prea departe.

Doar munții... Doar știi că tu poți ajunge înălțimi mult mai mari. Așa încît cartea m-a consolat puțin că n-ai venit tu.

« Puțin », deși e o fericire că am, la îndemînă, toate poemele luminii tale.

---

[50] *Domnițele* va apărea în noiembrie, în numărul 11 al „*Revistei Fundațiilor Regale*".

[51] *Știință și creație*, care va apărea la Sibiu în decembrie 1942.

Volumul e tare frumos. Îl țin, noaptea, sub pernă, fiindcă au și început să-l pretindă căpcăunii. Îl apăr cum pot, cu slabe puteri (mai cu seamă că în ultima vreme am făcut o laringită — consecința unei pleurezii — care m-a agasat la culme).

Colette și Tilu mi-au povestit, cu ochi strălucitori de bucurie, că i-ai căutat, că ați stat o seară împreună și că, pe lună, trăsura v-a plimbat frumos.

Iar am fost geloasă... (poți să mă spui lui Dorly, ca să se consoleze și ea puțin...)

Azi au început să se cosească margheritele și cicoarea. Pînă în august, cînd spui că vii, mai pot crește odată?

Și după focul primului entuziasm, « domnițele » îmi plac foarte mult.

« E cel mai frumos poem din lume. » Nu mă înșel: îmi spune inima...

Îmi place tare de tot cadența frazei:

Mîndră și albă trăia
Lîngă scutul seniorului, Uta.

Îți mulțumesc pentru « albă ». E culoarea în care învălui eu amintirea Utei mele. Amintirile tale ce culoare au?

E greu să-mi mai trimiți un poem, pe care nu-l știu, dar la care visez?

Îl aștept și te aștept, cu mult, mult dor

DOMNIȚA

Îmbrățișări d-nei Cornelia și lui Dorly

[10/II/153, M.L.R.]

XLII

18 iulie 1942

Dragă Domniță,

e cam multișor de cînd nu ți-am mai scris. Tăcerea mea ai dreptate să ți-o explici prin această cufundare, pentru mine însumi foarte penibilă, în noua lucrare. Poți însă să afli că noua carte avansează cu pași uriași. Se va chema *Știință și creație*. (Știu că-ți face plăcere să fii informată.) Dar în răstimp am mai scris și două poezii (splendide). Și cînd scriu poezii e ca și cum ți-aș scrie ție. Prin urmare, vei ierta prea lunga tăcere.

Realitatea e că mă găsesc într-un fel de efervescență, dar încă nu-mi vine să sar pe pereți, ca lui Nietzsche, într-o memorabilă după-amiază, la Torino, cînd a înnebunit. [52]

Eu sunt subt zodie bună. Și tu știi la perfecție acest lucru.

Poate că te interesează să afli că actualmente mă găsesc (de vreo 4 săptămîni chiar) în centrul unei ciudate campanii pe chestia *Religie și spirit*. Și asta ai prevăzut-o.

Ți-aduci aminte de popa lîngă care ai stat anul trecut în memorabila noapte petrecută la Sibiu?

Ăst popă [53] își ridică acum poalele reverenzii peste cap în piață (adică într-un ziar). Din cînd în cînd curioșii se opresc să vază ce e, sperînd că norocul le-a scos în cale vreo prea frumoasă damă, care se dedă la asemenea spectacole. Dar văzînd ce e, curioșii scuipă deziluzionați și pleacă mai departe. Evenimente de provincie. Crainic, cel puțin, s-a scos cu oarecare eleganță din încurcătură în ultimul număr al „*Gîndirii*".

Încetul cu încetul s-apropie timpul s-o iau spre Moroieni. Cred, însă, că nu va fi înainte de 7 august. Și am grijă dacă o să pot. Își mai mențin Colette și Tilu invitația?

---

[52] Memorabila după-amiază din luna ianuarie a anului 1889, cînd Nietzsche a înnebunit, fusese precedată de o lungă perioadă de euforie. Scriitorul a murit în 1900 fără a-și mai fi recăpătat luciditatea.

[53] Probabil D. Stăniloae cu serialul pe care l-am mai amintit, *Poziția d-lui Blaga față de creștinism și ortodoxie*, apărut între 31 mai 1942 și 16 august 1942 în „*Telegraful român*", și în care se face o expunere asupra filosofiei lui Blaga din perspectiva îndepărtării ei de la dogmele creștine.

Dacă vin, nu mai vin decît pentru o întreagă săptămînă. Și sper că n-ai să spui iarăși că trebuie să pleci neapărat la București.

Transmite lui Colette și Tilu toate cele bune din parte-mi și spune-le că vom bea Bruderschaft definitiv. (Tilu are nevoie de asta dacă vrea să ajungă la Academie).

Ție îți trimit un sărut, dar să-l împarți în părți foarte egale cu Colette. Iac-așa.

LUCIAN

[148399, B.A.R.]

XLIII

22 aug. 1942

Dragă Domniță,

fost-am la București și n-am stat decît o zi. Premiera e fixată deocamdată pentru 12 sept.[54] D-șoara Deculescu, obișnuită să joace numai în roluri în care își poate arăta toaletele, refuză să joace pe Erji. Mi s-a spus totdeauna că actorii, chiar cei talentați, sunt proști. Cazul e elocvent. Dar în sfîrșit se va găsi alta.

Rebreanu îmi spune că va face cu *Avram Iancu* și un turneu pînă la Odesa. Acasă am găsit un dor mare de « tătic », căci a doua zi Dorli voia să plece la Copșa, la ferma lui Ultra-Marin. O, aventura!

Am mai găsit și o mică încruntare, dar acu mîngîierea s-a așezat peste toate. Și am dormit dulce, și dorm întruna.

Soarele, lacrima Domnului
Cade în mările somnului.[55]

Nu știu de unde au sosit mările pînă peste acest podiș transilvan. Dar au sosit. Și am sentiment de corabie legănată. E poate că tocmai corabia visată de beția lui Rimbaud.[56] Iată că mi-a scăpat numele unui alt poet. Mi-a scăpat, căci de obicei nu mă citesc decît pe mine.

La șes e cald.

Mai am cîteva zile de odihnă.

Acasă am mai găsit și o scrisoare de la Vasile Băncilă. E concentrat. Îmi analizează, cu entuziasm, cuvintele către fata necunoscută din poartă. Și o face dumnezeește. Mi-ar plăcea să-l cunoști. Dar să nu-i ceri capul.

Să nu mai ceri nimănui capul.
Căci a apărut un curcubeu.
Și după curcubeu nu mai este potop.
Tu — fata din poartă — tu cine ești?
Căci ești

LUCIAN

[148400, B.A.R.]

XLIV

Sibiu, 29 aug. 1942

Domniță,

de cînd am plecat nu mai am nici o știre de la tine. Sper totuși să sosească astăzi. Știindu-te în preajma sau în pragul Sfîntului Ulei — sunt cam îngrijorat.

Vreau în orice caz să știu — cum ai trecut peste operație.

Ai primit desigur și scrisoarea mea de astăzi o săptămînă!?

Să-ți fac o dare de seamă despre ce am mai dres în aceste zile?

---

[54] La 6 septembrie va avea loc avanpremiera bucureșteană a piesei *Avram Iancu*, însoțită de o amplă prezentare a teatrului blagian făcută de Ov. Papadima. La premieră, care a avut loc în prezența autorului, a participat și Domnița.

[55] Distih din *Asfințit marin* (volumul *La curțile dorului*, 1938).

[56] Poezia *Le bateau ivre*.

Zarva cu popii continuă, complicată acu cu Astra.[57]
Am mai scris o poezie.
La „*Revista F.R.*" am trimes ieri alte trei. Vor apare probabil la 1 oct. [58] La 2 sept. voi ține aici conferința ce-o știi. [59]
Am mai făcut și planul unei reviste de filosofie. Nu-i găsesc numele. [60] Nu vrei să-i găsești tu unul?
La București plec, cred, în 7.
Și tu?
Stai în pat cu ochii în sus? Și cam ce visezi, mă rog, Măria Ta? Ce n-aș da să pot vedea acel joc de caleidoscop; îmi închipui că se perindă tot imagini de foc, dumbrăvi roșii, cu zei și capre la fel.
Frunzele nu vin după tine în cameră?
Nu știu cum se face: îți văd capul — magnet de frunze.

L.

[148401, B.A.R.]

XLV

3 sept. 1942
Moroieni

Dragă Lucian,
A trecut cam mult (mai exact ar fi să spun « tare mult ») de cînd ai plecat și eu am primit toate atențiile tale pe tăcute. Iartă-mă și înțelege.
M-am trezit, după plecarea ta, foarte singură, cu cadoul și cu gîndurile.
Adevărat că asta nu e puțin. Dar...
De o săptămînă stau în pat, după « Sfîntul — Ulei ». Am făcut și puțină febră, ca să-mi dovedesc încă o dată sensibilitatea.
Acum începe să scadă.
Crește însă, cu fiece zi mai spăimîntător, cealaltă febră, cea mai rea.
Și muntele e frumos ca într-o Tomniță brașoveană, de neuitat.
Dumbrava roșie a intrat în septemvrie. Arde. Mie mi-e dor de tine.
Fac toate sforțările să fiu sănătoasă pentru premiera *Iancului*. (Îți mulțumesc că mi-ai aruncat rodia, ca în basm. « Oh, Tu nu știi » cum e basmul. Așa face prințul marea alegere. Vezi? Toate se întorc pe poveste!)
Rînd pe rînd mi-a adus fotograful pozele făcute aici, împreună, în zilele de aur ale lui august. Unele sunt frumoase. Am colindat cu caprele pe deal și am descoperit un copac frumos. Tot arin îi zic. M-am fotografiat cu el. Uite, îți placem?
Cîteodată visez că vii, pe la amiază, cu boabe de cafea și cu migdale în palmă.

D.

Opt fotografii îți trimit acum.

[10 / III / 355, MLR]

(Va urma)

---

[57] La 22 august Blaga îi trimisese o scrisoare deschisă lui Iuliu Moldovan, președintele „Asociațiunii transilvane", în care își anunțase demisia din asociație, ca o consecință a atitudinii neconvenabile adoptate de aceasta față de atacurile cercurilor teologale împotriva filosofiei sale.
[58] Poeziile *(Domnițele, Îndemn de poveste, Veste)* au apărut abia la 11 noiembrie 1942 în „*Revista Fundațiilor Regale*".
[59] A ținut la Sibiu conferința *Cum am cunoscut pe Gandhi.*
[60] Numele revistei pe care-l va găsi în curînd va fi „*Saeculum*". Revista bilunară de filosofie va apărea la Sibiu începînd din februarie 1943.

Petru COMARNESCU

Discipol al lui D. GUSTI

LA SFÎRŞITUL ANULUI 1985 A APĂRUT la Editura „Eminescu", în prestigioasa „Bibliotecă de filosofie a culturii româneşti", cartea *Kalokagathon* de Petru Comarnescu, antologie alcătuită de Dan Grigorescu şi Florin Toma, studiu introductiv şi note de Dan Grigorescu şi *O mărturie* de Valeriu Râpeanu. Volumul masiv, de peste 700 de pagini, cuprinde 119 titluri antologate, între care opera fundamentală a autorului, *Kalokagathon*, editată în anul 1946. Structura cărţii, prima de asemenea amploare, reactualiza aria muncii intelectuale a lui Petru Comarnescu, preocupările lui filosofice, de estetică şi morală, de sociologie şi istorie a artelor româneşti şi universale, la senectute această iscoditoare şi originală personalitate a culturii noastre contemporane consacrîndu-se ca unul dintre cei mai prestigioşi critici de artă. Aventurile intelectuale ale lui Petru Comarnescu ilustrează memorabil aspiraţiile şi neliniştile tulburătoare, idiosincraziile şi certitudinile generaţiei lui, prezenţă răsunătoare, adorată şi contestată în acelaşi timp, în deceniile trei şi patru din secolul nostru.

Ideile vehiculate de Petru Comarnescu, în bogata şi incitanta lui publicistică, precum şi în neostenita activitate publică, iniţiativele şi reacţiile civice au avut implicaţii, adesea profunde, asupra evoluţiei culturii române moderne, cu deosebire asupra dezvoltării artelor plastice, a gîndirii filosofice şi sociale, ca şi în sincronizarea lor cu orientări moderne, umaniste, de pe alte meleaguri. Într-o epocă de mare încordare şi generozitate a spiritualităţii româneşti, caracterizată de confruntări şi răsturnări ideologice şi morale imprevizibile, dar marcată de creaţii literar-artistice şi ştiinţifice strălucite, Petru Comarnescu se regăseşte pe sine, depăşeşte doctrinele intolerante şi dogmatizante, polemizează inteligent şi vizionar cu contemporanii săi, aderenţi ori simpatizanţi ai ideologiilor dreptei politice, lăsînd moştenire o operă animată de idei democratice şi umaniste, de patriotism şi preţuire nelimitată a valorilor culturale şi artistice autentice.

Studiul introductiv la ediţia *Kalokagathon*, semnat de Dan Grigorescu, este, de fapt, o amplă cercetare monografică, prima de acest fel dedicată vieţii şi operei lui Petru Comarnescu. Cercetătorul a fost obligat să consulte un număr mare de ziare şi reviste, să reconstituie bibliografia scrierilor lui Comarnescu, cît şi ecourile pe care acestea le-au avut în epocă, insistînd cu prioritate asupra contribuţiilor lui originale în evoluţia ideologiei româneşti interbelice şi a iniţiativelor cu caracter cultural şi naţional de interes mai general. Dan Grigorescu reactualizează seismele spirituale din epocă, al căror părtaş şi martor lucid a fost conştiinţa omniprezentului Comarnescu, îi delimitează

nuanţat ideile şi convingerile de gînditor şi artist, marcînd inteligent şi cu desăvîrşită competenţă locul şi rolul acestui agitat intelectual în contextul epocii şi al generaţiei lui, prezenţă în cetate începînd cu anii 1925—1930.

În rîndurile de faţă ne îngăduim să facem unele completări şi rectificări privitoare la debutul lui Petru Comarnescu şi cîteva momente din activitatea lui în perioada 1932—1936, urmînd să revenim cu alt prilej asupra unor aspecte esenţiale ale activităţii criticului de artă din anii 1952—1962, cînd l-am cunoscut îndeaproape şi m-am bucurat de sugestiile şi iniţiativele lui cultural-artistice. Această revenire apare cu atît mai necesară, deoarece, în ultima sa parte, studiul lui Dan Grigorescu este incomplet şi uneori eronat în ce priveşte aprecierile de ordin cultural şi artistic.

Dan Grigorescu scrie că primul articol « identificat... (dar, evident, e foarte posibil să existe altele mai vechi) apărea, sub pseudonimul *Pan Cercetătorul*, în revista ieşeană *„Lumea — bazar săptămînal“ : Estetica artei mute* » (an II, nr. 42, din 15 noiembrie 1925, pp. 11—12) ; (cf. *op. cit.*, p. VIII). Comentînd ediţia *Kalokagathon*, Z. Ornea reia informaţia prin afirmaţia: « Debutase în 1925 (deci la 20 de ani) în magazinul ieşean *„Lumea bazar“* cu un articol despre istoria filmului » [1].

În realitate, debutul lui Petru Comarnescu se producea în revista şcolară *„Ramuri fragede“* (1922—1923), unde elevul din clasa a VII-a modernă, de la „Sf. Sava“, publică cronici plastice şi dramatice despre Demian, Rodica Maniu, Verona, Stoenescu, Tonitza, Ressu, Bunescu, Ghiaţă, Steriade, Dărăscu, Pallady, Han, Medrea etc. şi despre spectacolul *Trandafirii roşii* de la Teatrul Naţional din Bucureşti. [2] Acest debut din 1922—1923 (deci la 17 ani împliniţi) este revelator, căci el prefigurează opţiunile intelectuale de la maturitate şi senectute, arta cinematografică, la care se referea în 1925, fiind o preocupare pasageră.

Oprindu-se asupra risipirii în felurite slujbe, Dan Grigorescu arată că în anul 1933 Petru Comarnescu este « angajat la Direcţia Teatrelor — în urma intervenţiei lui Dimitrie Gusti, pe atunci ministru al Instrucţiunii —, era... redactor la *„Vremea“* unde lucra din 1932 şi, peste foarte puţin timp, tot în 1933, va fi numit şi redactor la *„Revista Fundaţiilor“*, de curînd înfiinţată. Pînă în 1936 (cînd se va retrage de la *„Vremea“*), activitatea lui va fi, deci, împărţită între Direcţia Teatrelor şi redacţiile » celor două reviste. [3] Investigaţia arhivelor nuanţează mult aceste afirmaţii, deoarece P. Comarnescu a lucrat ca salariat al Direcţiei Teatrelor numai cîteva luni din anul 1933, anume pînă la sfîrşitul lui noiembrie, cînd protectorul său statornic, profesorul Dimitrie Gusti, părăseşte importantul post de ministru al Instrucţiunii Publice, reluîndu-şi cu energie funcţia de director al Fundaţiilor Culturale. Generos şi foarte atent cu fostul student, Dimitrie Gusti îi oferă lui Petru Comarnescu un post bine retribuit la Fundaţie. Dintr-un « *Tabel cu funcţionarii* Fundaţiei Culturale care au trecut 3 ani de slujbă sau mai mult », trimis de direcţia Fundaţiei guvernului ţării, aflăm următoarele:

« 1. Petru Comarnescu, la secretariatul general al Fundaţiei, în post din 1 octombrie 1933 » [4]. Actele de arhivă nu confirmă, sub nici o formă, angajarea lui Comarnescu pe un post de redactor la *„Revista Fundaţiilor“*, ci el a fost doar colaborator în paginile prestigioasei publicaţii şi remunerat pentru articolele publicate. Tot aşa, el nu figurează între salariaţii din anii 1934 şi 1935 ai Direcţiei Teatrelor, dar s-ar putea să fi fost colaborator (referent) extern şi, evident, retribuit pentru munca depusă. El va reapare între salariaţii Direcţiei Teatrelor mai tîrziu, la începutul anului 1938, [5] cînd este eliberat din secretariatul general al Fundaţiei Culturale. Postul deţinut la secretariatul general al Fundaţiei a avut o influenţă benefică asupra muncii şi poziţiei ideologice, deoarece conducerea Fundaţiei Culturale promova idei democratice, potrivnice mişcărilor politice de dreapta şi, totodată, i-a oferit lui P. Comarnescu prilejul să se deplaseze în străinătate, sau să participe la organizarea unor manifestări

[1] Vezi Z. Ornea, *Ediţii. Risipitorul Comarnescu*, *„România literară“*, an XIX, nr. 2 din 2 ianuarie 1986, p. 8.

[2] Amănunte despre acestea, în Pavel Ţugui, *Debutul lui Dan Botta şi Petru Comarnescu*, *„Ramuri“*, an XIV, nr. 4(154), 15 aprilie 1977, p. 11, unde prezentăm şi informaţii despre studiile liceale (clasele V—VIII) de la „Sf. Sava“.

[3] Vezi Petru Comarnescu, *Kalokagathon*, 1985, *ed. cit.*, p. XXXVII.

[4] Vezi Arhivele Centrale de Stat, Bucureşti, Fond „Fundaţia Culturală“, dosar 82/1937, f. 45. În acelaşi *Tabel* apar: D. Ciurezu, redactor al revistei *„Albina“*, angajat la 16 octombrie 1933 şi Radu Cioculescu, angajat ca redactor la *„Revista Fundaţiilor“* din 1 septembrie 1933.

[5] Vezi, în acest sens, *Amintiri din teatru* de Victor Papilian, în *„Manuscriptum“*, XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 136—143 şi Almanahul *Spectacol* al revistei *„Tribuna“*, 1986, p. 21.

cultural-științifice importante în țară. În calitatea ce o avea la Fundația Culturală și datorită colaborărilor sale în paginile revistei *„Arhiva pentru știința și reforma socială"*, condusă de D. Gusti, P. Comarnescu este inclus în delegațiile românești la Congresele internaționale de filosofie de la Praga (1934) și de la Paris (1937).

Un moment revelator din activitatea publicistică a lui Petru Comarnescu — nesemnalat pînă acum — este colaborarea lui în paginile săptămînalului *„Excelsior"* ce apare la 2 martie 1935, sub direcția lui I. Manolescu-Strunga.[6] În paginile acestei gazete apar articole semnate de oameni politici și economiști de renume ca Virgil Madgearu, C. Argetoianu, C. Garofild, G. G. Mironescu, Gh. Leon, M. Ghelmegeanu și alții, precum și de demnitari și economiști francezi — pentru că săptămînalul avea și un *supliment* în limba franceză. Redacția atrage în paginile gazetei și reprezentanți ai intelectualității tinere, între care Mircea Eliade, Ion Călugăru, Mircea Vulcănescu, Ionel Jianu, Camil Baltazar etc., Petru Comarnescu devenind, de la primul număr, un colaborator statornic al săptămînalului, de-a lungul anilor 1935—1938. Începe cu rubrica „Comentarii", din pagina 1 (în primul număr semnînd tableta: *Concurența neloială*), pe care o susține neîntrerupt în anii următori, pentru ca, din numărul 3, să publice la pagina 5 a gazetei: *Doi ani de experiență Roosevelt*, eseistică politică și civică continuată fără întrerupere, subiectele alternînd de la *Țăria Etiopianului* (despre rezistența abisinienilor contra agresiunii Italiei fasciste) și pînă la teme ideologice ca *Henri de Man sau socialismul lucid*.

Publicistica lui P. Comarnescu din *„Excelsior"* oferă noi elemente ideologice, politice și culturale despre profilul intelectual și moral al acestui spirit neastîmpărat, dornic să știe și să se pronunțe despre cele mai diferite probleme, evenimente și despre oameni din timpul său.

Analizînd atitudinea civică, din anii 1930—1933, perioadă caracterizată de intense și dramatice agitații politice, Dan Grigorescu subliniază că Petru Comarnescu se alătură hotărît orientării democratice și participă la activitatea unor asociații antifasciste.[7] Indiscutabil, această opțiune se explică și prin strădania unora dintre profesorii de la Universitatea din Bucureștı, Dimitrie Gusti, C. Rădulescu-Motru, N. Iorga, Tudor Vianu, Al. Rosetti și alții de a influența grupul tinerilor «extraordinar dotați» de la *„Criterion"* și publicațiile afiliate, și a-i converti la ideologia democratică și liberală «de centru-stînga». Actele de arhivă dezvăluie eforturile autorităților culturale și academice, din acei ani, de a acorda unora dintre ei burse pentru studii în străinătate, posturi în instituții de stat și în învățămînt, în redacțiile unor publicații de orientare democratică etc.

Așa se explică numirea lui Petru Comarnescu, la începutul anului 1932, ca secretar al Grupării universitare pentru Națiunile Unite, la propunerea lui D. Gusti, G. Oprescu și C. Rădulescu-Motru. În această calitate, tînărul angajat la Direcția Teatrelor este trimis în septembrie — octombrie 1933 de guvernul Al. Vaida-Voevod «la o școală din Geneva», — după cum declară Comarnescu însuși în scrisoarea din 22 mai 1935 pe care o reproducem în continuare. În acea «școală», în realitate cursuri organizate în cadrul Ligii Națiunilor, au participat delegați din numeroase țări ale lumii.

Din actele de la arhivă rezultă că la acele cursuri au «asistat» și au «ținut prelegeri» și ministrul plenipotențiar de la Legația Română de pe lîngă Societatea Națiunilor, filosoful Constantin Antoniade, profesorul G. Oprescu și scriitoarea română de limbă franceză Elena Văcărescu, în calitatea ei de membră a delegației române la Liga Națiunilor din Geneva.

Scrisorile pe care le reproducem atestă amplitudinea preocupărilor intelectuale ale lui Petru Comarnescu, relațiile lui cu oameni de cultură din alte țări europene, pasiunea pentru dialogul intelectual liber, patriotismul sincer, sentimentul înaltei și nobilei demnități naționale și al convingerilor democratice. Militînd neîncetat pentru specificul național și valorificarea marilor tradiții ale culturii românești, Petru Comarnescu a fost, în deceniile interbelice, o conștiință lucidă și activă în frontul larg al intelectualității române angajate în opera de sincronizare a spiritualității noastre cu generoasele experiențe înnoitoare din cultura și arta de pe alte meridiane, întotdeauna preocupată și convinsă de necesitatea afirmării, popularizării și integrării valorilor românești în tezaurul culturii și științei universale.

Pavel ȚUGUI

[6] Vezi *„Excelsior. Economic, Financiar, Social"* Săptămînal, București, 1935—1944 (B.A.R., p. IV, 14.689).

[7] Vezi Petru Comarnescu, *Kalokagathon*, 1985, *ed. cit.*, pp. XXVII și urm.

«Cartea lui Morand ar fi fost altfel dacă ei i-ar fi arătat... realitatea românească»

I

„*Excelsior*"
Economic. Financiar. Social
Apare în fiecare sîmbătă
Telefon 4.32.13.

București, 22 mai 1935
B-dul Academiei No. 4
Et. II

Stimate Domnule Dragu [1],

Nu știu dacă sunteți informat că se află în București profesorul ceh Dr. F. Seracky, de la Universitatea Charles din Praga, directorul Institutului Central de Psichotechnică în Cehoslovacia și fostul președinte al congresului internațional de Psichotechnică, ținut toamna trecută la Praga, unde au participat și o seamă de intelectuali români.[2] Domnia-sa este invitat la Facultatea de Litere și Filosofie și ține cîteva prelegeri la Universitatea noastră. Secretara și colaboratoarea sa, d[omnișoa]ra Trude Wessely, cu care am fost coleg la o școală din Geneva [3], mi-a spus că profesorului ceh nu i s-a făcut absolut nici o recepție și nu i s-a arătat nici cea mai mică atenție din partea oficialității noastre, spre surprinderea lor.

Aducîndu-vă la cunoștință acestea și dacă voiți detaliul în plus, că de dînșii se ocupă doar un tînăr conferențiar universitar [4] care-i conduce la dejun la Herdan, primiți, stimate Domnule Dragu, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Petru COMARNESCU

P.S. Profesorul Seracky și asistenta sa locuiesc la Hotel Royal Palace. Personal, pentru că după cum v-am spus am fost coleg cu d[omnișoa]ra Wessely, voi căuta să le arăt ceva din București, cum și să le ofer o masă. Dar nu cred că atîta este deajuns, mai ales că Cehii au primit admirabil delegații străini la congresul din toamna trecută.

[Arhivele Centrale de Stat, București, Fond Ministerul Propagandei Naționale/ propagandă, dosar 1062, f. 112, dactilogramă-culoare mauve.

Pe scrisoare, apare mențiunea «*La dosar, 9.VI.35. Dragu*».]

II

9 Ianuarie 1936

Mult Stimate Domnule Profesor,

Îmi fac o plăcere alăturîndu-vă critica mea pe care am publicat-o în „*Vremea*" cu privire la *Bucureștii* lui Paul Morand. [5] Carte în care s-au închegat atîtea idei și concepții greșite tocmai pentru că acest talentat scriitor a fost monopolizat doar de cercurile semi-oficiale și de cele cu totul diletante. Este, poate, în afară de greșala sa, și greșala noastră că nu suntem mai bine organizați pentru a nu lăsa pe un străin ca Morand, care a stat atîta vreme aici, să ignoreze opera științifică a monografiei și mai ales perspectivele ei, care i-ar fi ajutat atît de mult descrierii sale. Și mai constat un lucru: că, în ciuda eforturilor depuse, cunoașterea și importanța rolului monografiei sunt ignorate în anumite cercuri care călăuzesc pe oaspeții ce vin să ne cunoască țara. Articolul meu e, în fond, un protest contra acestei ignoranțe, contra căreia pe viitor trebuiesc luate măsuri. Monografiștii și adepții sistemului d[umnea]v[oastră] rămîn adesea prea în cercul lor, neîngrijind de difuzarea operei căreia i se devotează. Cartea lui Morand ar fi fost altfel dacă ei i-ar fi arătat ce și cum să observe realitatea românească. [6]

În ultima vreme fiind ocupat cu o seamă de lucrări, nu am mai putut veni să vă văd, cu toată dorința mea. Dar mă bucur mult că sunteți restabilit și voi căuta cît de curînd să vă văd. Zilele acestea termin studiul pentru volumul omagial ce vi se închină, privind *Etica realizării de sine* și în special teoria neohegelianului englez Bradley [7], ale cărui concluzii metafizice sunt totuși foarte apropiate de sociologie. Am găsit cu plăcere multe puncte comune în ceea ce privește voința socială cu etica

d[umnea]v[oastră], aşa că studiul despre Bradley va fi foarte potrivit pentru locul în care va apare.

Lucrez, de asemenea, la traducerea tezei mele de doctorat, care va apare în franţuzeşte, în afară de textul englez pe care-l va publica în curînd Universitatea unde am urmat.[8] Totodată, lucrez la alte studii despre *Etica estetică* şi *Morala chineză*[9] şi pe care vi le voi supune pentru „*Arhiva*".

Ţin din nou să vă asigur că vă stau la dispoziţie pentru orice recenzie sau studiu pentru „*Arhiva*", rugîndu-vă a-mi încredinţa orice însărcinări de acest fel.

Rugîndu-vă să primiţi respectuoasele şi loialele mele salutări şi să transmiteţi d[oamn]nei Gusti omagiile mele, primiţi, Domnule Profesor, gîndurile mele cele mai devotate.

Petru COMARNESCU

[Arhivele Centrale de Stat, Bucureşti, Fond Fundaţia Culturală Regală/Centrală, dosar 4, 1936, f. 2, caligrafiată de autor cu cerneală neagră]

III

10, str. G-ral Lahovary
Bucureşti, 3, 18 Februarie 1936

Stimate Domnule Dragu[10],

Îmi iau permisiunea de a vă aduce la cunoştinţă că încă de cînd am fost la Paris astă vară şi apoi prin mai multe scrisori, scriitorii francezi Daniel Rops şi Robert Aron[11] mi-au comunicat dorinţa lor de a veni la Bucureşti.

În ceea ce[-l] priveşte pe primul, Daniel Rops, care, după cum ştiţi, este conducătorul revistei catolice „*Sept*" şi a noului hebdomadar „*Savez-vous?*", — după părerea mea cea mai bună publicaţie recentă franceză, mult superioară revistelor „*Gringoire*", „*Candide*" şi „*Marianne*", — precum şi un mare romancier şi filosof al culturii: d[omnia]-sa este invitat de Paşti să ţie cîteva conferinţe la Buda-Pesta. Ca o prelungire a călătoriei acesteia, d[omnia]-sa ar dori să vie şi la noi, pentru o conferinţă sau două, dacă i s-ar face anumite facilităţi. În orice caz, va veni la Buda-Pesta, unde totul e aranjat.

D[omnu]l Robert Aron este un ideolog personalist, care împreună cu regretatul A. Dandieu a condus revista „*L'Ordre-Nouveau*" şi a scris *La révolution nécessaire*. Făcîndu-mi datoria de a vă anunţa acestea, am onoarea a vă ţine la dispoziţie adresele d[omniilor]-lor, precum şi o parte din lucrările ce le am. Cît priveşte recentul hebdomadar „*Savez-vous?*", încă nedifuzat la noi, posed întreaga colecţie[12] pe care vi-o ţin, de asemenea, la dispoziţie, pentru a vă convinge ce servicii am putea obţine pentru propaganda ţării noastre, dacă directorul ei ar veni la noi şi ne-ar cunoaşte cu spiritul său larg obiectiv şi de-o profundă intuiţie, ce, din multe puncte de vedere, este atît de aproape de Charles Péguy.[13]

Cu deosebită consideraţie,

Petru COMARNESCU

[Arhivele Centrale de Stat, Bucureşti, Fond Min. Prop. Naţ./Propagandă, dosar 1818, f. 1, dactilogramă corectată şi semnată de autor]

IV

Bozener Weg 3, Leipzig
0.27.12 Septembrie 1936

Stimate Domnule Director Dragu,

Ţin să vă mulţumesc încă o dată pentru cărţile pe care mi le-aţi dat pentru instituţiile germane şi ţin să vă comunic că ele au fost de mare folos cauzei româneşti de aici.[14] O parte din ele le-am predat Institutului de Limba română de la Universitatea din Leipzig, condus de Profesorul Martin Block[15], care a şi ţinut trei prelegeri, de-o mare erudiţie, despre România, în cadrul cursului ce-l urmez aici, „Germania

şi Sud-estul european". Cu alte cărţi am completat secţiunea de cărţi destul de impunătoare a Institutului de Istorie Universală, înfiinţat de Lamprecht [16], profesorul lui Nicolae Iorga, şi unde Ministerul de Externe a dăruit o seamă de cărţi prin stăruinţa d-lui Anton Golopenţia, care-şi trece doctoratul aici cu profesorul Hans Freyer [17], un bun cunoscător al României. În fine, am mai dăruit din darul Domniei-Voastre cîteva cărţi şi Institutului pentru cercetări economice sud-est europene al Universităţii din Leipzig, condus de profesorul Hermann Gross [18], sas de origină, vorbind bine româneşte şi care a tipărit trei cărţi despre economia noastră în legătură cu cea germană, precum şi despre înţelegerea balcanică.

După cum vedeţi, România interesează imens aici şi atenţia noastră trebuie cît mai susţinut îndreptată şi aici. La înapoierea mea în ţară, voi veni pe la D[umnea]v[oastră] pentru a vă preda adresele tuturor instituţiilor şi personalităţilor academice germane, care ar trebui cît mai copios informate despre ţara noastră. După terminarea cursurilor de aici pornesc în Nordul şi Vestul Germaniei [19], oprindu-mă în mai toate centrele importante. Vă rog să scuzaţi scrisul acesta neglijent, dar am o maşină de scris cu totul infernală.

Primiţi, Domnule Director, asigurarea deosebitei mele consideraţiuni, odată cu viile mele mulţumiri,

Petru COMARNESCU

[Arhivele Centrale de Stat, Bucureşti, Fond, Min. Prop. Naţ./Presa Externă, dosar 783, f. 56, dactilogramă corectată şi semnată de autor]

NOTE

[1] Ion Dragu, ziarist şi scriitor, colaborator la *„Adevărul"*, *„Acîntul"*, *„Cuvîntul"*, *„Dacia"*, *„Dimineaţa"*, *„Neamul Românesc"* etc. S-a născut în 1889 şi, din anul 1925, intră în corpul ataşaţilor de presă din Direcţia Presei şi Informaţiilor din Ministerul Afacerilor Străine. Este numit ataşat de presă la Legaţiile României din Praga, Geneva, Belgrad etc. şi apoi rechemat şi numit director adjunct al Direcţiei Presei şi Informaţiilor. În urma numirii lui Eugen Filotti ca ministru plenipotenţiar la Atena, Ion Dragu este avansat director al Direcţiei Presei şi Informaţiilor din M.A.S.

[2] Al VIII-lea Congres Internaţional de Psihotehnică s-a ţinut la Praga, între 11—15 septembrie 1934, sub patronajul lui Th. Masaryk. A urmat imediat după Congresul Internaţional de Filosofie, desfăşurat la Praga, Petru Comarnescu făcînd parte din delegaţia română ce a asistat la acea importantă manifestare a filosofilor din întreaga lume.

Dr. F. Seracky, profesor la Universitatea Carolină din Praga şi director al Institutului Central de Psihotehnică din Cehoslovacia a fost preşedintele activ al Congresului Internaţional de Psihotehnică. El a prezentat un referat în secţia «orientării profesionale academice», a adus puncte de vedere «masive, captivante», reuşind «să delimiteze profilul studentului filosof şi al celui tehnician». La Congres au asistat personalităţi de vază ca H. Piéron, Gemeli, Ed. Claparède, Lahy, Fr. Baumgarten etc. România a fost reprezentată de o delegaţie compusă din: George G. Bonţilă, cu preocupări în psihotehnica industrială şi cea judiciară, psihologul Gh. Zapan şi I. M. Nestor. (Alte amănunte în I. M. Nestor, *Al VIII-lea Congres Internaţional de Psihotehnică* — Praga 11—15 septembrie 1934. *Analele de psihologie*. Vol. I, 1934. Director: C. Rădulescu-Motru, pp. 138—144).

[3] Petru Comarnescu a fost coleg «la o şcoală din Geneva» cu Trude Wessely, psiholog, secretară şi colaboratoare a profesorului F. Seracky. Acesta a ţinut la Universitatea din Bucureşti şi în faţa unor profesori şi cercetători de psihologie şi pedagogie prelegeri şi a participat la dezbateri ştiinţifice de specialitate, însoţit fiind de profesorii C. Rădulescu-Motru, G. G. Antonescu şi alţii.

[4] N-am putut stabili la ce conferenţiar universitar se referă P. Comarnescu, dar, ca reprezentant al secretariatului general al Fundaţiei, el era vădit nemulţumit de gazdele de la Universitatea bucureşteană.

[5] P. Comarnescu se referă la articolul său: *Un bucureștean către Paul Morand. Calitățile și defectele cărții* Bucarest, „*Vremea*", nr. 419, de anul nou 1936, p. 2.

[9]Paul Morand (13 martie 1888 — iulie 1976), poet, romancier, memorialist, eseist și diplomat francez, s-a căsătorit cu românca Elena Chrissoveloni, prințesă Soutzo, în anul 1927, femeie caracterizată de istoricii literari francezi prin «*grația și eleganța unui personaj proustian*». În vasta lui operă, Paul Morand se referă adesea la români și România. Astfel, în cartea *L'Europe galante* (1925), include proza: *Un Român la Paris. Nicu Petrescu candidat la licență* (vezi și Paul Morand, *Un Român la Paris și alte două nuvele*, în românește de Emilian Berca, Tiparul „Adevărul", 1931). La sfîrșitul anului 1926, P. Morand publica *Prefața* la catalogul *Expoziției* personale a lui Constantin Brâncuși, de la „Brummer Gallery" din New-York. În anul 1930 el este invitat de guvernul român să facă o vizită oficială. Sosește la București în 3 octombrie 1930, însoțit de soția sa și de economistul și sociologul francez Lucien Romier (1885—1944). Această vizită a lui P. Morand este evocată și de Liviu Rebreanu în *Jurnal* (vol. I, Ed. „Minerva", 1984): «Morand — notează autorul *Răscoalei* — e un tip simpatic, afabil, deștept, fără fasoane. A răspuns numai cîteva cuvinte, scuzîndu-se că nu e orator și povestind cum odată, într-o familie, a fost luat drept român... » (p. 154). Apoi, P. Morand a călătorit cu vaporul pe Dunăre, a ajuns în Deltă, pe Mare, la Constanța, Balcic și Bazargic, a revenit în Capitală, și s-a îndreptat spre Sibiu, Brașov, Bran și Valea Prahovei. A continuat călătoria la Iași, Chișinău și Cernăuți, a vizitat mănăstirile din Bucovina, stabilindu-se la încheiere în București, unde cutreieră cartier după cartier, ghidîndu-se după principiul pe care îl explica prietenului său, Jacques Lassaigne, în hebdomadarul „*Savez-vous*"*?* că: « ...este interesat în ceea ce e unic și fără pereche... și caută ceea ce nu seamănă cu Franța... » (declarație reprodusă de P. Comarnescu în articolul său din „*Vremea*"). Paul Morand revine în România în decembrie 1934 și, după ce se reîntîlnește cu N. Iorga, Ion Pillat, N. Crainic etc., își reînnoiește «documentarea», cutreierînd locuri aglomerate, birturi, restaurante, se întreține cu intelectuali, negustori, meseriași, lăutari și țigani, frecventează biblioteci, spectacole, concerte etc., încît la începutul lui februarie 1935 își încheie «documentarea» în București. În toamna lui 1935, scriitorul francez începe să publice primele fragmente din cartea sa *Bucarest* în revista „*Marianne*" (18 septembrie și 2 octombrie 1935).

[6] Fragmentele din revistă provoacă oa devărată furtună în rîndurile presei bucureștene, iar organele Ministerului de Interne interzic difuzarea revistei pariziene în țară. Redacția protestează, astfel că intervine ministrul de externe N. Titulescu, căruia Ion Dragu îi raportează că interzicerea a fost ordonată de Eugen Titeanu, de la interne, deoarece fragmentele lui P. Morand conțin «unele aprecieri... jignitoare», iar «moralitatea românească apare într-o lumină urîtă». În același timp, Eugen Titeanu ordonase, în toamna aceluiași an 1935, ca volumul: *Bucarest. Avec deux cartes*, „Librairie Plon", Paris, [1935], de Paul Morand să fie interzis în țară. Aceste măsuri administrative au fost alimentate de campania dezlănțuită de presa bucureșteană (vezi articolele Alex. F. Mihail, *Paul Morand despre București*, „*Adevărul*", nr. 15.869 din 10 oct. 1935: I. C. [Ion Călugăru], *Notă — Paul Morand...*, „*Vremea*", nr. 408, din 6 oct. 1935, p. 6; A. Td., *Capitala văzută de un străin...*, „*Zorile*" din 22 oct. 1935: Petronius, D., *Paul Morand și ceilalți*, „*Viitorul*", nr. 8 320 din 8 oct. 1935). Acestui prim val de critică le răspunde scriitorul francez în „*Universul*", nr. 297, din 28 oct. 1935, pp. 1, 2, sub titlul: *Răspuns unor critici asupra „Bucureștilor*". El subliniază: «Am început seria mea de portrete ale orașelor prin două Capitale, una de patru milioane, alta de opt milioane locuitori. Nici unul din acestea nu mi-au adresat nici cea mai mică critică, — nici blam, nici reproșuri, nici observațiuni, nici imputări, de nici un fel. După *Londra* și *New-York* m-am îmhămat la un *București*. Am dat astfel României un loc de cinste și precădere asupra celorlalte orașe care vor urma... ». Considerînd pe români «prietenii» lui, și «oarecum familia» proprie, P. Morand își exprimă amărăciunea că este ponegrit «din toate părțile», deși cartea lui nu a apărut încă în librăriile din București.

În final, scriitorul francez declară că dragostea ce nutrește pentru România l-a îndemnat să evite «un banal panegiric», să răspîndească «valuri de elogii... », ci cu «sinceritate, tandrețe și chiar cu un pic de glumă ironică, fără răutate», a exprimat adevărul, căci «în orice țară sunt șoviniști îndîrjiți care privesc drept o jignire personală orice atingere la adresa imaginei ideale pe care ei și-o fac despre patria lor, — fie o atare imagine chiar fadă și inexactă».

Încercarea lui P. Morand de a readuce discuția despre cartea sa în aria literară n-a avut ecoul cuvenit în cercurile jurnaliștilor bucureșteni. Apar articole agresive, împănate de acuzații vitriolate, mai ales în presa cercurilor politice de dreapta. (Vezi „*Țara Noastră*" din 29 oct. 1935; „*Porunca vremii*" din martie 1936 etc., etc.) care nu ezită să denigreze Franța și poporul francez într-un limbaj huliganic, suburban. Abia intervențiile ziarului „*Ordinea*" (nr. 1087 din 29 oct. 1935), dar mai ales ale „*Neamului Românesc*" din 30 oct. 1935 și ale gazetei „*Lupta*" din 1 noiembrie 1935 repun polemica pe făgașul unei dezbateri literare, orientare amplificată prin articolele publicate în „*Le Moment*" (nr. 218 din 8 nov. 1935) și în „*Mișcarea*" din 20 nov. 1935.

Primul comentariu sobru, străin de scoriile improvizației ideologice, redactat cu grijă și deplină luciditate îl semnează Camil Petrescu: *Paul Morand și bucureștenii*, în „*Gazeta*" din 9 noiembrie 1935. El remarcă două poziții față de metropola noastră: una tradiționalistă și alta modernistă. Moderniștii estompează relieful «orientalist» al Bucureștilor, dar nici tradiționaliștii nu se mîndresc cu «mahalaua românească». De aceea — scrie autorul *Patului lui Procust* — Bucureștii sînt «o temă blestemată: Babylon, Purgatoriul, Calea Victoriei, titlurile unor romane care se ocupau de

acest oraș ». Cartea lui Paul Morand este memorabilă prin revelarea orientalismului mahalalei bucureștene. Dar, după Camil Petrescu, atît scriitorii români, fii de țărani, cît și scriitorii străini nu intuiesc « psihologia » și « violentele contraste spirituale » ale Bucureștilor, « oraș în care perversitatea suavă, ideologia ipocrită, sentimentalismul egoist, năzuința de frumos absolut, senzualismul șiret, sincera dragoste pentru trecut, gustul pentru forme și ignorarea semnificațiilor creează frămîntări și încleștări atît de neîndurătoare, cărora pitorescul peisajului și farmecul femeilor sînt aparențe înșelătoare ». De aceea, opera lui Morand i se pare ratată, dar din cu totul alte motive decît cele invocate de publicistica bucureșteană.

Foiletonul lui Petru Comarnescu, scris la persoana I, este una dintre ultimele intervenții în această agitată și pătimașă polemică ideologică și artistică. Remarcînd meritul lui Paul Morand de a fi primul străin care încearcă să portretizeze țara noastră, P. Comarnescu socotește drept lipsuri principale ale cărții: modul de exprimare a spiritualității românești și viziunea despre țărănime și rolul ei istoric. Elogiind, ca și Camil Petrescu, capitolele de evocare istorică din carte, P. Comarnescu observă că autorul reduce istoria noastră numai la faptele domnitorilor, aristocrației și boierilor, ignorînd viața și lupta țărănimii, clasa socială fundamentală a românilor. De aceea, el respinge ideea din carte, după care « Românul adevărat este un nomad », întrebîndu-se de ce nu apare permanența românească — legătura țărănimii cu pămîntul?

Altă observație privește « interpretările unilaterale în cultură ». Cartea lui P. Morand nu accentuează suficient orientarea românilor spre Occident și asimilarea culturii acestuia. Comarnescu formulează rezerve asupra structurilor « bizantine » și « orientale » mai vechi, dar depășite de valorile culturii române moderne. Imaginea Bucureștiului este în cartea lui Morand de « mucava », predominat pitorescă și neconcludentă ca realitate psihologică și morală. Aceste limite ale cărții sînt explicate prin ignorarea rolului istoric al burgheziei românești: « Ați ocolit — notează criticul — parvenitul, negustorimea, capitaliștii... fizionomia orașului burgheziei... ».

Echilibrate și la obiect sînt observațiile privitoare la spiritualitatea românească. P. Comarnescu îl întreabă pe scriitorul francez de ce nu s-a interesat de munca lui C. Rădulescu-Motru și D. Gusti, « buni cunoscători ai României », de ce nu apar Eminescu, Caragiale și operele lor, de ce n-a citit « ceva » din M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Mateiu Caragiale... pentru că « Toți aceștia simbolizează într-un fel spiritul orașului nostru, viața lui interioară... ». Un rol însemnat în cunoașterea românilor și a spiritualității lor revine unor romane ca *Ion* și *Răscoala*, cît și operelor lui C. Brâncuși și Lucian Blaga, realități fundamentale din cultura română modernă, dar din nefericire ignorate de cartea *Bucarest*.

Deoarece romancierul francez simplifică curentele literare și ideologice din cultura română contemporană, reducîndu-le doar la semănătorism și ortodoxism, Comarnescu subliniază caracterul unilateral al constatării și atrage atenția asupra diversității peisajului spiritual românesc în secolul al XX-lea. Referindu-se la cultura «României de mîine», Paul Morand vorbea și despre asociația „Criterion“:

« Bref, je ne vois de vrais selon le formule Benda, que dans le group Criterion; ces jeunes gens revenus de l'éntranger redoutent un nationalisme étouffant et voudraient sauver la culture internationaliste et la libre discusion d'idées; leur action artistique et grande et la tenue de leur journal tout a fait remarquable. L'un des plus importants d'entre eux M. Vulcănescu est le neothomiste ortodoxe ». (Paul Morand se referea la cartea *La Trahison des clercs — Trădarea cărturarilor* de Julien Benda, apărută la Paris în anul 1927. Citatul este din *Bucarest*, 1935, p. 212).

Aprecierile lui Paul Morand despre „Criterion“ sînt întîmpinate de P. Comarnescu cu exclamația: « exagerați! », adăugînd apoi precizarea: « Ca fondator al „Criterionului“ îmi permit, domnule Morand, să vă comunic regretul meu că *Bucarest* a fost scris mai curînd de autorul articolelor reacționare din ultima vreme decît de autorul acelui model de înțelegere a unei societăți străine care este *Les Champions du Monde* (titlul corect al cărții este fără articolul « Les ».).

Admonestarea gravă avea în vedere noile opinii ideologico-politice orientate spre dreapta ale prozatorului francez, în contrast cu umanitarismul, pacifismul și spiritul tolerant și liberal din anii anteriori. (Bunăoară, în romanul citat mai sus, la un moment dat, un personaj exclamă:

« — New-York et Moscou, ces deux extrêmes et proches, mon espoir est de les consilier... ».

Concluziile lui Petru Comarnescu se mențin la nivelul urbanității discuției intelectuale, ideile sînt expuse cu simț al măsurii și luciditate, iar cartea lui Paul Morand este apreciată pentru « unele servicii » aduse României, scriere « admirabilă » din punct de vedere artistic și bogată în informații, astfel că cele cîteva « umbre » nu diminuează prin nimic contribuția operei la adîncirea prieteniei romăno-franceze și cunoașterea reciprocă a valorilor materiale și spirituale create de cele două popoare.

[7] Este vorba de studiul: *Etica realizării — de sine. Expunere, interpretare și încercare de întregire a teoriei morale a lui F. H. Bradley*, apărut în „*Arhiva pentru știința și reforma socială*“. Organ al Institutului social român. Omagiu profesorului D. Gusti, XXV de ani de învățămînt universitar (1910—1935), II, Anul XIV, 1936, pp. 602—632.

Francis Herbert Bradley (1846—1924), reprezentant al hegelianismului englez, autor al unor volume celebre în epocă: *Studii de etică* (1876); *Principii de logică* (1883); *Aparență și realitate* (1893); *Eseuri despre adevăr și realitate* (1914) etc.

[8] Petru Comarnescu se pregătește pentru doctorat între anii 1929—1931, susținîndu-și teza intitulată: *The Nature of Beauty and Its Relation to Goodness* (*Natura Frumuseții și relațiile-i cu Binele*),

M. Duchamp, C. Brâncuşi şi Tristan Tzara, în 1924.

în româneşte: *Cercetare a corelaţiilor etico-estetice în artă şi în realizarea de sine — Kalokagathon*, la Universitatea Southern California, în 25 mai 1931. (Despre acestea vezi P.C. *Prefaţă*, Bucureşti, august 1945, în ediţia *Kalokagathon*, 1985, pp. 4—9).

[9] Autorul declară în Prefaţa citată mai sus că ideile din teza de doctorat «sub formă de comunicare» le-a prezentat la Congresul Internaţional de Estetică, ţinut la Paris în 1937. Comunicarea respectivă, în franceză, a apărut în actele Congresului sub titlul: *Les Eléments esthétiques de l'Ethique*. Traducerea textului englezesc al lucrării a fost făcută de Ruxandra Oteteleşeanu. Ca membru al delegaţiei române la Congresul Internaţional de Filosofie, ţinut în aceeaşi vară a anului 1937 la Paris, P. Comarnescu prezintă comunicarea: *Les normes de la vie sociale chez Descartes*, Paris, p. 94, Extras din *Actualités Scientifiques et Industrielles. Travaux de IX-e Congrès International de Philosophie (Congrès Descartes)*, Paris, 6 Août 1937.

Aceste congrese s-au ţinut cu prilejul *Expoziţiei Universale* de la Paris. Între 8—11 august 1937 se desfăşoară *Congresul Internaţional de Estetică şi de Ştiinţa Artei*, avînd următorul birou al «comitetului de organizare»: Henri Bergson, Paul Valéry şi Paul Claudel — preşedinţi de onoare; Victor Basch — preşedinte; Charles Laló — vicepreşedinte-casier; Raymond Bayer — secretar general.

Al IX-lea *Congres Internaţional de Filosofie* („Congresul Descartes") are loc între 1—6 august 1937, preşedinte de onoare fiind Henri Bergson, iar în «comitetul de organizare»: E. Bréhier — preşedinte; R. Bayer — secretar; G. Beauvallon, C. Bouglé, Léon Brunschwicg, J. Chevalier, Henri Delacroix, G. Dumas, Etienne Gilson etc. — membri (Informaţii despre aceste congrese în „*Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială*", Bucureşti, an XV, 1937, nr. 1—2, pp. 223—225). O evocare pitorească şi spirituală a Congresului de filosofie face Ion Petrovici în vol. *De-a lungul unei vieţi — Amintiri*, E.P.L., Bucureşti, 1966, pp. 339—345. Mai tîrziu, Petru Comarnescu va evoca, şi el, entuziast şi cu amănunte delicioase, experienţa de la cele două manifestări ştiinţifice internaţionale.

În ce priveşte „Morala chineză", studiul definitiv a apărut sub titlul: *Căile de desăvîrşire morală în filosofia chineză*, în „*Revista Fundaţiilor Regale*", an V, nr. 9, septembrie 1937, pp. 5—24.

P. Comarnescu nu va publica în „*Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială*", din anul 1937, studii şi recenzii.

[10] Ion Dragu expediază imediat lui P. Comarnescu o scrisoare, în care îi recomandă să ia legătura cu Raul Anastasiu, directorul adjunct al Direcţiei Presei şi Informaţiilor din Ministerul Afacerilor Străine, şi « să rezolve chestiunea », iar, « după reîntoarcerea » lui dintr-o călătorie, îl asigură pe Petru Comarnescu că se vor « reîntîlni » spre a « clarifica toată problema ».

Iniţiativa lui P. Comarnescu nu s-a putut înfăptui, probabil din cauze bugetare, reprezentanţii Ministerului Afacerilor Străine punînd scriitorilor francezi anumite condiţii financiare, pe care ei nu le-au putut accepta. N-am putut verifica dacă Petru Comarnescu şi Direcţia Presei şi Informaţiilor din M.A.S. au reluat legăturile cu Daniel Rops şi Robert Aron în anul următor, 1937.

[11] Din această scrisoare reiese că, în vara anului 1935, P. Comarnescu a fost la Paris unde a cunoscut pe cei doi scriitori francezi. După aceea, el a primit scrisori de la ei, în care îşi exprimau dorinţa de a veni în România.

Daniel-Pops, [Henry-Jean-Charles Petiot, zis Epina] (1901—1965), romancier, eseist şi istoric al religiei, îşi inaugurează cariera literară cu eseul: *Notre inquiétude* (1926). Exprimă propria angoasă religioasă în romanul *L'Âme obscure* (1929), apoi urmează eseurile: *Le Monde sans âme* (1931) şi revenirea la catolicism în cartea: *Mort, où est ta victoire?* (1934). Sub influenţa lui Ibsen, scrie nuvelele psihologice *Deux hommes en moi* (1930) şi *Coeur complice* (1935) etc.

Editează revistele „*Sept*“ şi „*Savez-Vous?*“, supralicitate de Comarnescu, considerate superioare revistelor: „*Gringoire*“, Le grand hebdomadaire parisien, politique, littéraire, 1928—1936; „*Candide*“, Grand hebdomadaire Parisien et Littéraire, 1927—1935, 1939 şi „*Marianne*“, Grand hebdomadaire littéraire illustré, Paris, 1933—1938. Colecţiile revistelor „*Sept*“ şi „*Savez-Vous*“? nu se află în marile biblioteci bucureştene.

Robert Aron (1898—1975), istoric, eseist şi publicist francez, este autorul cărţilor: *Dictature de la liberté* (1935), iar împreună cu A. Dandieu a publicat: *Le cancer americain* (1931) şi *La révolution nécessaire* (1933). De bună seamă, Petru Comarnescu a cunoscut operele celor doi scriitori francezi şi rezultă că urmărea cu atenţie activitatea lor publicistică.

Să reţinem că în anul 1936, Robert Aron poartă corespondenţă cu scriitorul Camil Petrescu. (Vezi: *Scrisori către Camil Petrescu*, vol. I. Ediţie îngrijită, prefaţă, note şi indici de Florica Ichim, Editura „Minerva“, Bucureşti, 1981, pp. 17—19). Din scrisorile lui Jacques Lassaigne rezultă că R. Aron se interesa de studiul lui Camil Petrescu *Despre noocraţia necesară*, care urma să fie publicat în revista „*Esprit*“ sau „*L'Ordre Nouveau*“, aceasta din urmă editată de R. Aron şi A. Dandieu (decedat la sfîrşitul anului 1935). În aceeaşi scrisoare trimisă lui Camil Petrescu, Jacques Lassaigne arată: « J'ai reçu une lettre de Comarnesco qui m'écrit que mon article sur la peinture roumaine a beaucoup plu à M. Rosetti et qu'il me demande un Luchian ou un Petrescu pour la collection artistique des F.R.... » (*Ibidem*, vol. II, pp. 62—64).

Mai tîrziu, P. Comarnescu va scrie elogioasa tabletă: *Un almanah exemplar (Almanach des Arts)*, apărut la Editura franceză „Fayard“ şi redactat de marele critic şi filosof al artei Eugenio d'Ors şi de Jacques Lassaigne, pe ultimul considerîndu-l « valoros prieten al României ». („*Excelsior*“, nr. 141 din 6 noiembrie 1937, p. 1. *Comentarii*).

Din poziţia sa de membru al secretariatului general al Fundaţiei Culturale, P. Comarnescu are prilejul să călătorească în Franţa şi să închege relaţii trainice cu intelectualii francezi din generaţia sa.

[12] Se pare că întreaga colecţie a revistei „*Savez-Vous*“? a fost predată de Comarnescu Ministerului Propagandei Naţionale, dar n-am putut da de urma ei.

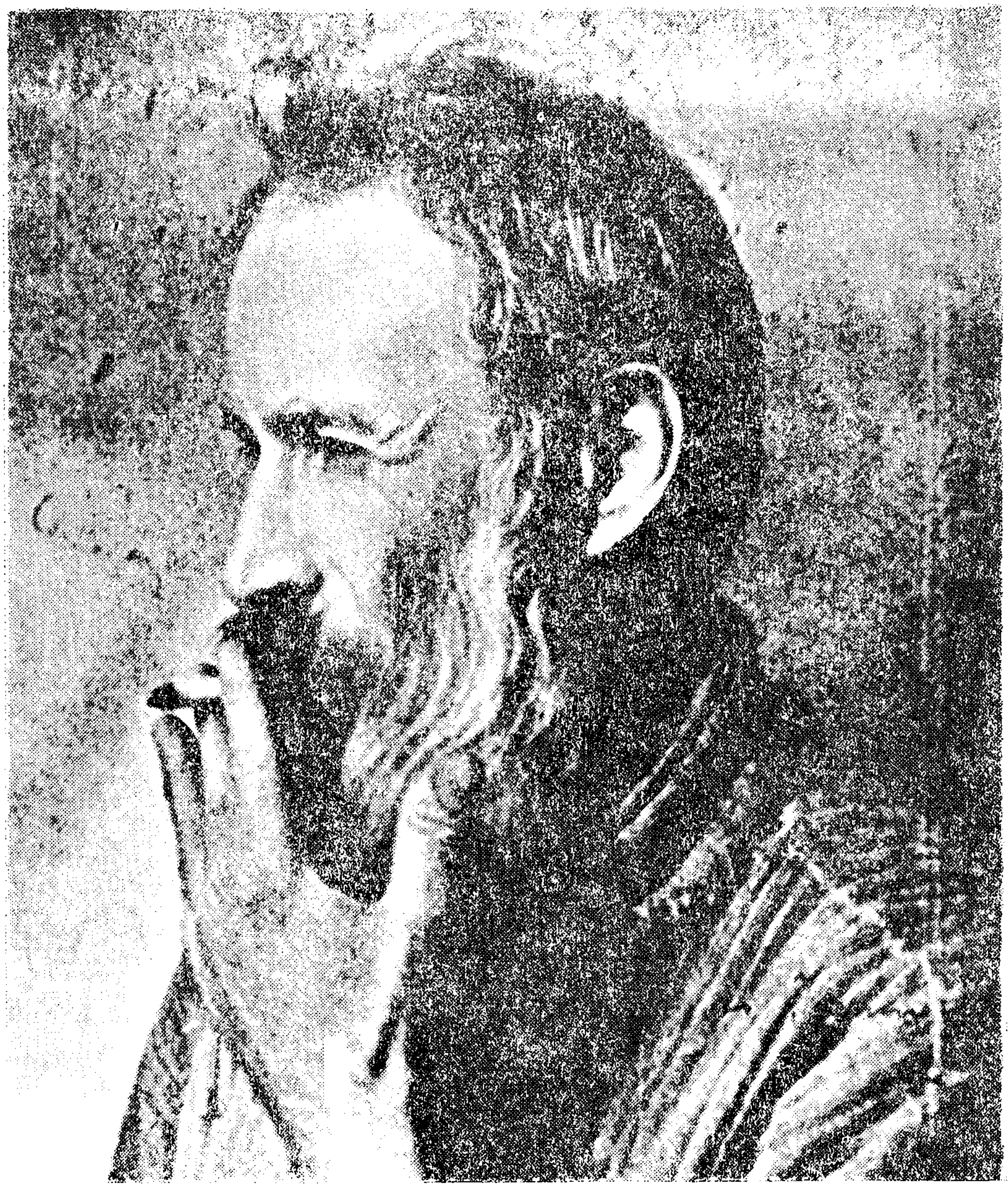
[13] Charles Péguy (1873—1914), poet, dramaturg şi eseist francez de reputaţie universală. Între alţii, Daniel Rops a scris despre el pagini foarte interesante, atras fiind şi de evoluţia conştiinţei morale şi sociale a lui Péguy care, în 1908, se converteşte la catolicism în care vede o «perfecţionare» a ideilor şi convingerilor sale socialiste din tinereţe. (Vezi, *Scriitori francezi*, mic dicţionar, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, pp. 229—232).

[14] La începutul lui septembrie 1936, P. Comarnescu primeşte mandatul autorităţilor culturale din Bucureşti să călătorească în Germania, cu scopul de a audia cursul „Germania şi sud-estul european“ şi a revitaliza interesul universitarilor din Leipzig pentru cultura şi arta românească, sprijinind totodată cu publicaţii şi cărţi activitatea vechiului şi prestigiosului Institut de Limba română de la Universitate.

[15] Martin Block, romanist, profesor la Universitatea din Leipzig, autorul cărţilor: *Zigeuner. Ihr Leben und ihre Seele dargestellt auf Grand cigeuer Reissen...*, Leipzig [1936], versiune franceză de Jacques Marty *(Moeurs et coutumes des tziganes)*, Paris, 1936; *Die rumänische Literatur*, în vol. *Die romanischen Literaturen des 19 und 20 Jahrbunderts* Band II — 2 Postdam [1938] etc.

[16] Karl Lamprecht (1856—1915), celebru istoric german, membru de onoare al Academiei Române, înfiinţează în 1909, la Leipzig, Institutul pentru cultură şi istorie universală. A iniţiat publicarea în Germania a lucrărilor lui N. Iorga: *Istoria poporului român* şi *Istoria Imperiului Otoman*. A lăsat o operă vastă şi de valoare ştiinţifică excepţională.

[17] Hans Freyer (n. 1887—?), profesor de sociologie la Universitatea din Leipzig şi director al Institutului pentru cultura şi istoria universală, întemeiat de K. Lamprecht. A întreţinut relaţii ştiinţifice cu cercetători români, îndeosebi cu profesorul D. Gusti. Colaborează la „*Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială*“ cu studii, între care *Der Lebenswert der utopic* (nr. 1—2, 1937, pp. 121—128). Între cărţile publicate reţinem: *Istoria Utopiilor de la Platon, Th. Morus, Campanella, Francis Bacon* etc., Leipzig, 1936, recenzată în acelaşi număr al „*Arhivei pentru ştiinţă şi reformă socială*“ de Anton Golopenţia; *Das Politische als Problem der Philosophie; Etik des politischen Volkes;*

C. Brâncuşi (în cartea lui Ionel Jianu).

Fichte's; Machiavelli—Aufsatz; Revolution von Rechts (1932); Einleitung in die Soziologie (1931) etc. După al doilea război mondial a contribuit la dezvoltarea sociologiei germane contemporane.

Anton Golopenţia (1909—1951), specialist în sociologie şi statistică şi colaborator apropiat al lui D. Gusti, şi-a pregătit sub îndrumarea profesorului Hans Freyer de la Universitatea din Leipzig teza de doctorat intitulată: *Ştiinţa naţiunii*. Într-un raport datat «Leipzig, 20 august 1936» Golopenţia îi promite lui D. Gusti că va termina dizertaţia: «Plănuisem să fac asta încă din scrisoarea de faţă. Dar s-a oprit ieri pentru azi Mircea Eliade la Leipzig; iar azi l-am condus de cu noapte la gară...» (Arhivele Centrale de Stat, Bucureşti, Fundaţia Culturală, dosar 8/1936, f. 66). După susţinerea doctoratului, A. Golopenţia revine la Bucureşti şi este încadrat în „Direcţia de studii şi statistică" (director H. H. Stahl) de la Fundaţia Culturală.

[18] Hermann Gross este autorul unor studii economice preţuite în epocă, precum: *Deutschlands Güteraustausch mit Rumänien (1925—1929) und die deutsch-rumänischen Handelsvertrags-Verhandlungen, Kronstaat* [*1930*]; *Mittel-und Südost-Europäische Wirtschaftsfragen...*, Leipzig [1931]; *Südosteuropa. Bau und Entwicklung der Wirtschaft*, Leipzig, 1937 etc. A publicat deci trei cărţi despre România şi despre Înţelegerea Balcanică.

[19] Petru Comarnescu termină audierea prelegerilor, ţinute la cursul: „Germania şi Sud-estul european", în ultima zi a lui septembrie 1936, pornind apoi într-o scurtă călătorie în «Nordul şi vestul Germaniei», dar n-am putut stabili care au fost «centrele importante», unde a poposit şi cu ce impresii s-a întors în Patrie. *(P.Ţ.)*

Mircea ELIADE

În corespondență cu Ionel JIANU

AFINITĂȚILE ELECTIVE DINTRE MIRcea Eliade și Ionel Jianu sînt binecunoscute cititorilor *Memoriilor* și *Fragmentelor de Jurnal*. Prietenia dintre ei datează din vara anului 1927. Încă de la început, viitorul critic de artă este fascinat de prietenul său (mai tînăr cu aproape doi ani), fiind atras de vasta lui cultură enciclopedică, de inepuizabila putere de muncă, de voința lui supraomenească.

Prin 1980—81, pregătind o carte despre marele savant și scriitor, m-am adresat lui Ionel Jianu rugîndu-l să-mi răspundă la mai multe întrebări privitoare la Mircea Eliade. Cîteva din scrisorile schimbate între noi le-am încredințat tiparului.

Iată cum apare portretul tînărului Eliade după mai bine de jumătate de veac de cînd l-a cunoscut: « *Avea un aer de adolescent, cu părul roșcat, răvășit, împleticindu-se în vorbă pentru că avea prea multe de spus, dar mereu agitat, febril, combativ, niciodată indiferent, căutînd neîncetat să rezolve probleme pe care singur și le punea, explorînd ținuturi nebănuite ale cunoștinței umane, perseverent, hotărît, pasionat, îndîrjit, mereu nemulțumit și totuși cu o încredere nestrămutată în posibilitățile lui creatoare* » [1].

Legătura dintre cei doi s-a cimentat în anii petrecuți de Eliade în India (1929—1931). Cel rămas în țară se îngrijește de tipărirea romanelor celui aflat departe: *Isabel și apele diavolului* și *Lumina ce se stinge*. Scrisorile din această perioadă — de o deosebită bogăție informațională — ne oferă date concrete în această privință.

Unul din cele cinci articole scrise de Ionel Jianu despre *Isabel...* se intitulează *Foamea de absolut*. [2]

Cronica la *Lumina ce se stinge* e deosebit de elogioasă: Mircea Eliade părăsește autobiografia și se avîntă în pură creație « *Sunt în acest nou roman pagini de o forță de evocare impresionantă, realizate cu o artă desăvîrșită. Pătrunzînd în tainele sufletului, Mircea Eliade se dovedește un chirurg abil și un observator profund* »[3].

Povestea de dragoste dintre Maitreyi și Mircea, cearta acestuia din urmă cu profesorul Surendranath Dasgupta îi erau binecunoscute lui Ionel Jianu dintr-o scrisoare de zece pagini expediată de « erou » dintr-o colibă din Himalaya. Din păcate, acest valoros document a fost pierdut. În deplină cunoștință de cauză, Ionel Jianu își dă seama de felul cum faptele de viață au fost transfigurate artistic și scrie o recenzie despre *Maitreyi*, romanul ce obținuse, în aprilie 1933, premiul „Tekirghiol-Eforie": « *E o operă de o intensitate extraordinară — un tumult de viață, cu frămîntări adînci, tulburătoare prin neliniștea ei, prin avîntul cu care e scrisă, prin înfiorarea evocărilor* » [4].

India, povestea unei clipe trăite — este titlul unui alt articol: « *India lui Mircea Eliade nu e bilanțul unei aventuri. E numai o culegere de povestiri calde prin patima povestitorului, frumoase prin cadrul în care s-au petrecut și atrăgătoare prin pulsul acela de viață care se simte vibrînd în ele* » [5].

Printre cele dintîi monografii dedicate în exclusivitate savantului Mircea Eliade se află cea a lui Thomas Altizer: *Mircea Eliade and the Dialectic of the Sacred* (1963); Ionel Jianu analizează această carte densă, « pătrunsă de admirație ferventă », și arată în concluzie că ea « *dovedește importanța mondială a operei lui Mircea Eliade și constituie astfel un vibrant omagiu adus intelectualității românești* » [6].

Primele *amintiri* despre Mircea Eliade le-a publicat în 1968, oprindu-se asupra fascinației exercitate de prietenul său prin curiozitatea sa intelectuală și prin intensitatea trăirii: « *Cu toată modesta lui înfățișare, simțeai în el o fla-*

---

[1] Mircea Handoca, *Aproape „o convorbire" cu Ionel Jianu*, în *„Revista de istorie și teorie literară"*, an XXXIII (1985), aprilie—iunie, nr. 2, p. 120.

[2] *„La Nation roumaine"*, an III (1930), august 26, nr. 498, p. 2.

[3] *„Cuvîntul"*, an VII (1931), ianuarie 5, nr. 2050, p. 2.

[4] *„Rampa"*, an XVI (1933), aprilie 27, nr. 4584, p. 1.

[5] *„Rampa"*, an XVII (1934), iulie 5, nr. 4940, p. 1.

[6] *„Ființa românească"*, 1965, nr. 3, pp. 132—134.

cără vie, o ardere în alb. Trăia la o naltă tensiune. Vorbea și lucra cu fervoare. Știa să descopere mereu tîlcuri noi, nebănuite, în interpretarea realității. Știa să ne dezvăluie o nouă dimensiune a lumii. Era un spirit viu »[7].

Și Mircea Eliade creionează portretul de tinerețe al amicului său: « *Jianu se întorsese de curînd de la Paris, și pentru că îl interesa filosofia religioasă, ne-am împrietenit repede. Era pe atunci un tînăr înalt, slab, timid, nemîngîiat că părăsise Parisul* »[8].

Prima parte a *Memoriilor* se încheie cu plecarea spre India, la 20 noiembrie 1928: «*Ionel Jianu îmi adusese o cutie mare de țigări și cartea lui Jacques Rivière, cu o caldă dedicație. Acum, pe peron, îmi spunea încă o dată cît de mult mă admiră pentru curajul meu de „a pleca în marea aventură“* » [9].

La 10 iulie 1962, o pagină din *Jurnalul* lui Mircea Eliade este consacrată impresiilor asupra manuscrisului cărții despre Brâncuși a lui Ionel Jianu: « *Aflu tot felul de lucruri din cartea lui Ionel Jianu* »[10].

Într-un articol din aceeași perioadă e mai... analitic: « *Citeam dăunăzi, în manuscris, cartea lui Ionel Jianu despre Brâncuși. Este, fără îndoială, cea mai completă și mai înțelegătoare monografie asupra marelui sculptor român. E inutil să se caute influența artei negre în sculptura lui Brâncuși, bunăoară în* Cuminţenia Pămîntului. *Cum prea bine a arătat Ionel Jianu, opera aceasta își găsește prototipul în arta țărănească românească și în plastica preistorică europeană. Pătrunzînd foarte adînc în trecut, Brâncuși a regăsit frăgezimea, spontaneitatea, beatitudinea artistului societăților arhaice* » [11].

Deși bolnav, în martie 1986, Eliade ține să omagieze personalitatea prietenului său, care împlinise de curînd 80 de ani. Această evocare rememorează începutul prieteniei, corespondența anilor 1928—31, elogiind cele peste treizeci de cărți de artă ale sărbătoritului. E arătată, în special, importanța lucrării apărute la București în 1983: *Constantin Brâncuși. Viața și opera.* «*Este, desigur, monografia definitivă asupra genialului sculptor care, așa cum spune Ionel Jianu, a reușit „să exprime într-un limbaj*

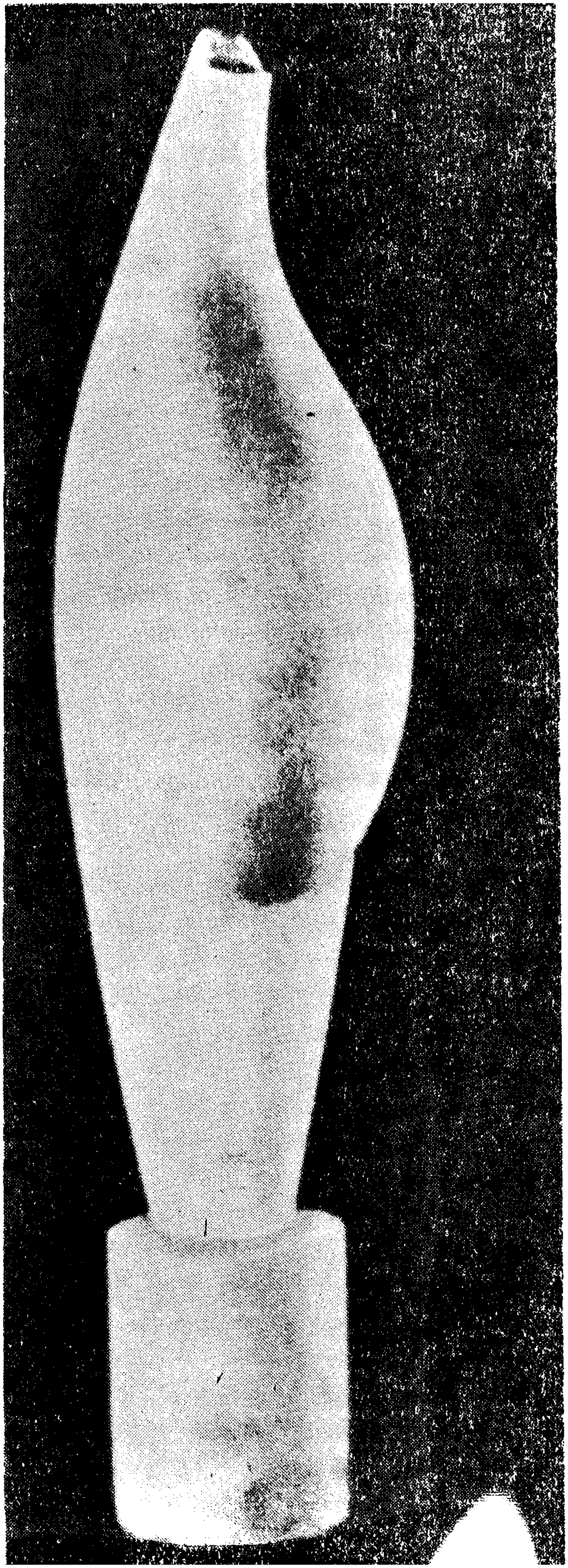
[7] „*Destin*“, 1968, nr. 16, pp. 133—139.

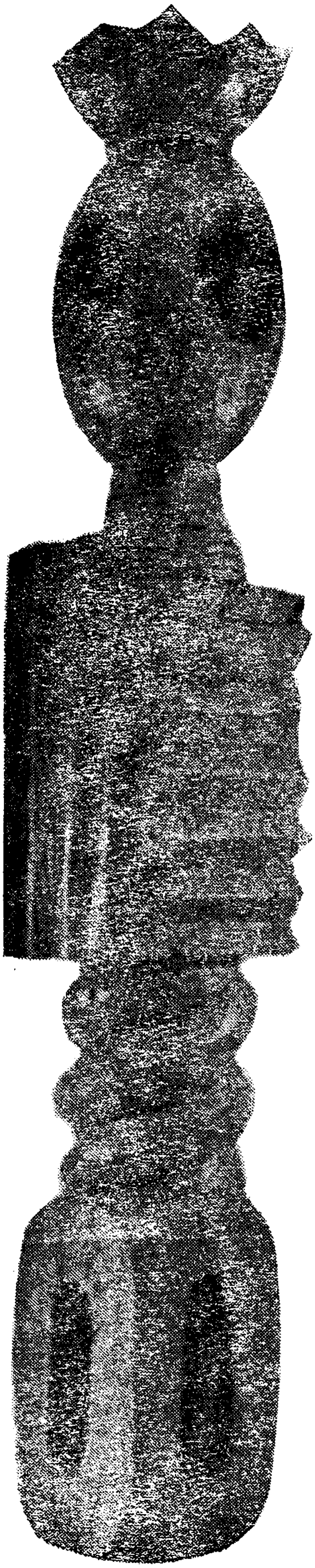
[8] Mircea Eliade, *Amintiri I (Mansarda)*, Colecția Destin, Director George Uscătescu, 1966, p. 168.

[9] *Idem*, p. 173.

[10] *Fragments d'un Journal*, Editura Gallimard, Paris, 1973, p. 403.

[11] M. Eliade, *A vedea lumea ca în clipa dintîi a Creației* în „*Cuvîntul în exil*“, 1962, august, nr. 3, p. 1.

Sculpturi de Constantin Brâncuşi:
Pasărea în spaţiu

Regele regilor (Spiritul lui Budha) 1937. (Muzeul Solomon R. Guggenheim, New York)

universal, felul de a gîndi lumea al ţăranului român». În dedicaţia înscrisă pe exemplarul expediat de la Paris, Ionel Jianu a rezumat admirabil semnificaţia lucrării, dar şi sensul ei secret: «*Această ultimă carte, care înseamnă realizarea unui destin*».

La 8 iunie 1986, Ionel Jianu îmi scria, printre altele:

«*Dragă Domnule Handoca, îmi închipui cît de mult te-a mîhnit dispariţia lui Mircea Eliade. Atît în Statele Unite, cît şi în Franţa, ea a dat loc la o serie de comemorări şi de articole în presă, în care s-a manifestat o admiraţie plină de o adevărată fervoare pentru rolul pe care-l ocupă Mircea Eliade în cultura universală. Îţi trimit alăturat textul pe care l-am citit la comemorarea lui Mircea Eliade de la Sorbona, la 31 mai 1986, precum şi cel scris de Mircea. E ultimul lui text, scris cu două zile înainte de a intra în spital, unde a decedat.*

Cum ştiu că ai cel mai complet dosar despre Mircea, aceste texte te vor interesa dacă vei scrie vreodată povestea unei exemplare prietenii. Căci pe lîngă multe alte virtuţi, Mircea avea darul prieteniei, ca şi Petru Comarnescu, de care ne-a legat pe amîndoi o prietenie de peste o jumătate de veac».

Publicarea corespondenţei lui Ionel Jianu o consider drept preludiul acestui proiectat articol despre *povestea unei exemplare prietenii.*

Cele 22 de scrisori ale lui Ionel Jianu către Mircea Eliade datează — în marea lor majoritate — din perioada 1928—1931. Ele constituie un excepţional material documentar asupra vieţii culturale, atmosferei redacţiilor bucureştene, precum şi date concrete asupra genezei şi apariţiei romanelor *Isabel şi apele diavolului* şi *Lumina ce se stinge*. Se desprind din aceste pagini cîteva profiluri de scriitori, pictori, gazetari şi oameni de cultură ai epocii.

Încredinţăm deocamdată tiparului — datorită ospitalităţii revistei „*Manuscriptum*"— 12 din scrisorile lui Mircea Eliade către Ionel Jianu, scrise între 1961—1984. Ele sînt un izvor de primă mînă asupra prieteniei celor doi oameni de cultură.

Genialitatea lui Brâncuşi planează tutelar deasupra paginilor scrise de Eliade.

Originalele acestor texte se află în arhiva noastră, datorită generozităţii lui Ionel Jianu, care ni le-a dăruit cu mărinimie şi căruia îi mulţumim cu gratitudine.

Mircea HANDOCA

«...de Brâncuși-ul tău se leagă atîtea amintiri din viața noastră...»

I

[Antet tipărit]

History of Religions. Editors: Mircea Eliade, Ioseph M. Kitagawa, Charles H. Long. An International Journal for comparative historical studies. Publisher: University of Chicago Press, 5750 Ellis Avenue, Chicago 37, Ill. Editorial Office: Swift Hall, University of Chicago.

31 octombrie 1961

Dragă Nellu,

Iartă-mă te rog, că-ți trimit atît de tîrziu rîndurile de intoducere pentru Vladimir Weidle! Nu-ți poți închipui ce viață « agitată și imbecilă » (cum spune un tînăr poet american) am dus de la sosirea noastră aici, la 15 octombrie. Un milion de lucruri urgente (și inutile) de făcut și cursurile de ținut.

Noroc că mai există veverițele, care-mi mîngîie exilul. Inutil să-ți spun cît sunt de fericit că te-am regăsit. Am sentimentul că mi-am regăsit tinerețea, că am reintegrat «timpul bucureștean» pe care eram ispitit să-l consider pentru totdeauna pierdut... Am citit cu nespusă încîntare ce-ai scris despre Ciucurencu. Sper să pot citi, curînd de tot, și alte lucruri.

Am atîtea lucruri de spus, încît nu știu cu ce să încep mai întîi. Vom sta de vorbă, pe îndelete, la Paris. Îți urez mult noroc în ce vei întreprinde.

Pe tine și pe Marga vă îmbrățișez cu vechea prietenie. Christinel [1] adaogă afectuoase salutări, așteptînd să ne reîntîlnim și să reluăm discuția întreruptă în noaptea de 10 octombrie.

Al vostru

MIRCEA

II

Chicago 6 martie 1962

Dragă Nellu,

Nici nu mai îndrăznesc să-mi cer iertare pentru întîrzierea cu care-ți scriu... La cîteva zile după scrisoarea mea de la Crăciun am primit plicul cu textul tău despre Brâncuși. L-am citit imediat, i l-am dat și lui Christinel să-l citească, am vorbit de el — dar am lăsat să treacă două luni pînă ce m-a învrednicit Dumnezeu să-ți scriu. A fost o iarnă grea, lungă și tristă. Am fost, amîndoi, necontenit, hărțuiți de plictiseli. Ca deobicei visam un « timp perfect » ca să stau de vorbă cu tine, despre tine și despre Brâncuși. Și așa a trecut timpul « imperfect », dar a trecut.

Foarte sincer, *le Mystère B[râncuși]* mi-a plăcut foarte mult. Reacția ta împotriva interpretărilor exotice (zen, etc.) e perfectă. (Cineva îmi spunea odată la New York că B[râncuși] nu poate fi înțeles decît prin... psihanaliză și Yoga.) Pe bună dreptate amintești de țărănismul lui B[râncuși] și insiști asupra dimensiunii cosmice a vieții religioase țărănești din Sud-Estul Europei. Textele pe care le citezi (scrisori? interviuri? articole?) sunt pur și simplu pasionatue. P ate că la pagina 5 critica pe care o faci « vieții moderne » e cam sumară. (În nd,fooomul modern nu poate fi *autentic* decît în măsura în care rămîne « modern ». Altminteri, riscă să se sterilizeze într-un « exotism spiritual », dar, evident, asta e cu totul o altă problemă.) Ceea ce spui despre « meșteșugul » lui B[râncuși] și originile lui țărănești este iarăși foarte important. Cred că nimeni n-a atras pînă acum atenția asupra acestei « iubiri a materiei », a obiectelor naturale. Iarăși importantă e analiza motivului paserii și a zborului, (atît de importantă, încît ai putea insist mai mult). Dacă, « zborul » l-a preocupat toată viața pe B[râncuși] nu e, cred, în sensul în care Leonardo a fost obsedat de această problemă — ci în sensul folcloric, mitologic. *Des magische Flucht* este cea mai

[1] Soția lui Mircea Eliade.

arhaică temă folclorică de care dispunem și se întîlnește la absolut toate popoarele. Probă că e preistorică.

Unde cred însă că n-ai stăruit destul, e asupra asemănărilor cu plastica preistorică. (*Venus* de Lespuge.) Am impresia că ai atins aici un filon extraordinar, pe care nu l-ai exploatat destul. Ai demonstrat: a) arhaismul civilizației țărănești, b) solidaritatea lui B[râncuși] cu spiritualitatea țărănească. c) asemănarea cu arta preistorică. Dar ai putea dezvolta acest ultim punct, arătînd bunăoară, că B. se comportă față de «materie» ca un om din «vîrsta de piatră», pentru care substanța prin excelență era piatra, idee megalithică; *paserea măiastră* singura expresie posibilă a ceea ce numim astăzi *real*, *ontic* etc. Cred că această observație a ta merită să fie reluată. Arhaismul lui B. și al civilizației țărănești de unde vine el își are rădăcinile în universul spiritual al preistoriei. Așa explici și pasiunea lui pentru anumite teme folclorice (coloane, «stîlpul cerului», *axis mundi*, — simbol specific culturilor de vînători preistorici, deci pre-agricol, deci nimic de-a face cu lumea mediteraneană) și «comportamentul» lui față de materie, în primul rînd față de pietre. (Se pare că le iubea, le mîngîia, vorbea cu ele...)

Relectura acestui prim capitol mi-a deșteptat o seamă de nostalgii. Aștept cu nerăbdare restul manuscrisului. Și îți făgăduiesc să nu mai las să treacă două luni pînă ce-ți voi împărtăși impresiile.

La 15 martie îmi închei cursul și cîștig, astfel, «jumătate din timp».

Christinel mă roagă să vă amintesc de ea și vă îmbrățișează. Și tot așa vă îmbrățișez și eu cu vechea prietenie.

MIRCEA

III

Chicago, 6 iunie [1] 962

Dragă Ionel,

Iartă-mă că nu ți-am răspuns încă la scrisoarea din 8 aprilie. Voiam să-ți trimit fotografiile Brâncuși. A fost la mijloc o confuzie și de-abia azi am primit aceste notițe preliminarii. După cum vezi, Muzeul posedă 4 sculpturi iar nu două. Fotografiile sunt în pregătire și le vei primi direct, împreună cu celelalte date necesare, în cursul lunii, sau la începutul lui iulie.

Le-am lăsat adresa ta — deci fii fără grijă.

Noi ne luăm zborul săptămîna viitoare, dar înainte de Paris vom sta o săptămînă la Royaumont (Faimosul campus despre... vise). Ne instalăm la Paris pe la 22 iunie și rămînem o lună (și 15 zile în octombrie).

Pe curînd, deci! Vă îmbrățișăm pe amîndoi.

MIRCEA

IV

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa,
Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe
An International Journal for comparative historical studies.

10 martie 1963

Dragă Marga și Ionel,

Vă mulțumesc din suflet pentru calda voastră scrisoare. Sunt nemîngîiat că n-am putut-o revedea pe Mamy înainte de a se fi despărțit de noi. [2] Aș fi vrut să fi fost la

[2] Maria Șendrea, mama soției sale, a murit la începutul anului 1963.

Paris, alături de Christinel, Lizette[3] și Sibylle[4], alături de Oani[5], în acele zile tragice și grele. Christinel mi-a spus cît de buni ați fost cu ea, cît de aproape v-a simțit și vă sunt recunoscător.

Mă bucur, Ionel, că-ți va apare în curînd cartea. Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! Am multe să-ți spun. Îți voi mai scrie.

Vă îmbrățișez prieteni dragi, și, cu ajutorul lui Dumnezeu, pe curînd.

al vostru

MIRCEA

Vă îmbrățișez pe amîndoi din toată inima și vă mulțumesc, încă o dată pentru căldura ce mi-ați arătat

CHRISTINEL

V

[Antet tipărit]

21 aprilie 1963

Dragă Ionel,

Multe mulțumiri pentru scrisoare. Sunt exasperat de bețele care ți se pun în roate, dar nu mă îndoiesc, că pînă la urmă, vei răzbi. Ai dreptate *să nu te lași!* Cartea ta despre Brâncuși este o operă importantă — iar pentru tine esențială carierii tale « occidentale ».

S-ar putea ca, totuși, să nu fie manevre oculte, ci doar cunoscutele șovăiri și contraziceri ale editorilor. În orice caz, contează pe sprijinul meu total. Plec poimîine pentru două săptămîni la New York, Harvard, Washington, Rhode Island etc. — o serie de conferințe etc. Voi încerca să-ți comunic din New York măcar o parte din numărul « personajelor importante » cărora e bine să le prezinți cartea. Evident că voi scrie cu cea mai mare plăcere un articol într-o revistă americană. Voi consulta pe cunoscuții mei « specialiști » ca să-mi spună la ce revistă să trimit articolul-recenzie. În privința bibliotecilor universitare, te rog telefonează din partea mea (îi scriu chiar astăzi cîteva rînduri, așa că e prevenită) D-nei Anne Hunwald, la UNESCO; poate ai cunoscut-o deja, e o f. bună prietenă a noastră (de origine maghiară, din Cluj), suflet admirabil, scriitoare, « cultă » etc. Du-te s-o vezi; cere-i să te prezinte Biroului UNESCO unde se află (spre consultare! nu e secret) fișierele cu toate Universitățile și Instituțiile de artă din U.S.A. De asemenea, tot acolo, caută adresele tuturor publicațiilor periodice de Artă și Istoria artelor.

Copiază adresele tuturor Departaments of Arts ale Univ. și ale Muzeelor și expediază-le, în plic, anunțul pe care fără îndoială că l-ai pregătit (cu toate indicațiile necesare: numărul de pagini, de planșe, catalogul național și prețul). După experiența mea, te pot asigura că toate Universitățile și Muzeele vor comanda automat cartea — căci așa se face în U.S.A.

Deocamdată nu-ți pot da nici o indicație asupra publicării de recenzii, dar mă voi interesa la « specialiști » și te voi ține la curent.

Iartă-mă că-ți scriu la repezeală — dar e important să cunoști pe Anne H. și să știi că sunt alături de tine.

Vom fi la Paris prin 10—15 iulie.

Omagii Margăi și amiciție lui Ionuț.

Te îmbrățișează frățește

MIRCEA

---

[3] Lizette Perlea; cumnata lui Mircea Eliade.
[4] Sibylle Cotescu, cealaltă cumnată.
[5] Jean Perlea, nepotul lui Mircea Eliade.

VI

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa, Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe.
An international Journal for comparative historical studies.

9 iunie 1963

Dragă Ionel,

Multe mulțumiri și sincere felicitări pentru *Brâncuși*[6]. Inutil să adaog că-ți urez noroc! Trebuie să ai și puțin noroc ca să fii recunoscut...

Îți scriu în mare grabă. Ne vom întîlni în cinci săptămîni, și vom sta de vorbă pe îndelete. Am aranjat să scriu recenzia ediției engleze în „*Chicago Review*". Cred că ai văzut pe Anna Hunwald și ți-ai procurat adresele necesare. Iată cîteva nume de personalități artistice în U.S.A.:

James Johnson Sweency, Museum of Fine Arts, 1001, Bissonnet Str. Houston 5 Texas.

Paul Mellon, Bollingen Foundation 140 E. 62 Street, New York 21

John Barrett, Vice-President, Bollingens Foundation.

Prof. M. Shapiro, Columbia University New York

Prof. John Taylor, University of Chicago

James Speyer, curator of Modern Art, Art Institute of Chicago.

Franz Schultz, 90 Daily News, Chicago

Sir Herbert Read, Ronledge, Kegan Paul 68—74 Carter Lane, London E.C. 4.

În mai am continuat, pe apucate, *Amintirile*. Am scris « epoca indiană » M-am reîntors acum în Strada Melodiei: ianuarie 1932. Aș vrea să pot ajunge pînă la plecarea la Londra, martie 1940. Abia așteptăm să vă revedem.

Vă îmbrățișează

MIRCEA și CHRISTINEL

VII

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa, Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe. An International Journal for comparative historical studies.

5 decembrie 1963

Dragă Ionel,

Ai dreptate: anii trec, tu rămîi sentimentalul pe care l-am cunoscut în vara 1927, iar eu mă simt tot mai mult pierdut în planuri și proiecte, prins de treburi, obosit

---

[6] Monografia lui Ionel Jianu despre Brâncuși a apărut la Editura „Arted" din Paris în Colecția „Mari sculptori", în 1963. Cea de a II-a ediție, completă, se va tipări în 1982.

Tradusă în zeci de limbi, această carte difuzată în 87 de țări, a avut un extraordinar succes. Iată cîteva din zecile de elogii: *René Huygue*, istoric de artă, membru al Academiei Franceze: « *J'avais souvent déploré qu'il n'y eut sur l'oeuvre de Brancusi un travail vraiment complet et pénétrant. Le vôtre comble cette lacune et la comble avec éclat* ».

Waldemar George, critic și istoric de artă: « *C'est pour la prémière fois qu'un critique d'art met a jour les sources-mères du sculpteur de l'Oiseau* ».

Pierre Descarques, critic de artă: « *Ce livre est désomais l'instrument de base de toute étude sur Brancusi* ».

Ph. Courthion, critic de artă: « *Un livre que rien ne sorait remplancer, le plus important qui ait été ecrit sur cet artiste* ».

J. J. Lerrant, critic de artă: « *Quiconque voudra étudier sérieusement Brancusi devra passer désormais par la livre de Ionel Jianu* ».

Jean Cassou, fondatorul Muzeului Național de Artă Modernă din Paris, istoric de artă: « *Voici sur Brancusi un ouvrage fervent, clair et complet, suivi d'un catalogue de son oeuvre. Voici parfaitement résumé tout ce qu'il faut savoir de cet oeuvre et de la figure de son auteur... un des plus grand-sculpteur de tous les temps...* ».

— şi, cum prea bine spui, abia am apucat să ne vedem astă vară. Îmi pare rău că Eugen Ionescu nu ţi-a întins mîna de ajutor care ţi-ar fi îngăduit să cîştigi timp, dar, aşa e el: fantast şi imprevizibil...

Alătur recenzia din „*Show*". E foarte importantă. Sunt sigur că au mai apărut şi altele (eu nu mă ţin la curent cu revistele literare şi artistice de aici. Sunt abonat la „*Show*", pentru că e cea mai inteligentă — cel puţin aşa mi-au spus cei ce le cunosc pe toate).

Îl voi consulta pe Lyman despre cataloagele Expoziţiilor Zadkine. Nu l-am văzut încă! Viaţa în Campus e un infern. Fiecare e prins în propria lui plasă de păianjen — iar eu am vreo patru-cinci: Oriental Institute, Anthropologie, Social Tought, History of Religions etc. Aştept vacanţa (Crăciun) ca să pot respira — şi lucra. Pînă acum n-am făcut decît cursuri, seminarii — şi articole, chiar şi articole pentru *Encyclopedia Britannic* (despre mit — 40 de pagini!) şi aşa trece viaţa — cu mărunţişuri. De-abia la 15 martie voi termina cursurile pentru şase luni.

Sper că te-ai împrietenit cu Ştefan Lupaşcu. Nu e numai un mare filosof, ci şi un admirabil prieten — şi cunoaşte oameni interesanţi.

Fără să-ţi dai seama ai avut un *mare succes*. A scris Chostol în „*Le Monde*", au apărut articole în presa şi magazinele americane. Nu te descuraja. Şi, mai ales, lucrează la *Zadkine*. Aceşti occidentali blazaţi printre care ne învîrtim sunt impresionaţi de *continuitate*, de *operă*. Deci, ştii ce ai de făcut!

Christinel vă îmbrăţişează pe amîndoi. Vă urăm sărbători fericite, şi un an *încă* mai norocos! Noroc băiatului! Pe tine şi pe Marga vă îmbrăţişăm cu dor.

MIRCEA

P.S. Sper că Gallimard ţi-a trimis *Aspects du Mythe*.

VIII

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa, Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe. An International Journal for comparative historical studies.

30 iunie 1964

Dragă Ionel,

Am terminat de citit *Zadkin* [7]. Te felicit din inimă. Nu se putea o mai nimerită continuare la *Brâncuşi*. Sunt fericit că ai putut publica atît de repede aceste două monografii de bază. Şi dacă mai [ai] ceva în pregătire, dă-i drumul. Nu există cale mai bună de a fi recunoscut decît continuitate în producţie. Asta, cel puţin, la început. N-am uitat promisiunea de a scrie despre Brâncuşi într-o revistă americană. N-am făcut-o pînă acum dintr-o mie de motive. Dar voi scrie într-o zi, curînd, poate chiar un întreg articol despre cartea — sau cărţile tale. Te rog nu fi mîhnit. Tăcerea mea nu e o dovadă de tembelism sau indiferenţă. Nu numai că duc o viaţă idioată — dar două-trei luni am suferit de ameţeli, de misterioase vertigii. Sute de radiografii ale urechilor şi craniului nu le-au putut descoperi cauza. Acum m-au lăsat — deşi nu pe de-a întregul. N-am putut face mare lucru în acest răstimp. Îndată ce mi-am revenit, m-am reapucat de *Amintiri*. Am scris acum anii 1932—34. Multe detalii s-au aburit, şi probabil că încurc multe date în legătură cu „Criterion", cu întîlnirile noastre etc. Cînd voi avea copia dactilografiată, o voi aduce la Paris şi te voi ruga să o citeşti şi corecta. Anul acesta, pentru că nu mă duc la Albano, nici la Ascona, sosim destul de tîrziu: 1—2 sept. şi rămînem pînă la 15 oct. Vom lipsi numai o săptămînă, sfîrşitul

[7] Prima ediţie a monografiei *Zadkine* de Ionel Jianu a apărut la Ed. „Arted" în 1964. Cea de a doua ediţie a văzut lumina tiparului în 1979.

sept., la Congresul de Ist[oria] Rel[igiilor] de la Strassbourg. Restul — la Paris, unde sperăm mult, de data aceasta, să stăm pe îndelete de vorbă. Căci, *hélas !* trec anii...

Christinel şi cu mine vă urăm vacanţe bune şi vă îmbrăţişăm pe amîndoi cu drag.

MIRCEA

IX

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa, Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe. An International Journal for comparative historical studies.

24 oct. 1964

Dragă Nellu

Îţi mulţumesc din suflet pentru scrisoarea ta şi pentru tot ce-mi spui nu numai despre *Amintiri*, ci mai ales despre tinereţea noastră. Ne pare sincer rău că Marga şi-a pierdut mama. Mai ales Christinel ştie ce înseamnă o asemenea pierdere. O îmbrăţişăm amîndoi — şi sperăm că nunta lui Ioniţă o va ajuta să regăsească bucuria de a trăi.

Am luat cu greu hotărîrea să renunţăm, anul acesta, la călătoria în Europa, dar ar fi trebuit să particip la trei Congrese, n-aş fi avut timp să rămîn la Paris destul ca să mă pot bucura de voi şi m-aş fi întors obosit şi cu cîteva mii de dolari mai puţin la Chicago. Or, ne-am hotărît « să facem economii », ca să ne putem restabili în doi-trei ani la Paris (din 1966 sau 67 voi veni doar un trimestru la Chicago, probabil iarna — pentru că aici iarna e frumoasă, şi casele sunt supraîncălzite).

Îţi mulţumesc pentru corectările şi observaţiile tale. Nu cred că am scris că *Criterion* a început în toamna 1931, pentru că la acea dată eram încă în India. (M-am întors în preajma Crăciunului 1931.) Îmi aduceam foarte bine aminte de *Forum*, pentru că mă invitaseşi să vorbesc, dar nu mai ştiam *cînd*. Acum m-am lămurit. Şi am înţeles şi de ce n-ai figurat în primele Symposioane. Spui că « am rupt relaţiile cu voi », înţelegînd, probabil, „*Criterion*". Totuşi, îţi aduci aminte, am petrecut revelionul 1933 la tine şi mai erau şi alţi membri ai grupării. Evident, voi restabili datele şi voi utiliza toate informaţiile pe care mi le dai.

Spui că sunt « necruţător de indiscret, dezvăluind taine care nu-ţi aparţin numai ţie ». E adevărat — dar e vorba de o carte *postumă*. Aceste capitole nu vor fi publicate integral în timpul vieţii mele. Le-am scris ca să « rămînă pentru posteritate », cum spunea M. Vulcănescu. Te rog însă să-mi spui prieteneşte dacă sunt şi indiscreţii penibile chiar *in aeternum*. Le voi îndepărta (În orice caz, am să-ţi trimit şi celelalte capitole — copilărie etc. pînă la India — pe care nu le cunoşti, ca să-ţi dai seama de... « atmosferă ».) Ai dreptate în reflecţiile tale despre destinul generaţiei noastre. Va trebui să stăm mult de vorbă (iunie—septembrie 1965), pentru că aş vrea să prezint lucrurile acestea în altă parte, nu în *Amintiri*... (Poate un lung eseu despre cultura românească între 1920—1940.)

Vă urăm drum bun, urăm noroc lui Ionuţ, vă îmbrăţişăm pe amîndoi cu mult dor..

MIRCEA

X

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa, Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe. An International Journal for comparative historical studies

29 iunie 1965

Dragă Ionel,

Ți-am citit cu multă bucurie (dar și melancolie) paginile pe care le-ai închinat cărții lui Altizer în „*Ființa Românească*" [8]. Într-adevăr, acum 34—35 de ani scriai primele articole despre *Isabel* [9].

N-am mai avut de mult vești de la tine. Eu ți-am trimis o carte poștală din Mexico în februarie. Apoi m-au înghițit treburile și călătoriile. Aprilie—mai am fost în Princetown. Un curs-seminar care mi-a îngăduit să lucrez sporadic la o carte. Iunie am petrecut-o la Chicago. Ne luăm zborul spre Paris joi 1 iulie. Vom sta toată luna la Paris (M-me Dehollain, 8 Rue Guy de Maupassant, Paris 16-e). Îți voi da semn de viață îndată ce voi sosi. (Nu știu de ce, cred că te-ai mutat, dar sunt sigur că scrisoarea îți va ajunge, chiar dacă e adresată la vechea adresă.)

Pe curînd, deci!

Christinel și cu mine vă îmbrățișăm prietenește pe amîndoi.

MIRCEA

P.S. Am mai scris diverse lucruri, dar n-am continuat *Amintirile*. Sper s-o fac în vara aceasta.

XI

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa, Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe. An International Journal for comparative historical studies.

25 noiembrie 1965

Dragă Ionel,

Va să zică mi-ai luat-o înainte, și ai împlinit 60 de ani înaintea mea. Christinel și cu mine te felicităm din inimă și-ți dorim nu numai mulți ani, cu sănătate și spor, dar și destul noroc ca să-ți continui opera de maturitate, atît de curajos și splendid începută acum cîțiva ani la Paris. E prodigios — să publici trei masive monografii în trei ani! [10] Dar mă îndoiesc că « realizezi » miracolul pe care l-ai împlinit; și poate e mai bine așa. Tu nu-ți dai seama că ai făcut toate acestea *singur*, fără « introduceri », « uși deschise », « relații importante » și celelalte. (E drept, ai putut conta pe sprijinul material al fratelui tău — dar cîți alții, și vorbesc numai de cei înzestrați, n-au

---

[8] În această prezentare a primei monografii consacrate lui Mircea Eliade, Ionel Jianu scrie, printre altele: « Carte densă, pătrunsă de o admirație ferventă, pe care profesorul Altizer a consacrat-o operei lui Mircea Eliade, ne arată importanța poziției acestuia în lumea științifică actuală; analizează felul în care este înțeleasă problema sacrului în opera lui Mircea Eliade și discută posibilitatea unei dialectici creștine între sacru și profan. În afară de obiectivul său teologic această carte dovedește importanța mondială a operei lui Mircea Eliade și constituie astfel un vibrant omagiu adus intelectualității românești».

[9] Primul articol consacrat de Ionel Jianu operei prietenului său se intitulează: *Isabel și apele diavolului* de Mircea Eliade („*Cronicarul*", an I, 1930, martie 31, nr. 2, p. 2).

[10] Cele trei monografii publicate pînă atunci de Ionel Jianu erau: *Brâncuși* (1963), *Zadkine* (1964) și *Bourdelle* (1965).

dispus de un sprijin analog, și totuși n-au ajuns să termine măcar o singură carte...)

Ce mă entuziasmează e hotărîrea ta de a continua seria monografafiilor. Cred că ne asemănăm și aici: nici tu, nici eu nu ne putem realiza printr-o — sau într-o — singură carte. Avem nevoie de o operă ca să exprimăm tot ce credem că trebuie exprimat.

Îți urez același ritm și aceeași forță de creație. Bănuiesc că ai început deja să aduni ultimele documente, sau chiar să redactezi capitole din *Rodin*.

Vacanța aceasta europeană nu prea ne-a priit. După cum știi, iulie — la Paris — a fost o lună proastă: mă credeam în noiembrie! August în Italia ne-a încîntat — deși ne-au surprins inundațiile la Roma, și ne-am prelungit șederea cu o săptămînă. Cu săptămîna petrecută în Elveția ni s-au redus zilele la Paris = cinci. Am încercat, și sperat să amînăm plecarea, dar Congresul din California *(History of Religion!)* ne-a încurcat socotelile. Așa că ne-am luat zborul fără să ne mai revedem prietenii. (Ce e mai amuzant: la New York, ridicînd o saltea, mi-am provocat un *lumbago* și nu m-am mai dus la Congres!...) Dar, închipuiește-ți, l-am văzut pe Al. Rosetti — după 18 ani! Ce să-ți mai spun? Am sperat că ne vom revedea la « Cenaclul » lui Mămăligă, unde am citit și eu două nuvele recente și unde mi-am luat rămas bun de la Ierunci. La « Cenaclu » era și... Radu Bourceanu. Așa că m-am întors în Middle-West plin de imagini și nostalgii bucureștene... Dar ne vom schimba programul, anul viitor. După cum știi, avem un mic apartament (gol). Vom rămîne [in] septembrie și octombrie — pentru că vara aproape că nu mai are sens să stăm la Paris: e prea frig!

Christinel vă trimite prietenești salutări și urări de bine. Sărută mîna Margăi.

Vă îmbrățișează cu vechea prietenie, al tău

MIRCEA

XII

[Antet tipărit]

History of Religions, Editors: Mircea Eliade, Joseph M. Kitagawa, Charles H. Long. Editorial Assistant David M. Knipe. An International Journal for comparative historical studies.

12 februarie 1984

Dragă Ionel,

Noua ediție din *Brâncuși* [11] și scrisoarea ta ne-au făcut o « sincer — grandioasă » plăcere. Știam de carte de la Dinu Noica, știam și de prefața lui. Dar ce bucurie să ai cartea în față, pe genunchi (din păcate nu mai pot ține în mînă decît « livres de poche »...), s-o citești pe îndelete, (de fapt foarte încet, pentru că de Brâncuși-ul tău se leagă atîtea amintiri din viața noastră și a prietenilor care nu mai sunt printre noi...). Dar nu vreau să devin prea sentimental!

Din toată inima, te felicităm și te îmbrățișăm: te numeri printre foarte puținii autori care și-au încheiat cu *éclat* opera. (Dacă ai vrea, ai putea adăuga un codicil: o schiță autobiografică...)

---

[11] După ce, în 1976, Ionel Jianu scrisese la Paris, în colaborare cu Constantin Noica, *Introduction à la sculpture de Brancusi*, în 1983 a apărut la Editura Științifică și Enciclopedică din București monumentala carte *Brâncuși. Viața și opera*, prefață de Constantin Noica. La această magnifică lucrare se referă Eliade în scrisoarea de față. Iată prima și ultima frază din monografia lui Ionel Jianu. Începutul: « *Acum, cînd iau condeiul pentru a scrie în românește ultima mea carte despre Brâncuși simt că m-am întors acasă...* ».

Concluzia finală — subliniind vocația spre universalitate a operei lui Brâncuși: « *Artă a purității, a seninătății, a simplității și a sintezei, artă a esențelor și a spiritualității, a tainelor limbii și a poeziei, sculptura lui Brâncuși exprimă una din cele mai profunde aspirații ale sufletului românesc: de a descoperi și a arăta întregului univers minunea vieții* ».

Despre noi: Christinel a fost operată de hernie în decembrie și e perfect restabilită. A doua operație, pe cealaltă parte, va avea loc la 15 martie. Va scăpa, astfel, de durerile pe care, astă vară le credea provenite din cicatricea din aprilie 1982.

Eu n-am fost, și încă nu sunt « în formă ». Artrite, cu tot aurul coloidal, îmi țin încă mîinile prinse ca într-un cleşte. Scriu cu mare greutate.

De la 10 ianuarie se află aici — pentru 3 luni — Adriana Berger. Mă ajută să pun în ordine manuscrisele, corespondența, și biblioteca. Pînă acum a clasat cam 2000 de scrisori de la Români; mai rămîn încă pe atît de la corespondenții străini. Împreună cu o bună parte din manuscrise și cu microfilmul *Jurnalelor*, vor fi depuse la « special collection » a Bibliotecii Universității. În plus, am donat peste 2000 de volume aceleiași Biblbioteci (celebra Regenstein). În sfîrșit, se apropie ziua în care voi putea lucra în biroul meu înconjurat numai de cărțile și revistele de care am nevoie pentru *Histoire IV* și *Memoire II*. Planul nostru este să păstrăm apartamentul pînă în vara 1985; după aceea la Paris (în scurte vizite la Chicago și New York, ca să încheiem *Enciclopedie of Religion*).

Ai primit de la Gallimard *Les Trois Grâces?*...

Sperăm să ne revedem la începutul verii.

Vă urăm numai bine, o îmbrățișăm cu dor pe Marga și încă o dată pe tine.

CHRISTINEL și MIRCEA

Ionel Jianu și Barbu Brezianu.

Simion STOLNICU

Preocupări muzicale

CARACTERISTIC PENTRU PERSONALItatea unui creator sînt nu numai preocupările funciare — acelea care i-au pecetluit destinul —, ci, nu mai puțin, și cele conexe, care au contribuit la modelarea interioară a acestuia și care se înscriu deopotrivă în devenirea sa spirituală. Pentru mai buna înțelegere a unora e necesară și luminarea acestora.

Cele afirmate mai sus se verifică și în privința lui Simion Stolnicu (1905—1966), unul dintre poeții remarcabili dintre cele două războaie mondiale, de la care ne-au rămas în manuscris mai multe mii de pagini, din care — pînă acum — am scos la iveală pe cele ce ni s-au părut mai semnificative. Mă refer atît la volumul *Șerpuiri între lut și torțele de aur*, din 1973, cît și la cele din 1988: *Printre scriitori și artiști* (ambele apărute la Editura „Minerva"), cum și la masiva ediție critică de poezii postume și inedite, ce urmează să apară în acest an la Editura „Eminescu". Am în vedere și numeroasele cicluri de inedite publicate de noi, din 1966 și pînă azi, în mai toate revistele principale ale țării (inclusiv „*Manuscriptum*").

Revenind la ideea liminară, de la care am pornit, constatăm că lui Simion Stolnicu îi erau apropiate mai multe muze, cu care — încă de copil — pornise la drum. Mîna i-a fost deopotrivă tentată de penel, arcuș și condei, destinul fiindu-i pecetluit de cel din urmă, în ciuda faptului că a făcut eforturi de afirmare și pe planul muzicii și al picturii. Pînă la urmă aceste ultime preocupări i-au înlesnit calea spre poezie, scoțîndu-l adesea din impas și delăsare. Referindu-se la muzică, într-unul dintre manuscrisele sale, poetul mărturisește următoarele: «*Ea m-a purificat, mi-a fost ca o eucharistie înainte de a scrie un cuvînt, mi-a desfundat matca elanului, cînd a fost potopită de aluviunile cotidianului mărunt, ale platitudinilor vieții personale*».

Atras pasionat de vioară, Simion Stolnicu a cîntat timp de mai bine de zece ani, începînd din 1956, la Filarmonica din Ploiești, condusă de dr. Debie, secundat pe atunci de foarte tînărul dirijor Ion Baciu. Poetul făcea eforturi extraordinare, neprecupețind cheltuiala și oboseala pentru a face față programelor de concert din ce în ce mai laborioase, circulînd ca navetist aproape zilnic între Ploiești și Comarnic — comuna sa natală din munți: «*Repetițiile se țineau pe atunci* — ne informează el — *într-o sală a vechiului palat al Tribunalului din Ploiești, destul de bine încălzită, spre norocul meu, căci soseam deseori cu degetele încleștate de ger, de la distanța de la gara de Vest*».

Primul concert la care avea să-și dea concursul a fost patronat de Haydn și Liszt (*Concertul pentru violoncel*) al primului și *Preludiile* celui de al doilea). În același an s-a cîntat și *Simfonia a șasea* de Haydn și *Simfonia a doua* de Beethoven, urmate de diferite alte piese și concerte de Bach, Mendelsohn, Bruch, Novacek, Paganini ș.a.

«*Ce clipe frumoase!* — exclama poetul. *Îmi găsisem un colț de nebănuită fericire unde mulți oameni maturi, trecuți prin multe ale vieții, se dăruiau jocului muzicii, cu prospețime candidă, de adolescenți! Firește partea omenească se făcea cîteodată vizibilă, dar se estompa în atmosfera viorilor și flautelor fermecate. Venirea mea cu orice sacrificiu la orchestră, fără nici o compen-*

sare materială, surprindea, natural, dar lumea ansamblului s-a obişnuit şi cu acest lucru, explicîndu-şi-l prin pasiunea pentru muzică, de care nimeni de aici nu era cu totul neatins. Poate mai era ceva, nu prea sesizat, că urmăream să cunosc de aproape, din laboratorul însuşi, cum se combină substanţele divinelor balsamuri ale sunetelor. Această aspiraţie de cunoaştere — pe viu — pornea din viaţa interioară a mînuitorului de condei... »

Muzica i-a oferit lui Simion Stolnicu posibilitatea de a pătrunde în laboratorul tainelor Euterpei, asupra cărora va reflecta îndelung, în cîteva dintre paginile închinate problemelor muzicii, mai ales în ultima parte a vieţii, cînd năzuia să compună un eseu: *Din tainele arcuşului*, completat cu *Însemnări despre muzică şi vioară ale unui iubitor de muzică...* Descoperim în aceste pagini manuscrise de *Jurnal* o apropiere de Romain Rolland — scriitorul care şi-a creat un succes, abordînd o artă străină de literatura lui. Ca şi acesta, scriind despre muzică, Simion Stolnicu urmărea să-şi elaboreze un stil propriu, beletristic, de abordare a problemelor muzicii.

Compozitorii care-i reţin cu precădere atenţia sînt cei ale căror partituri le interpreta la vioară, în cadrul orchestrei filarmonice din Ploieşti. Printre însemnările poetului se află semnificative pagini inedite despre muzica lui Mozart Haendel, Haydn, Bach, Beethoven, Sarasate, Paganini, cum şi altele dedicate interpretărilor lui G. Enescu, Menuhin ş.a. Sugestive ne apar şi paginile despre cîntecul *legato* şi *détaché* sau cele consacrate « omenescului obligat... ». În disocierea originalităţii artistice a unor compozitori, Simion Stolnicu recurgea adesea la arta paralelismului tematic (între Mozart şi Bach, de pildă: sau între Mozart şi Haydn sau Beethoven) ori la apropieri între muzicieni şi literaţi (ca, de pildă, între Beethoven şi Ibsen). Încercînd a se lămuri mai întîi pe sine, Simion Stolnicu urmărea în secret — ca şi Romain Rolland — să-l iniţieze şi să-l apropie de muzică pe acel prezumtiv lector al eseurilor sale muzicale, pe care — mai ales — căuta să-l facă atent asupra deosebirilor necesare între arta interpretativă (chiar a unora deosebit de înzestraţi) şi fondul muzicii (aflat în game şi ritmuri), respectiv — scriitura propriu-zisă a compozitorului, singura în stare a-ţi dezvălui/revela acele adevăruri absolute, inefabile, ale muzicii: « *Ascult pe Mozart* — scrie Stolnicu — *pentru muzica, în înţelesul în care Mozart a fost „muzică", în sensul a ceea ce îmi dezvăluie muzica dincolo de un anumit număr de vibraţii realizat de perfecţia interpretului cutare sau cutare [...] Caut deci muzica, nu pe interpret, şi o găsesc cînd pot să sesizez elementele ei constitutive în cadrul gamelor şi ritmurilor, deci teme, motive, acorduri, figuri ritmice, pe care le refac în viziunea de sinteză şi abia după consolidarea acestui esenţial raport direct între mine şi EA, mă folosesc de contribuţia „auxiliară" a interpretului. Muzica — privită deci ca o căutare directă a necunoscutului cu simţirea — impune modalitatea de a o privi întîi în sine, în gamă şi ritm. Intensificarea de vibraţii, ca înmulţirea mugurilor pe un trunchi vine în al doilea rînd, prin mari interpreţi...* ».

Unul dintre aceşti mari interpreţi asupra artei căruia va poposi Simion Stolnicu era George Enescu, despre care afirmă că « *atunci cînd cînta, scotea sunete divine* » şi căruia îi consacră şi cîteva linii într-un portret: « *Cînta mai mult cu ochii închişi, în timp ce părul de pe frunte îi cădea ca o salcie plîngătoare spre luciul viorii, oglindindu-se acolo odată cu lumi de basm ale muzicii. Genul lui nu era neapărat cel paganesc, ci cel pur clasic; în sunetul lui plin reconstruia lumea compozitorului aievea, încît aveai bizara impresie că este prezentă însăşi muzica — fiinţa interpretului topindu-se în ea...* ».

Scopul muzicii — după Simion Stolnicu — este de a ne tenta mai întîi să-i descoperim un sens noţional, aţîţîndu-ne curiozitatea şi obosindu-ne eul conştient cu căutarea vană a unei soluţii inteligibile, « *ca să poată apoi vărsa în noi cupa unei stări subiective...* ». « *Simţind muzica* — îşi continuă Stolnicu argumentaţia — *ne identificăm relativ cu starea subiectivă a compozitorului, ne apropiem relativ de o permanenţă, de ceea ce este permanent, universal în simţirea omenească: euforie, tristeţe, elan...* ».

Interesante sînt şi apropierile pe care le face adesea între muzică, poezie şi pictură — toate stînd sub imperiul emoţiei, care face ca eul nostru să se simtă descătuşat de legile fizice, să se elibereze de patimi, însă nu într-un chip ostentativ, interesat, cum fac unii meşteşugari fără concepţie şi fără har artistic, care uită de iluzia de necontigent necesară artei, ci prin trezirea unei vagi nelinişti, nimbată de speranţa de a-i descoperi tălmăcirea adecvată...

În consideraţiile sale asupra muzicii simfonice, Simion Stolnicu a intuit cîteva dintre tainele ascunse în cîteva dintre cele mai ilustre compoziţii ale unora dintre marii muzicieni ai lumii, reuşind totodată şi performanţa peda-

Despre arta interpretativă a lui G. Enescu

G. Enescu — atunci cînd cînta — scotea sunete divine. Impietrea publicul și scaunele la Ateneu, cînd cînta *Sonata Kreutzer* și *Sonata* lui Cesar Frank. Cînta mai mult cu ochii închiși, în timp ce părul de pe frunte îi cădea ca o salcie plîngătoare spre luciul viorii, oglindindu-se acolo odată cu lumi de basm ale muzicii. Genul lui nu era neapărat cel pagannesc, ci cel pur clasic; în sunetul lui plin reconstituia lumea compozitorului aevea, încît aveai bizara impresie că este prezentă însăși muzica — ființa interpretului topindu-se în ea.

Fascinat, mă apropiam adesea de rampă să-i observ mai bine mîna stîngă în lucru. Degetele aveau în mișcare o forță și simetrie de mașină care te uluia. Expresia chipului cu ceva aspru de vultur sculptat în piatră, trăda un mare efort voluntar care se desfășura în viața de studiu dinapoia scenei. Dinamica mîinii lui Enescu făcea din vioară ca precizie un echivalent al pianului, în care nici o notă nu apărea ștearsă, umbrită, ci, sub orice nuanță, prezenta sunetul extrem de sesizabil în adiere ca și în impetuozitate. Presimțea pe omul dedicat pînă la ultima fibră muzicii de la prima notă atacată. Dacă el trăia tot ce executa desăvîrșit, cum vroiai să nu se comunice aceasta și auditorului?...

Și Enescu — după cît ne amintim din copilăria melomană — avea o apăsare oarecum voinicească. Nu se auzeau decît ușoare pocnituri de lîngă rampă. El se bucura de o specială robustețe a falangelor — suple totuși — și plasa degetele puternic fără a se simți efortul. Această vigoare se îmbina cu o finețe rară care făcea ca notele acute *descrescendo*, nota, să se poată urmări clară, deși redusă parcă la proporțiile firului de păianjen. Enescu unduia adesea, totuși, mîna sub vioară, apropiind încheietura de gîtul ei... Arcușul prodigios al lui Enescu te îndemna să arunci vioara, în prada descurajării de a nu putea nici visa o asemenea perfecție...

*

Puțini au intuit vrăjile instrumentului ca Sarasate cînd a compus *Dansurile spaniole* pentru vioară. Dacă Paganini l-a precedat în acest sens și cu mai multă iscusință, ducînd și virtuozitatea pînă la imposibil; Sarasate și cu acesta au un punct comun cu avantajele și dezavantajele: melodismul meridional, ieftin de nenumărate ori. Totuși, cît privește acest aluat melodic, Paganini are autenticitatea rasei sale, căreia i-a trăit melodismul, fapt ce nu i-a avertizat pe francezii Sarasate și Lalo, lucrînd în material de folclor spaniol. În schimb, acest material de teme spaniole te cîștigă prin temperatura lui ridicată și originalitatea lui mai mult decît romanța italiană, foarte plăcută, dar izvorînd dintr-un temperament de sud, care înclină mai mult spre facil decît pasionat, din aplecarea de a-și trăi viața cîntînd

---

gogică de a-l atrage și pe cel aplecat asupra paginilor sale spre cultivarea unor înclinații și urmărirea unor adevăruri inefabile...

Sperăm că publicarea acestor pagini inedite despre muzică ale lui Simion Stolnicu să-și afle ecoul scontat în conștiința contemporanilor, determinîndu-i la o aprofundare a poeziei sale, din perspectiva unor vocații secunde (precum muzica și pictura), care i-au îmbogățit universul poetic...

Paginilor inedite despre George Enescu le adăugăm și două poezii inedite. Una, *Artistul*, inspirată tot de arta muzicală, și alta — *Virtuozul G. Enescu*, omagiu liric adus marelui compozitor și dirijor.

Simion BĂRBULESCU

a italianului. El este sentimental, dar nu are forța pasiunii arzătoare a spaniolului și lirismul autentic al acestuia.

Sarasate a altoit vrăjile specifice ale instrumentului pe această cunună de jar a simțirii spaniole. N-a făcut-o cum ar fi putut-o face un spaniol de baștină, dar a făcut-o cu măiestrie și intuiție genială adeseori, pe lîngă riscurile ieftinătății care nu l-au cruțat nici pe el... Aici vioara scoate ce nu va putea scoate pianul niciodată, împreunarea de voci omenești parcă vii și pare că vioara își revelează astfel rostul, de a corespunde vocii omenești și a-i fi acesteia în același timp o orchestră care o acompaniază cu efecte de farmec și magie, făcînd-o să se profileze mai bine în splendoarea ei, încadrînd în altare de sonorități rafinate cantilena comunicării inimii — în cortegiu de flori și fum de smirnă — ca pe o madonă.

Dacă Paganini ne descoperă vioara — fiind și cu stofă de simfonist în felul său —, Sarasate, mai modest, poate cu mult inferior primului pe plan înalt, muzical, îți revelează taina instrumentului într-un chip mai comunicativ. Te face să-ți auzi vorbind vioara, uluit, nu revelarea unui meșteșug (cum apare mult în virtuozii italieni cu un iz scolastic), ci a unui veritabil glas. O asemenea clipă nouă de revelație am trăit-o descifrînd *Andaluza* și fredonînd pe coarde apoi *Jota Navarra*... Norocul lui — și al nostru — că a știut să aleagă pentru aceasta *Carmen*-ul — « Charmionul » — ispanic prin care se tînguie atîtea „Carmen", ajutînd vioara să se recunoască în esența ei de ordin pasional și magic totodată. Nici irezistibilul melodic italian din toți maeștrii de la... Pugnani, Corelli și alții pînă la Paganini, nici grațioasa și nobila primadonă mozartiană împrumutată viorii n-au solicitat intimitatea acestui instrument cît a putut-o face melosul spaniol — de mai mare intensitate tropicală...

(*Însemnări*, aprilie 1965)

Artistul

Prin partituri cu felinaru-arcușului
M-am preumblat! Voi nu știți ce-i plăceri!
Vrăji descuind asemeni spiridușului
Cu versul, n-am știut ce-i azi și ieri!

Și fruntea mi-am cioplit din stratul muntelui
Care-a fost totdeauna lîngă cer!
Pe unde, pe prăpăstii lumii punte nu-i
Sburai și sorții n-am ce să-i mai cer!

Spre 'nalt eu de-am învins cărarea asprului
E fiindcă-aripi gigante de mister,
În zbor mi le-am hrănit c-un suvenir ce-l sui,
Din lăcrămioare-n menuet sever!

Virtuozul G. Enescu

Din ale amintirii cercuri de ape
Se-adună chipul de aur al unui virtuoz
El sfîșie vremilor perdea de chinoroz
Eu sunt el de-atîtea ori în vis pe clape...

Sonatelor lui dus-am ca la o liturghie
Pasărea primei dragoste măiastră ieri și-acuș
S-o descînte sunetele lui sub sfînt arcuș
Din arcușe-mpletite-mi făcuse bagdadie.

Rupt din tremur de ape ca din rupturi de soartă
Chipul lui ce-i al meu, funebru s-a desprins;
Vioara lui cuprinde infern în piscul nins,
Păduri se vor vrăjite iar de ea și-o tot ceartă...

O streașină de bronz păru-i făcea pe frunte
Sub ea copilăria cu îngerii lui Bach,
El cînta meridianelor lui Zeus, lui Alah...
Eu am fost el, titanic, simfonizînd un munte...

Al cui gînd nu-l urmă în vreo singurătate
Pe-adîncul purtător de sicriu cu viori
Peste un ocean crispat sub noi, sub lună, nori...
Pe punte eu și el vom fi nopți înstelate...

C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR

Istorie şi cultură

ARHEOLOG, ETNOGRAF, FOLCLORIST ŞI nu mai puţin scriitor, fie şi numai pentru copii, sau memorialist [1], membru al Academiei Române încă «de pe vremea lui Iorga» (din 1938), participant la diverse Congrese, de istorie veche, antropologie sau etnografie, precum cele de la Coimbra (1931), Londra (1932), Paris (1960), Leningrad (1963), Praga (1966), ctitor al unor muzee precum cele din Craiova, Slatina, Corabia sau Bicaz, C. S. Nicolăescu-Plopşor (1900—1968) şi-a legat însă definitiv numele de istoria şi cultura Olteniei natale.

Săpăturilor conduse de el şi descoperirilor sale neolitice de pe Valea Deznăţuiului i se datorează prezenţa pe harta preistoriei românilor de la Muzeul Naţional a «*culturii Sălcuţa*» (comună care înglobează satul său «de baştină» — Plopşor); pasiunii sale folcloristice îi rămîne datoare măcar consemnarea celor peste 75000 de versuri ale rapsodului popular *Radu din Giubega* (comună situată, peste cîmp, la cca. 10 km de Sălcuţa ori Plopşor) despre «revolta de la '907»; în sfîrşit, precum se ştie, munca sa «de o viaţă» (deşi s-a stins la doar 68 de ani, C.S.N.P. — o instituţie, iată, numai din iniţialele numelui său! — avea, prin Craiova, cel puţin, o prezenţă... istorică), a fost încununată de succesul fiinţării şi în-fiinţării muzeelor de istorie şi de artă — şi al altor instituţii de cultură — din Craiova.

Din arhiva lui V. G. Paleolog, «bărbosul», marele său prieten «mai mare» (n. 1891) «de la Corlate» (un sat situat, şi el, cam la 10 km depărtare mai spre sud-vest de Plopşor), veritabilul «patriarh» al Craiovei în anii 1960—1970, fost discipol devotat al lui Macedonski [2], prieten bun şi exeget perpetuu al lui Brâncuşi (a cărui intuiţie, bunăoară, privind «legăturile artei lui Brâncuşi cu cibernetica» a fost studiată, şi confirmată, de N. Wiener, după cum avea să-i declare Sidney Geist, celebrul brâncuşiolog, într-o vizită la Craiova [3]), aşadar, din arhiva lui V. G. Paleolog ne-au parvenit trei documente de o deosebită valoare ştiinţifică şi patriotică (prin grija lui Andrei Paleolog).

Este vorba de cîteva inestimabile «amintiri» despre Brâncuşi şi «brâncuşii» săi, adunaţi acum la Muzeul de Artă din Craiova (*Sărutul*, *Ecorşeul*, *Vittelius* şi cele cîteva piese adiacente) şi de două scrisori către V. G. Paleolog.

Poetul Ion Potopin notase, încă de-acum aproape două decenii, într-un pseudo-interviu [4], cîteva din aceste «amintiri despre Brâncuşi». Textul original pe care-l publicăm aici — o dactilogramă de 7 1/2 pagini, cu corecturi în cerneală albastră la ultima frază, cu adăugirea finală: «*cu atîta înţelegere operii celui mai cutezător artist al lumii, fiu vrednic al Olteniei noastre*» şi cu semnătura autografă «C. S. Nicolăescu Plopşor» — «reia» cîteva din «consemnările» lui Ion Potopin, dar le completează cu foarte interesante amănunte despre soarta «brâncuşilor» de la Craiova [5] şi, mai cu seamă, le dă autenticitate prin stilul, prin fraza, prin duhul său, — olteneşti, inimitabile. («Reia» — e un fel de a spune, pentru că memorialistul decedase deja de 2 ani cînd apărea acel «interviu» al lui Ion Potopin.) După intervenţia din partea finală, comparînd-o cu cele ale celor două scrisori, acest text pare a data din jurul anilor 1960—1962.

Despre rolul lui C. S. Nicolăescu-Plopşor în configurarea «secţiei Brâncuşi» de la Muzeul de Artă din Craiova, îşi amintea, cu pietate, în 1976, la sărbătorirea Centenarului naşterii marelui sculptor, şi prof. Pavel Ţugui:

---

[1] Cf. volumele sale: *Vorbe olteneşti* (1922); *Toiagul priotesii* (1930); *Amintiri* (1934); *Balade olteneşti* (1961); *Iorgovan* (1962); *Tivisoc şi Tivismoc* (1965); *Cotojman împărat* (1967). Pentru o fişă mai completă, vezi Florea Firan — *De la Macedonski la Arghezi*, Editura „Scrisul Românesc", Craiova, 1975, pp. 326—331.

[2] Cf. studiul său de referinţă *Visiunea şi audiţia colorată sinestesică la Alexandru Macedonski*, Corlate, 1944. Vezi şi Florea Firan — *op. cit.*, pp. 343—346.

[3] *Ibidem*, p. 345.

[4] Ion Potopin — *C. S. Nicolăescu-Plopşor despre Constantin Brâncuşi*, „Convorbiri cu oamenii despre oameni", în „*Magazin*", nr. 669, 1 august 1970, p. 4.

[5] Dealtfel, cum indică şi titlul, spre aceasta se îndreptau, mai ales, accentele memorialistului, vizita de la Paris fiind doar un «preambul» pentru ceea ce voia să spună posterităţii despre piesele de tinereţe ale celebrului sculptor — rămase aici.

V.G. PALEOLOG

C.S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR

« Deschiderea expoziției (era vorba de o „retrospectivă Brâncuși“, la Muzeul de Artă din București, pentru care pledaseră Arghezi, Eftimiu, Jalea, Ressu, Irimescu, Comarnescu, Oprescu, Schileru, Frunzetti etc. — *n.n. F.B.*) a fost programată pentru luna martie 1956, ca omagiu adus marelui artist român, cu prilejul sărbătoririi a 80 de ani de viață. Din nefericire, din diverse motive, expoziția nu a putut fi deschisă la momentul respectiv. Dar, cu sprijinul generos al factorilor răspunzători de activitatea cultural-artistică din orașul Craiova, s-a realizat, în august 1956, un minunat grupaj al operelor lui Brâncuși, în Sala oglinzilor a Muzeului de Artă, de curînd deschis. Din cîte îmi amintesc, o parte din acele lucrări, sau chiar toate, fuseseră ocrotite cu răspundere și dragoste, la Muzeul regional al Olteniei, de regretatul profesor și membru corespondent al Academiei Române, C. S. Nicolăescu-Plopșor. » (Vezi *„Ramuri“*, nr. 21976, p. 7)

Celelalte două piese ale dosarului sînt, cum spuneam, două scrisori: una din ianuarie 1929, cînd C.S.N.-P. era într-o excursie de studii în Franța: alta, din aprilie 1963, cînd autorul cărților de copii începuse să fie reeditat. Prima este scrisă *recto-verso*, cu creion chimic, șters, foarte mărunt, pe 6 pagini de caiet *dictando*. Cea de-a doua este scrisă cu cerneală, tot *r-v*, dar mult mai larg, mai generos (și greu lizibil!), pe 4 pagini tot de caiet *dictando*, însă legat cu sîrmă. Ambele au, comună, laconica semnătură « *Plopșor* ». Cu toată diferența de vîrstă (aproape 35 de ani) și de grafie dintre ele, cele două scrisori degajă un același farmec, aparte, al expresiei fruste, oltenești, nedisimulate care trebuie că se dezvolta în voie, nestingherit, în lungile lor « taine (discuții — *n.n.*) pe săturatele ».

Le publicăm, așadar, atît pentru valoarea informațiilor oferite (în ceea ce privește contextul cultural, cît și « personalitățile » celor doi corespondenți), dar și pentru limba vie, colorată, deși și elaborată (și tocmai de aceea mai interesantă!) care « zbîrnîie » (cuvînt frecvent, aproape obsedant) sub pana harnicului om de cultură.

Fănuș BĂILEȘTEANU

Cîteva amintiri despre «brâncuşii» de la Craiova

Hotărîndu-mă într-o bună zi să fac o călătorie de studii în apus, prietenul meu mai vîrstnic şi vecinul meu de la Corlate, Vasile Georgescu Paleolog, care nu o dată îmi vorbise despre opera lui Brâncuşi, mi-a spus:

— Tot te duci la Paris, caută de-l vezi şi pe Brâncuşi. Văzîndu-i lucrările, altfel îl vei înţelege decît după cele auzite de la mine.

— Păi să-mi dai cîteva rînduri către el.

— Nu-i nevoie, spune-i că trăiesc, că sînt sănătos şi-i trimit şi lui o căruţă de sănătate din Oltenia.

Ajuns la Paris şi intrat în vîltoarea preocupărilor mele de arheologie paleolitică şi paleoantropologie, uitasem de Brâncuşi, cînd întîmplarea a făcut să întîlnesc pe sculptorul Vasile Blendea din Gurenii Gorjului, vecin cu Hobiţa lui Brâncuşi — trimis de Nicolae Iorga la Şcoala Română din Paris să se perfecţioneze întru ale artelor plastice.

Bucuros de întîlnire, la un pahar de vorbă, cum eram pe încheiere cu treburile mele arheologice, dintr-una în alta a venit vorba şi despre Brâncuşi.

— Îl cunoşti?

— Păi cum, doar e gorjan de-al meu.

— Trebuie să-i duc o căruţă de sănătate de la un vechi prieten al lui din Oltenia.

— Hai pe la el, stă pe aproape.

— Ne primeşte?

— Nu ne dă afară.

Am bătut la uşa atelierului şi ni s-a strigat să intrăm. De cum am deschis uşa am rămas năucit. Mă uitam în stînga şi-n dreapta şi nu pricepeam nimic. Cum Brâncuşi nu ştiu ce bătea cu un ciocan după un paravan, i-am şoptit lui Blendea:

— Hai bă, dă-l încolo, ăsta nu e în toate ale lui. Ce nascraconii sînt ăştia?

— Ei şi tu, nu te pripi, barem să-l cunoşti.

A apărut după paravan un bătrînel grăsuţ, scundac, cu o barbă căruntă, scurtă, încîlcită troncănind din nişte saboţi.

— Ce-i cu tine, Blendea?

— Venii cu-n oltean de-ai noştri care vrea să vă cunoască.

Nu ştiu cum s-a făcut, dar, de cum i-am spus că vin din partea prietenului său Paleolog, s-a înseninat la faţă şi a stat de vorbă cu mine, parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea.

Din vorbă în vorbă, neavînd de lucru, căutînd să înţeleg şi eu ceva despre unele din lucrările lui, m-a-ndemnat necuratul şi l-am întrebat:

— Nu vă supăraţi, uite şi eu ca omul nepriceput aş vrea să-mi spuneţi cîte ceva despre lucrările d[umnea]v[oastră].

Ceea ce mi-a atras atenţia dintru început şi mi s-a părut mai de înţeles, drept care am cam zîmbit, a fost ceea ce ştiam de la nenea Vasile de la Corlate că se cheamă *Portretul prinţesei X*, şi ca atare am continuat întrebarea cu zîmbetul în colţul gurii.

— Asta ce vrea să înfăţişeze?

Răspunsul nu s-a lăsat aşteptat.

— Portretul unei femei, *Portretul prinţesei X*.

— Cum de v-aţi închipuit astfel o femeie?

— Aşa am văzut-o eu.

Taina cu Brâncuşi a durat. Mi-aduc aminte că văzînd un ou de marmoră teşit spre vîrf şi întrebîndu-l:

— Dar ăsta ce-i?
Mi-a spus:
— Ţipătul noului născut.
— De ce l-aţi botezat aşa?
— Păi fiindcă de cum scoate capul în lume ţipă, de aia.
Rînd pe rînd, am stat de vorbă despre *Socrate*, *Adam şi Eva*, despre *Sărut*, dar ceea ce mi-a plăcut mie mai mult atuncia şi chiar am început să înţeleg a fost *Pasărea măiastră*. Turnată în bronz şi şlefuită părea o oglindă în care se reflectau toate celelalte din jur. N-avea aripi dar zbura.
După unele lămuriri în legătură cu fiecare piesă mi-a spus:
— Nu trebuie să le dau nume, mai bine să le fi pus numere; *Brâncuşi 1*, *Brâncuşi 2*, *Brâncuşi 3* şi aşa mai departe să înţeleagă fiecare ce vrea.
Discutînd cum de-a ajuns la asemenea interpretări, mi-a spus cam aşa:
— Dacă s-ar aşeza pe două rînduri toate busturile care se lucrează într-un singur an în atelierele sculptorilor parizieni, şi te-ar obliga cineva să le vezi şi să-ţi dai cu părerea asupra lor, după ce ai defila printre ele grăbind pasul ca să le termini o dată, ai vedea în cele din urmă că deosebirile de la unul la altul sînt doar că unul are chelie, altul barbă, unul poartă ochelari, altul e mai tînăr, altul mai bătrîn, dar toate aceste zise « capodopere » au o pereche de ochi, un nas, o gură, o pereche de urechi şi că oricîtă măestrie a pus artistul toţi au chip de om, care seamănă unul cu altul. Tot aşa şi cu statuile din pieţele publice, că-i călare, că-i pe jos, că-i cu sabia-n teacă sau cu ea scoasă, ele pot închipui, dacă le schimbi uniforma, pe oricare împărat, pe oricare diplomat sau pe oricare om zis mare. Sculptorii noştri nu fac altceva decît să copieze natura şi cu cît izbutesc să o copieze mai bine cu atît opera lor e considerată mai de seamă.
Fiind pornit pe panta mărturisirilor şi a glumelor, a urmat:
— Se zice că Dumnezeu a făcut pe om după chipul şi asemănarea sa. Minciună. Nu Dumnezeu a născocit pe om, ci omul l-a închipuit pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea sa. Şi dacă Dumnezeu creatorul tuturor văzutelor şi nevăzutelor e născocirea omului, omul n-are drept să creeze o formă nouă plăcută ochiului?
Ne-a povestit şi-i făcea plăcere să povestească procesul lui cu americanii. Cum le-a venit de hac un oltean, cum a lucrat apoi pentru un maharajah o pasăre măiastră cu totul şi cu totul de aur. Dar nu despre astea îndeajuns de cunoscute din cele publicate de atîţia şi atîţia care se preocupă abia acum de Brâncuşi trebuie să vă vorbesc, ci, după cum am anunţat, să dapăn unele amintiri în legătură cu « Brâncuşii » de la Craiova.
— Avem şi noi la Craiova la Muzeul Olteniei două lucrări de-ale dv., i-am spus eu. Avem un *jupuit* pe care l-aţi lucrat în colaborare cu Dr. Gerotă şi, m-am umflat eu în pene, avem şi pe *Vitellius* în ghips.
Cînd i-am spus de omul jupuit a zîmbit, dar cînd a auzit de *Vitelius* s-a încruntat.
— Am să vin la Craiova să mi-l pui în balanţă pe-o tirizie şi-n cealaltă să torn eu aur, să-l răscumpăr, să fie al meu ca să pot să-i dau un ciocan în cap, să-l fac mii fărîme. De ce-l păstraţi? Opera unui scriitor se judecă după un extemporal din clasa III-a gimnazială? Şi opera unui artist după o lucrare prezentată la un examen?
Cum pe vremea aceea mă ocupam între altele şi de arta paleolitică în nădejdea că voi descoperi ceva similar şi în peşterile noastre, după un drum la peşterile din sudul Franţei de pe valea Vezerului şi la Altamira spaniolă pentru a vedea minunile artei rupestre, la reîntoarcere, între alte achiziţii bibliografice, mi-a căzut în mînă şi un extras din revista „*L'Antropologie*“ în care se prezenta pentru prima oară descoperirea unei statuete de fildeş cunoscută astăzi sub numele *Venera de la Lespouge*.
Parcă m-a lovit cineva în moalele capului. De la brîu în sus asemănarea cu portretul prinţesei „X“ era izbitoare.
Reîntors în ţară am arătat lui Paleolog descoperirea şi ne-am pus amîndoi întrebarea: cum de şi-a închipuit Brâncuşi că nu se va afla vreodată sursa lui de inspi-

rație? Trei ani după aceea nici unul nici altul n-am mai scos o vorbă despre Brâncuși. Idolul lui Paleolog murise, pînă într-o zi, mă pomenesc cu el venind în plină viteză, de la Corlate la Plopșor, să-mi spună:

— Ne-am înșelat, l-am oropsit degeaba pe Brâncuși. Portretul prințesei „X" a fost expus la salon cu 2 ani mai devreme decît s-a descoperit *Venera* de la Lespouge. Concluzia? Doi artiști îndepărtați în timp unul de altul cu cel puțin 30 de mii de ani au avut aceeași viziune artistică în închipuirea femeii.

Nu spune asta nimic? Ba spune! Iată, eu unul de abia de atunci am început a înțelege uriașa cotitură făcută de Brâncuși în artă.

Și acum amintirile mele despre « Brâncușii » de la Craiova.

Omul jupuit sau *Ecorșeul*, așa cum a intrat în literatură, a fost cumpărat de muzeul nostru, nu pentru că era o lucrare de Brâncuși, ci ca piesă pentru secția științelor naturale, așa cum cumpărase și liceul una din cópii. Paleolog le-a făcut numărătoarea și acum se știe cîte s-au turnat și cîte au mai rămas. Mai e de aflat o copie la Facultatea de Medicină, unde academicianul Ștefan Milcu a apucat-o ca student la catedra de anatomie și, evident, și altele.

Ghipsul lui *Vitellius* turnat acum și în bronz l-am găsit în beciul prefecturii cînd un rezident regal, avînd nevoie pentru sufragerie de sala în care era instalat Muzeul regional de antichități și etnografie al județului Dolj mi-a dat brînci cu mastotom cu tot la subsol. L-am păstrat plimbîndu-l în peregrinările muzeului de la prefectură la casele bănești și apoi la școala „Madona Dudu".

Într-o bună zi, ajuns model pe mîna unei școli de arte plastice, abia am izbutit să li-l scot din gheare. Nu că așteptam pe Brâncuși să mi-l cîntărească în aur, dar era un ghips care purta semnătura lui cu dată.

L-am pitulat într-un colț să nu mai dea plasticienii de el. Omului jupuit i-am pus dinainte o frunză de viță de hîrtie acoperind jos la picioare numele lui Brâncuși și al doctorului Gerotă.

Știam mai de mult că un cunoscut al meu numismat are cîțiva Brâncuși în conacul lui. Tînăr îl cunoscuse pe Brâncuși îndeaproape la Paris cînd hobițanul nostru se zbătea în mizerie. Mi se abătuse în vremea aceea să fac la Craiova, în cadrul Muzeului regional al Olteniei, și o galerie de artă. Am adunat atunci la „Madona" tot fondul *Aman*, ce mai rămăsese în Oltenia de la Romanescu, Glogoveanu și ce-am mai putut apuca, luptînd cu îndărătnicia unui rector de la agronomie, din tablourile palatului fost „Mihail".

Smîrdanul lui Grigorescu și *Solii turci la Mihai Viteazul* de Aman le-am găsit pe sub un pat undeva pe la un oarecare cineva. Am adunat multe și de făgăduit mi s-au făgăduit și mai multe, dar nu aveam un Brâncuși ca lumea.

— Facem o galerie de artă la Craiova în palatul lui Mihail, dă-ne și nouă un Brâncuși, am îndrăznit eu să zic într-o bună zi numismatului.

— Păi acolo-i județeana.

— Da, mi-au spus unii că dacă mă încăpățînez să mai susțin asemenea povești cu galeria de artă la județeană mi se taie barba. Pe unul din cei cu tăiatul bărbii care se ocupa pe atunci cu treburile culturale ale Craiovei îl chema Cocoș. Drept care i-am spus:

— Dacă mi se taie mie barba are timp să mai și crească, dar dacă ți se taie ție creasta crezi c-o să-ți mai crească creasta?

— Dă-ne dumneata un Brâncuși, că cu barba oi vedea eu ce-oi face.

Nu m-a luat în serios. Un Brâncuși era o avere.

Mai tîrziu, numismatul s-a răsgîndit și m-a rugat să merg la conacul lui ca să iau pentru muzeu și *Brâncușii* și alte obiecte de artă ce avea. Menționez între altele una dintre cele mai prețioase colecții de ii vechi.

Ca atare, am întins-o spre Dunăre la vale în căutarea unor obiecte cu caracter muzeal. Pretext. Drumul meu ducea de-a dreptul unde rămăseseră *Brâncușii*.

Ajuns acolo și întrebînd încoa' și încolo de niște pietroaie și de niște tinichele cu ochiuri de copii am găsit pietroiul ăl mare, *Sărutul*, pe crucea de la putina cu varză — apăsa varza mai jos să iasă zeama deasupra ca să nu se strice. *Coapsa* era și ea într-un colț, de urma *copiilor* n-am dat. Reîntors la Craiova, am comunicat numismatului:

— Am găsit *Sărutul* și *Coapsa*, dar nu știu ce s-au făcut *Copiii*.

— Stai, mi-a spus, ultima oară i-am admirat sus pe verandă.

Am făcut de îndată calea întoarsă agățînd și un reporter de gazetă, doar-doar o scrie și el cîteva rînduri despre cum se descoperă niște *Brâncuși*. Ajunși la Ostroveni, de acum eram cunoscut.

— Iar ai venit, tovarășe?

— Iar!

— Acu ce mai cați?

— Niște copii de tinichea. Știu că trebuie să fie sus în cerdac.

Nerăbdător, am suit sus în pridvor, unde erau puși la păstrare struguri pe ales.

— E voie să gustăm și noi cîte un bob?

— Luați, tovarășe.

Gustam din niște struguri tămîioși și trăgeam cu chioarda unde-or fi *copiii*. Cînd colo, erau înghesuiți într-un colț, se uitau unul la altul. Se apropia iarna și mi se părea că începe să le clențene dinții.

— Dar cu ăștia ce-i?

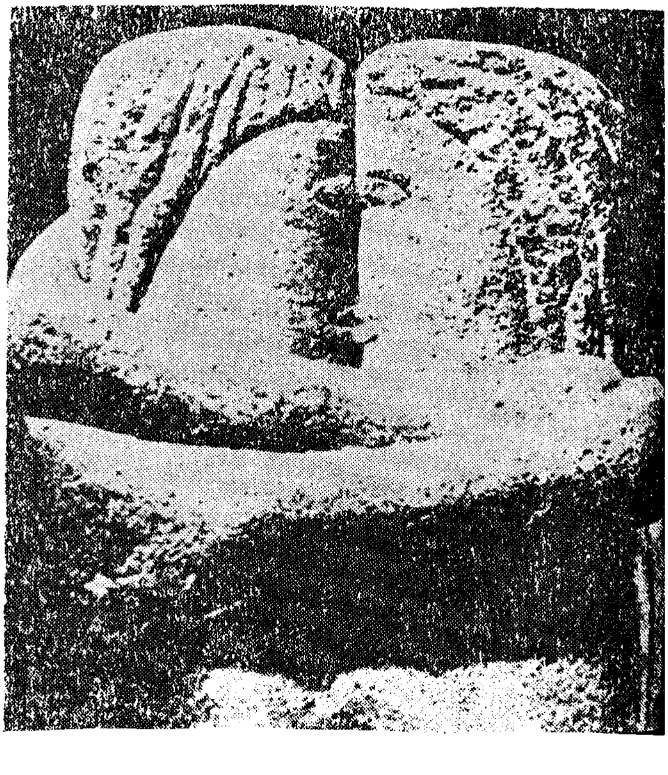
— De, tovarășe, să iertați. Nu știu cum dracu de-au rămas aici, că doar eu i-am spus muierii să-i arunce și ca să ne încredințeze că așa a fost precum spune a dat un chiot:

— Fă muiere, fă, nu ți-am spus să arunci copiii în baltă, ce, din pricina ta vrei să dau eu acum de belea cu tovarășii de la județeană.

L-am încredințat că n-o să se întîmple nimic, să ni-i dea nouă ca să scape de încurcătură. I-am luat tot fără proces-verbal, precum luasem și *Coapsa* și *Sărutul* și, după cum i-ați văzut, se simt fericiți alături de celelalte lucrări ale lui Brâncuși în cabinetul special închinat, cu atîta înțelegere, operei celui mai cutezător artist al lumii, fiu vrednic al Olteniei noastre.

Cap de fată și Sărutul (Muzeul de Artă din Craiova).

«...cred că am ajuns să situez bine paleoliticul României...»

I

3 Ian[uarie] 1929

Dragă Bărbosule

Sunt la Saint-Germain en Laye. După o vizită la Solomon Reinach în pricina tezaurului de la Carei, și o oră de însemnări asupra pietrelor paleolitice asupra cărora am deschis bine de tot ochii, scăpărîndu-mi măselele de foame, iată-mă în restaurantul Hotelului du Prince de Galles. Din pustie ⟨prostie?⟩ *, cer întotdeauna cam ce înțeleg după listă și omenesc cam nu departe de ce e pe aici. Am să-ncerc să cer feluri pe care nu le-nțeleg deloc să văd o să mă intoxic? *[2 cuvinte ilizibile]*... D[umi]tale m-am săturat de banane⟨?⟩. Tocmai pe aici le-am prins gustul. Solomon Reinach, la vederea fotografiilor dupe tezaurul careian căzu-n c.... E un lucru extraordinar, *étonnant* (dacă așa s-o scri[e]). Așa ceva n-a mai văzut. Mă rugă dacă s-ar putea trimite cîteva piese — în special vasul cu animale — prin valiza diplomatică. Să facă o copie că numai astfel ar putea fi bine studiat. Îmi vorbi de Odobescu, de Pârvan, de George Brătianu. Regretă mult pe Pârvan. E o mare pierdere și nu crede că golul acesta va putea fi umplut.

Îi lăsai fotografiile și articolul din „*Albina*“. Dar nu crede că o să-i dea de rost.
2 Afacerea îl interesează f[oarte] mult și dacă o găsi vreo dezlegare îmi comunică. El e dealtfel șeful gloselienilor și ca atare cîteva întrebări fură de rigoare. Dar nu se poate închipui un asemenea falș.

Scrisoarea D[umi]tale — pentru care azi dimineață mă sculă factorul din somn — mă făcu să zbîrnii puțin. Singura pînă acum care-mi dă brînci în Paris.

Dar să continui desară. E 1 1/2 și la 4 se-nchide Muzeul, vo[i]esc să mă reîntorc la pietre.

Și muzeul[,] castelul[,] dar și colecțiile sunt foarte interesante. Pentru paleolitic, o bogăție. Păcat însă că nu sunt bine clasate. Mă plîng de muzeele noastre, dar și aici — nu vorbesc de „Louvre“ în care și vitrinele sunt opere de artă — găsești muzee mari prost luminate avînd un mobilier cu totul nepotrivit.

Ei, au fost la Les Eygis. Breuil mi-a spus că am să văd 4 grote ornate. Mi-a dat
3 o recomandație la un savant de-acolo și // am plecat pentru 2—3 zile. Cînd colo Les Eygis, capitala preistoriei. Pe 15—20 km de-a lungul Vegerului [erau] așezate unele din cele mai însemnate stațiuni preistorice.

La Micogne, după care o industrie paleolitică se numește micochiană, Moustig = musteriană și La Madeleine, după care s-a numit epoca magdaleniană în care arta naturalistă își atinge apogeul.

Afară de asta, alte zeci de așezări preistorice unde găsești reprezentate toate epocile afară de chelean [?] — epoca de bază. Am cutre[i]erat peșterile cu gravuri[,] picturi și sculpturi. Cal în mărime naturală de un realism uimitor sculptat aproape-n *rond bosse*. Bisoni, mamuți, reni. Eram beat. Colindam cîte peste 20 km zilnic pe jos și tot ce am văzut n-a fost decît în clipe iuți[,] pripite[,] în instantanee care se-nfig în suflet mai adînc decît phalusul Dumitale în c... norocului.

Ploua mereu. Ud leoarcă, mi-am lăsat un rînd de pengele pe drumurile din Dor-
4 dogne. // Nu-mi aduc aminte să mai fi zbîrnîit așa vreo dată.

Și cînd te gîndești că tot ceea ce — în fugă de turist pripit — vezi aici într-o săptămînă a fost pregătit în zeci de ani de muncă și studii a zeci de savanți și diletanți, rămîi și ⟨te⟩ ** ⟨gîndești⟩ ** gîndesc: s-o iau în piept pentru România, sau nu?

---

* *Lectio incerta*

** Cuvintele marcate, inițiale, au fost tăiate și, deasupra, scrise celelalte, fără acord cu verbul anterior.

În scurt timp, — dar am stat numai de paleolitic — am ajuns să cunosc mai ales lucruri practice, la care nici nu visam. Şi cînd mi-aduc aminte de felul cum am căutat eu arta paleolitică, îmi vine să mă iau de păr. Şi dacă a fost ceva în peşteri, am trecut pe lîngă ele, că n-am ştiut să văd şi să caut. Şi-a şti să cauţi şi a şti să vezi — acu e un moft — oul lui Columb.

Am înainte bibliografia celor care au lucrat în România pentru paleolitic. Nişte copilării. Determinarea epocilor şi nomenclatura uneltelor e făcută pe unele locuri
5 cu totul anapoda. Închipuie-ţi un tîmplar care n-ar deosebi barda de fierăstrău, aştea sunt palethnologii noştrii *(sic !)*.

Mi-am luat note pentru tot. Sunt în curent // cu ce s-a lucrat la vecini şi cred că am ajuns să situez bine paleoliticul României în angrenajul culturilor paleolitic europeano-asiatico-africane. Întocmai cînd D[umnea]ta ai trage la scara de apă a Parisului — şi pentru asta îţi urez din tot sufletul ca ph... de oţel să ţi se călească bine — îmi voi lua sigur doctoratul. Am un plan de activitate, pe care cum [v]oi veni, am să-ncep al *[sic !]* pune în lucrare. Dar p[entru] asta trebuie să mă înapo[i]ez curînd[,] să colind ţara şi apoi [să merg] în Polonia[,] Bulgaria[,] poate în Ungaria[,]
6 pentru a pune definitiv la punct ceea ce am început.

Regret că nu cunosc Parisul. Nu m-a făcut să zbîrnii. Sunt trist şi singur[,] singur. Doar eu cu un maldăr de bibliografie paleolitică şi o serie de pietre — *prima colecţie de material comparativ în România [s.n.]* E greu să zbîrnii singur! Ei, să fi fost amîndoi, dar eu nu plec de-aici cu gîndul de-a nu mă mai întoarce. Ai să vezi. De un singur lucru regret, că în loc să mă descurc cînd aveam toate posibilităţile, mai rău m-am încurcat.

Să fiu liber şi independent, poate nu m-aş grăbi, dar... 1 Februarie... scadenţa!... grîu... dobînzi... datorii... aranjamente... fă-ţi vînt ⟨rînd⟩ * în Paris
7 cu 7 ghiulele de fiecare picior.

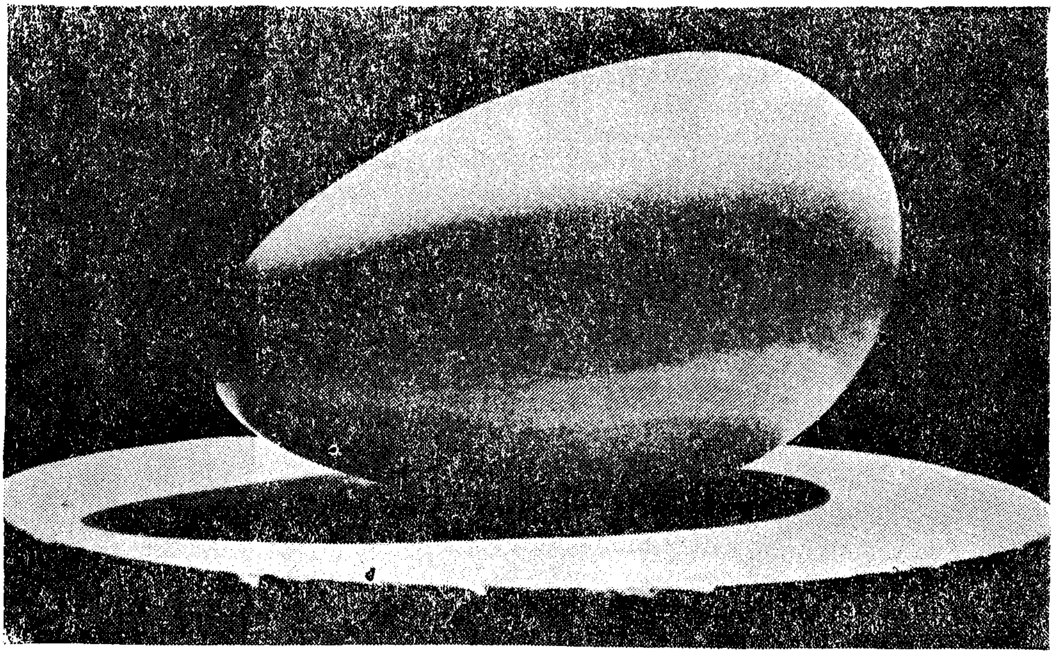
Aşteptam o îndreptare de la ţărănişti. Dar văd că primele legi votate sunt pentru noi impozite. De unde-ncepui şi unde ajunsei!

Lunia ⟨lumea⟩ * asta, sărmană ⟨sumară?⟩ * o are fiecare zi a mea.

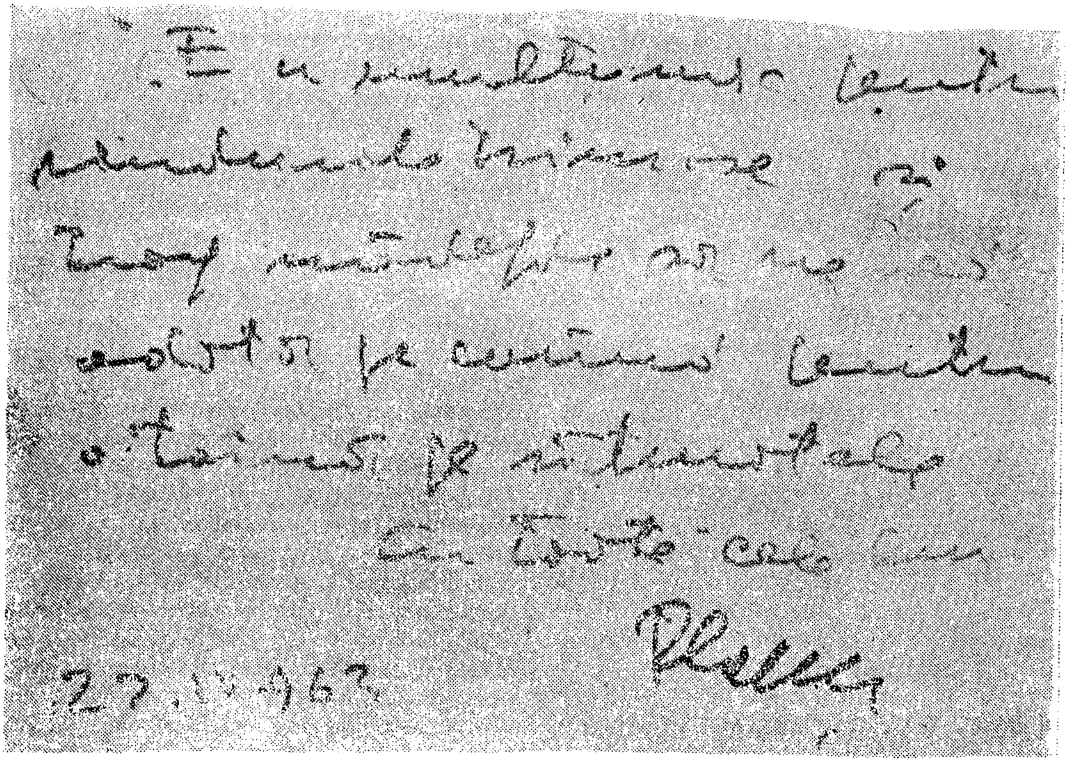
Trebuie să termin
Al D[umi]tale
PLOPŞOR

Cele două zile din programul D[umi]tale le voi executa întocmai şi cînd ne-om întîlni **am să-ţi povestesc.**

[C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR

Începutul lumii de Brâncuşi (1920? 1924?) — marmură (Philadelphia Museum of Art)

II

Iubite Domnule Paleolog,

Tretie [1] neavînd de lucru — dar văd că bine a făcut — ţi-a trimis pe *Iorgovan* [2] scris de mine pentru Marina [3] — cînd era măruntică — şi apărut, hei, cînd începe să aibă pretenţia de domnişoară.

Am încercat[,] e drept[,] să mă strecor eu prin cele zise de către cei care îi ştiu balada şi legendele.

Unii[?] şi văd că printre ei te numeri şi dumneata. Fără îndoială[,] dacă se vor gîndi cei de la editură să mai scoată o ediţie — fiindcă prima a bătut-o vîntul — voi ţine socoteală de sugestiile d[umi]tale. Să fie mai legată de pămîntul nostru oltenesc. Fiindcă ţi-a plăcut[,] îţi trimit un exemplar din cele cîteva rămase din dreptul meu de autor. Poate pe el îmi vei face unele sugestii. Dar aş fi fost mai bine înţeles şi aş fi vrut [să am] în librării o nouă carte despre *Tivisoc* şi *Tivismoc* [4], nenăscuţi feciori ai lui Păcală[,] mult mai năzdrăvani decît taică-său *[sic !]* înainte de a se naşte. Se citeşte cu plăcere şi se rîde de unul singur. Tot ce am găsit în gluma sănătoasă românească şi ce am mai izbutit să creez şi eu, au dus la la *[sic !]* tîlcuirea unei bucăţi pe care n-o laşi din mînă pînă la capăt.

Dar mai sînt şi alte păreri.

Eu mulţumesc pentru rîndurile trimise şi trag nădejde să ne vedem odată pe curînd pentru o taină pe săturatele.

Cu toate cele bune

22. IV. [1]963

PLOPŞOR

---

[1] Fiul lui V. G. Paleolog.

[2] Cartea « de copii » a lui C. S. Nicolăescu-Plopşor, apărută, cum s-a văzut, în 1962.

[3] Probabil, o nepoată.

[4] Carte apărută în 1965.

EPISTOLAR

Octavian GOGA

100 de scrisori către Duța II

CEA DEA DOUA [1] CATEGORIE DE SCRIsori, la care ne vom referi, sînt cele din anii 1922 și 1927, mai ales, dar, parțial, și din perioada 1923—1924. Mai întîi, cîteva precizări biografice. În 1922 Goga era angrenat în campania electorală, la Rășinari, iar Veturia se găsea la Ciucea, unde supraveghea lucrările de reparații și modernizare a castelului recent cumpărat. Tot către Ciucea, din București, se îndreaptă și scrisorile din anii 1923—24. În 1927, în luna februarie, Veturia pleacă să-și îngrijească sănătatea, mai întîi la Beaulieu, apoi la Cannes, unde soțul ei îi scrie, conform unui mai vechi obicei, aproape zilnic.

Scrisorile din cele două perioade (1922—1927) ni-l prezintă pe omul politic Goga în două ipostaze diferite: în 1922 ca pe un candidat pe care sistemul electoral burghez l-a făcut să cadă în alegeri, iar în 1927 ca atotputernic ministru de interne în guvernarea a doua (și ultima) a lui Averescu. Nu stă în intenția noastră să refacem aici sinuosul drum parcurs de Octavian Goga pe arena vieții politice. Lucrările istorice din ultimul timp (între care cea a lui M. Mușat și I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, Buc., 1986, ni s-a părut cea mai completă, utilizînd-o și pentru unele note), au pus în lumină activitatea sa politică, cernînd grîul din neghină. O succintă recapitulare ni se pare, totuși, utilă pentru înțelegerea faptelor despre care se vorbește în scrisori. După înfăptuirea Unirii, Goga militează pentru lichidarea regionalismului și integrarea noilor provincii în statul român unitar, așa explicîndu-se ruptura sa cu P.N.R. și Consiliul Dirigent, la a cărui desființare a adus o serioasă contribuție. Din 1920 Goga intră în Partidul Poporului, condus de generalul Averescu, fiind ministru în cele două guvernări ale acestuia (1920, 1927). În 1932 se produce ruptura sa de această formațiune politică, Goga înființînd, la 10 aprilie 1932, Partidul Național Agrar, care va fuziona, la 14 iulie 1935, cu Liga Apărării Naționale Creștine, condusă de A. C. Cuza, dînd naștere Partidului Național Creștin. Ce s-a întîmplat mai departe, pînă la guvernarea acestui partid (dec. 1937 — febr. 1938), este în general cunoscut.

Revenind la scrisorile din 1922 vom constata că acestea înfățișează, dacă le întregim (cum am făcut în note) cu știri din presa vremii, o campanie electorală, care nu se deosebește mult de cea din *O scrisoare pierdută;* prefecți abuzivi, jandarmi care păzesc candidații guvernului, telegrame de protest adresate primului ministru și regelui etc., iar în final, « victoria zdrobitoare » a liberalilor aflați la guvern. Valoarea scrisorilor constă în faptul că relatarea evenimentelor se face de către un om politic implicat plenar în ele. Desigur, nu trebuie să-l suspectăm pe Goga de nesinceritate în indignarea sa, deși în 1927, pe cînd era ministru de interne, n-a procedat mai blînd cu adversarii politici, suprimîndu-le ziarele. Există însă, dincolo de faptele povestite, un tot mai sensibil curent subteran de dezgust față de viața politică din România acelor vremi, o oboseală pe care cu greu semnatarul scrisorilor o poate ascunde. Aversiunea față de politică în general, începută imediat după Unire, este o constantă a notelor zilnice ale lui Goga, fie că ele se materializează în însemnări de carnet, jurnal sau scrisori către Veturia. Citind cu atenție scrisorile, chiar pe cele din perioada în care Goga era ministru, ni se întărește tot mai mult convingerea că politica era pentru el, după 1919, o activitate care-l plictisea, obosea și dezgusta, dar pe care era *nevoit* s-o facă, pe de o parte pentru a-și păstra prestigiul dobîndit în luptele pentru unire, pe de alta pentru că mai spera în « consacrarea internă a acelui românism pentru a cărui realizare statală unitară făcuse atît de mult cu pana și cu vorba înainte de 1918 ». Dar, precizează același istoric, « apărarea românismului integral te ducea spre dreapta românească, spre o exagerare și o intoleranță ». Or, Goga nu și-a dat (sau nu și-a dat la timp) seama de aceasta. Oricum, rămîne după lectura acestor scrisori impresia că omul politic Goga a fost silit să desfășoare o activitate pe care o detesta, în mijlocul unei lumi politice

[1] Partea I — în numărul anterior al revistei (N. R.).

NOTĂ. După apariția acestui prim lot de scrisori, dl. *Mircea POPA* ne-a atras atenția că epistolele VI, VII, IX, XIV, și XVII, precum și cele datate 12 și 29 februarie 1920, au fost publicate, de domnia sa, în „*Luceafărul*", XXIV, 1981, nr. 13, 28 martie 1981, p. 3. Necunoscînd, la data predării întregului lot epistolar, această apariție, facem acum cuvenita precizare, mulțumindu-i totodată cercetătorului clujean *(M.C.)*

[2] La 1 martie, ziarul informa că O. Goga « a mers să-şi aducă acasă soţia bolnavă, care a plecat să se îngrijească singură ».

pe care o dispreţuia, indiferent dacă era vorba de aderenţi sau opozanţi. În relevarea acestei imagini, mai puţin cunoscute, a poetului devenit ministru constă, credem, importanţa scrisorilor sale către Veturia.

Uneori Goga scrie aluziv, referindu-se la fapte pe care Veturia le cunoştea, dar pe care cititorul de azi trebuie să le citească printre rînduri, făcînd doar presupuneri. Vom da doar două exemple, pe lîngă disensiunile din rîndul partidului averescian, la care se referă aproape în fiecare scrisoare. Este vorba de revenirea în ţară a lui Carol al II-lea şi de relaţiile dintre partidul lui Averescu şi liberali.

La 2 februarie 1927 Goga îi scrie soţiei sale: « Prin Ardeal s-a zvonit că eu plec la Paris să aduc pe Carol. A scris „Patria" cu mare tămbălău ». Într-adevăr, duminecă 30 ianuarie 1927, în ziarul manist „*Patria*" din Cluj se putea citi: « La cererea unui părinte bolnav de a-şi revedea fiul, a plecat ieri cu simplonul la Paris chiar ministrul de interne, pentru a satisface această dorinţă, care nu se poate refuza nici unui om, nici ca bărbat de stat cu prevedere. Este în această misiune şi o tragicomedie. Se duce la Canossa chiar acela care declarase că „*va aresta*" pe cel nechemat îndată ce va păşi pe teritoriul patriei sale ». Deoarece P.N.Ţ. se declarase pentru revizuirea actului din 4 ianuarie 1926 prin care Carol renunţa la tron (semnificativ în acest sens este comunicatul dat la 31 ianuarie 1927, care a dus la suspendarea ziarelor „*Cuvîntul*", „*Lupta*", „*Argus*", „*Aurora*"), ziarul său „*Patria*" publică ştirile cu litere mari pe prima pagină. Informaţia însă nu putea fi adevărată, cel puţin din pricina datei: Goga continuă să-i scrie soţiei din Bucureşti pînă la 21 februarie 1927. Cu toate acestea, ziarul menţionat revine la 1 februarie: « Plecarea d-lui Goga la Paris o desminte „*Biruinţa*" într-un loc ascuns. Va desminţi-o poate şi guvernul, dar nu categoric. Şi totuşi: dl. Goga a plecat vineri seara [28 ianuarie *n.n.*] cu simplonul la Paris. Acesta e adevărul ». Dacă în privinţa datei plecării *nu* acesta este adevărul, în ceea ce priveşte scopurile călătoriei s-ar putea ca ziarul să aibă, măcar parţial, dreptate. Spunem aceasta gîndindu-ne la faptul că, în 14 februarie, Goga a fost invitat la principesa Elena, soţia lui Carol, unde « s-a discutat chestia Carol în linişte şi cu dispreţ ». Nu ştim dacă Goga a fost împuternicit de cineva să netezească drumul reîntoarcerii pribeagului, se pare însă că s-a întîlnit cu el, căci iată ce notează tot „*Patria*" la 15 martie: Goga « s-a întors din Franţa unde a fost în interese familiare [2]. [sic!] Totuşi s-a folosit şi d-sa, ca toţi politicienii, şi de această ocazie pentru a fi şi politiceşte activ. Este deci foarte natural că a ţinut să vorbească cu personajul pe care nu e voie să-l numim ». Ca şi în alte cazuri, o simplă aluzie epistolară ascunde lucruri rămase pentru cei mulţi « sub pecetea tainei ».

Tot în legătură cu plecarea în străinătate este pusă de ziare şi problema « fripturiştilor », amintită şi în scrisori. Este vorba de grupul de oameni politici ardeleni format din V. Goldiş, Al. Lapedatu, I. Lupaş ş.a., care condiţionau aderarea la Partidul Poporului de unele avantaje materiale faţă de care Averescu n-a luat atitudine decisivă. Tot în „*Patria*" din 10 martie 1927 se dă următoarea informaţie: Goga « aranjase cu guvernul ca debarcarea fripturiştilor să se opereze în absenţa lui din ţară, pentru a fi cruţat de a-şi arăta adevăratele sentimente pe care le nutreşte pentru fostul său profesor V. Goldiş ». Într-adevăr, la 10 martie 1927, grupul amintit intra în Partidul Poporului.

Cea de a doua problemă sugerată, doar, în aceeaşi scrisoare din 2 februarie 1927 este cea a relaţiilor averescienilor cu liberalii. Scrie Goga: « Azi am fost înainte de dejun de la 10 la 12 1/2 la Brătianu cu care am vorbit de toate ». Sub această informaţie aparent banală se ascund ample manevre de culise. Pentru a le rezuma, vom spune doar că la 30 martie 1926 guvernul Averescu a venit la putere cu sprijinul tacit al liberalilor, în speţă al lui Ion I. C. Brătianu, care a cerut în mod expres ca O. Goga să fie numit ministru de interne, iar la 3 iunie 1927 tot liberalii sînt aceia care determină plecarea guvernului. Aşadar, Goga se afla în bune relaţii cu aceştia, dovadă şi participarea sa, la 25 noiembrie 1934, la parastasul lui Ion I. C. Brătianu de la Florica.

Ar mai fi, desigur, multe de spus despre importanţa acestor scrisori care, prin informaţiile oferite şi, cum am văzut, prin cele ce se pot citi printre rînduri, au o valoare cel puţin dublă: pun în lumină frămîntările sufleteşti ale *omului* Goga, în probleme familiale şi politice, şi furnizează amănunte interesante ale culiselor vieţii politice româneşti interbelice, prezentate de unul dintre cei mai controversaţi oameni politici ai epocii. Sîntem, de aceea, convinşi că, prin publicarea acestor scrisori, se face un serios pas înainte către o biografie ştiinţifică a lui Octavian Goga.

Mircea CENUŞĂ

XXI

Joi seara 12 Febr. [1920]

Ieri am pus mi se pare greşit 13

Dragă Duţo,

Ziua de azi mi-a fost mai vitregă ca cea de ieri, nu mi-a dat nici o scrisoare. Sunt iarăşi seara acasă, acum e ora 10 (astăzi n-a fost club) ca de obicei la masa de lîngă patul nostru, la masa asta ţi-am scris ieri noapte scrisoarea enervată, pe care ai primit-o înaintea acestor rînduri. Atenuează expresiile din ea, dar reţine, te rog, înţelesul de care aş dori să te pătrunzi. Ce să-ţi spun? Sunt trist, sunt mîhnit. Am impresia că viaţa e rea cu mine, că mă duşmăneşte. Duţo — aşa de liniştit îţi vorbesc acum, cînd îţi spun că [am] o mare oboseală în a mai lupta şi că sunt aşa de dornic de-un colţişor de pace. Primeşti tu drumul pe care ţi-l arăt eu? Reciteşte, te rog, ce ţi-am scris ieri şi răspunde-mi imediat.

. . . .

Ar fi bine să nu-ţi scriu astăzi, mai bine să nu primeşti nimic decît o scrisoare tristă şi descurajată. Dar trebuie să stau cu tine de vorbă. Am impresia aşa cînd îţi scriu că sunt lîngă tine şi că mîna ta e pe umărul meu. De cîte ori nu mă opresc în drum ziua, de cîte ori şi la Cameră în mersul cuvîntărilor nu stau şi mă întreb: Acu — Duţa ce face? Şi-atunci bieţii mei nervi vibrează după impulsurile clipei. Vai, cîte sunt viziunile şi halucinaţiile, cum mă dor creerii de ele. Nopţile din urmă, cu deosebire azi noapte, am avut visuri urîte, coşmaruri întunecate care m-au zguduit. Simt tot mai mult că sunt în stăpînirea nervilor care au scăpat de subt porunca mea. Ce bine mi-ar face o cît de scurtă recreaţie undeva, măcar cîteva săptămîni. Cum ţi-am spus, mi-am schimbat alimentaţia, am introdus de vreo zece zile un masaj de dimineaţă, n-am reuşit însă să obţin o ameliorare mai evidentă. Probabil vina nu e în trup, vine din adîncurile care nu se pot lumina.

Mă gîndesc acum, aducîndu-mi aminte de cîte ţi-am scris, că nu-ţi aduc nici o mîngăiere deosebită scrisorile mele, că nu alegi din ele decît accente posomorîte, prea puţin senine. Iartă-mă, nu pot da decît ce am. Şi tot ce am acum e tristeţă fără început şi fără sfîrşit, haina pe care o îmbracă sufletul meu de cîte ori rămîne singur şi sincer. Ştiri n-am nimic să-ţi dau. Mama ta e sănătoasă, copiii Norii sunt mai bine, Ion şoferul mă părăseşte mîine. Duminecă pleacă Esca cu simplonul la Paris — îi voi da o scrisoare s-o pună în cutie la Milano. Ţi-am expediat o scrisoare prin curierul italian şi colecţia Renaşterii, pe două săptămîni. Scrie-mi cînd le primeşti.

Azi e joi seara, trei săptămîni de la ultima noastră noapte. O ţii minte — stai, te rog, cîteva clipe — dă scrisoarea asta la o parte — reaminteşte-ţi tot ce a fost în noaptea aceea.

Şi tot ce ne-am
jurat atunci
TAVI

XXII

Bucureşti, sîmbătă 14 Febr. [1920]

Dragă Duţo,

A treia zi de cînd poşta nu mai ţine cu mine. De trei zile n-am primit nici un semn de-al tău. O pun în socoteala relaţiilor de poştă nu în contul memoriei tale. Cred că marea şi excursiunile de pe malul ei nu au darul de a slăbi amintirile şi mă gîndesc că oricît de interesante ar putea fi conversaţiile unor cunoscuţi de ocazie, cinci mi-

nute se pot găsi totdeauna, măcar pentru a salva o fațadă frumoasă. Sau să fi intervenit ceva nou și neprevăzut?

Pleacă Esca la Paris cu simplonul de mîne și-i dau lui scrisoarea asta, pe care o primești mai repede, ca cele ce sunt pe drum. Una din ele îți va lămuri puțin starea apăsătoare în care stau aici. Deocamdată te rog *imediat* cu multă seriozitate să mă vestești, dacă la Hotel de la Reine „întîmplarea" a făcut să vie de la sosirea ta acolo și o figură care a tulburat în dese rînduri conversațiile noastre din trecut și care ar *întuneca* viitorul cu umbra lui? Spune-mi adevărul, așa cum l-ai jurat, așa cum e drept și demn să și-l spuie doi oameni de seama noastră.

Aștept.

Nu știu dacă ai primit scrisorile mele, aș crede că *da*. Din ele ai putut vedea că sufletul meu nu e aranjat pentru distanță. Ți-o spun simplu și liniștit: sufăr și sunt pradă multor halucinații și viziuni. Mă cutremur la gîndul că mediul nou ar putea să clatine opera pe care eu am început s-o ridic în sufletul tău ajutat și de silințele tale. Ar fi rău, foarte rău.

Aștept rînduri de la tine.

Rămîi acolo pînă voi putea să aranjez ceva, cu vreo casă cu chirie. Rămîi pînă voi putea să vin eu acolo sau pînă îți voi scrie că singurătatea penibilă mi-e prea primejdioasă.

Știi desigur că prin banca Blank ți-am expediat 4000 fr. pe care îi primești acolo de la Paris. — Eu sunt deocamdată reținut aici de situația politică extrem de gravă. Probabil în două săptămîni cel mai tîrziu guvernul actual va fi înlocuit cu un guvern Averescu. Aș dori mult ca să rămîn liber, ce nu e tocmai ușor și nu tocmai sigur. Vom vedea.

Probabil voi merge pentru ziua de 22 Februarie la Sibiu pentru două zile la congresul de la Sibiu la alegerea de mitropolit. Zile penibile, zile stupide. Aș dori să-ți scriu multe din sufletul meu, dar e trist și deplasat sub cerul zîmbitor de la Ospedaletti. Nu știu cum, dar mi se pare că e mult mai trist ca al tău — și eu fug de disonanțe.

Termin rîndurile acestea printr-un simplu apel de om cinstit către o femeie cinstită, apel la sufletul tău, pe care-l cred trecut prin purificare și care cred că a simțit fiorii învierii.

În viața asta scurtă ar fi așa păcat și așa de obositor să căutăm să nu ne spunem adevărul.

Ieri au trecut trei săptămîni de la
despărțirea noastră în călindarul
meu sunt însemnate cu negru.

Îți trimit de la masa de scris din dormitor palpitările multe care se abat în aer aici.

Pe canapeaua din față e o cămașă de-a ta... Mari a adus-o de la spălat de multe zile.

O privește cu îndurerare

TAVI

XXIII

București, Duminecă seara 15 Febr. [1920]

Dragă Duțo,

A patra zi de cînd poșta nu mai ține cu mine. Ce e nu înțăleg. Pîn-acum am primit regulat rîndurile tale, acum deodată s-au întrerupt. Să fie Italia, Jugo-Slavia, România de vină, sau de pe terasa ta pentru moment privirile să nu fie întoarse ina-

poi? Sunt trist, sunt nedumerit — și tăcerii tale nu știu cum să-i vorbesc. Cu Esca ți-am trimis niște rînduri pe care le-ai primit cînd vine scrisoarea asta. Duțo, de ce taci. Așa ne-a fost vorba? Mi-ai scris deunăzi că ți-ai făcut un program și că în el mă aveai și pe mine. Să-l fi abandonat așa de repede?, să fi contribuit cu ceva circumstanțele schimbate? Aștept.

Eu tot cel de ieri, de alaltăieri, de-acum trei săptămîni. Politica de azi de grozava singurătate chinuită de noapte. Azi a intervenit o mică schimbare, sunt cam bolnav. Am stat mai mult în casă, am recitit scrisori, am răscolit un geamantan cu hîrtii vechi și-am început un vers:

Și cum sporește-ntruna tăcerea din odaie,
Posomorît și văduv se-ntinde-n umbră patul...

Dar nu-l mai continui. Melodiile astea triste, incrustate cu picături otravă, nu ți le trimit, le țin aici, sunt păsările mele de noapte cu care îmi trăiește urîtul. Parcă mi-e dor de-o boală care m-ar imobiliza în pat. Mie nu-mi displac leneviile cari confundă visul cu realitatea. E o strașnică gripă în oraș, s-ar putea s-o am și eu. Îți scriu mîne dacă e ceva, voi vedea după aspirinile de azi, cum zic, dacă mă bolnăvesc scap de obligațiunea de-a merge la congresul din Sibiu și am și mulțumirea de a mă putea cufunda nițel în neant.

Știi cînd mi-ai scris ultima scrisoare care mi-a sosit aici? Poartă data de 3 Febr., sunt deci 12 zile de-atunci. Acum îți poți închipui în acest gol pe care trebuie să-l umplu cu cîte se furișează. Nu, distanțele pentru sufletul meu nu se potrivesc. Ele sunt tot atîtea punți cari duc la imperiul întunericului.

Aș vrea să-ți mai vorbesc, dar pînă ce nu primesc vorba ta nu pot. Aștept ziua de mîne cum am așteptat-o pe cea de azi. Să văd.

Acum sunt orele 9 fără un sfert, ce faci tu acum? Eu mă întind în pat și mult aș dori să nu mă mai gîndesc la nimic.

Dă-i mîna lui

TAVI

XXIV

București, luni 16 Febr. 1920
[Plic: 17.II.920]

Scumpă Duță,

A cincea zi astăzi de cînd n-am mai primit nimic de la tine. Înțăleg o zi-două, dar așa nu mai înțăleg nimic. E poșta de vină, — îmi repet și astăzi întrebarea stupidă, — sau... sau împrejurări noi și neprevăzute ți-au impus o eclipsă a memoriei? Adresa o știi, o scriai corect, nu pricep de ce acum scrisorile nu mai vin. Tot stau pe gînduri în fiecare seară și mă tot macin cu tot felul de întrebări. Să fi plecat oare undeva din Ospedaletti într-o excursie de agrement, cum se obișnuiește la Riviera?

— Să vedem mîine, zic și aștept ca ieri...

Scrisul meu în asemenea condiții mi se pare ciudat și cam deplasat. Am aerul că vorbesc singur și în acest caz tăcerea e mai preferabilă. Nu știu nici pînă astăzi nici barem dacă ai primit una din multele mele scrisori.

— nu, asta prea e extraordinar,
— sunt prostit, trebuie să închei scrisoarea,
și să mă înfășur în tăcerea mea singuratică, tristă și plină de nedreptate

Nu le merită astea

TAVI

XXV

București, 18 Febr. [1920]

Scumpă Duța,

După 7 *(șapte)* zile de așteptare goală, astăzi în sfîrșit am primit o scrisoare de a ta cu data de *7 Febr.* Cea din urmă ce mi-a sosit aici în urmă cu o săptămînă avea data de *3 Febr.*, — se vede că între 3 și 7 n-ai mai scris. Îți poți închipui ce penibilă mi-a fost așteptarea, ce plină de tot felul de halucinații. Nici astăzi nu-mi pot explica astfel nesosirea scrisorilor decît prin faptul că la un moment dat, nesosind ale mele, tu nu te-ai mai așezat la masa de scris. *Ieri* am primit telegrama pe care ți-o alătur și din care am priceput foarte puțin.

Duțo, așa nu mai merge! Distanța pentru mine e prea greu de suportat. Îmi otrăvește sufletul, — au intervenit mai multe impresii care mă tulbură și pe care doresc să le curm pentru binele nostru, al amîndurora. Ascultă deci: probabil pînă în momentul de față ai primit cei 4000 de franci ce ți i-am trimis prin Blank. Aștepți deci avizul meu, pe care ți-l trimit în curînd. Ori vin eu la tine, ori vii tu acasă.

Iată ce este: Guvernul poate fi considerat ca demisionat. Și-au prezentat ieri demisia 4 miniștri [1] și criza s-a deschis, Vaida a fost rechemat de la Paris [2] și se întoarce zilele astea. Va forma ministerul Averescu. Mi se cere cu insistență să intru și eu. Eu voi primi să intru, dacă este absolut necesar, dar doresc să nu iau pentru moment nici un portofoliu și să aranjez ca împreună cu Take Ionescu să merg la Paris delegat. Dacă da, atunci vin pe la Ospedaletti, unde stau cu tine puțin, merg la Paris unde aranjez imediat divorțul și te aduc și pe tine acolo. Toate acestea trebuie să se lămurească în cîteva zile. Un lucru, dragă Duțo, te rog suportă această singurătate cu întristare, dar fără a mă eclipsa în amintirea ta. (Scrisoarea din urmă, prin slovele ei mari și grăbite, prin întinderea mare a hîrtiei albe, îmi dă impresia că îmi scrii cam în pripă. De ce asta?... nu o merit.)

Astă seară la ora 7 voi fi la Averescu unde sunt chemat la consfătuire. Voi continua scrisoarea cînd mă întorc de acolo. Acum e ora 6.

Joi seara — 19 Februarie — ora 11

Continui astăseară scrisoarea, azi noapte cînd am venit acasă nu aveam nimic potrivit. Îți scriu subt trista impresie a unei zi (13) care ca și celelalte nu mi-a adus nimic. Un domn mi-a arătat o carte poștală de la Monte Carlo sosită azi la București, expediată de acela cu data de 12 Febr... deci... eu de ce nu primesc de la Ospedaletti?

Iată ce e, dragă Duțo: situația politică de ieri pînă azi nu s-a lămurit, se așteaptă pînă la întoarcerea lui Vaida de la Paris, care peste vreo cinci zile va fi aici. Numai după aceea se pune problema rezolvării crizei. Pe la sfîrșitul săptămînii viitoare, lucrul e limpede și eu știu ce va fi de făcut.

Să-ți spun însă un lucru care e categoric și nu mai suferă nici o îndoială: Singurătatea asta stupidă eu n-o mai pot suporta. Văd pe zi ce trece că mi-e imposibilă starea sufletească. Mă îngrozesc de momentele prin care trec. Consecințele acestei stări sunt cum nu sunt bine pentru noi. Iată ce-am hotărît deci: *să te întorci acasă.*

Te rog imediat după primirea acestor rînduri, ia-ți biletul pentru simplon *pe ziua de sîmbătă (6 martie)*. De la Nizza mi se pare trebuie luat biletul, întreabă și informează-te. În orice caz ești silită să-l iei mult înainte, ca să găsești loc. Dacă într-un chip sau altul, eu am posibilitatea să mă liberez pînă atunci și să vin eu la tine,

---

[1] După demisia lui Goga din guvernul lui Vaida Voevod, au mai demisionat, la 17 februarie 1920, Vlad, Bontescu și Rășcanu.

[2] Al. Vaida Voevod s-a aflat la Paris de la mijlocul lunii ianuarie 1919 pînă la căderea guvernului (13 martie 1920), ca șef al delegației române la tratativele de pace.

o fac, fiindcă mi-e grozav de dor să scap puțin de furnicarul ăsta care m-a obosit și m-a scîrbit. Atunci cel mult pierzi vreo 600 de franci și nu-i nimic pe lîngă bucuria revederii.

Te rog deci, Duțo, foarte serios să faci acest lucru. La cazul că pînă atunci sosește Mancaș, te vei aranja cum vei putea în casa din Bulevard.

În orice caz scapă-mă de singurătate, scapă-mă de distanță, fiindcă viziunile ei îmi zdruncină temeliile sufletului și ale credinței ce-o pun în viitorul nostru.

Dă-mi mîna și îmbrățișează-l

pe părăsitul

TAVI

Eu se poate întîmpla ca zilele acestea să plec la Sibiu pentru Congres, de unde mă întorc vinerea viitoare.

Tu ai să pleci în 6 martie, sîmbătă, eu te aștept aici marți seara.

La revedere, scumpa mea nevastă.

Scrisoarea asta ți-o trimit prin curierul italian al generalului Ferige. Cred că va ajunge. Astăzi (vineri) mi-a adus poșta scrisoarea ta din 5 Febr. nr. 18, de cîteva rînduri. Eu poate plec mîne pentru cîteva zile la Sibiu, tu scrie-mi regulat. Ia-ți bilet cum ți-am spus și vino acasă.

Astăzi am mai primit o telegramă de-a ta — întristată, dată mi se pare în 7 Februarie.

Ți le trimit pe amîndouă...

Te aștept să vii degrabă...

Te sărut

XXVI

Vineri, 20 Febr. [1920]

Scumpa mea Duța,

Astăzi mi-a sosit scrisoarea *18* — din 5 Febr. Vei fi primit desigur rîndurile mele ce ți-am trimis prin curierul Generalului Ferige, în care te rog să-ți iai biletul la simplon pentru 6 Martie și să vii acasă. Nu se mai poate trăi așa. Nu mai merge. Mi-e peste putință să mai suport distanța care scurtează scrierile și lungește urîtul cu tot cortegiul lui de umbre.

Acum e ora 12 noaptea cu tăcere și cu-o singurătate penibilă. O singură mulțumire am avut azi, am primit de la Paris veste pe cale lăturalnică, că T.[3] sosește la 20 cum ne era vorba. Dacă vine mîne, e foarte bine, imediat încep să aranjez chestiunea. Am vorbit cu Claudia; astăseară despre soluția asta știe și mama. Claudia mi-a amintit de tine cu simpatie și m-a întrebat ce vei face? Mi-a spus că la Sibiu se fac deja combinații de tot felul. I-am spus că te vei desface și tu. Cu comprehensiunea ei și-a dat seama de rostul lucrurilor fără să le despice în conversații. Mi-a zis: cred că face foarte bine că nu se mai întoarce la Sibiu. Din cuvintele ei discrete — mai mult din atitudinea ei, — aleg că va fi o bună prietenă a noastră. Ce să-ți spun? M-a înseninat nițel convorbirea, mi-a proiectat oarecum aspectul viitorului. Abia aștept să văd dacă sosește T. ca să încep descurcarea unui fir nenorocit, al cărui ghem de 14 ani îmi apasă conștiința.

Tu îți iei deci biletul pentru 6 Martie, dacă pînă la acest termin nu primești avizul meu că sosesc eu acolo, ceea ce mult aș dori — atunci pleci și vii la București.

Crede-mă, aștept ca scăparea de-o grea boală revederea asta, care mă va învia din morți. La întîlnire vei vedea schimbările externe prin care am trecut, sunt mult mai slab.

Necontenit mi-e gîndul acolo la tine, și necontenit așa va fi.

Duțo, tu mai simți otrava mea? Astăzi sunt 4 săptămîni... Mi-e imposibil să scriu ce e în inima și în trupul meu.

---

[3] Tensi-Hortensia, prima soție a lui Octavian Goga.

M-arunc în pat — ca să sting lampa şi să fiu lîngă tine.

credinciosul tău

TAVI

XXVII

Bucureşti, Joi 26 Febr. [1920]
[Plic: 26.II.1920]

Scumpă Duţico,

Ţi-am trimis alaltăieri a doua scrisoare prin curierul lui Ferige în care te rugam să-ţi amîi călătoria pînă la 15 Martie. Pînă atunci cred că se vor limpezi lucrurile... Dorinţa mea cea mai fierbinte este să vin acolo, să stăm o lună în linişte. Mă simt surmenat, obosit şi mi-ar face mult bine să văd puţin de străinătate. De aceea, imediat ce se aduce aici o hotărîre — ceea ce aştept pînă pe la sfîrşitul săptămînii viitoare — eu aş putea pleca. Cred că termen de plecare ar putea fi pentru mine de-aici între 8—11 Martie. În orice caz, te vestesc încă o dată prin curier.

Continui acum seara, fiind întrerupt. Azi mi-au sosit de la tine două scrisori, una mai veche, imediat după ce ai primit a doua scrisoare a mea şi alta din 12 Febr. Ce neregulat vine poşta! Îţi mulţumesc pentru rîndurile tale calde şi te rog să fii sigură că ultima noastră despărţire n-a făcut decît să întărească apropierea noastră. În curînd totul se va limpezi. Dacă se va putea să plec de aici înainte de a sosi T. de la Paris, îl voi însărcina pe Bucşan cu regularea întregii chestiuni. Nu ştiu cînd voi primi această scrisoare, dar aş dori ca pînă în 15 nici într-un caz să nu pleci spre ţară, fiindcă dacă eu mă pot libera, — am petrece împreună o lună în Italia. Dacă nu pot veni — cum îmi este dorinţa — atunci vii tu.

Cu sănătatea o duc şi mai bine şi mai rău. Nervii ca totdeauna discordaţi. Singurătatea măreşte şi mai mult tensiunea lor. Şi crede-mă, fac totul ca să mă menajez. Cum ţi-am spus, mi-am schimbat regimul alimentar, puţină carne, şi de la întoarcerea de la Cluj n-am mai gustat un strop de vin. Am introdus şi masaj zilnic, am slăbit destul, mă simt mai uşor. În scrisoarea ta îmi spui că pleci la Nizza, probabil ai fost deja, — sunt cam neliniştit fiindcă nu văd nici o amintire dacă ai primit sau ba banii ce ţi-am trimis prin Blank. Sfatul tău ce mi-ai dat să schimb leii în dollari, dă-mi voie să nu-l urmez, e şi cam naiv, fiindcă un dollar aici e peste 60 de lei acum, şi-apoi tu ştii că eu la afaceri de astea nu mă pricep.

Scumpă Dudică, văd că faci plimbări acompaniată, cum spui, de-o doamnă sau domnişoară. Mult mai variată şi mai senină îndeletnicire decît a mea aici, într-un furnicar enervant şi dezgustător. La revedere îţi voi spune multe cari nu se pot pune pe hîrtie. Trebuie să-ţi spun însă că în vremea asta cînd multe speranţe şi interese planează în mine o mulţime de oameni, sunt mai strein ca oricînd de-a ajunge în fruntea trebilor. Sufletul meu nu doreşte astăzi să fie farul care luminează călătorilor din largul mărilor, [ci] opaiţul dintr-un colţ de odaie unde se va refugia o fericire intimă visată de mult şi pe deplin meritată. De-aceea prin tumultul politic mă plimb cu calmul omului care nu cere nimic. Acest calm îl simt crescînd de cîte ori văd în faţa mea oameni congestionaţi de ideea că azi-mîine vor urca din nou scara norocului. Ştii probabil că guvernul actual e în discompunere, cînd va fi sosită scrisoarea mea, criza va fi rezolvată. Vlad, Bontescu, Răşcanu au demisionat. Vai, de s-ar isprăvi odată şi de m-aş alege cu ce doresc, cu scumpa libertate.

La casa de la Şosea n-am mai fost, a cumpărat-o Titulescu, să fie sănătos şi s-o stăpînească, — noi suntem săraci. Probabil ne vom aşeza în Bulevard la Mancaş, sau vom găsi alt-undeva. Tot ce doresc e micul nostru interior spre care mă poartă toate speranţele viitorului. La Sibiu-Răşinari n-am mai fost — îmi era penibil. Cine

știe, cînd și cum voi mai putea ajunge pe-acolo... Poate mai tîrziu, deocamdată am trimis un om să-mi aducă toate cărțile — vreau să mă debarasez de toate. Mă miră foarte mult că n-ai primit scrisorile mele, știu ce grozav e să aștepți, știu de la mine, ziua cînd nu sosește nimic e zi penibilă, plină de tristeță și de halucinații.

Toate sentimentele mele se concentrează în jurul revederii.

Dă-mi mîna și gura ta.

să i le dau lui

TAVI

XXVIII

Vineri, 27 Febr. [1920]

Scumpa mea Dudică,

Zi tristă, n-am primit nimic, zi goală, copleșită de discuții mărunte, fără spor și fără răsunet în suflet. Pe masa de scris am găsit niște strofe răzlețe, poate îți mai aduci aminte:

Trecutul umbră blestemată
Tîlhar scăpat de supt zăvor,
Din cripta lui întunecată
Se furișează călător
Și lîngă patul meu s-arată.

Versuri cu ghimpi și cu flăcări,

Mă doare capul, mi-e trupul bătut. Afară e soare de primăvară, în mine urlă șacalii.

Astăzi e 27... Pînă la 15 Martie, mai sunt

șaptesprezece veacuri

Dă-i mîna

lui

TAVI

XXIX

Vineri, seara 27
[Plic: sosită: — III.920]

Scumpa mea nevăstică,

Am primit scrisoarea ta cu creionul din 20 Febr., — scrisă în pat și expediată « expresse ». Ea mi-a adus toate mustrările pe care le meritam și prin cuvinte și prin vestea că iar ai avut o urcare de temperaturi. Iartă-mă pentru vina mea, — dar aici, departe, zbuciumul sufletului singuratic mă chinuiește. Sunt supărat că n-ai primit încă banii. Eu am trimis de mai bine de două săptămîni de-aici *4000* franci prin Marmoroch-Blank. Dacă n-ai primit încă, scrie-i imediat și roagă-l pe Aristide Blank, care e la Paris, Place Verdone 20 să ți-i trimită. Spune-i că și Esca care e acolo știe de bani. Îl rugasem și pe el. Cum zic, nădăjduiesc că pînă azi s-a aranjat.

Eu ți-am trimis o scrisoare prin Esca și două prin curierul lui Ferige. Nu știu dacă le-ai primit sau ba. Te rog să-mi scrii de-aici înainte „expresse“, căci se vede că vine mai bine. Ai trimis-o la 20 și a sosit aici la 27. Recomandatele sunt încă pe drum. Îți spuneam în ultima scrisoare că să pleci de acolo la 15 Martie. Nu știu cum să fac, draga mea Dudică, eu aș dori foarte mult să vin acolo și să stăm împreună vreo lună de zile. Nenorocul este însă că nu pot ști cînd și cum să aranjează aici cu guvernul. De-aceea nu pot să zic vin sau nu vin. Mai probabil este însă că vin. Dacă pînă în 10 se aranjează, atunci plec. Mi-e frică însă să nu ne petrecem pe drum. Eu să plec de aici, tu să pleci de acolo, ar fi o adevărată nenorocire. Ți-aș zice să nu îți iai bilet pînă în 20 dar atunci, dacă eu nu pot veni, întîrzie sosirea ta. Nici nu mai pot ști ce hotărîre ai luat tu, fiindcă nu pot avea răspunsul. Scrie-mi, te rog, „expresse“ ce ai decis.

Vai, nu știu cum să-ți spun ce groaznică plictiseală e în vinele mele. Mă înec aici, mă bolnăvesc. Acum e seara, ora 11, scriu de la masa din odaia de dormit. Miroasă

a benzină, Maria a curățat parchetele. Eu mi se pare că voi transporta lucrurile noastre în Bulevardul Colțea. Le vom aranja acolo, ca să avem loc unde să putem trage.

Dragă Duțo, mi-am tot bătut capul și iată la ce rezultat am ajuns: în cazul că pînă la primirea acestor rînduri n-ai luat încă biletul pentru tren, atunci nu lua pînă în 20 Martie. Iată de ce: la 10 sosește T. de la Paris și vreau să aranjez cu ea. N-aș vrea să plec înainte de a veni. N-aș vrea să vie pe-aici să întrebe pe Mari și să ceară lămuriri. După acest aranjament voi face totul ca să plec în Italia.

Doresc însă să știu ce-ai hotărît, să mă pot orienta. Dă-mi brațele tale în jurul gîtului.

Și sărută-l pe vecinicul tău

TAVI

(Va urma)

Ion Minulescu, Liviu Rebreanu și Octavian Goga.

EPISTOLAR

Vasile DEMETRIUS

Scrisori de familie

CELE CÎTEVA SCRISORI DE FAȚĂ, ALESE de mine din multele pe care mi le-a trimis tatăl meu de cîte ori eram departe de casă, sînt într-o măsură edificatoare în privința prieteniei și afecțiunii care ne legau. Aproape sau departe, ne chinuia același dor și aceeași grijă unul pentru celălalt. Ele înfățișează sau numai pomenesc despre contemporanii noștri, și le trezesc amintirea în cititori. Evocă și împrejurări trecute, pe care cei de vîrsta mea nu le-au uitat. Fac indiscreția ca aceste scrisori adresate mie să le ofer și altora.

Duhurile celor duși nu rămîn în preajma noastră, nu rămîn nicăieri, iar dragostea pentru ei stăruie, vie, atîta timp cît mai dăinuim și noi.

Sînt alinată de faptul că toți cei care au zugrăvit portretul tatii, după moartea lui, l-au făcut cu aceeași căldură și prețuire care mă animă și pe mine, și mă asigură în acest chip că n-am exagerat iubind « un tată», ci un om deosebit.

Lucia DEMETRIUS

I

8 iulie 1926

Draga noastră

Am primit de la tine, de mult, o carte poștală scrisă cu creionul, în care ne spuneai că vei dormi în vagon, veste care ne-a făcut să dormim foarte rău în patul nostru comod.

În sfîrșit, ieri, 7 iulie, am primit o scrisoare și două cărți poștale: una de la Carmen și una de la tine. Te plîngeai că vremea e potrivnică. Dar și aici a plouat în zilele acelea și a bătut vînt. Silită a sta în casă, ai fi putut citi minunatul roman al lui Balzac. Acum cred că ați dat de zile frumoase și că totul s-a schimbat. Deci cartea de-o parte. Poate ați și început excursiile. În tot cazul, Carmen nu se plictisește.

M-am întîlnit cu d-na Sergiu Niță [1], m-a întrebat de tine. Spunîndu-i că ești la țară, prin Muscel: — O fi la Lerești! zise ea. — De unde știi? fac eu — Am și eu acolo vreo șase fete!

Caută să fii plăcută, dragă, tuturora. Numai așa vei putea descoperi cîte suflete frumoase sînt în jurul tău. Nu te îndemn să fii expansivă, dar dacă te închizi în tine, cea mai păgubită ești tot tu.

Mă întrebi de Enășescu [2]. Grație lui Babuș și tovarășului său de bancă, Spiridon, poetul are haine noi, cămăși elegante, chiar din cele mai scumpe, ciorapi, mă rog!

La Cotitură [3] n-am mai fost și nu ne vom mai duce. Am fost, dimpotrivă, la Fârnu [4]. Ce să-ți mai îndrug? Toate sînt precum le-ai lăsat. Au plecat Economii, partea femenină. Bucureștii se golesc, au venit marile călduri, deși ieri și azi vîntul bate impunător. Spune-i Carmenei că o sărut cu drag și găsește cuvinte amabile, din parte-mi pentru Sisi.

Maică-ta își face mereu de lucru, ca s-o uite pe fiică-sa, cu ficățelul [5], cu bojocelul și splinioara ei. Ioana va pleca zilele astea, așa că vom rămîne singuri singurei. Și ea și noi te sărutăm mult, mult! și te rugăm să fii împăciuitoare, fără nazuri, iar nouă se ne scrii mereu.

TU-SI-MEI [6]

II

20 Iulie 1926

Copchilașul meu drag!

Ai făcut cu piciorușele tale, într-o zi, 56 de kilometri! E mult, e chiar prea mult! Ai plîns de fericire însă văzînd atîta frumusețe și de părere de rău că nu sîntem și noi acolo, s-o împărtășim cu tine. Drept să-ți spun eu mă bucur că ești așa de departe de noi și aștept dimpotrivă să te înrădăcinezi în lutul țării, ale cărei frumuseți te-au fermecat. Dacă ai fi văzut Alpii, sau Niagara să zicem, ai fi constatat cît de frumoasă e natura. Văzînd însă locuri pentru păstrarea cărora au suferit și au pierit milioane dintr-ai noștri, țărani și boieri de-a valma, altfel te-ai legat de ele, cu pietate, cu recunoștință și cu mîndrie: sînt frumuseți românești. Asta este și deosebirea dintre un venetic și noi: pentru el Dâmbovicioara, Soveja, Marea e o podoabă a naturii, pentru noi e România. Iartă-mă că scriu rar, am multe treburi pe cap. Te sărut cu drag

V.D.

III

București, 10 Iulie 1930

Luna tatii!

Iartă-mă că nu ți-am scris înainte de a fi primit o c.p. și o scrisoare de la tine! Nu știu cum s-a făcut. Trîndăvie, desigur. Cred însă că vei fi primit ieri, alaltăieri, vești scrise de la noi. M-ai întrebat de Sterică [7]. Trebuie poate să-l ocolești pentru

---

[1] Sergiu Niță deschisese în timpul primului război mondial, cînd multe școli și licee fuseseră închise, școala „Profesorii asociați", cu școală primară și liceu, înghesuite în două camere. Tradusese romanul *Nils Holgersöhn* de Selma Lagerlöf.

[2] Poetul Artur Enășescu (1889—1942), ieșit din ospiciul de la Sibiu, sănătos cîțiva ani, colabora la „*Propilee literare*" și „*Universul literar*". Fusese ajutat de directorul de bancă D. Babuș, cu mai mult decît putea cîștiga prin poezie.

[3] «Cotitură» era un mic birt în Piața Gemenilor.

[4] «Fârnu», poreclit așa pentru că vorbea înfundat, fornăit, avea o grădiniță cu grătar și băuturi în str. Fierari.

[5] De la «inimioară», Antigona Demetrius trecuse la «ficățel» etc., în glumă și răsfăț.

[6] Unul din numele cu care Lucia Demetrius își mîngîia tatăl.

[7] Unchiul lui V. Demetrius, Dr. Sterie Stinghe, pasionat culegător de documente privitoare la istoria românilor din Șcheii Brașovului.

Lila Ciobanu, sau mai exact pentru Apostol Culea [8], cu care știu că ai avut oarecare neplăceri. Altminteri noi toți îl iubim și chiar mi-e dor de el. Nu-ți aduci aminte că mă mustram că nu i-am scris și în sfîrșit i-am scris patru pagini! Mi-e dor de tine, Luna tatii! Te sărut mult, mult! Sărutări de asemenea și Didei. Vezi de sănătate.

V. DEMETRIUS

IV

1932

Draga tatii, ce făcuși? Să împrumuți, și pe cine? pe D-na Fotino! Și cu 2000 de lei! Cum a izbutit, vicleana, să-ți ia maximum de ceea ce putea să ia? Ai ce mînca?

Sîntem cumplit de îngrijorați. Fotino [9] îți luă 2000, nevastă-sa 2000, — bună treabă! Cere-i necontenit și, dacă altfel nu se poate, cu țîrîita.

Au mai fost două conferințe la Național și m-am dus cu maică-ta la ele. Lily Verea mi-a spus (alaltăeri) că n-a primit de la tine nici un rînd. Mi se pare că a primit de la amicele ei, împrietenite cu tine, de la Cernăuți.

Cărțile au venit? Cum de nu s-a priceput dl. Herschmann să cerceteze mai din timp, el, de care spui că e funcționar la poștă. Deșteaptă poștă aveți! Ce-i cu mîncarea ta? La prînz nu mănînci că nu-ți place, seara că n-ai parale! Caută-ți altă casă, cu altă masă. Sau spune-le că nevoia de sînge îți cere friptură la grătar.

Mă întorc la blestemații ceia. Dacă se va întîmpla minunea să-ți dea d-na Fotino banii înapoi, să știi că foarte curînd ți-i va cere înapoi împrumut. Îi spui că i-ai împrumutat gazdei. Sînt împotriva minciunii, ca și tine, dar s-ar putea să fie numit mincinos omul care prins în pădure de hoți nu spune cît are asupra sa, bizuindu-se că și-a ascuns bine banii? Ești exact în aceeași situație față de oameni așa de rapaci și care, la urma urmei, ne socotesc proști cînd reușesc să ne înșele.

TAICA

V

București, 1932

Dragă Lucio,

L-am cunoscut ieri, venind obosit de la minister la ceasul două, pe colonelul Rădulescu. Urechiușile lui de motan nu mi l-ar fi putut face simpatic. Dar înțelegînd că trebuie să fie el, m-am tîmpit perfect, ca să zic așa. Ni te-a lăudat! A devenit un om adorabil! Mi-a spus Găină că „*Rampa*“ a spus « corectă, d-ra Demetrius ». Puțin, dar ce om adorabil e și ăsta, care caută pretutindeni, și ține minte, cînd e vorba de tine.

E Duminică dimineață. Ne pregătim să mergem la Național. Vom trece întîi pe la Costel, pentru dinții maică-ti. Mai sînt și bucurii de soiul ăsta.

După amiază vom trece pe la spitalul Colentina, ca să-l vedem pe Radu Boureanu. Bietul copil!

Maică-ta în clipa asta mănîncă și înecîndu-se strigă la tine: « Spune că o ubec ».

Sărbătorile Paștilor! Noi nu le-am prea ținut. Pentru că nu sîntem strict religioși. Dar anul ăsta le vom ține, după venirea ta. În privința asta nu forța defel lucrurile, ca să nu ni se spună « de! ai lipsit de-acolo — în momentul psihologic! Oamenii sînt slabi, n-ai fost de față, alții au fost, au stăruit... » Și în general, favoarea nu ne stă nouă bine. Să ni se dea jumătate din cît merităm și ar fi foarte bine!

Îți sărut fruntea cuminte.

TĂTICU

---

[8] Apostol Culea (1882—1949), folclorist și etnograf, autorul cărții în două volume *Datini și muncă*.

[9] În 1932, Mihai Fotino (tatăl) era directorul Teatrului Național din Cernăuți în care fiica lui Vasile Demetrius era angajată. Doamna Fotino, actriță, era angajată în același teatru.

VI

București, 1934

Lucico,

E duminică și am fost adineaori la expoziția deschisă azi a celor trei cari, ca și mușchetarii, fuseseră patru: Han, Șirato și Tonitza. Foarte frumoasă! Poezie pură la pictori și energie și adevăr la Han. E un eveniment. Mi-a părut rău că nu o vezi și tu. Ți-am simțit lipsa. Ce mai e cu tine? Ai mai putea sta? Ai la ce? Se-nțelege că n-ar fi rău să te alegi măcar cu un certificat de la Ziaristică, dacă de la Sorbona nu se poate. Speranțe, aici, vagi de tot. E o secetă care va aduce o mizerie încă necunoscută României. Ce se va întîmpla nu știm, ne îngrozește să ne gîndim. Da, ne resemnăm la orice. Vezi de fii sănătoasă.

Te pupă taica de o mie de ori.

[V. DEMETRIUS]

VII

București, 1934

Scump Lucic,

A fost numit la Fundație ptr. revistă Camil Petrescu, în locul lui Zarifopol care, sărmanul, a murit aproape subit. Poți să-ți închipui ce-o fi pe Ionel Gherea [10] și pe familia lor!

De numirea lui Camil știu de la el însuși. Cum m-a văzut (la Săptămîna cărții, care a început ieri 12 mai): « Foarte frumos articol a publicat Lucia în „*Rampa*". Ce scriitoare! adevărată scriitoare, cum i-am prezis eu! Sînt în locul lui Zarifopol, să-mi trimeată repede *Jurnalul* [11] ei. » — Dar e la redacție, l-a avut Zarif. « — N-am găsit nimic! Și poeziile ei îmi plac! »

În aceeași zi i-am lăsat la redacția revistei Fundației, atît cît am avut noi din jurnalul tău. Relativ puțin, 14 pagini. Scrie-i degrabă lui Camilaș și trimite-i tot ce ai. E cam costisitor, știu, dar ce să-i faci? Întreabă la poștă cum ar costa mai puțin. În plic desfăcut, cred eu, — totuși recomandat. Și numai să mai ai și tu o copie. Tot la Săptămîna cărții, prima zi m-am văzut cu Zamfirescu, căruia îi dasem prin c. poștală adresa ta mai de mult — și mi-a vorbit de articolul foarte frumos din „*Rampa*": *Exagerăm.* Pe acest articol încă n-am pus mîna, fiindcă la „*Rampa*" nu se mai găsește deocamdată. Mi-au spus că peste cîteva zile vor fi « retururi ».

[V. DEMETRIUS]

VIII

București, 1934

Suflet de tătic dulce,

Am vorbit astăzi iar cu amicul tău Camil. Nu luasem nici banii, pe care i-am încasat după 2 ceasuri de la Fundație. Venise la librărie și m-a căutat.

« Nu a fost niciodată plătit un debut mai bine. Se publică în septembrie, cînd lumea citește. Vreau efect. E un act de îndrăzneală din partea mea. Trebuie să-i zic nuvelă, fiindcă mi s-au făcut observații că nu avem nuvele. Am să trimit corecturi la Paris. »

Scrie-i, dragă, mulțumește-i și mai trimite-i ceva. Proză. El apreciază mai ales proza. Dar vezi de scrie-o la mașină. Ai fost în adevăr plătită imperial, cum nu cred să mai fii vrodată. Și revista aceasta este azi ceea ce era la începutul ei „*Viața Românească*". Consacră. Camil nu este stăpîn absolut. Mai e acolo și Șerban Cioculescu,

---

[10] Ionel Gherea, muzician și filosof, era cumnat cu Paul Zarifopol.
[11] *Jurnalul* a constituit mai tîrziu primul roman al fiicei lui V. Demetrius — *Tinerețe*.

Alexandru Baciu, Vasile Demetrius, Lucia Demetrius și Mircea Berindei în Cișmigiu (1937).

iar Adrian Maniu rîvnește la directorat și sapă. În cazul tău Camil a hotărît singur: și publicare și preț. Se zice că Maniu nu va izbuti și că prietenul tău va rămîne forte în citadelă. Articolul tău și desenul lui Sieg le-am dus la Sevastos. „*Rampa*" nu plătește, are și mai puțini cititori ca „*Adevărul literar*", iar pe Timuș îl cunosc tot așa de puțin ca pe feciorul Elenei, Odorichii, Didiei [12]... Va citi articolul și voi lua săptămîna viitoare răspunsul și desenul.

Tot azi am văzut și pe Ionel Gherea. E distrus săracul. Manuscrisul tău nu-l găsește. Știe că Zarifopol voia să-l publice, dar unde-l ținea, nu știe.

La Salonul Oficial Sieg are 5 lucrări frumoase, dintre care Manon e cea mai prețuită. Dar n-a vîndut nimeni nimic. Ciomac vrea să dea 700 de lei pe Manon, dar Pașa nu primește atît de puțin. Și are dreptate. Cine le-a adus? Poate Zlotescu. În tot cazul prietenii lui Sieg. Cică are dovotați.

Poezia ta e minunată. Limpede, cu o idee centrală poetică prin ea înseși, emoționantă. Nu te lăsa! Sus inima! Că mintea e sus. Dar ce e dragă cu Abovici al meu. S-a tîmpit! Să mă mir? să nu mă mir? Păcat de el! Am început să-i plîng pe cei care nu ne cunosc, ca pe orbi.

De ce n-ai fost pe la Labin? Nu știi că e unul din stîlpii „*Adevărului*"? Are puterea, cred, să te angajeze redactor al unuia din ziarele lor. Încearcă. Trimite-i în prealabil cele 2 „*Rampe*" și un articol (dar scris la mașină) și anunță-ți vizita la el pe o zi ulterioară. Dar ne e dor de tine, sufletel.

Pupe-le taica pe el!

TAICA

---

[12] Elena Odorica Didia Sevastos a publicat în 1889 monografia etnografică *Nunta la Români*.

DIN TAINELE ARHIVELOR

Costache CONACHI

În căutarea fiului său Costache NEGRI

SE CUNOAŞTE DEMERSUL PE CARE MArele logofăt Costache Conachi, tatăl vitreg al lui Costache Negri, [1] l-a făcut pe lîngă Sfatul Administrativ al Moldovei, la 10 martie 1834 ca să intervină, prin intermediul consulilor din Iaşi, la Berlin şi Petersburg, pentru găsirea tînărului Negri, de la care, de vreun an şi jumătate, nu mai primise nici un fel de veşti. [2]

Adăugăm acum, la informaţia existentă, amănunte despre cercetările făcute de Ministerul Afacerilor Externe al Prusiei, în urma demersului Sfatului Administrativ al Moldovei din 21 aprilie 1834, [3] şi patru scrisori trimise de Conachi lui Negri şi Zenobie Constantin Hagi Pop, păstrate însă numai în ciorne.

Costache Negri a plecat din Iaşi spre Viena, la 27 septembrie 1832, ca să-şi continue studiile şi să se vindece «de o oareşcare ipohondrie şi de slăbăciunea pieptului». Pînă prin februarie 1833, tînărul Negri şi-a încunoştiinţat părintele vitreg de felul în care îşi petrecea vremea la Viena, existenţa acestei corespondenţe fiind confirmată de o scrisoare[4] a lui N. Rosetti-Rosnovanu, văr cu mama lui Negri, adresată lui al 17 mai 1833. Probabil că, după această dată, încetează corespondenţa dintre fiu şi tată, determinată de rătăcirea unor scrisori şi neprimirea răspunsurilor aşteptate de la Conachi, dar mai ales de faptul, pe care Conachi i-l va reproşa lui Negri, «că încă de la Viena, împrietenindu-te cu o cîntăreaţă, tu ţi-ai pierdut capul», pornind să cutreiere cu ea «oraşele şi ţările străine». [5]

Negri a stat la Viena pînă la 13 august 1833, cînd îl anunţă pe Hagi Pop că va trece mai întîi prin Leipzig şi Berlin, pentru a vedea «Academiile Ghermanii» şi apoi se va duce la Paris. [6] Nu se cunoaşte numele acestei cîntăreţe. Nu-l aminteşte nici Conachi în cele două scrisori în care-i vorbeşte lui Negri despre

---

[1] Costache Conachi s-a căsătorit cu Smaranda Negri, rămasă văduvă, la 29 ianuarie 1828 (Paul Păltănea, *Viaţa lui Costache Negri*, Iaşi, 1985, p. 26).

[2] Constantin Turcu, *Costache Conachi şi Costache Negri (Documente inedite, 1932—1934)*, în *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, Iaşi, XXIII, 1972, pp. 153—156. Vezi şi Arhivele Statului Vrancea, *Documente*, XVIII/2, 8.

[3] Zentrales Staatsarchiv Merseburg, AA, III, Rep. 8-nr. 5760, Anexele I—II, IV—VII. Microfilmul documentelor ne-a fost trimis la cererea noastră (P. Păltănea), scrisoare din 18 martie 1980.

[4] P. Păltănea, *op. cit.*, pp. 29—30.

[5] A. S. Vrancea, *Documente*, XVIII/6, Anexa VIII,

[6] P. Păltănea, *op. cit.*, p. 31.

prietenia cu această artistă. Să nu-l fi ştiut, oare, nici Hagi Pop care, după cum se ştie, fusese rugat de Conachi să-i poarte de grijă tînărului Negri, în timpul călătoriei sale europene, şi să-l supravegheze. Nu credem, pentru că de la Pop a aflat Conachi şi amănuntul că Negri ar intenţiona să se căsătorească cu ea, hotărîre pe care Conachi, împreună cu rudele lui, Safta Negre,[7] Catinca Costache[8] şi Ion Costache,[9] nu o resping defel, în speranţa că, odată căsătorit, Negri se va reîntoarce în ţară. Desigur că tot bancherul vienez Pop l-a încunoştiinţat pe Conachi, probabil pe la mijlocul anului 1835, că «tovărăşiţa», cu care s-a plimbat Negri prin Europa, s-a «răzleţit» de el. Ştirea a putut să fie un simplu zvon, ticluit de Negri, căci acesta va mai întîrzia prin cele străinătăţi.[10]

Se înţelege că nu mai este cu putinţă, astăzi, să stabilim care dintre cîntăreţele sau artistele ce-au jucat pe scenele celor cinci teatre vieneze,[11] în anii 1832—1833, a fost prietena lui Negri. Presupunem că acest episod vienez se continuă cu cel italian, povestit de Negri în *Serile veneţiene* şi de Alecsandri în *Buchetiera de la Florenţa*, dar rămînem la opinia că *D[omnişoara]* H *** (Sabina Heinefetter)[12] nu este eroina acestei povestiri şi nici artista cu care Negri a călătorit prin Europa, dacă într-adevăr a avut o asemenea parteneră.

La 21 aprilie 1834, cînd Nicolae Suţu, membru al Secretariatului de Stat, intervine pe lîngă viceconsulul Prusiei, Kuche, Conachi ştia că tînărul Negri a sosit la Paris, la 21 august 1833 şi ar fi descins pe strada Nôtre Dame nr. 6. Fiind jefuit pe drum, a încasat bani de la un bancher şi la 27 august a plecat, prin Metz, spre Berlin.[13]

Nicolae Şuţu ceruse şi sprijinul consulului Rusiei, care primeşte răspuns, la 5 iunie 1834, de la Petersburg, că « Ministerul Afacerilor Externe nu-şi poate lua asupră-i aflare şi triimetire până la Viena a tânărului Negre »[14].

La 8 iunie 1834 poliţia din Berlin îşi încheiase cercetările în legătură cu prezenţa lui Negri în acest oraş. Se aflase că acesta a sosit la 8 septembrie 1833 şi s-a stabilit la hotelul „Zum Kronprinzen", unde a stat pînă la 4 octombrie, cînd a plecat la Hamburg. S-a reîntors la Berlin, la 25 octombrie, şi a rămas aici pînă la 6 decembrie 1833, cînd a pornit într-o nouă călătorie. La 17 martie 1834 era la Riga[15] şi şi-a vizat paşaportul pentru Danzig şi Königsberg[16].

Aceste informaţii au fost comunicate viceconsulului Kuche la 23 iunie 1834,[17] dar în tălmăcirea ce i-a fost înmînată lui Conachi, pasajul următor: « und ist sedann mit einem untern 17-ten März dieses Jahres von dem Kaiserlichen Russischen General Gouverneur zu Riga ausgestellten, hierselbst visirten Pass von hier über Tranenbritzen nach Carlsruhe abgereist» a fost tradus greşit: «Apoi la 17 martie a acestui an s-au luat de către un general rusăsc la Riga, de unde, după viza paşaportului, s-au pornit pe la Tranenbrit la Karlbruch »[18]. Informaţie care i-a produs lui Conachi destule temeri, mărturisite şi lui Negri în scrisoarea redactată la puţină vreme după 26 iunie 1834.

La 15 aprilie 1834, Negri a părăsit Berlinul plecînd, prin Trenenbrietzen, la Karlsruhe. La 20 iunie, Ministerul Afacerilor Externe al Prusiei îi cere lui von Otterstedt, « ambasador regal la Karlsruhe », relaţii despre trecerea lui Negri prin acel oraş.[19] Răspunsul nu sosise nici la 26 iunie 1834, la Berlin, cînd viceconsulul Kuche este înştiinţat că organele poliţiei din

---

[7] Fiica lui Costin Negre şi a Mariei Negre, născută Luca. S-a căsătorit, înainte de 1796, cu comisul Ştefan Catargi. Soră cu tatăl lui Costache Negri.

[8] Fiica lui Costin Negre şi a Mariei Negre S-a căsătorit, probabil înainte de 6 mai 1806, cu Ioan Costache Epureanu.

[9] Fiul lui Grigore Costache-Epureanu şi al Mariei Costache, născută Karagea.

[10] A. S. Vrancea, *Documente*, XVIII/11, Anexa X

[11] *Wienerteather des Biedermeier und Vormärz*, Wien, 1978, p. 23.

[12] George Bengescu, *Vasile Alecsandri*, în *„Convorbiri literare"*, XXI, 1888, 12, p. 1037. Vezi şi P. Păltănea, *op. cit.*, p. 42. Sabina Heinefetter a cîntat la Viena, dar înainte de anul 1832, cînd ajunsese în Italia la Milano, şi unde va mai juca în toamna anului 1836 (F. J. Fetis, *Biographie universelle des musiciens*, IV, Deuxième édition, Bruxelles, 1963 p 278). Nu poate fi vorba nici de sora mai mică a Sabinei Heinefetter, Clara, care a debutat la 16 ianuarie 1831, la Hoburgtheater din Viena, dar nu a părăsit acest oraş pînă în 1837 *(Ibidem*, p. 278*)*.

[13] Anexele I—II.

[14] A. S. Vrancea, *Documente*, XVIII/3, Anexa III.

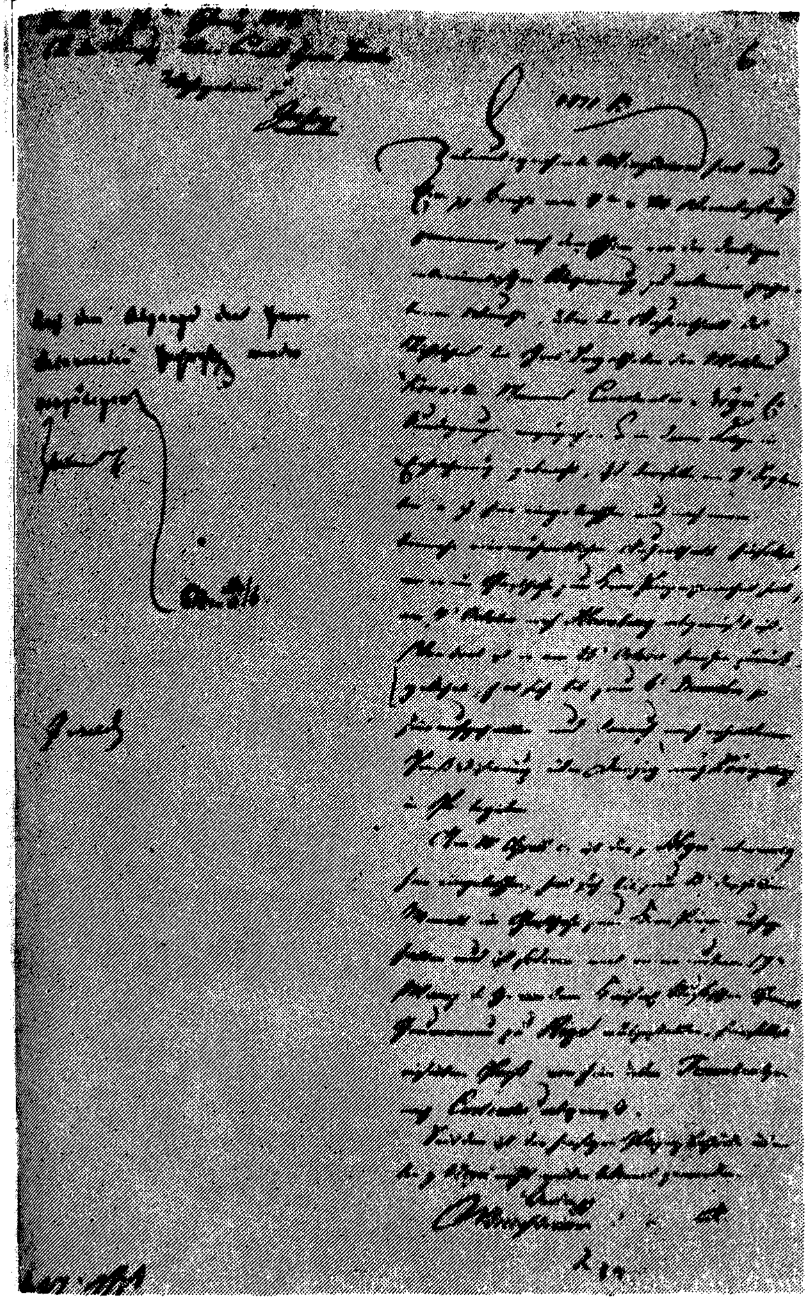
[15] Instituţiile din Riga nu mai deţin astăzi nici un fel de material arhivistic în legătură cu prezenţa lui Negri în acest oraş (Scrisoare din 23 octombrie 1978 a Consulatului U.R.S.S. din Constanţa către P. Păltănea).

[16] Anexele IV, VII. P. Păltănea, *op. cit.*, p. 32.

[17] Anexa VII.

[18] A. S. Vrancea, Documente, XVIII/4.

[19] Anexa VI.

capitala Prusiei nu mai au nici un fel de știri despre tînărul Negri. [20]

Conachi nu abandonează și se folosește, în continuare, de serviciile lui Z. Pop. La 18 martie 1835 îi scrie că «s-au pus în lucrare de a să scrie prin gazetile a toată Europa spre aflarea lui» și îi alătură o nouă scrisoare către Negri. [21]

Poate spre sfîrșitul anului sau pe la începutul celui următor, 1836, Conachi îi scrie, din nou, lui Negri, anunțîndu-l că îl iartă, la îndemnul lui Zenobie Pop, «măcar de am fost și tari amărăt pentru abatirea ta, atăt din cale[a] menită de aice, căt și din nestăruiala pe învățătură». Acestei scrisori sau alteia cu un conținut asemănător i-a răspuns Negri la 1 decembrie 1836. Prilej bun pentru Conachi ca să insiste iarăși, la 23 februarie 1837, pentru o cît mai gr bnică întoarcere acasă, deoarece «starea și nevoea casăi te cer numaidecît... să te pornești și să vii în Sfântul Gheorghi» (23 aprilie). Grabă determinată și de împărțirea averii părintești pentru apropiata căsătorie a Elenei Negri, «căci ginerii ce se găsesc — îi scrie Conachi lui Negri — cer zestre hotărîtă în moșii și altele... zicînd că ei nu pot a să însura întăi și apoi a ceri parte frățească, ci cer hotărăt cutari și cutari moșie și lucruri». [22] Din motive pe care nu le cunoaștem, Negri nu va respecta termenul indicat de tatăl vitreg. A venit în octombrie 1837.

Cu documentele pe care le publicăm s-au mai înmulțit puținele știri despre anii de tinerețe ai lui Costache Negri. Temerile de atunci ale lui Conachi nu ne mai par astăzi justificate, iar dojenirile pe care i le face lui Negri au rămas fără de temei. Negri nu a fost un spirit aventurier, căci chiar în anii petrecuți, cum se spune, în compania acelei cîntărețe, prin diferitele orașe europene, nu și-a neglijat instrucția, reușind să-și formeze acel «cult pentru lucrurile frumoase» despre care îi vorbește lui I. Ghica într-o scrisoare din 25 noiembrie 1860.

*

Actele I—VII întocmite în limba germană le-am reprodus numai în traducere, anexînd pentru conformitate cîteva facsimile.

Am considerat însă necesar ca documentul VIII, o scrisoare neautografă a lui Conachi, să-l publicăm în original și traducere, atît pentru valoarea intrinsecă de istorie literară, cît și pentru faptul că ea deschide un grupaj mai amplu de piese de arhivă redactate, de astă dată în română, de Costache Conachi.

Paul PĂLTĂNEA
Liliana POPA

[20] Anexa VII. Negri a plecat, probabil, de la Karlsruhe la Rapperswil, la 30 mai 1835 și după un popas de o lună de zile a trecut în Italia (P. Păltănea, *op. cit.* p. 34).

[21] A. S. Vrancea, *Documente*, XVIII/7, Anexa IX.

[22] A. S. Vrancea, *Documente*, XVIII/9, Anexa XI. Conachi se re erea la apropiata căsătorie a Elenei Negre cu Alexandru Vârnav. Izvodul de zestre a fost semnat de Conachi și Costache Negri la 9 ianuarie 1838 (Arhivele Statului Iași, *Fond C. Turcu*, V/8, . 64).

«...să lași toate și să vii...»

I

[1834 aprilie 21, Iași. Niculae Suțu, membru al Secretariatului de Stat al Moldovei, către viceconsulul Prusiei din Iași Kuche.]

Traducere textuală din moldovenește
Marea Postelnicie
Secretariatul de Stat din Moldova
Nr. 1042
1834 aprilie 21 [Iași]

Notă

Domnul mare logofăt [șef al Justiției] Constantin Conachi a arătat Sfatului Administrativ următoarele: fiul lui vitreg, Constantin Negri, a fost trimis, în scopul pregătirii sale științifice, la Viena și de acolo, mai tîrziu, la Paris, și pentru această călătorie a fost prevăzut cu mijloacele bănești necesare de către bancherul Hagi Pop. Întrucît, după scurgerea unui anumit timp, părinții așteptau vești despre sosirea lui la Paris și despre mersul studiilor, au fost pe neașteptate și spre durerea lor informați că fiul lor ar fi sosit la 21 august 1833 la Paris, ar fi descins pe strada Nôtre Dame la nr. 6 și ar fi spus că a fost jefuit pe drum, că în 22 august ar fi ridicat din nou bani de la un bancher. În 24 august și-ar fi vizat pașaportul pentru o călătorie, prin Metz, spre Berlin și în 27 ale aceleiași luni ar fi plecat, după ce ar fi lăsat vorbă la hotel că merge la țară.

Sfatul Administrativ, care dorește ca prin aflarea cît mai grabnică a acestui tînăr, să-l liniștească pe Domnul Mare logofăt Constantin Conachi, l-a însărcinat pe subsemnatul să roage vice-consulatul regal prusian ca, în cea mai mare grabă posibilă, să facă demersuri pentru ca dispărutul să poată fi găsit în statele regale prusiene, să fie predat la Viena bancherului Hagi Pop, care este însărcinat a-l trimite în patria lui.

Semnalmentele lui sînt:

Părul, castaniu; ochii, negri; nasul, lung; gura, mică și proeminentă; culoarea feței, galben-maronie; barba, rară și neagră.

Subsemnatul speră cu încredere că Viceconsulatul regal prusian va răspunde cu toată graba posibilă acestei cereri și roagă să i se răspundă.

Semnat SUȚU

II

[1834 mai 26, Berlin. Ministerul Afacerilor Externe al Prusiei către Ministerul de Interne și al Poliției.

Berlin, 26 mai 1834

Către
Prea Onoratul Minister Regal de Interne și al Poliției

Ministerul să binevoiască să ia la cunoștință, din alăturata traducere a notei Guvernului interimar al Moldovei către viceconsulul regal din Iași, din 21 luna trecută, cum că acela a fost rugat să colaboreze grabnic cu scopul aflării fiului

vitreg al Marelui Logofăt Conachi, pe nume Constantin Negri, care la 27 august anul trecut a plecat de la Paris, după ce şi-a vizat paşaportul, prin Metz la Berlin.

Permiţîndu-şi să recomande această problemă participării [Ministerului de Interne] subsemnatul Minister înaintează pentru demersuri interioare privitoare la numitul Negri, cu rugămintea de a avea bunăvoinţa de a ne informa la timpul său, cu scopul de a i se putea comunica Domnului viceconsul,

Berlin, etc.
Ministerul Afacerilor Externe

[Semnătură indescifrabilă]

III

[1834 iunie 5, Ministerul Afacerilor Externe al Rusiei către consulul Rusiei la Iaşi.]

Copii di pi tălmăcire[a] copii predpisanii Ministerii Pricinilor Streine din 5 iunie 1834, nr. 1444 către Împărătescul Consulat a Rosiei.

Asupra raportului Consulatului cu nr. 772 să răspundi ca să să facă cunoscut Sfatului că Ministerie nu poate lua asupră-i aflare şi triimetire până la Viena a tânărului Negre, căci întru aciasta ar trebui să să întrebuinţăză atât cheltuieli pentru călătorie şi întovărăşire acelui tânăr prin Rosiea şi Austriea, cât şi măsuri de silă, adică să să triimeată la Viena supt pază, care cu totul este împotrivă prinţipiilor statornicite.

Pentru întocmai cu tălmăcire,

D. ANDONI

[Arhivele Statului Vrancea, Documente, XVIII/3]

IV

[1834 iunie 8, Berlin, Gerlach, Directorul Poliţiei din Berlin, către von Rochow, ministru regal, despre peregrinările lui C. Negri.]

Notă

Subsemnatul, Prezidiu al Poliţiei, restituie Excelenţei Voastre adresa Ministerului Regal al Afacerilor Externe, din 26 mai curent, împreună cu anexa referitoare la aflarea fiului vitreg al marelui logofăt al Moldovei, Conachi, cu numele Constantin Negri, împreună cu informaţia că ultimul a sosit aici la 8 septembrie precedent şi după o şedere la hotelul „Zum Kronprinzen" pînă la 4 octombrie şi după obţinerea vizei paşaportului, a plecat la Hamburg. De acolo s-a întors la 25 octombrie din nou aici şi după o şedere pînă la 6 decembrie, după vizarea paşaportului, a plecat prin Danzig la Königsberg. La 10 aprilie a.c. Negri a sosit din nou aici, a stat la hotelul „Zum Kronprinzen" pînă la 15 a aceleiaşi luni şi a plecat apoi prin Trenenbritzen la Karlsruhe. După această dată, Negri al cărui paşaport fusese eliberat de Guvernatorul general şi militar din Riga la 17 martie a.c., nu mai apare în listele străinilor din localitate.

Berlin, 8 iunie 1834

[ss.] GERLACH

Către
Excelenţa Sa Domnul von Rochow, Ministru Regal-intim al Statului.

V

[1834 iunie 18, Berlin. Ministerul de Interne şi al Poliţiei către Ministerul Afacerilor Externe referitor la plecarea lui Constantin Negri din Berlin spre Karlsruhe.]

Ca urmare a onoratei scrisori a Înaltului Minister Regal din 26 luna curentă, cu care mi-a fost comunicată o copie a traducerii unei note a Guvernului interimar al

Moldovei către viceconsulul regal din Iași referitoare la aflarea fiului vitreg al marelui logofăt Conachi, cu numele de Constantin Negri, am dat dispozițiile necesare Prezidiului poliției regale din localitate, unde, în august anul trecut, s-ar fi aflat Negri.

De conținutul înștiințării făcute mie, onoratul Minister să binevoiască să ia la cunoștință din anexata copie a raportului făcut mie în 8 luna curentă, aflînd în același timp că întrucît Negri a plecat în 15 aprilie curent de aici la Karlsruhe. Îmi este imposibil a face mai mult pentru aflarea locului unde se află.

Berlin, 18 iunie 1834
Ministerul de Interne și al Poliției

[ss. indescifrabilă]

Către Preaonoratul Minister Regal al Afacerilor Externe.

VI

[1834 iunie 20, Berlin. Ministerul Afacerilor Externe către von Otterstedt, ambasador regal la Karlsruhe. Solicită relații despre prezența lui C. Negri în acest oraș.]

Berlin, 20 iunie 1834

Către
Ambasadorul regal, onoratul Domn Baron von Otterstedt, la Karlsruhe.

Guvernul interimar al Moldovei a solicitat colaborarea viceconsulului nostru Kuche din Iași, cu scopul de a afla știri în legătură cu locul unde se află fiul vitreg al marelui logofăt Conachi, cu numele de Constantin Negri.

Conform raportului Prezidiului regal al poliției de aici, Constantin Negri a fost într-adevăr de trei ori aici, dar a plecat, la 15 aprilie a.c. cu un pașaport emis la 17 martie de Guvernatorul general imperial rus din Riga și vizat aici, prin Trenenbrietzen, la Karlsruhe.

Subsemnatul Ministru l-a informat despre aceasta pe viceconsulul regal Kuche, roagă, totuși, pe Excelența Voastră ca în cazul în care la primirea acesteia, Constantin Negri s-ar mai afla la Karlsruhe, să ia măsuri pentru ca acela să fie încunoștiințat de către organul polițienesc al Marelui Principat, că rugămintea expresă a tatălui este ca el să plece imediat la Viena, acolo să se prezinte la bancherul Hagi Pop, care este însărcinat să se îngrijească de întoarcerea lui în patrie.

În cazul în care însă Negri n-ar mai fi acolo, dar Excelența Voastră ar afla ceva în legătură cu locul unde se află, subsemnatul Minister roagă ca, referindu-se la prezenta adresă, să-l încunoștiințați nemijlocit pe viceconsulul Kuche.

Berlin, etc.
Ministerul Afacerilor Străine

[semnătură indescifrabilă]

VII

[1834 iunie 26, Berlin. Ministerul Afacerilor Externe către viceconsulul prusian de la Iași, Kuche, comunicîndu-i știri despre C. Negri.]

Berlin, 26 iunie 1834

Către
Onoratul Domn viceconsul regal Kuche, la Iași.

Subsemnatul Minister, ca urmare a raportului Dumneavoastră din 4 luna trecută, cum că guvernul interimar de acolo v-a adus la cunoștință dorința de a afla știri în legătură cu locul unde se află fiul vitreg, Constantin Negri, al marelui logofăt Conachi,

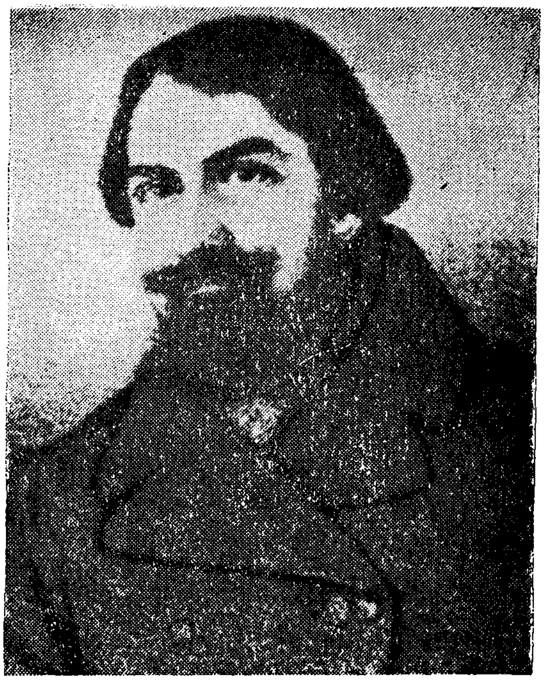
a aflat că acela a sosit la 8 septembrie anul trecut aici şi după o şedere de aproape patru săptămîni, cînd a locuit la hotelul „Zum Kronprinzen" a plecat, la 4 octombrie, la Hamburg. De acolo s-a întors la 25 octombrie înapoi aici. A stat pînă în 6 decembrie şi apoi, după vizarea paşaportului, a plecat, prin Danzig, la Königsberg.

La 10 aprilie a.c. Negri a sosit din nou aici. A stat pînă în 15 ale aceleiaşi luni la hotelul „Zum Kronprinzen" şi a plecat apoi, cu un paşaport eliberat la 17 martie a.c. de Guvernatorul general imperial rus din Riga şi vizat aici, prin Trenenbritzen, spre Karlsruhe.

De atunci încoace, organului poliţienesc de aici nu i s-a mai adus la cunoştinţă nimic în legătură cu numitul Negri.

Ministerul Afacerilor Externe

[semnătură indescifrabilă]

C. Negri.

VIII

[1834, după 26 iunie—iulie. Costache Conachi către Costache Negri.]

Très cher fils Constantin,

Où te trouves-tu présentement? Es-tu encore vivant? Ou est-ce que tu es souffrant, malade et dans le besoin? Enfin nous autres, tes parents et tes soeurs, ignorons si tu es encore au monde! Voilà dans quel état tu nous as réduits, fils insensible et sans pitié! Car depuis un an que tu as disparu de Paris, tu ne nous as plus écrit une seule fois même, pour nous faire savoir que tu vis encore! Nous ne parlerons point de ton instruction et des connaissances qui devaient orner ton esprit; nous n'y peu sans plus maintenant, que tu nous livres d'une manière si cruelle aux tourmens les plus cuisants, en nous laissant entièrement ignorer ce que tu es devenu.

Dans cet état de choses, moi, que te tien lieu de père, j'ai été obligé d'avoir recours au gouvernement en le priant de faire écrire, par les consuls, à toutes les autorités étrangères, pour découvrir où tu te trouves. À peine avons nous reçu de Berlin la réponse que tu y avait été deux fois, logé dans une auberge et que la dernière fois que tu y avais été un général russe qui y était arrivé, t'avait pris avec lui. Mais quel était ce général, et où il t'a conduit ne nous a point été détaillé dans cette réponse, de manière que nous sommes encore restés dans l'ignorance et les doutes. On nous a de plus annoncé que t'étant attaché déjà à Vienne à une cantatrice, tu avais perdu la tête et que tu parcourais aves elle les villes et les pays étrangers. Bon gré, mal gré, nous avons dû ajouter foi à cette nouvelle, puisque tu ne demandes et ne reçois plus d'argent pour tes dépenses. Il est évident que tu as d'autres ressources pour te procurer ce qu'il te faut dans des pays étrangers.

Nous avons renoncé maintenant à ton instruction et à tout ce qui devait embellir ton âme, unique but pour lequel, en nous trompant, tu disais ainsi que les médicins qui furent consultés, que tu devait aller en Europe, nous ne te feront point de reproches sur ce que à l'etranger et à notre insu, tu t'es choisi une compagne pour la vie; nous ne demandons rien que la conservation de ta vie et de ta santé et de te voir devant nos yeux, car Hélène, l'une de tes soeurs, est arrivée à l'âge d'être mariée et toi tu as 23 ans. Il faut par conséquent prendre des mesures sur vos affaires d'ici. C'est pourquoi, cher fils, si tu as encore

quelques sentiments pour nous, si tu vis encore dans la crainte de Dieu et si tu existe encore, veuille ne pas être insensible et nous faire de suite savoir d'abord où tu es, comment tu te portes et ce que tu fais, et puis dis nous s'il est vrai que tu t'es attaché à cette cantatrice, et si tu es résolu de te marier avec elle, car si cela était, nous ne te contrarierions pas. Oui, nous désirerions même qu'elle fut une femme capable de faire ton bon heur et de te rendre content.

Écris-moi aussi quels sont tes moyens de subsistance. Écris-nous qui étaient ce général [que nous supposons devoir être quelque ami de ton père depuis le temps des derniers troubles]. Écris-nous où tu es et ce que tu as décidé de faire, pour que nous sachions aussi quels dispositions nous devons prendre relativement à ton fortune et à ce qui à rapport à vos affaires d'ici.

Tes soeurs apprennent bien. Hélène parle et écrit bien le français. Zoulaie n'est pas encore si avancée. Elles apprennent toutes les deux la guitare. Elles se portent bien et sont belles. Ta soeur Kokoutza vient de commencer à apprendre.

Nous t'aimons commes tes propres parents.

Costantin CONAKI,
grand logofhète et chevalier
Safta NEGRI

Jean KOSTAKI, postelnic
Catinca KOSTAKI

[AS Vrancea, Documente, XVIII/6, ciornă, nedatată. Nu este scrisă de Conachi. A fost redactată la puțină vreme după ce a primit nota trimisă viceconsulului Kuche la 26 iunie 1834, menționată în scrisoare Anexa VIII].

VIII

Prea iubite fiu, Costache,

Unde te găsești tu în prezent? Ești încă în viață? Sau ești suferind, bolnav și în nevoie? În fine, noi toți, rudeniile și surorile tale, nu știm dacă tu mai ești pe lume! Iată în ce situație ne-ai adus, fiu nepăsător și fără milă! Căci mai bine de un an, de cînd ai dispărut din Paris, tu nu ne-ai scris decît o singură dată, ca să ne anunți că mai trăiești. Nu vom mai discuta deloc despre învățătura ta și despre cunoștințele care trebuiau să-ți împodobească gîndirea ta. Nu ni-e puțin atît, acum, că tu ne zvîrli, într-un mod atît de crud, în chinurile cele mai arzătoare, lăsîndu-ne, cu totul, neștiutori de ce ți s-a întîmplat.

În această situație, eu, care îți țin loc de tată, am fost obligat să cer sprijinul guvernului, rugîndu-l să scrie, prin consulii tuturor autorităților străine, ca să afle unde te găsești. Deabia am primit de la Berlin răspunsul că tu ai fost acolo de două ori și că ultima dată cînd ai fost, un general rus, care sosise acolo, te-a luat cu el. Dar cine era acest general și unde te-a condus nu ni s-a precizat în acest răspuns, încît noi am rămas încă în neștiință și îndoieli. Am fost anunțați, mai de mult, că întovărășindu-te, încă de la Viena, cu o cîntăreață, ți-ai pierdut capul și ai străbătut cu ea orașele și țările străine. De voie, de nevoie, a trebuit să dăm crezare acestei vești, pentru că tu nu ceri și nu mai primești bani pentru cheltuielile tale. Este sigur că tu ai alte venituri pentru a-ți procura ceea ce îți trebuie prin țările străine.

Am renunțat acum la învățătura ta și la tot ceea ce trebuia să înfrumusețeze caracterul tău, unicul scop pentru care, înșelîndu-ne, tu ziceai, ca și medicii care au fost consultați, că trebuie să mergi în Europa. Nu-ți mai facem reproșuri pentru că în străinătate și fără voia noastră, tu ți-ai ales o tovarășă de viață, noi nu-ți cerem decît să-ți păstrezi viața și sănătatea ta și să te vedem dinaintea ochilor, căci Elena, una din surorile tale, a ajuns la vîrsta măritatului și tu ai 23 de ani. Trebuie așadar să iau măsuri asupra afacerilor voastre de aici. De aceea iubite fiu, dacă mai ai unele

sentimente pentru noi, dacă mai trăiești cu teamă de Dumnezeu și dacă mai viețuiești încă, nu fi nesimțitor și anunță-ne, de îndată, mai întîi, unde te afli, cum te simți și ce faci și, apoi, spune-ne dacă este adevărat că te-ai împrietenit cu această cîntăreață și dacă ești hotărît să te căsătorești cu ea, căci dacă așa este, nu ne opunem. Da, noi am dori ca să fie o femeie capabilă să te facă fericit și să te mulțumească.

Scrie-ne care sînt posibilitățile tale de întreținere. Scrie-ne cine este acest general, bănuim că trebuie să fie vreun prieten al tatălui tău din timpul ultimelor turburări. Scrie-ne unde ești și ce ai hotărît să faci, pentru ca noi să știm ce hotărîri să luăm cu privire la averea ta și în legătură cu afacerile voastre de aici.

Surorile tale învață bine. Elena vorbește și scrie corect franceza. Zulnia nu este chiar atît de avansată. Învață amîndouă să cînte la chitară. Sînt sănătoase și frumoase. Sora ta Cocuța a început să învețe.

Te iubim ca și părinții tăi.

Costache CONACHI,
mare logofăt și cavaler
Safta NEGRE

Ioan COSTACHE, postelnic
Catinca COSTACHE

IX

[1835 martie 18. Costache Conachi către Zenobie Constantin Pop. I]

La D[omnul] Cost[an]d[i]n Pop din Viena, [1]835 mart[ie] 18.

Numairămîindu-mi mijloc prin cari chip oarecum s-ar putea afla unde să găsește iubitul mieu Costachi Negre, pe de o parte s-au pus în lucrare de a să scrie prin gazetile a toată Europa spre aflare[a] lui. Și pe de altă parte scriind și din partea neamurilor acestuia scrisori cătră numitul ca [să se] adrisarisască cătră Dum[nea]ta. Și te poftesc să faci bine, pentru hatărul mieu, a te adresarisi Dum[nea]ta cătră dănsul pe la locurile ce vei socoti că poate se va fi aflînd.

Să triimet și 2 galbeni * pentru plata pocitei a triimiterii acestor cărți.

[Costache CONACHI]

[**A. S. Vrancea,** Documente, **XVIII/7, ciornă, nesemnată**]

X

[După 18 martie 1835. Costache Conachi către Costache Negri.]

Iubiti fiu Costachi,

Prietinul D[omnul] Hagi Pop rugîndu-mă prin adresul său ca să te iert de greșeala ce ai făcut [1] atăt cătră mini, eu măcar de am fost și tari amărăt pentru abatirea ta, atăt din cale[a] menită de aice, căt și din nestăruiala pe învățătură, dar iată prin acest adres te iert fătul meu de toati și te sfătuiesc cu un cias mai înainti să vii la patria ta, undi casnicile interesuri te chiamă numaidecît pentru că eu și după vărstă și după slăbiciune[a] peptului nu pot stărui și sprijăni toati, mai ales știind că ai surori și în vărstă și fără vărstă, carile te doresc în tot ciasul ca să ti vadă și înțăleg că tovărășița cu carile te-ai plimbat, acum s-au răzlețit de tini, dar însă eu iarăși mă întorc la ceea ci ți-am scris eu și rudile tali mai înainti, că adică dacă acel ipochimen este om de ispravă și ari și plăceri (căci astă stari nu este îndestulă de a sprijini cheltuielile de acum[a] unei familii boierești, fără sămțitoriu agiutor de zestre), apoi despre noi ai blagoslovenie.

[Costache CONACHI]

[**A. S. Vrancea,** Documente, **XVIII/11, ciornă, nedatată, cu intervenții autografe C. Conachi**]

---

* în text semnul ⋕

XI

[1837 februarie 23. Costache Conachi către Negri.

Prea iubiti Costachi,

Scrisoarea Dumitale din 1 decemv[rie] astăz[i] la 16 a curgătoarei luni fevr[uarie] am priimit și celi cuprinsă am văzut. Și căt pentru primejdiea în cari zici că te găsești, cu toate că mi-au părut foarte rău, dar însuți ești vinovat, pentru că după atîte[a] scrisori ce ți-am scris, nici la una nu mi-ai ascultat ca să vii și de purcede[a]i de cănd eu ți-am scris acum nu pățeai aceste.

Deci iată și acum îți mai scriu ca să lași toate și să vii, căci atăt rudeniile, căt și surorile tale te așteaptă cu ce[a] mai mari nerăbdari. Iar apoi starea și nevoea casăi te cer numaidecăt. Eu am îmbătrănit nu mai pot priveghe[a] la toate. Surorile tali au agiuns la vărsta de măritat, eu nu le pot înzestra fără să fii însuți aice, căci ginerii ce să găsăsc cer zestre hotărătă în moșii și altele, iar nu parte frățească, zicănd că ei nu pot a să însura întăi și apoi a ceri parte[a] frățească, ci cer hotărăt cutari și cutari moșie și lucruri. Apoi eu nu pot face împărțeală între voi fără să fii față. Iar când și cănd Dum[nea]ta, nici după aceste scrisori nu ți-i veni în socoteală să te pornești și să vii pănă în Sfăntul Gheorghi, [1]837 apr[ilie] 26 *[sic !]*, apoi fiindcă copila Elena au trecut pesti 18 ani și nu mai poate feti, voi fi silit a arăta stăpînirii ca să i să facă împărțirea și să înzăstrează pe Elena din avere. Osăbit de aceasta, cum di nu găndești încă că esti vremi a găndi și pentru starea Dumi[tale] ca să vii să-ți îmbunătățești averea ce-ți va veni în parte și în sfîrșit și ca un fecior de boier trebui[e] să slujești pi patriea în care te-ai născut și cari te hrănești păn[ă] și acuma, undi te afli în Italiea și aiurea.

Viind în socoteală Costachi fătule, vino și nu mai zăbovi degiaba pe acolo, vino acum.

A Dum[ital]i ca un părinte,

[Costache CONACHI
[1]837 fevr[uarie] 23

[A. S. Vrancea, Documente, **XVIII/9, ciorna, nesemnată, cu intervenții autografe Costache Conachi.]**

XII

[1837 februarie 23. Costache Conachi către Zenobie Constantin Pop.]

Cu frățească dragoste mă închin
Dum[ita]le iubiti prietini Domnule Pop,

Cinstita scrisoarea Dum[ita]le din 17 a curgătoarei dinpreună cu alta de la Costachi Negre am priimit și celi cuprinsă am văzut. M-am bucurat că te aflu sănătos. Și eu mă aflu sănătos din mila lui Dumnezeu. Iar apoi căt pentru Costachi, iată alăturatul plic pe cari înadins l-am lăsat deschis, ca să vezi și Dum[nea]ta ceia ce îi scriu și pe cari te rog ca și Dum[nea]ta să-i scrii sfătuindu-l să vie, căci în credința lui Dumnezău, că din pricina nevenirii lui mare *[cuvînt ilizibil]* pagubă să precinuești și cu întîrzierea căsătoriei surorii sali și cu neîmbunătățirea moșiei ci ari a-i veni în partea lui. Iar apoi și a mea îndestulă greutate, căci slab fiind și păgubitori vărsta nu-mi mai iartă a le cuprinde toate a familii și a mele. În sfîrșit vroesc să vie să între în slujbili plugului în cari s-au născut și care eu slujesc, ca și strămoșii săi.

[1]837 fevr[uarie] 23
[Costache CONACHI]

[A. S. Vrancea, Documente, **XVIII/10, ciornă, nesemnată, cu intervenții autografe C. Conachi.]**

PRIMAVERBA

Mihail Dragomirescu

Un reportaj din Dobrogea

Cu fiul său Mihail (Bincu) — 1901.

DEBUTUL LUI MIHAIL DRAGOMIRESCU a fost instituţionalizat cu timpul în momentul semnării primului articol în revista „*Convorbiri literare*". Părea firesc ca un critic să-şi înceapă activitatea în această ipostază, iar Mihail Dragomirescu să fie văzut primind botezul literar de la Titu Maiorescu. Aceasta se petrecea în 1893, cînd proaspătul licenţiat al Facultăţii de Litere din Bucureşti (secţia istorico-filosofică), fost elev al Şcolii Normale Superioare, deţinător al premiului de o mie lei al Fondului Hillel, pentru teza: *Relaţiunea dintre premizele şi ultimele concluziuni ale filosofiei lui Herbart Spencer*, susţinută în cadrul examenului de licenţă de la 20 iunie 1892 [1], publica lungul eseu *Criticile Domnului Titu Maiorescu.* [2] Studentul Mihail Dragomirescu avusese profesori celebri ai timpului: Grigore Tocilescu la Istoria Antică, Al. Odobescu la Arheologie, Hasdeu la Filologie Comparată, N. Quintescu la Latină, Ep. Francudi la Greacă, I. Crăciunescu la Estetică şi C. Dimitrescu-Iaşi la Istoria Filosofiei Vechi, V. A. Urechia la Istoria Românilor, şi Titu Maiorescu la Istoria Filosofiei Contemporane etc.

Obţinuse licenţa cu bile albe. Alţi premianţi pentru lucrări deosebite: Ion A. Pogoneanu şi P. P. Negulescu, tineri care vor deveni repede nume în primul eşalon al maiorescienilor, împreună cu Mihail Dragomirescu.

Dar nu, debutul criticului rupt, din 1907, de frontul «junimist», nu avusese loc la „*Convorbiri literare*", ci în direcţia total opusă: — la ziarul liberal rosettist al lui Vintilă C. A. Rosetti, „*Românul*". Şi nu cu un text critic, recenzie sau cronică, ci cu un amplu reportaj de călătorie în Dobrogea: *Excursiunea studenţilor Facultăţii de Litere* [3], semnat: M. Dragomirescu, în vara anului 1891.

Excursia de studii era prima de acest fel organizată de facultate. Iniţiativa o avusese Grigore Tocilescu, arheologul cu şantiere deschise în Dobrogea, ca un fel de seminar pe viu, cu studenţii săi. Şi ca o lecţie de istorie contemporană. Provincia românească realipită trebuia cunoscută de noua generaţie de intelectuali. Un contact de istorie veche şi nouă!

Lungul reportaj de călătorie al tînărului Mihail Dragomirescu se deschidea cu un preambul teoretizant şi patetic, sentimental, semn evident al juvenilităţii intelectuale:

«*Evident omul prinde mai multă putere în sufletul său, cu cît numărul şi varietatea impresiunilor ce-i servă de temelie, este mai mare.*

---

[1] Vezi *Anuarul Universităţii din Bucureşti pe anul 1892—1893*, Bucureşti 1893. Rector era însuşi T. Maiorescu.

[2] În „*Convorbiri literare*, an. XXVI, nr. 1, 1 mai 1893, pp. 8—31; cont.

[3] M. Dragomirescu, *Excursiunea studenţilor Facultăţii de Litere în Dobrogea*, de la 21—29 iunie 1891; „*Românul*", an. XXXV, 14/26 iulie 1891, p. 672 [I] şi [II], 16/28 iulie, pp. 676—677; [III], 18/30 iulie, p. 684; [IV], 20 iulie/2 august, p. 692; [V], 23 iulie/5 august, p. 700; [VI], 24 iulie/6 august, p. 704.

Niciodată n-am simțit mai mult acest adevăr decît în timpul excursiunii pe care noi, studenții și studentele Facultății de Litere am făcut-o în Dobrogea, sub direcția iubitului nostru profesor Grigore Tocilescu, cu scopul de a vedea și a ne da seama de însemnătatea urmelor acelora care ne-au lăsat moștenire pămîntul pe care-l locuim. Această excursiune făcută într-un scop pur științific, ca să ne obișnuiască mintea cu căutarea și iubirea adevărului, a atins însă, în același timp, prin extensiunea ce i s-a dat, un al doilea scop, pe care poate nu l-am luat în seamă de la început dar care e de o mare însemnătate, tot atît de mare ca și celălalt. Într-adevăr, fiecare știe că are o țară, că trebuie să ție la dînsa mai mult decît la oricare alta și că trebuie din toate puterile sale să lucreze la mărirea ei. Dar niciodată acest lucru nu se simte mai conștient mai energic și mai impunător decît atunci cînd o vezi desfășurîndu-se înaintea ta cu toate frumusețile sale, cu toate puterile pe care le are și pe care le poate avea. Atunci sufletul se lărgește, iubirea de țară, care izvora mai înainte mai mărginită, mai ștearsă, ca fiind scoasă numai din impresiunile unei mici bucăți de pămînt cu a căruia vedere erai obișnuit, acum prinde la temelie cu mult mai numeroase și mai variate elemente, se lărgește cu cît vezi că și pămîntul țării tale se întinde mai mult, și se întărește cu atît mai sensibil cu cît îl vezi că e mai plin de forțe latente ce pot fi realizate în curînd. Atunci edificiul la care lucrai cu gîndul pentru țara ta, devine cu mult mai trainic și cu mult mai aproape de realizarea sa. Sufletul prinde energie în impresiunile vii și se avîntă fără preget în muncă». [4]

„Energie“, „avînt“, „muncă“, — curios limbaj la tînărul student; noțiunile vor învia și vor prinde consistență abia în programele „*Vieții noi*“ ale lui Ovid Densusianu!

Reportajul continua să plutească în generalități și entuziasme, dezvăluind starea de spirit a grupului în așteptarea marilor șocuri: întîlnirea «cu măreţul Danubiu și cu nemărginirea mării, faptul că pentru prima oară avem să călcăm un pămînt care, în vremuri vechi, fusese al nostru, pămîntul legionarilor omani, străbunii noștri apuși de sute de vea ri, că pentru prima oară avem să pipăim uinele măririi lor», pentru a învăța pe viu ea ce deprinsese din cursurile profesorilor: rigore Tocilescu — «eminentul nostru epigra st» —, Suțu — «remarcabilul nostru numismat» poi de la Ion Bianu, dr. Dimitriu. V. A. Urechia.

În fine, se intra în subiectul propriu-zis. Grupul de studenți era format din 60 de băieți și 5 fete. Traseul era: București—Buzău—Brăila, unde, ajunși la două noaptea erau așteptați de patruzeci de birji pentru a fi duși la hotel. Tinerii n-au putut sta în hotel, umblînd să descopere orașul despre care auziseră că «e unul dintre cele mai frumoase» așezări citadine ale țării. Ce vedea din oraș și ce îl încîntase pe Dragomirescu: «*regularitatea stradelor orașului*» «*frumoasa grădină publică, măreața catedrală grecească, care are numai defectul că este o amestecătură de stil grec, gotic și bizantin, cheiul portului, peste care stă să se prăvale un mal de lut cu mii de curioase scobituri intrinsul, în care stoluri de lăstuni își fac cuibul, apoi șirul fantastic al catargelor și al vîntrelor de corăbii și șaici rînduite în port pe marginea cheiului și mai departe în mijlocul Dunării. Peste Dunăre, Dobrogea, în stearpa ei măreție ni se înfățișa ca o serie întretăiată de ascuțite gorgane, dincolo de sălciile de pe maluri*».

De la Brăila, s-au îmbarcat pe vaporul românesc „România“, în aval, pe Dunăre, pînă la Măcin, la cele două castre romane de la Iglița. Ministrul de Război, Jacques Lahovary, le asigurase sprijinul ambarcațiunilor militare. De acum începe jurnalul de bord, literar, profund și revelator pentru disponibilitățile artistice ale tînărului student:

«*Sîmbătă, 22 iunie, la 6 1/4 dimineața pornim spre Iglița.* România *se desprinde lin, despică în alunecarea ei imensa peliță sub care simți bătînd ușor dar puternic viața apelor, trece pe lîngă bastimente și corăbii enorme, nemișcate ca niște monștri adormiți, lasă în stînga malul înalt al Brăilei, docurile ei rînduite mai jos și se avîntă îmbărbătată spre Măcin, lăsînd în urmă-i valuri frizate, cu ciucuri de argint ce se pierd în luciul apei, departe. Trecem printre ostroave cu păduri dese ca peria, alături de grădini cu legume, cotim pe lîngă bălți stufoase, stîrnind zborul grațios al paserilor de apă, iar dedesuptul nostru, bătrîna Dunăre nepăsătoare, călătorește lin și falnic pe același drum vecinic, vecinic aceeași, majestuoasă și mută. Ea duce în abisul mării misterele văzute, povestirile auzite de-alungul drumului său, în mii de veacuri, clipe pentru ea, care a dormit timpul...*

În depărtare apar ca-n negură munții Dobrogei, cu dealurile lor colțurate și zimțate, ca niște uriași rezemați într-o mînă odihnindu-se pe

[4] *Idem*, 14/26 iulie, p. 672.

Soții Dragomirescu, Costin Petrescu și Ana Olănescu — cumnata scriitorului.

malurile Dunării ce-i scaldă de secole». [5]

Măcinul îi încîntă ca pitoresc:

«O admirabilă panoramă e Măcinul, bătrînul Arrubium: în mijlocul grădinilor, pe povîrnișul dealurilor, stau ascunse la umbră, casele cu olane, geamiile cu minarete subțirele ca gîturi de cocostîrci, și morile de vînt azvîrlite pe cîte o colină».

În dreptul satului Carcaliu, profesorul Tocilescu le amintește că acolo el a descoperit o inscripție de pe vremea fiilor împăratului Constantin, fapt ce i-a permis să ateste existența unei fortificații; la Iglița, vasul ancorează în dreptul caselor unui francez, Désiré More, proprietarul locului și al unei cariere de piatră, care sustrăsese și înstrăinase multe piese arheologice. Inima tînărului palpită de emoție vizitînd săpăturile arheologice de la cele două castre romane («lagăre» — le zice el!). Părea că s-a ivit un nou poet al ruinelor, tardiv, înflăcărat de amintirea strămoșilor:

«Pe țărîna mormintelor lor, mînați de amintirea gloriei de odinioară cu gîndul în noaptea veacurilor apuse, venim acum noi, în cap cu alte gînduri, ca să înviem o lume moartă, să furăm din adîncurile pămîntului, din noaptea timpului, de pe fața mohorîtă a pietrelor, din graiul inscripțiilor și să arătăm în fața lumii mărirea străbunilor, luptele lor uriașe, răbdarea lor de martiri».

Iarăși o pauză în descripție, pentru o «*Meditație*» la mormintele strămoșilor:

«Reînvierea timpului trecut, simțirea lui, cu toate formele lui de groază, de frică, de sălbăticie, iubirea lui, nu e o formă care arată o lipsă a simțămîntului de progres și o dorință de a ne întoarce în trecut, precum pretind unii; e forma cea mai bine făcătoare a omenirii, care a trăit și care a murit pentru noi. Trecutul e vecinicul Christ crucificat, care stă deasupra și în urma noastră, și care a suferit pentru viața noastră de astăzi».

Și un *panseu* inspirat de măreția ruinelor:

«Nemărginirea nu e numai în spațiu, nemărginirea e și în timp — și dacă cucerirea de pămînt îți mărește puterea națiunii în spațiu, cucerirea vremilor trecute ți-o lărgește în timp».

Dar cîtă voluptate a sentimentului — simplu — de a privi și de a se simți într-o cuprindere românească!

«...această Dunăre măreață care mergea cu noi, avea să ne ducă multă vreme tot prin pămînt românesc»; «că toată această masă enormă de apă, cît cuprinzi cu ochiul într-o parte și într-alta înainte și înapoi, atît spre cîmpurile Munteniei, cît și spre lanțul de dealuri dobrogean, era toată, cu toată puterea ei, a noastră și numai a noastră». [6]

De unde plîngerea în gînd și în suflet atunci cînd pe celălalt mal al Dunării începe pămîntul rob al țarismului:

«Acolo e monarhia absolută care are o mînă și un gînd, dar care nu-și simte trupul; nici nu știe unde e zdravănă și unde e bolnavă; nici nu știe că e plină de răni, că în multe părți a dat în cangrenă și că în curînd va fi pretutindeni, peste tot trupul bolnavul, care acum fermentează în adînc, în întuneric... Acest loc e un copil

---

[5] *Idem*, [III], 30 iulie 1891, p. 684.

[6] *Idem*, [II], 16/28 iulie 1891, pp. 676—677.

pierdut, robit și ținut strîns de trupul mamei sale, dar n-are voie nici el s-o privească cu drag și s-o cheme pe nume în graiul ei, nici ea să-i aline durerile, pe care strînsura lanțurilor ce i-au trecut prin carne, i-o produce.

Pe aci Ștefan cînta odată imnuri de biruință, iar acum țăranul de acolo, care fecundează acele cîmpuri cu sudoarea lui, nu mai are măcar nici îngăduința să mai spună pe față că încă-și mai aduce aminte de acele vremuri apuse. Aci e o lume a noastră care nu mai este». [7]

După ce călcase pe morminte străbune, tînărul Mihail Dragomirescu se jeluie înaintea unui mormînt al nedreptății istoriei prezente:

«*Și această lume, de se uită în sus și vede soarele, nu-i mai zice „soare"; de vine noaptea și cade peste miriștile adormite, nu-i mai zice „noapte". Cîntă cîntecele stepelor, iar nu al cîmpiilor mănoase și al codrilor verzi de altădată. Sufletul care izvora și se ridica pe deasupra tuturor, sorbind puterea fiecăruia, pentru ca să facă puterea tuturor, acest suflet care a trăit, a cugetat și a simțit atîtea veacuri de la munte pîn' la Mare, de la Prut și pîn' la Nistru, precum trăiam și cugetam și simțiam noi, — acum nu mai este. Acum el este înmormîntat poate de vecie, nu în cripte de piatră, nu în ziduri, nu sub pămîntul umed, ci sub razele soarelui, sub bolta senină, în trupuri omenești, care merg și mănîncă, care bea și doarme* [sic!] *și ridică în mîinile lor vînjoase greutatea securei și a sapei. Iar mormîntul acesta trece acum pe dinaintea ochilor noștri. Priviți!*».

Călătoria își urma cursul stabilit, Isaccea i se arătă «pe un deluț cu geamii sărăcăcioase, cu case invizibile, dar cu mori de vînt pe coama colinei de la spate». Seara, în drum spre Tulcea, în dreptul croielii brațului Chilia, reporterul nota lapidar cu o scînteiere artistică:

«*Dunărea cu greu e spintecată de pămînt drept în inimă. Apele ei atîta timp înfrățite, se despart. E luptă mare și necunoscută de nimeni la despărțire. Pe unde e mai bine?*»

La Tulcea sînt întîmpinați de prefectul N. Blaremberg și de șeful poliției, Grant, de muzica militară. Se țin toasturi, se petrece, doar asistența este compusă din tinere și tineri. Profesorul, Grigore Tocilescu, este foarte iubit de elevii săi, adorat. Orașul se întinde «dintr-o subțioară de deal treptat, treptat în sus pe colină, care se încovoia de la sud spre răsărit și se termina printr-un dom de stîncă grozav», iar «cursul Dunării trebuia să se încovoaie după arcul acestei coline, făcînd un golf» [8]. Punctul central îl constituie «domul de piatră care cădea în Dunăre, făcînd marginea răsăriteană a orașului», urmat de «o geamie frumoasă și înaltă», «construcțiuni mari albe». Mai sus, orașul păstrează fizionomia turcească, dar la poalele dealului «cîteva construcții mari și mai noi arată că în curînd orașul negru de sus nu va mai fi și că în locul lui se vor ridica de mîini civilizatoare alte ziduri ce mîine vor străluci în soare, așa de viu ca și de strălucirea apelor de jos» [9].

Dinaintea orașului se deschidea o panoramă a unei alte vîrste planetare:

«*În fața orașului se întind păduri de trestii. Acolo pasc, în mijlocul unei vegetațiuni ce-ți aduce aminte de cele antideluviene, prin cotituri misterioase, cirezi mari de vite, care în miezul zilei merg cu pas greu de-și răcoresc setea în valurile liniștite ale Dunării expirande*».

După al șaselea foileton, reportajul călătoriei în Dobrogea fu întrerupt. Motivul? Poate lungimea textului ce prefigura o scriere de sine! Poate credința că impresia călătoriei se consumase deja! Cine știe! În orice caz, călătoria a atins toate obiectivele, culminînd cu Adam-Klisi, unde — spusese chiar în al doilea episod — entuziasmul debordase:

«*Entuziasmul răzlețit de la început, acuma începuse să se unifice, să se organizeze pentru ca să ajungă la maximul său de organizațiune sus pe monumentul triumfal de la Adam-Klisi... și pe castrele romane de la poalele lui — sub bolta cea mai liniștită ce am văzut vreodată și la lumina celui mai fantastic foc*». Dar călătoria la Sulina, după vizitarea orașului Tulcea, apoi mult visata întîlnire cu Marea Neagră, vizitarea Insulei Șerpilor, cele patrusprezece ore pînă la Constanța, de unde cu mijloace de transport «numeroase» ajunseseră la Adam-Klisi. Returul la București se făcuse de la Rasova la Călărași, pe Dunăre. Ce păcat că redacția nu a publicat pînă la capăt reportajul. Am fi avut astăzi o *Călătorie în Dobrogea* în viziunea lui Mihail Dragomirescu, la un deceniu de la Independență! O complementară a *Călătoriei în Dobrogea* a lui Theodor Burada, căci era un reportaj intelectual de anvergură și de vibrație a unei generații noi pentru care noua provincie semnifica o redobîndire de drept istoric și o regăsire de conștiință.

Marin BUCUR

[7] *Idem*, [IV], 2 august 1891, p. 692.

[8] *Idem*, [V], 5 august 1891, p. 700.

[9] *Idem*, [VI], 6 august 1891, p. 704.

PRIMAVERBA

Mihail Dragomirescu

În memoria

Adelinei POENARU

Ada Poenaru — în perioada cînd își scria Memorialul.

ADELINA POENARU (1870—1919) ESTE fiica Luciei și a lui Nicolae Poenaru. Lucia, de origine franceză, era nepoata arhitectului Pierre-Charles-L'Enfant, care a ridicat planurile orașului Washington, și fiica unui grec — Krateros, așa că Ada Poenaru vorbea de mică trei limbi: româna, greaca, franceza; mai tîrziu va cunoaște bine și greaca veche, engleza, italiana și germana. Studiile liceale și bacalaureatul le-a făcut în țară. În 1891 a plecat la unul din institutele din Oxford pentru a studia literatura engleză. A și tradus *Othelo* în limba franceză. În 1892 a început studiile la Facultatea de litere și filosofie de la Sorbona. A studiat istoria filosofiei la îndemnul lui Titu Maiorescu. În 1897, după călătorii de studii la Bruxelles și Liège, s-a întors în țară. În 1898 se căsătorește cu Mihail Dragomirescu. Împreună cu el inițiază, în 1907, înființarea revistei *„Convorbiri"* din fondurile ei. În 1908—1910, *„Convorbirile"* se vor numi *„Convorbiri critice"*. Împreună cu Mihail Dragomirescu, strînge în jurul lor, în fiecare luni, într-un cenaclu literar, tineri scriitori ca: D. Nanu, C. Moldovanu, Cincinat Pavelescu, D. Anghel, Panait Cerna, I. Minulescu, Al. T. Stamatiad, Em. Gîrleanu, L. Rebreanu, Ion Dragoslav, precum și pictorii: Iser, Talaz și Costin Petrescu etc. Aici, în jurul unei mese copioase și într-o atmosferă, cîteodată, plină de săgețile lui Cincinat Pavelescu, de critica acerbă a lui Mihail Dragomirescu, se citeau poezii sau nuvele neiscălite pentru ca, astfel, critica să fie cît mai obiectivă. Lucrările neiscălite zăceau pe o masă, iar profesorul lua la întîmplare una din ele, fără să știe a cui era. În acele momente în Cenaclul literar al soților Dragomirescu era o liniște de mormînt, iar emoțiile scriitorilor, pînă la auzul verdictului, colorau în roșu aprins sau decolorau obrajii tinerilor scriitori. În strada Gramont nr. 11 se alcătuia programul viitoarelor articole din *„Convorbiri critice"*. De multe ori Ada nu era de acord cu critica ce o făcea Mihail Dragomirescu și intervenea: de exemplu, nu era de acord ca Cerna să fie cotat genial, sau Dragoslav alături de Creangă.

Nu de multe ori acești tineri scriitori erau confruntați cu lipsuri materiale, iar Ada, din rezervele ei personale, admitea ca Mihail Dragomirescu să gireze polițe sau să avanseze numerar.

În marginea lucrării *Critica științifică și Eminescu* — Ada făcuse observații asupra formei, fie pe manuscris, fie chiar pe lucrarea tipărită.

După 15 ani de conviețuire cu Mihail Drago-

mirescu, Ada a divorţat, iar peste cîţiva ani, în urma unei injecţii de rahio-anestezie (erau începuturile acestei anestezii), dinaintea unei operaţii, a rămas paralizată. A avut 4 copii, cu Mihail Dragomirescu: Nestor-Basarab, Mihail Maria-Ana (Medy) şi Georgia-Elena. Nu a putut să se realizeze pentru ceea ce s-a pregătit şi a ambiţionat după 7 ani de studii în străinătate.

Rămîne însă în urma ei, ca o realizare importantă, colaborarea la tipărirea „*Convorbirilor critice*" —, rămîn cenaclurile literare de luni din str. Gramont nr. 11, dintre anii 1907 şi 1910, unde ea realiza o atmosferă de înaltă ţinută, propice unui cenaclu literar. Scriitorii, în compania Adei, se simţeau ca la ei acasă şi, mai ales, găseau în revista „*Convorbiri critice*" găzduire imediată după şedinţele de luni. Păcat că despre toate acestea se ştie puţin în literatura de specialitate.

În timpul studiilor de la Paris, Oxford, Bruxelles, Liège, Ada Dragomirescu a elaborat şi un *Memorial*, în care consemna starea sufletească de fiecare zi, ce pendula de la nedumerire în faţa vieţii, la o singurătate care o întemniţa între cărţi, fără să ştie cînd şi unde va fi ieşirea.

Era prin anul 1930 cînd am reuşit să smulg *Memorialul* din mîinile lui Alexandre Saint-Georges. Am vrut să-l citesc atunci, la vîrsta de 16 ani. Cum însă scrisul era foarte mic, aproape necitet, iar preocupările mele de adolescent erau departe de tragedia dragomiresciană (din care totuşi făceam şi eu parte), nu m-am încumetat a-l citi atunci. L-am închis într-o bibliotecă, unde a stat 57 de ani, scăpat de furt, de război, de mutări şi de altele.

Cînd eu, fiica Adei, am început să-i citesc acest jurnal, în 1988, am fost cutremurată de emoţie. L-am tradus imediat, căci era scris în limba franceză. Rîndurile ei au început să prindă viaţă, mi-au adus aminte de lucruri palide sau şterse din memorie, de tragedia căsătoriei cu Mihail Dragomirescu, de moartea ei prematură, la vîrsta de 49 de ani, precum şi a celor trei copii, fraţii mei, morţi fie adolescenţi, fie tineri, de însăşi tragedia remuşcărilor în care s-a zbătut Dragomirescu pînă la sfîrşitul vieţii, de propria mea tragedie de a fi trăit de la vîrsta de 5 ani fără mamă.

Memorialul Adei Poenaru, scris cu 90 de ani în urmă, evidenţiază mentalitatea timpurilor dinaintea anilor 1900. Se întrevede printre rînduri seriozitatea excesivă a unei fete între 22 şi 27 de ani, închistată între vanitate şi singurătate, căutîndu-şi vocaţia şi etalîndu-şi setea de cunoaştere între facultatea de litere şi filosofie de la Sorbona, un institut din Oxford, facultatea din Bruxelles, Biblioteca regală din Liège, fie urmînd cursuri regulate, fie în mijlocul cărţilor, fie scriind o *Istorie a filosofiei*, sau perfecţionîndu-şi limba engleză şi studiind pianul pentru virtuozitate. A vrut să se instruiască în prea multe direcţii din care motiv a trăit puţine succese şi multe eşecuri. Din străfundul eului ei explodează cele mai tensionate şi contradictorii stări sufleteşti, analizate fără milă, încredinţîndu-le filelor albe ale unui caiet. Cîteodată, cade într-un haos sufletesc, hiperbolizînd starea ei afectivă sau sindromul de singurătate şi dorinţa de a dispărea. Meditaţia asupra propriei condiţii ajunge pînă la analiza filosofică a prieteniei, a amorului, a «nimicniciei vieţii». Frecventînd atît literatura rusă, cît şi pe cea franceză, face un parelism foarte judicios, stabilind asemănări şi deosebiri între cele două moduri de a gîndi ale romancierilor ruşi, respectiv francezi, în ceea ce priveşte construcţia romanului. Vorbeşte în termenii avizaţi ai criticii literare despre creaţia şi rigorile «capodoperei» şi, de multe ori, despre lucrările mediocre, care promovează la umbra capodoperei. Descrie oraşele Bruxelles, Liège, Versailles, unele muzee prin care a trecut, comportarea oamenilor, a lebedei, a cîinelui, contemplă natura şi chiar, cînd o face de la fereastra ei, vibrează lirismul nostalgic al unei creaţii spontane, inedite, uneori ambigue.

În linii mari, *Memorialul* Adelinei Poenaru este impregnat de multe contradicţii, inerente tinereţii, de mult lirism şi de parfumul timpurilor revolute. Este foarte curios că intuieşte încă înainte de căsătorie, tot tragismul vieţii pe care o va trăi mai tîrziu: cu divorţul, cu moartea a trei copii şi chiar cu dispariţia ei timpurie (la 49 de ani).

În colecţia „Saint-Georges" din strada Biserica Amzei se găsesc sute de scrisori ale lui Mihail Dragomirescu către Ada Poenaru, iar în arhiva Mihail Dragomirescu, foarte voluminoasă, aflată, fie în aceeaşi colecţie, fie la Biblioteca Academiei, nenumărate dovezi ale meritelor ei în activitatea dragomiresciană.

Transcriem aici cîteva din aceste scrisori şi cîteva pagini din *Memorialul* Adelinei Poenaru.

Elena CERCHEZ

I

18/Februarie 1893, București
2 Martie

Dragă Ada, cerurile de primăvară se deșteaptă și se umplu de lumină; iar tu te-ai închis în tine și taci. De ce nu-mi răspunzi, Ada? Te-am supărat cu ceva? Spune-mi. Tu știi bine că supărarea ta mă doare mai întîi pe mine și nu crez, și nici tu nu trebuie să crezi, că vorbele de care tu te vei fi întristat au fost zise de mine cu gîndul să te mîhnesc. De ce nu-mi lămurești nedumeririle tale? Căci adeseori, din păcate, un lucru de nimic, nelămurit, aduce atîtea catastrofe în sufletul omenesc — și n-aș voi ca tocmai noi să servim de exemplificare pentru acest crud adevăr...

Ori vrei să mă pedepsești pentru că de rîndul celălalt te-am făcut să aștepți două săptămîni? Dar atunci ești prea rea la inimă, ca să mă pedepsești cu o așteptare îndoită decît aceea pe care ți-am impus-o. Și totuși eu atunci nu te-am pedepsit cu voia mea, credeam că are să te intereseze noianul acela de vorbă multă pe care ți l-am trimis atunci, și de aceea am întîrziat atîta pînă să-l isprăvesc. Nenorocirea a fost însă și că te-am făcut să aștepți prea mult, și, în același timp, nici nu ți-am trimis lucruri plăcute. Eu am o altă fire decît tine, căci orice-mi scrii tu îmi place, fie oricît de mult ar fi, fie scris chiar în cruciș și curmeziș cum ai obiceiul, — și dacă, după atîta așteptare, m-aș pomeni cu un teanc de foițe, m-aș simți foarte fericit. Știu însă că aceasta n-are să se întîmple: Tu ești ocupată, (nu ca mine, haimana, care mi-am luat concediu pînă și de la cele 6 ore pe săptămînă pe care le aveam la Liceu), — și nu vei avea vreme să-mi scrii atîta, chiar de-ai vrea. Și, în acest caz, eu m-aș mulțămi și cu cele 9—12 pagini obicinuite. Desigur că m-aș mulțămi și cu atîta, căci atunci mi s-ar lua stînca aceea de pe inimă, — gîndul crud că tu ai fi peste măsură supărată pe mine și că n-ai vrea să-mi mai scrii.

Asupra lucrurilor trecute nu mai reviu; ne vom lămuri poate în curînd, cu viu grai, asupra lor și poate vom rîde de ele. Acum mă preocupă altceva... Adecă, la drept vorbind, sînt multe lucrurile ce mă preocupă — dar unul e mai mare: întîlnirea noastră de la Aprilie. Așteptarea mea de un an de zile, aproape, a avut, cel puțin cum se prezintă lucrurile pînă acum, un bun sfîrșit. Mi s-a făcut o subvenție de la Minister, precum mi-a spus-o însuși Ministrul, de 2600 lei. Iar la aceștia se vor mai adăoga 1200 sau 1500 dela Universitate: peste tot 3800, sau 4.100 lei pe an, sumă mai mare decît o bursă regulată (3.600) și care mai are avantagiul de a nu purta cu dînsa nici o obligațiune: voi studia ce voi voi, cum voi voi și unde voi voi. În asemenea pozițiune, eu am trebuință de multe elemente în privința învățămîntului din străinătate, ca să mă pot orienta mai lesne și să nu mă rătăcesc. Trebuie mai mult sau mai puțin să mă hotărăsc pentru lucruri precise și de mai înainte, — și aceasta cu atît mai mult, cu cît vreau să scurtez cît se poate mai mult durata petrecerii mele acolo, în afară de hotarele țării. Iar primul meu călăuz pentru aceasta vei fi tu. De la tine dar voi cere mai întîi unele lămuriri. Știu că la Sorbona se fac și lecțiuni de psichofisică sau psichofisiologie. Am cetit lecția de introducere a lui Ch. Henry din anul acesta și am văzut acolo unele date foarte interesante asupra unor probleme ce vin în legătură cu cestiunea capitală ce mă preocupă: partea II-a a tezei mele. După cît se vede în acea introducere, se pare că Henry face mare treabă acolo; și teamă mi-e, ca nu cumva rezumatul pe care l-am citit eu să nu inalțe prea mult realitatea — ceea ce se întîmplă foarte des. Comentariile și rezumatele sînt totdeauna foarte mincinoase în privința lucrului la care se referă. Tu ești la fața locului și mă poți informa mai bine asupra valorii acestui curs. — Presupunînd apoi, că tu știi cam care trebuie să fie preocupațiunile mele, după cele ce vorbiserăm împreună la Valea Călugărească despre teza mea, ai mai putea iarăși să-mi indici cursurile cele ce mă pot interesa mai de aproape ori, în orice caz, mijloace prin care aș putea aci unde sînt să-mi pot face o idee despre valoarea lor relativă cu preocupațiunile

mele. Aș vrea să știu încă, dacă de la Aprilie încolo mai va ține mult timp cursurile, și în același timp dacă, venind acolo în acea vreme, ți-aș putea fi de vreun folos. Căci, în capul meu, toate preocupațiunile, oricît de scurte ar fi, se întretaie la fiece moment cu firul vieții tale și cu suma de activități ce reprezintă. Și n-aș vrea, acum, cînd am posibilitatea de a-mi conduce viața cum vroi, să o conduc astfel încît să mă înstrăinez din ce în ce mai mult de tine, precum mi s-a întîmplat pînă acum, fără voia mea. Și n-aș vrea tocmai acum înstrăinarea, acum, după ce obstacolele ce se puteau opune odată la însoțirea noastră devin din ce în ce mai șubrede. Ar fi sfîșietor pentru sufletul meu să cuget că pînă acum am păstrat caldă iubirea, cu toate piedicile, și acum, cînd piedicile se distrug, ea dispare. Căci cred, în adevăr, că piedicile vor cădea una cîte una. Lecțiile pe care le-am ținut în locul domnului Maiorescu, una din istoria filosofiei contimporane *(Empirismul lui Mill și apriorismul lui Kant)*, cealaltă de logică *(abstracție și determinare, relația dintre sferă și conținut)* au avut succes, mai mult decît m-aș fi așteptat, și acum pot să zic că am un nume, dacă nu altceva. Probele pentru aceasta sînt crearea subvenției și alte fapte de amănunt foarte caracteristice: orice prevenții în contra capacității mele de pînă acum, chiar a celor mai vrăjmași, au căzut — și fiecare s-a bucurat de succesul meu, ca de succesul lor înșile. Acum sînt consul designat pentru o catedră la Universitate. Tot profesoratul meu de Liceu s-a mărginit la patru luni și zece zile (1 octombrie — 10 februarie). Cu începere de la această ultimă dată mi-am luat concediu, cu gîndul să termin unele lucrări mai mici, începute și neîncepute. Așa că azi sînt suplinitor suplinit pînă la aprilie, — iar de-atunci încolo voi fi altceva decît un profesor de liceu. Pentru anul viitor (24 septembrie) se vor crea nouă catedre la facultatea de litere — și una dintre acestea va fi creată în vederea mea. Iată perspectiva ce, cu probabilitate, dacă voi fi sănătos, mi se deschide; — și iată de ce iarăși cred că voi scurta cît se poate de mult șederea mea afară din țară. Iar tu pînă atunci îți vei lua doctoratul și vei fi cea mai învățată femeie din România, dragă Ada. În asemenea condițiuni, crezi tu că ar mai fi vreo piedică în iubirea noastră! Și dacă n-ar fi niciuna, cum să nu mă întristez gîndindu-mă că ar fi cu putință ca să ne înstrăinăm tocmai acum unul de altul? — De aceea, Ada, spune-mi și tu cum e mai bine: dacă nu e preferabil să viu la Paris întîi și apoi să mă duc în Germania. Eu cred că așa ar fi mai bine: tu după luarea Licenței nu-ți va fi nefolositor să faci un turneu în țara Metafisicei și să iei astfel elemente nouă pentru teza ce-ți vei fi ales: și atunci vom începe să punem noi temelie unei lucrări comune. Nu-i așa, Ada? —

Dar tu pare că nici n-auzi cuvîntul meu. Ți-am cerut lămuriri în privința unui Rabelais și nici pînă acum nu te-ai învrednicit să mi le dai. Eu te cred, căci vei fi ocupată; dar cel puțin două-trei rînduri, chiar negative n-ar fi stricat după o lună de zile, mai cu seamă, că mi-ai făgăduit să nu te mai porți așa crud cu mine. Ți-aș mai scrie și alte lucruri, dar toate sînt așa încît nu le pot spune decît cu multe vorbe și știu că vorbele multe nu-ți plac. Îți voi spune după ce-mi vei răspunde. Pe aci e o vreme încîntătoare. Soarele se plimbă cald pe cerul albastru, de vreo săptămînă de zile toată zăpada, toate ghețurile s-au topit, — și e o plăcere imensă să privești peste lumea ce se pregătește pentru o viață nouă. Pregăti-seva oare o viață nouă și pentru noi?

Ce mai face Didina? Desigur tu i-ai arătat scrisoarea mea și e furioasă pe mine. Totuși nu-mi vine să cred: e femeie, dar are unele seriozități care o scoate din rîndurile lor. Știu aceasta dintr-o altă altercațiune ce am avut împreună. De atunci am început să o stimez — și rezultatul invectivei « condiționate » de acum, cred că mă va întări în ea. E foarte puțină lume care să priceapă invectiva condițională, și eu cred că ea o va pricepe. În orice caz și eu sînt prea de tot: cu asemenea purtări nu merge în lume, căci nu toată lumea poate fi o Didină, dacă e așa cum o știu eu. — Pe Costică am început să-l stric cu citirea de romane. De anul nou i-am dat două extremități: *Werther* și *David Cooperfield* — să vedem ce impresie îi face

asupră-i. Trebuie să știi că e o ființă foarte complicată, pe care, uneori, e foarte cu greu să pui mîna. Pînă acum însă nu le-a citit, în orice caz, n-a venit pe la mine să-mi spuie impresia.

Cît mai multe despre amica mea. Ah! cînd mă gîndesc că te voi vedea la Aprilie, nu știu de ce, în același timp, îmi iese în cap ideea că nu se va întîmpla aceasta niciodată. Extrema fericire, extrema nenorocire sînt depărtate una de alta printr-un fir de păianjen...

Te sărut,

MIL

II

Paris
15 iulie 93, 9 ore și 1/4 dim.

Băiatule dragă,

Am găsit sfîrșitul romanului pe care vream să-l scriu cu elemente din viața noastră, va fi cel mai întristător și cel mai înalt din cîte s-au scris vreodată. Luna aceasta cît voi mai sta aci, dacă mă vei ajuta și tu în chipul în care îți voi arăta, voi putea — am siguranța cuvîntului — să-l isprăvesc. Un roman poate în două volume — va fi primul roman în țara românească și cel dintîi în felul acesta în toată lumea. Gloria ta și a mea, mai cu seamă a ta, căci tu ești setoasă de glorie, va fi dintr-o dată recunoscută. Îți zic să te bucuri mai dinainte. Prea am fost deprimați pînă acum și tu și eu: avem dreptul să așteptăm reacțiunea care-mi pare că se declară în mine și mă pune în stare să leg iarăși viața mea de-a ta. Voi dispare, și au dispărut Ada și Mil de pînă acum — vor muri — ca să renască altfel, cu dor de viață, cu dorul împlinit de viață. M-ai înțeles: nu glumesc.

Dacă vii la 3, adu-mi scrisorile; și pregătește-te zilele acestea — lasă licența dracului pentru cîtăva vreme — pregătește-te să scrii ce-ți voi cere eu. Cu inimă, băiatule, la muncă. Avînturi ca acela pe care-l simt eu acum și pe care nu mă-ndoiesc îl vei simți și tu, dacă nu-l vei fi simțit deja, sînt foarte rare: să încălecăm peste el — și înainte!

Așadar la 3; dacă nu, treci pe la mine, mergînd la operă pe la 7. Adu-mi scrisorile.

Să trăim, băiatule
și vom trăi, omorîndu-ne,

MIL

[BCS 19201
CD XXII/29
Colecția St. Georges]

III

1895 august 1/15
Rucăr

Ada dragă, mai veni-vei tu la sînul meu vreodată?

Ah! Dacă ai ști tu cum te doresc și cum te-am dorit aceste trei luni de zile, cum te-am chemat pe nume și cum te-am sărutat în gînd, plimbîndu-mă singur pe cărările livezilor necosite și prin pădurile de brazi! Tu știi numai că nu ți-am răspuns și că asta însemnează răcirea iubirii mele, dar nu știi că toată vremea am fost mai aproape de tine ca totdeauna. De cîte ori ți-am citit scrisoarea ta, și de cîte ori n-am scormonit amintirile mele trecute, ca să mă regăsesc cu tine; ca să mă regăsesc cu tine în peștera rîndunelelor, pe cîmpul înflorit de la Auteuil, în pădurea de la

St. Cloud, și-n livada de pomi de la Valea Călugărească. Te voi mai regăsi eu vreodată? Nu știu. Dar știu că n-am să mai găsesc pe nimeni care să-mi redea parfumul vieții și viața mea va fi pe veci lipsită de poezia care a împodobit-o o dată...

Ada, Ada, dacă ai ști tu ce ființă de plîns am ajuns, de cînd iubirea ta pentru mine s-a micșorat! Cum eram eu înainte și cum sînt acum! Cînd îți simțeam inima ta bătînd întreagă pentru mine — ce nemulțămire voluptuoasă mă cuprindea față de toată lumea! Și era sublimă această veșnică nemulțămire: ea era fondul întunecos unde dragostea mea pentru tine se proiecta cu atît mai luminoasă... Astăzi, sînt mulțămit aproape cu toți, indulgența pentru ceilalți aproape nu mai are margini, — și totuși mă simt atît de searbăd și fără inimă. Vreau să fiu singur altădată, pentru că știam că sînt cu tine una — și atîta mi-era de ajuns; astăzi sînt bine cu toată lumea și totuși singurătatea mă cuprinde fără voia mea; mă simt fără să vreau strein de toți și de toate deși sînt în mijlocul tuturor. Altădată, draga mea Ada, țineam la viață pentru că țineai la mine. Și amîndoi puteam avea o viață deplină; astăzi viața mi-e indiferentă oricîte bunătăți, oricîte fericiri mi-ar fi [dat] ea. Altădată visam o țintă gîndurilor mele și mă rugam Cerului să-mi ție viața, pînă le voi desfășura pe toate. Știam, în orice caz, eram convins că vom lucra amîndoi, și pentru realizarea acestui suprem ideal, mă rugam fierbinte. Astăzi tu te depărtezi din ce în ce, și cu tine, toate gîndurile mele, toate teoriile care formau deliciul vieții mele, se depărtează din ce în ce; mă mir singur că am putut fi vreodată entusiasmat de ele; mi se pare curios, că aș fi murit pentru ele...

Ah! Unde mai e pasiunea aceea care reunind într-un singur gînd o teorie pedantă și frumoșii tăi ochi erau în stare să răstoarne o lume, ca să cucerească o mulțămire de moment. Vanitatea nu lipsea dintr-însa... dar cînd un nor a turburat oceanul? Ah, vremuri, unde v-ați dus?...

Ada dragă, mai veni-vei tu la sînul meu vreodată? De-ai fi tu aci, ce luminos mi s-ar părea viitorul. Iar nu ca acum, searbăd și fără lumină. Ne-am scula dimineața: parcă te văd cum ți-ai deschide pleoapele ochilor și cum m-ai dojeni, că te scol prea devreme. Ți-aș ajuta să te speli pe ochi, afară în pridvor, avînd în față primele raze ale soarelui ce surîde deasupra Ghimbavului; iar în dreapta perdeaua întunecoasă a brazilor plini de răcoare. Și cu glume și nebunii, ca doi copii, prin mijlocul naturii neajunsă încă de rafineriile fără gust ale civilizațiunii, te-aș ajuta să îmbraci minunatele ii țărănești și și mai minunatele vîlnice roșii cu rîuri negre și verzi, și-am merge apoi împreună sub munte și-am bea lapte; și ne-am întoarce prin fînul necosit, ori cosit de curînd de ceata cosașilor ce se apleacă ritmic de-alungul Coastei pline de umbră... În mijlocul livezii am sta să respirăm parfumul florilor și să privim cum se odihnește pămîntul la picicarele noastre. Atunci i-am putea spune prin gura lui Faust:

« Du Erde warst auch diese Nacht beständig
Und athmest neu erquickt zu meinen Füssen,
Beginnest schon mit Lust mich zu umgeben,
Du regst un ruhrst ein kräftiges Beschliessen,
Zum köchsten Desein immerfert zu streben
In Dämmerschein liegt schön die Welt srschlossen
Der Wald ertönt von tausengstimmingen Leben
Thal aus Thal ein ist Nebelstreif ergossen;
Doch senkt sich Himmelsklarheit in die Tiefen,
Und Zweig und Neste, frisch erquickt, entsprechen
Dem duft'gern Abgrund, wo versenkt sie schlifen;
Auch Farb'an Ferbe klärt sich los vrom Grunde
Wo Blum und Blatt vor Zitterperle triefen;
Ein Paradies wird um mich her die Runde ».

Ferice de prietenii mei, care-și au casa lor și petrec în pacea munților de aici! Și totuși, dacă am fi noi, parcă am fi și mai fericiți decît ei. Pe noi nu ne-ar izbi cum

ii izbesc pe dînșii toate nimicurile și nu ne-am certa pentru că cutare cocoană pierde la cărți, iar alta cîștigă și măsluiește cărțile... Ne-am ține departe de reprezentanții putregaiului din țară de la noi; am citi, am vorbi, am face băi, am călători prin munți, am face colecții de flori rare... Ah, Ada, Ada, ce nebun sînt și care lucruri imposibile nu-mi trec prin gînd! Tu, care însă te-ai înțeleptit, care îți îndreptezi privirile înspre alte părți decît înspre mine, iartă-mă, că **nu** pot uita trecutul și că construiesc cu dînsul, visuri problematice de viitor... Ada, Ada, de-ai ști durerea mea cînd constat că aceste visuri vor fi visuri pentru totdeauna, poate mi-ai întinde mîna și am fi ca în vremuri. Căci, dragă Ada, am văzut multe fete, multe mi-au plăcut; voi avea prilej să mai văd și altele frumoase și drăguțe și bogate; ei bine, nici una, auzi tu — nici una — nu mai are farmec pentru mine. Cu nici una n-aș putea să-mi duc viața fără să mă plictisesc, fără să nu mă trivializez. Numai tu, Ada, ai fost, numai tu ai rămas pentru mine Cerul peste care privirile mele n-au putut trece și sub a cărui boltă ocrotitoare aș vrea să-mi petrec zilele și să mor...

Nu știu, dragă Ada, dacă aceste rînduri îți vor ajunge. Ți-aș scrie mai mult, dar mi-e frică să nu scriu în zadar. De aceea nici nu-ți trimet ceea ce aveam de gînd să-ți trimet: manuscriptul poeziei lui Eminescu, pe care, cu atîta gentilețe, mi l-ai încredințat; și *„Convorbirile literare"* în care s-au publicat. Poezia a făcut efect și mai multe reviste au republicat-o.

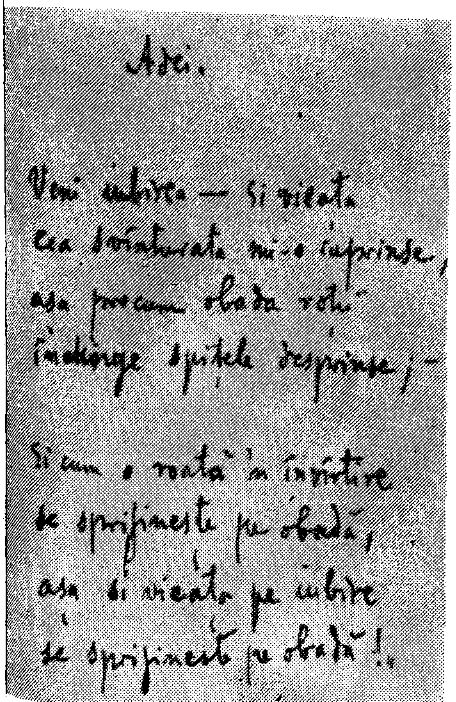
Mulți ar fi vrut să știe originea, dar, cum tu **nu** mi-ai dat voie să spun la nimeni, n-am spus la nimeni. Le-am atras doar atenția asupra faptului că e făcută unei copilițe nevîrstnice, către care Eminescu se adresează cînd ca la un copil nevinovat, cînd ca la o femeie formată. Aci stă și originalitatea sentimentului exprimat în ea.

Ada dragă, răspunde-mi cît mai grabnic în Rucăr (pînă pe la 25 august am să fiu), iar pînă atunci

Cu totul al tău
Cu mîngîieri și sărutări,

MIL

[CD. XXII/29
Colecția St. Georges]

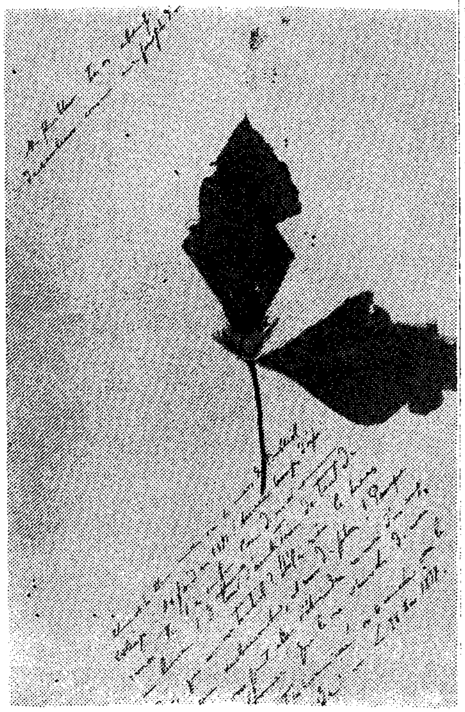
Adei.

Veni iubirea — și vieața
cea [illegible] mi-o cuprinse,
așa precum obada roții
încinge spițele desprinse; —

Și cum o roată în învîrtire
se sprijinește pe obadă,
așa și vieața pe iubire
se sprijinește pe obadă!

Soții Dragomirescu — imediat după căsătorie.

IV

1897 martie 7, ora 2 noaptea

Ada,

E ora 2 noaptea. M-am culcat la 12, cum am venit de la ședința literară de astă-seară, am căutat să-mi distrez gîndul cu nimicuri și fiind și obosit de drum, de ascultare și de discuție, am adormit. Dar durerea nu doarme niciodată! Credeam că voi izbuti să-mi păstrez seninătatea minții și liniștea sufletului. Seninătatea minții mi-am păstrat-o, dar liniștea sufletului, nu. Am fost astăzi mai toată ziua liniștit. Am avut atîtea de făcut. Dar din moment ce te-am văzut astă seară că nu-mi răspunzi la umilul meu salut și că treci pe lîngă mine ca un cărbune stins, am văzut cît este de falsă liniștea mea. Vrășmașă durere gonită de la suprafața sufletului, înăbușită în Silă într-un colț al inimii, a început să facă sforțări violente să iasă la iveală. Zadarnic m-am încercat toată seara s-o gonesc în vizuina ei. Zadarnic căutam să mă afund în cugetarea celor ce se citeau și celor ce se discutau; din cînd în cînd gîndul mi se oprea în cale, imaginea ta trecea pe dinainte-mi cărbune stins. Simțeam sudori pe frunte, un fior mi se urca în spate, simțeam un nod în gît și cîteva momente trebuia să mă lupt cu mine ca să mă reculeg. Dar după puțin timp vrăjmașa durere și imaginea ta reapăreau iarăși în cercul minții și iarăși fiorii mă cuprindeau.

În sfîrșit, întorcîndu-mă acasă, am adormit și credeam că am să scap de supliciu. Și atunci visez că servitoarea cea mică îmi aduce, se făcea, o carte poștală de la tine, scrisă pe-o parte nemțește și semăna foarte tare cu bilețelul pe care mi l-ai trimis săptămîna trecută. Și-acum nu știam dacă e tot acela sau dacă e o scrisoare nouă de la tine. Căutam să citesc dar pe scrisoarea ta erau pete mari de cerneală neagră, dar niște pete care mă împiedicau cu desăvîrșire să descifrez textul. Mi se părea într-o parte că e 28/V, și credeam că e 28 Fevruarie, dar în același timp simțeam că V acela însemnează altă lună; într-altă parte tot sub o pată neagră vedeam paște și atunci îmi închipuiam că e 7 Martie, dar n-aveam nici o siguranță. Deodată parcă-mi răsare în minte că scrisoarea aceasta e o scrisoare veche, pe care mi-ai scris-o tu, mai înainte de a ne certa noi alaltăieri, și-atunci îmi căzu cu atît necaz pe biata fată care o adusese, că începui s-o plesnesc peste obraz cu palma și pe-o parte și pe alta. « Na, să-mi mai aduci scrisorile tîrziu! Și mai na! Și mai na! » I-am dat bietei fete atîtea palme cît n-am dat crez în viața mea. Și atunci m-am deșteptat. M-am deșteptat, dar cu o durere în suflet așa de mare, așa de mare cum n-am simțit niciodată. A, desigur, simțeam eu și-mi ziceam, « dacă m-a urît vreodată Ada, desigur, nu m-a urît niciodată ca în acest moment ». Mă uit la ceas: 2 ore după miezul nopții, Unde poate fi Ada? Desigur la vreo serată, la vreo întîlnire convenită de Ana și de-ai casei. Da, da, și parcă te vedeam într-o societate nu numeroasă, dar figurile mi-erau necunoscute, în umbră și întunecoase ca și tine, cînd ai trecut astă seară pe lîngă mine. Ah, ce durere, Ada, am suferit cîteva momente! De durere am avut și palpitații și o neliniște cum n-am avut în viața mea. Mi-am aprins lampa și am luat *En route* al lui Huysman, care era pe etajeră și am început să citesc, să-mi uit de mine, să mă ocup cu alții. Descrie el acolo deosebitele impresii pe care ți le fac cîntecele religioase. Citesc despre cîntecele preoților... dar două pagini mai la vale găsesc fraza « Quand on évoque, en face de ces douloureuses oraisons de ces éloquentes absentes, *une messe de mariage*, comme cela change... ; » Autorul începea descrierea cîntecelor religioase de nuntă — și eu n-am mai putut să citesc... Ada mi-a venit în minte așa de clar și așa de întunecată. Doamne, ce să fac? Să mă duc mîine dimineață la Ana* să-i cad la picioare să nu mă mai persecute? Să mă duc mîine după amiază la Ada acasă. De ce nu m-am dus astăzi la 11, cum îmi propusesem? Poate supărarea ei s-o fi făcut și mai mare că nu m-am dus astăzi să-i cer iertare și să-i duc rezultatul sacrificiului pe care mi-l cere. Eram foarte liniștit cîteodată, azi. O vedeam pe Ada ca într-o ramă în care izbește lumina; era

* Ana, sora Adei, măritată cu maiorul Ion Olănescu.

veselă; mi-era prietenă. Sigur că astăzi s-a căit de ce mi-a făcut ieri. Şi dacă m-aş fi dus ne-am fi împăcat iarăşi şi-aş fi ieşit din visul rău, în care plutesc astăzi. Cine m-a pus să ascult pe E, şi să nu mă duc? Cine m-a pus să dau pe strada Clemenţei ca s-o văd atît de streină şi plină de întuneric — tocmai cînd admiram adîncul cerului şi strălucirea Luceafărului? Ce să fac? ce să fac? M-am bătut cu gîndurile mult şi ca o maşină m-am sculat, m-am îmbrăcat, am luat condeiul şi-am început să-ţi scriu. Nimicuri îţi scriu, lucruri indiferente, căci dealtminteri tot ceea ce vine de la mine acum îţi sînt absolut indiferente. Şi de ce le scriu? Ştiu eu? Ştiu bine că scrisoarea aceasta n-are să-ţi ajungă în mîini. Trebuie acum să fii bine străjuită acasă. La ce-ţi mai scriu? Dar văz eu de ce-ţi scriu! Să nu mai fiu singur cu mine însumi. Ştiu că mă duşmăneşti acum; poate, după cele întîmplate ieri, duşmănia ta se amesteca şi cu frica, frica din partea unei eventuale nebunii ale mele. De ce mai vorbesc cu un duşman? Fiindcă acum sînt singur şi pe altul mai aproape decît tine nu am cu cine să vorbesc. Pentru mine, acum noaptea, aproape la 3 după miezul nopţii, lumea e goală de locuitori, toţi sînt morţi şi-n lume numai doi trăiesc: tu şi eu. Şi oricît de vrăjmaşă mi-ai fi, cînd doi numai sînt în lume, acei doi trebuie să-şi fie prieteni. Acum, la ora aceasta, tu-mi eşti cea mai mare duşmană şi cea mai de-aproape prietenă... — Te-ai potolit, durerea mea?... Nu te potoleşti tu aşa repede. Şi cît ar trebui să lungesc această scrisoare pentru ca să amuţeşti o minută.

Ada, Ada, purtarea ta mi-a frînt energia, mi-a frînt voinţa, altădată ţi-aş fi poruncit, acum n-am pe buze decît rugăciuni... Acum simt eu cît de tare ai fost crescut în sufletul meu şi cu ce perfidie ai supt ce-am avut mai bun în sufletul meu, ca să creşti, să te faci mare şi să înăbuşeşti sufletul meu cu nepăsarea sufletului tău care a crescut peste măsură, sorbind puterea şi energia gîndurilor şi simţirii mele.

Ada, Ada, să-ţi fiu slugă, Ada — numai întoarce-ţi o clipă privirea către mine.

MIL-Iaşul

[CD XXII/20 Colecţia St. Georges]

V

1897 Iulie 9/21
Bucureşti

Nu e la mijloc, draga mea Ada, nici o damă de verde, pentru că între iubirea mea şi între tine nu se poate pune nimeni la mijloc. Nu e om pe lume, poate nici Dumnezeu din cer, ca s-o poată. Fericirea mea, simt şi mărturisesc solemn, numai tu eşti, şi fără tine pentru mine fericire nu va mai fi. Iubirea mea nu e iubirea la *nebunie*, e teribila iubire a fatalităţii.

Acestea simte inima mea şi ea are dreptul să-şi afirme cu putere drepturile ei. Dar în mine mai există mintea cu drepturile ei. Ea mă face să mă îngrozesc de profunditatea consumatoare a viitoarei mele fericiri şi tot ea mă îndeamnă să-mi iau măsuri în cazul unei eventuale deziluzii. Şi atunci vin condiţiunile, condiţiunile pe care le ştii.

Nu vreau să fiu înşelat. Ada, înţelegi tu? Aci nu e chestiune nici de dama de verde, nici de nimeni altul. Mie nu-mi plac certurile cu rudele şi cu părinţii şi mai mult nu-mi plac certurile cu tine, din pricina părinţilor. De aceea eu ţin la una şi bună. Cînd îmi vine gîndul tău, cînd m-ameninţă să mă zguduie ideea pierderii tale, iau o carte şi citesc, ies la plimbare, caut un prieten să mă distrez, joc, cînt, îmi dau cu pumnii în cap, ca să scap dar ţiu la una şi bună. Vreau să mi se asigure venitul în proprietăţi, cum ţi-am spus în ultima scrisoare, nu în a doua hipotecă. Eu nu vreau să fiu pe mîna lui Monte Carlo sau a Clubului agricol. Pe lîngă drepturile inimii, drepturile minţii: numai aşa poate omul trăi cu sine însuşi în armonie.

Aşadar, ia-mi partea şi atunci poţi veni cu mine, dacă învingi orbirea părinţilor. Şi acum, dacă vrei, eu aş săruta cu drag pe Ciorilă.

MIL

[BCS nr. 18555]

VI

6 1/2 dimineața
1897 martie 10

Draga mea Ada,

De-acum de la vorbe, la fapte! E vremea să-ți arăți că voința ta e la înălțimea minții și simțirii tale. Fii și tu odată cu adevărat energică. Ești destul de stăpînă pe tine. Să zici *nu*.

Și trebuie mai înainte de toate să simți și să pricepi că din *da* și *nu* numai o alternativă a rămas: *da*. Orice-ar zice părinții tăi, orice ar face, numai o alternativă le-a rămas: trebuie să se supună dragostei care, fără șovăire, se afirmă în sufletele noastre de atît amar de vreme, trebuie să zică da, cînd vei zice și tu da. Între noi s-au stabilit cu vremea și fără să știm, atît de adînci relațiuni, că n-ar putea să le rupă un singur *nu* al părinților. E o viață întreagă care a trecut din sufletul tău în sufletul meu și-a prins rădăcini în inima mea și e o întreagă viață din sufletul meu care s-a răsădit, a răsărit și-a crescut, în contra voinței tale poate, în inima ta. Nu poți să desparți doi oameni care au între dînșii atîtea fire de legătură. Nu poți să smulgi nepedepsit din inima oamenilor sentimente care au trăit ani de zile acolo și-au întins ramificările lor ascunse în toate cugetările și simțirile lor. E imposibil! Oricît de nefericit am trăi noi împreună (ceea ce de-altminteri e cu neputință) niciodată nefericirea nu va fi pentru tine și pentru mine mai mare, decît aceea pe care am simți-o în regretul că nu ne-am luat. Nu te gîndești tu cîte pagini din viața noastră le-am scris, cu același condei, le-am încălzit cu focul aceleiași

Ada Poenaru — prin 1880 — 1883, cînd a cunoscut-o Eminescu,

Mihail și Ada Dragomirescu, — cu doi din copiii lor.

inimi și le-am luminat cu raza aceleeași minți? Zilele noastre petrecute împreună la Valea Călugărească pe deal privind norii care zburau în tăcere și pe poteca grădinii plină de iarbă, sub cerul plin de stele; la St. Cloud, în adîncul pădurii, la sînul tău, citind pe Musset sau în chioșcul unde am mîncat împreună, Ada, pe Seina cu *bateau*-ul, prvind valurile, la Auteuil între florile după ramparturi, privind trenurile către Longchamps, în l'avenue de l'Observatoire, citind și explicînd pe Spencer, la Louvre privind tablourile, și aci, în casa în care ești, cîte momente dulci la sunetul muzicii divine a lui Beethoven și Chopin n-am petrecut împreună. Dar la Grotte des Hironbeles, la Page de la Saint Lunaire, și soarele care ne lumina apunînd, pe cînd noi ne sorbeam cu ochii în trenul cu care veneam spre Paris! Crezi tu că viața cu un altul ar putea fi fericită, cînd ți s-ar ivi în minte (și nici nu s-ar putea să nu ți se ivească) aceste nenumărate momente de reală fericire, pe care

Ada, dar numai o alternativă este: trebuie să vii cu mine și să trăim împreună. Nu se poate altfel. Și dintre toate drumurile acesta e cel mai bun și cel mai drept! Chiar de-am fi nefericiți, voi avea înalta satisfacțiune morală că am mers drept în viața noastră și n-am șovăit!

La fapte deci, acum. Cum vei primi această scrisoare te vei duce la papa și vei avea energia să-i spui cum stau lucrurile. Bomboanele de ieri îți vor servi ca punct de plecare. Îi vei spune relațiunile noastre de șase ani, relațiile noastre de acum și-i vei exprima ferma hotărîre de a urma drumul cel drept! De-ar fi venit ieri, i-aș fi spus-o eu! Dar tot e mai bine să fie preparat la toate și aceasta e obligația ta. Fii băiat energic! Fără frază naivă (cum știi tu să fii cîteodată așa de adorabil.) Spune-i încet, liniștit, toate și să nu se prefacă că nu știe nimic dintre cele ce s-au urmat între noi și pe care știi bine și tu că le știe! Rezultatul ai să mi-l dai numaidecît și atunci va veni rîndul meu.

Doamne, ce ușor s-au petrecut lucrurile cu Evolceanu! Aseară cînd m-am dus la Didina l-am găsit acolo, împreună cu domnișoara, care la o săptămînă după Paște, îi va fi soția lui. Și cînd te gîndești că pentru toate astea n-au trebuit decît șapte zile! Și nouă nu ne va ajunge se pare nici de șapte ori cît 360 zile. Și cauza? Cauza, că deși sînt gentili și unul și altul ei n-au gustat în viața lor fragedă plăcerile și durerile iubirii pe care le-a gustat inima noastră chinuită, și acum după ce s-au liniștit, ea bună și el bun, s-au găsit și s-au luat pe temeiul bunătății lor, care va fi desigur un singur temei pentru casa lor viitoare. Sînt ca niște oameni care s-au deșteptat acum la viață, și cum viața nu e decît faptă, au pășit cu rezoluție și unul și altul spre faptă, spre viață. Ei bine, cînd i-am văzut acolo, așa de liniștiți, simpli și fericiți, unul lîngă altul — mi-am afurisit de șaptezeci de ori soarta că m-a născut în condiții atît de ingrate și atît de fără spor. Ei, nu — adio scrisori lungi de dragoste, adio lamentări; adio recriminațiuni și împăcări de la distanță! Ajungă-vă șapte ani de viață! De-acuma o voi pe ea; te voi pe tine Ada; voi traiul cu tine, numai cu tine și numai cu tine — și cadă cerul pe mine dacă mai voi sau dacă am mai voit de șase ani încoace altul!

La fapt, Ada, draga mea, Soața mea

Și te îmbrățișez

MIL

Aștept îndată răspunsul și te rog trimite-mi mîine seară, marți, pe Costică * pînă la mine.

MIL

---

* Costică era fratele Adei, mai tîrziu medicul C. Poenaru-Căplescu.

[BCS nr. 18551
CDXII/29. Colecția St. Georges]

Adelina POENARU

[File din Memorialul de tinerețe]

«Mil este bun! dar cine știe adevărul?»

sîmbătă 25 octombrie 1896

Tocmai m-am sculat și mă simt îngrijorată, tristă și mă întreb de ce trăiesc, ce-mi aduce viața din moment ce nu am ce face aici. Nu mai am nici o speranță. Nici o prietenă, nimeni, singură pe lume, nici măcar o cameră care să-mi aparțină! Indiferența mamei mele care nu se îngrijește de mine nici cît pentru o străină. Sora mea își are viața ei personală unde nimeni nu intră decît accidental. Este foarte amabilă, dar de o amabilitate care nu obligă la nimic, dat fiind că îi cunosc caracterul, regretă o hotărîre imediat ce a luat-o. Moartea mea ar fi o consolare, viața fiind așa de goală. Nu am nici un interes, nici un scop pentru a trăi. Trăiesc fiindcă nu mor. Și dacă acest gen de viață continuă, nu știu ce voi deveni.

Duminică, seara, 8 și 20
decembrie, București 1896

Deschid acest caiet și odaia mea unde se va desfășura noua mea viață, viața românească. Între aceste patru ziduri, voi gîndi, voi suferi, voi acționa. Gîndurile mele sînt îndoielnice, nu încerc suferințe, dar caracterul meu s-a acrit, mă irit repede, mă simt dezagreabilă și ceea ce mă contrariază mult este că în momentele de echilibru, cînd mă retrag în eul meu, atunci mă întreb ce fac, ce sînt și ce poate fi viitorul meu. Cînd mă gîndesc la partea pozitivă a vieții, la acțiune, descurajarea mea se mărește, și întreprind mai puțin, neputînd găsi directiva unei activități care să se trezească în mine și asta îmi mărește iritabilitatea și nemulțumirea. Dar se face tîrziu, să las la o parte acest mic jurnal al vieții mele și hai la culcare. În definitiv, somnul este cel mai bun lucru al vieții.

decembrie 1896. Str. Romană 62
14/26 decembrie. Duminică seara

Azi am revăzut persoane pe care nu le-am contactat de 12 ani. Primirea lor a fost mai călduroasă decît este natural de a se aștepta după o separare atît de lungă. Ce diferență între aceste fete așa zgomotoase și mine! Ce zăpăcite! Ar fi mai bine pentru ele să nu fie atît de zeloase. Ce greu este să te menții pe linia de mijloc. Între răceala unor anume femei și amabilitatea enervantă a unor fete, prefer răceala care se menține decent.

Sînt nemulțumită de mine. De ce? Pentru că timpul trece și viața mea se deapănă stupid. Nu fac nimic care să însemne ceva și timpul pierdut nu se regăsește. Gîndirea mea copleșită de tristețe nu se oprește decît pe un orizont trist al vieții mele actuale, care este de nesuportat. Ce-am făcut și ce vreau? Aș dori o viață activă, dar îmi lipsește energia. Nu iau nici o inițiativă. Aș vrea să scriu! Dar ce? Ezit și timpul trece și, cu el, tinerețea.

25 aprilie 1897

Deschid caietul pentru prima oară anul acesta, pentru a descrie întîmplările foarte triste dintr-o seară. Mil s-a supărat și cred că nu va mai dori să mă vadă, dat fiind că a cugetat înainte de a pleca și a plecat cu o amintire proastă despre mine. Mi-a spus înainte de rezoluția finală! « *Du bist fort mein lieber Ihivann* » Nu știu de ce, dar amintirea acestui cuvînt mă întristează într-atît că-mi recunosc vina, dacă vreo vină există. Cum oare am putut fi așa crudă? Să nu mă duc să-i dau mîna, cînd ne certăm pentru niște prostii, probabil că nu sînt în toate mințile! Dar fiindcă el

spune că nu sunt rezonabilă, că mă supăr pentru un nimic, de ce atunci revine asupra unor conversații care îmi displac. Dacă eu sînt vinovată, nici el nu are dreptate. Sînt dezolată că l-am făcut să sufere. Oare va mai veni el mîine? Mi-a spus „Bunăseara" fără să-mi sărute mîna, iar eu n-am avut curajul să-l rețin cu toată pofta ce aveam să nu plece.

vineri — 2 mai 1897

Decepția vieții mele. Alături de decepția fundamentală pricinuită de legătura mea cu Mil, am încă deziluzia ca să-l văd sub adevărata sa înfățișare, altfel decît îmi apăruse altădată. Este posibil să te înșeli astfel? Este posibil să găsesc la el tocmai calitățile pe care eu nu le apreciez. Găsesc că este ca toți bărbații, avînd calitățile și defectele celor de mijloc. Un Evolceanu sau un Mehedinți, cred, s-ar fi potrivit mai bine cu mine. Mil este bun! dar cine știe adevărul? Ar putea să se prefacă, dar să presupun că este într-adevăr. Se obișnuiește cu toate prea ușor, și nu are mijloacele de a-și apropia pe ceilalți. Cred că nu știe să iubească din suflet, cel puțin de cînd nu-mi mai scrie. Sau de un idealism rece, filosofic și care nu te mișcă, sau de-o dragoste, care deși nu-mi displace tocmai, dar care o simt fără legătură; îmi pare cîteodată că nu există nici un fel de solidaritate între noi. Fiindcă am avut imprudența să zic cîteva lucruri de el către Milleroaia, s-a răzbunat, criticînl du-mă că sînt fată bătrînă și cîte altele poate. S-a răzbunat pe mine într-un mod foarte comun, cum ar fi putut face cel din urmă om. Și eu stric, dar procedeului dovedește că nu e om superior. Dinte pentru dinte! Legătura noastră de șapte ani ce are semnificativ pentru el? Cum a înțeles-o? Foarte bine. Cine nu știe să zică că iubește pe cineva și să-și acomodeze viața cum îi place? Prin ce mi-a dovedit că mă iubește? Avînd une maîtresse? Sînt scrisori scrise „in abstracto", cum ar fi putut face oricine ar fi avut mîncărime de condei. Cine-mi spune, ce mă poate convinge că și de aci înainte nu va continua tot așa, susținînd că mă iubește. Ce deriziune! Dacă m-am hotărît să-l iau, nu e deloc pe baza legăturii vechi, căci ea e ca și cum n-ar exista. Prin ce arată el că mă iubește?... Se gîndea la mine, cum te-ai gîndi la teoria lui Kant. Putea el să se gîndească așa? Nu prea cred. Sau poate că nu i-a trecut prin minte niciodată că ne vom căsători.

Mai adineaori, gîndindu-mă la Mil, caracterul lui îmi apărea de un egoism exasperant. Morala lui este „dinte pentru dinte". Azi i-am spus că nu-i pot zice Mil și tu, fiindcă e o persoană cu totul deosebită de aceea pe care o numeam cu acel nume și mi-a spus că și el tot așa, Ada nu este cea pe care a cunoscut-o el.

vineri seara

Oare un lucru adevărat poate avea la bază o minciună pe care am nutrit-o, dar pe care nu am fost în stare s-o descopăr. Și mă întreb acum, oare un lucru clădit pe minciună poate avea o durabilitate? Nu ar putea subsista în realitatea sa actuală decît în a continua să rezide tot pe același fond de minciuni. Ochii mei fiind deschiși, nu mai pot accepta această duplicitate. Idealism întemeiat pe un realism din cel mai jignitor pentru mine. Dacă m-am jucat cu norocul meu, acum n-am decît să sufăr.

28 noiembrie București
62 str. Romană

Azi am fost iar de o iritabilitate fără pereche. De foarte mult timp nu am mai avut asemenea accese. Trebuie să mărturisesc că *Mil* este cauza. A făcut înadins ca să mă irite, ca să vadă dacă îl iubesc. El crede să se convingă de amorul meu, contrazicîndu-mă și implicit îndreptîndu-mă spre contradicția gîndirii mele, în așa fel ca să ajung la ideea lui. Are convingerea că mă joc cu gîndurile mele și că nu

am nici o idee sigură — a ceea ce vreau — că totul la mine depinde de sugestia momentului, de capriciul sentimentului. El nu poate să creadă şi să se convingă că alţii ca el pot avea alte idei decît ale sale. El înţelege mai puţin ca oricare altul dorinţa de a se ridica, tocmai el, care toată viaţa nu a făcut decît să se ridice pe treptele unei scări progresive şi care tot timpul se forţează să se ridice mai sus. Îi face plăcere ca să mă înjosească, rîde de bucurie, cînd se convinge de apatia mea. Poziţiile noastre respective pot să le caracterizez de vrăşmăşie. A fost duşmanul meu cel mai crud. Timp de şapte ani m-a persecutat fără pic de răgaz. Am încercat toate posibilităţile de a mă sustrage vrăşmăşiei lui, a fost imposibil. Vicleşugurile sale au învins sinceritatea mea

Sinceritatea nu trebuie să depăşească o anumè limită. Amîndoi am păcătuit azi printr-un exces de sinceritate. În ceea ce îl priveşte, dorind să fie sincer, mi-a povestit prea multe lucruri neplăcute, iar eu prea le-am interpretat după felul meu de a judeca. A subliniat cu tărie adevărurile pe care el voia ca eu să le cunosc; eu am exagerat felul meu de a vedea şi, de aici, nervi zdruncinaţi, lăcrămi de partea mea, înverşunare din partea lui. Ca urmare, dezacord şi început de duşmănie. Oare urmărea el vreo idee? Cred că da. La plecare, a spus că-i aparţin lui, că trebuie să recunosc acest lucru, şi că trebuie să consimt la tot ce spune el.

Ieri am primit o scrisoare de la D-na Vardaramin. Mi-a vorbit de fericirea în căsătorie? În ceea ce mă priveşte, cred că este un pas pe care-l facem şi de care nu putem scăpa. Sînt încă tînără şi totuşi fericirea conjugală nu mă face să visez. Este dintr-un defect de imaginaţie? Este foarte posibil. Nu-mi închipui prea bine cum aş putea fi sufletul unui cămin conjugal!

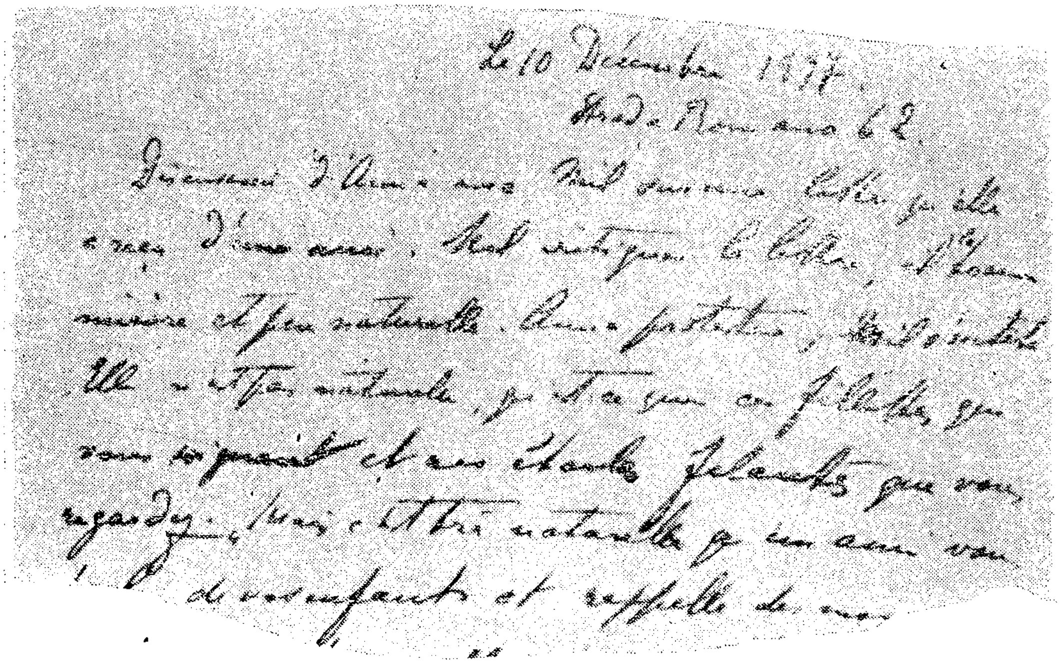
Vineri 5 decembrie 1897

Femeia trebuie să fie o fiinţă fină, delicată, cinstită şi curajoasă. Dacă nu are toate aceste calităţi şi-a ratat scopul pentru care a fost creată. Trebuie să întrunească aceste trei calităţi la cele trei trepte diferite ale vieţii sale: de fecioară, de soţie şi de mamă, dacă vrea să fie elementul moral şi estetic al căminului care o adăposteşte şi pentru care este creată ca ea să fie şi sufletul.

Toţi credem că sîntem centrul Universului, îndată ce supunem judecăţii noastre valoarea socială şi intelectuală a persoanelor pe care le cunoaştem. Atît timp cît trăim, cînd este cazul să apreciem persoanele pe care le cunoaştem, recunoaştem calităţile lor mai mult sau mai puţin, fără a le compara cu ale noastre. Dar imediat ce comparaţia se face raportînd la noi, găsim că noi valorăm mai mult ca prietenii noştri, într-un cuvînt ne socotim fără egal! De ce această părtinire faţă de noi şi această nedreptate faţă de ceilalţi? Omul este făcut astfel, încît îşi valorifică mediocritatea deasupra inteligenţei evidente a prietenului său.

Burghezul cel mai vulgar, cu o cultură submediocră, se apreciază şi se crede genial cum poate nu ar face-o un om de geniu. El este centrul tuturor — cel puţin aşa crede el, — cum în realitate este un geniu. Acest fenomen psihologic este o probă în sprijinul panteismului care vrea ca orice manifestare de viaţă să fie un gînd al lui Dumnezeu. Deplinătatea fiecărei fiinţe este o probă la dreptul de existenţă a oricărei manifestări, oricare ar fi ea. Această protestare a omului contra a tot ce nu este el însuşi şi energia cu care el neagă şi nu recunoaşte decît ceea ce posedă în fiinţa lui, este o probă strigătoare la cer că fiecare manifestare de viaţă bună, rea sau importantă, toate au acelaşi drept la existenţă.

Cînd mă compar cu ceilalţi, cu toate că nu sînt mulţumită de mine şi că sînt conştientă de o perfecţiune mai mare, mă prefer amicelor mele. Şi asta este valabil pentru toată lumea. Fiecare se crede măsura oricărui lucru.

Le 10 Décembre 1897.
Strada Romana 62.

Fotografiile din tot grupajul M. Dragomirescu ne-au fost oferite de D-na Elena CERCHEZ.

București 10 decembrie 1897
str. Română 62

Discuții între Ana și Mil asupra unei scrisori pe care a primit-o Ana de la un prieten. Mil critică scrisoarea, o găsește dulceagă și puțin naturală. Ana protestează. Mil se încăpățînează. „Nu e naturală, ce este cu aceste fetițe care te îngrijesc și aceste stele căzătoare la care te uiți?“ „Dar este foarte natural ca un prieten să se intereseze de copiii tăi și să reamintească momentele agreabile petrecute împreună“... și așa mai departe... contrazice Ana aproape toată seara. Mil vrea să spună drăgălășenii Anei. „Nu-mi place ca un Don Juan ca acesta să-ți scrie. Aș fi în stare să mă bat pentru D[umnea]ta. Ana protestează și refuză duelul. După aceea ne-am certat puțin. A pus la ordinea zilei un subiect de conversație care-mi displăce. Ar fi vorba iar de copii. L-am respins și s-a supărat. Iată frumoasele și poeticele evenimente ale logodnei mele.

Conversația pe care am avut-o luni cu Marguerite Miller despre amor. Ea pretinde că amorul este ca un copil pe care-l crești și care are mereu nevoie de noi îngrijiri, pentru ca să crească și să dureze.

Obiecțiile mele: în acest caz ești sclavul amorului tău. Viața devine o sclavie al cărei tiran este amorul. Trebuie să trăiască într-o perpetuă anxietate. Imaginația mea trebuie să alerge și să caute după noi îngrijiri. Să trăiesc în palpitații veșnice, iar soțul să fie tiranul în cazul de care vorbea Marguerite. Ea spunea, dacă Mil nu te va mai iubi, tu vei fi cauza. Trebuie totdeauna să ai atenții noi pentru el. Dar în definitiv de ce nu le-ar avea el?... De ce trebuie femeia să iubească mai mult?

București 12 decembrie 1897
str. Română 62

Numai în loviturile adversității se poate vedea mărimea amorului. Dacă Mil mă iubește, nu trebuie să dea înapoi în fața niciunei dificultăți. Dacă iar amînă, înseamnă că nu mă iubește. Dacă, din contră, mă iubește, el trebuie să vrea ca și eu să împart toate peripețiile prin care trece ca să-și ajungă țelul. Dacă are convingerea că va reuși, nu trebuie să-l impresioneze circumstanțele nefavorabile de moment. Mai întîi, că adversitatea este adeseori un stimulent. În multe cazuri nu ar face cineva dovadă de multe calități pe care le are, dacă ocazia nu s-ar prezenta. Și adversitatea mai mult ca luxul și traiul bun este îndemn pentru a stimula activitatea.

Dimitrie GUSTI

În arhive americane

LA 28 SEPTEMBRIE 1935, PRIMĂRIA COmunei Şanţ (judeţul Năsăud) conferea *Diploma de recunoştinţă* D-lui Philip E. Mosely, membru al «Echipei Monografice Şanţ». «...pentru munca sa depusă pentru ridicarea acestei comune» — se consemnează în motivaţia distincţiei acordate. La 28 iunie 1947, Academia Română dînd o «înaltă apreciere strălucitei activităţi ştiinţifice» şi arătîndu-se «sensibilă la sentimentele de prietenie» pe care savantul american le arătase faţă de români, îi conferă profesorului de la Universitatea „Columbia" din New York titlul de membru corespondent al Academiei Române. Activitatea savantului şi a omului politic american primise recunoaşterea celor două corpuri suverane ale Societăţii civile româneşti interbelice: Satul şi Academia. Profesorul de la Universitatea „Columbia" din New York devenise totodată «cetăţeanul» acestui pămînt de cumpănă al Europei. Destinul său se va împleti cu destine ale unor mari intelectuali români, pe o durată de mai bine de 40 de ani, aşa cum sperăm s-o dovedească şi corespondenţa inedită pe care am cules-o din Arhiva Universităţii Illinois (Urbana-Champaign) în cursul unei perioade documentare dedicate cercetării relaţiilor savantului american cu membrii Şcolii Sociologice Româneşti. De Ph. Mosely se leagă un capitol semnificativ din istoria intelectualităţii româneşti şi a iniţiativelor cultural-politice ale acesteia în perioada imediat posbtelică. Prin aceasta, savantul american nu este doar omul societăţii sale, ci, în acelaşi timp, unul dintre cunoscătorii dramei intelectualului român care trecea peste cumpăna secolului cu toate iluziile unei păci apuse, Pacea de la Versailles, care, nouă românilor, ne adusese dreapta aşezare în cadrele Europei politice. Într-un anume sens, corespondenţa dintre intelectualii români şi profesorul Ph. Mosely depune mărturie despre vitalitatea unei paradigme culturale, pe care, în altă parte, am numit-o «cultură eroică». Perioada acestei corespondenţe nu este lungă. Profilul ei se modifică în timp. Curba acestei historiograme epistolare reproduce în felul ei «lungimea voinţei» intelectualilor români în raport cu marea idee a slujirii neamului. Graficul acestui schimb epistolar începe prin deceniul patru, creşte în intensitate, pentru a se rupe brusc spre sfîrşitul deceniului al V-lea şi a fi redesenat cu alţi agenţi şi alte motivaţii în deceniile şase şi şapte.

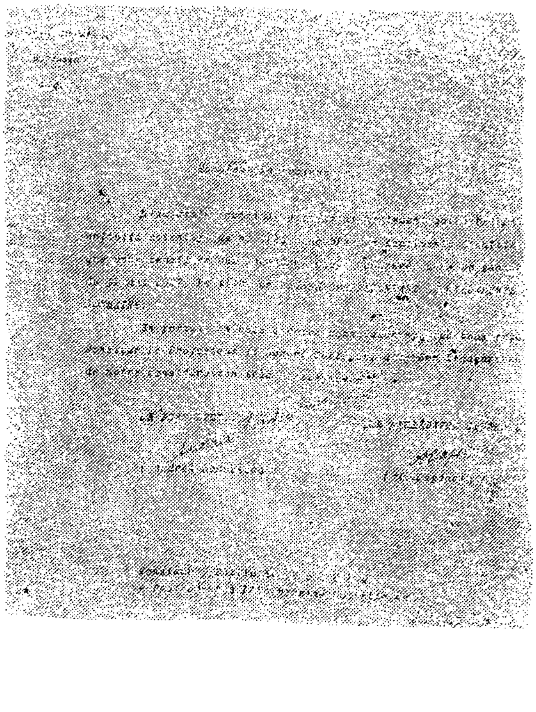
Am ales pentru început din bogata corespondenţă aflată în arhiva Mosely, două scrisori pe care le adresează D. Gusti, în anul 1946 şi

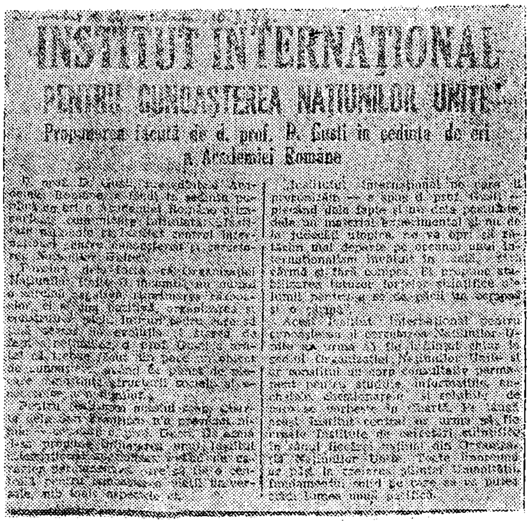
1947, savantului american în legătură cu intențiile omului de știință român de a înființa un Institut Internațional de Cercetare și cunoaștere științifică al Națiunilor Unite, cunoscut și prin denumirea de Institut Social al Națiunilor. Acesta ar fi reprezentat o încununare internațională a cercetărilor și acțiunilor sociale ale Școlii Sociologice românești, dînd expresie forței culturale a acestei școli. Numai conjunctura postbelică a împiedicat realizarea inițiativei lui D. Gusti. De altminteri, ideea sa nu va fi chiar lipsită de urmări. În deceniul al V-lea, Margaret Mead și Ruth Benedict, alte două cercetătoare americane care desfășoară cercetări în România, vor iniția prima cercetare internațională cu cercetători dintr-un mare număr de țări. Proiectul antropoloagelor americane nu este diferit de ideea gustiană și probabil nici străin de inițiativa sociologului român. Din nefericire, la acest proiect nu participau cei care se aflaseră alături de alte figuri marcante ale sociologiei mondiale pe culmea valului științei despre societate cu numai un deceniu mai devreme. D. Gusti, M. Vulcănescu, A. Golopenția, H. H. Stahl etc., deveniseră o amintire... pe scena deceniului al VI-lea.

Vor fi fost bătuți de aduceri aminte confrații lor din marea comunitate internațională a științei sociale?! Despre personalitatea lui Ph. Mosely și despre istoria relațiilor sale cu Școala sociologică românească, mai multe în numărul viitor. Reproducem în acest număr traducerile a două dintre scrisorile lui D. Gusti adresate profesorului american, referitoare tocmai la inițiativa savantului român în legătură cu înființarea unui Institut special de cercetare și cunoaștere a națiunilor. Reproducem de asemenea cele două acte care atestă aprecierea de care se bucura savantul american în România înainte și imediat după războiul al II-lea mondial. Un extras din presa vremii, aflat în arhiva Mosely, purtînd datele de referință înscrise de cercetătorul american: „*Jurnalul de dimineață*“ 10—3, 46) înștiințează publicul român în legătură cu propunerea făcută de D. Gusti în ședința Academiei Române, privitoare la înființarea „Institutului Internațional pentru cunoașterea națiunilor unite“. În acest articol de presă este consemnat un fragment din expunerea de motive făcută de Gusti în cadrul ședinței înaltului for cultural: « *Institutul internațional pe care îl preconizăm* — a spus d. prof. Gusti — *plecînd de la fapte și nu de la postulate, de la un material experimental și nu de la judecăți utopice, ne va opri să rătăcim mai departe pe oceanul unui internaționalism învăluit în ceață, fără cîrmă și fără compas. El propune tabilizarea tuturor forțelor științifice ale lumii pentru a se da păcii un compas și o cîrmă* ».

Scrisorile reproduse în acest număr împreună cu extrasul din „*Jurnalul de dimineață*“, aflat în arhiva Mosely din S.U.A. au darul de a evoca ceva din atmosfera acelei clipe dramatice de istorie internațională a științei care i-a eternizat pe un ax al lumii pe doi dintre protagoniștii ei: americanul Ph. Mosely și românul D. Gusti. De ce-a eșuat inițiativa acestor doi oameni eroici? Răspunsul la o asemenea întrebare se cuprinde într-un capitol nescris al istoriei culturii române ca tip de « cultură eroică » a Răsăritului, la cumpăna veacului al XX-lea.

Ilie BĂDESCU

INSTITUT INTERNAȚIONAL
PENTRU CUNOAȘTEREA NAȚIUNILOR UNITE
Propunerea făcută de d. prof. D. Gusti în ședința de eri a Academiei Române

«...posibilitatea unei fuziuni a Institutului Social al Națiunilor...»

I

Profesor Dr. Philip MOSELY
Londra
Marea Britanie

31 martie, 1946
București, România

Dragă Profesore Mosely,

Am așteptat cu nerăbdare marea plăcere de a te vedea în București unde atîția oameni și atîtea lucruri se află în așteptarea ta, între altele prezentarea filmului despre satul Șanț de care ești atît de puternic legat ca urmare fericită a neuitatei și prețioasei Dumitale colaborări la cercetările științifice, sociologice și monografice, desfășurate împreună.

Întrucît acest mult dorit eveniment de a te avea în mijlocul nostru s-a amînat, îmi iau libertatea de a-ți adresa aceste rînduri.

Este pe deplin posibil să mă îmbarc pentru Franța, în aprilie pe 18, astfel că pe 1 mai aș putea sosi la Paris. Mi-ar face mare plăcere să te văd la Paris, dacă nu intervine ceva. Dacă nu sînt indiscret, mi-aș îngădui să te întreb dacă este posibil. Nădăjduiești că vei veni la Paris? Cît de mult ar urma să stai acolo? Ori, eventual, cît de mult speri să rămîi la Londra? deoarece dacă nu va fi posibil să vii la Paris, aș merge să te întîlnesc la Londra. Nu doresc să stau la Paris mai mult de două săptămîni, pentru a putea pleca cît mai devreme cu putință la New York și la Washington. La New York mi-ar place să petrec cîteva luni.

La Paris aș sta numai cît să pot ține o conferință la „Academia de Științe Morale și Politice" — al cărei membru sînt, — pe o temă deja prezentată la Academia Română — al cărui președinte sînt de un an — și care cred că are o mare importanță științifică atît din punctul de vedere al valorii sale intrinseci cît și în legătură cu politicile internaționale ale momentului. Am propus crearea unei instituții fundamentale, atașată Organizației Națiunilor Unite (ONU), al cărei scop va fi să întărească în chipul cel mai eficient această organizație, dîndu-i o bază solidă. Mai precis, am în intenție crearea unui „Institut Internațional de Cercetare și Cunoaștere Științifică al Națiunilor Unite", care ar putea funcționa pe lîngă sediile națiunilor unite cu scopul de:

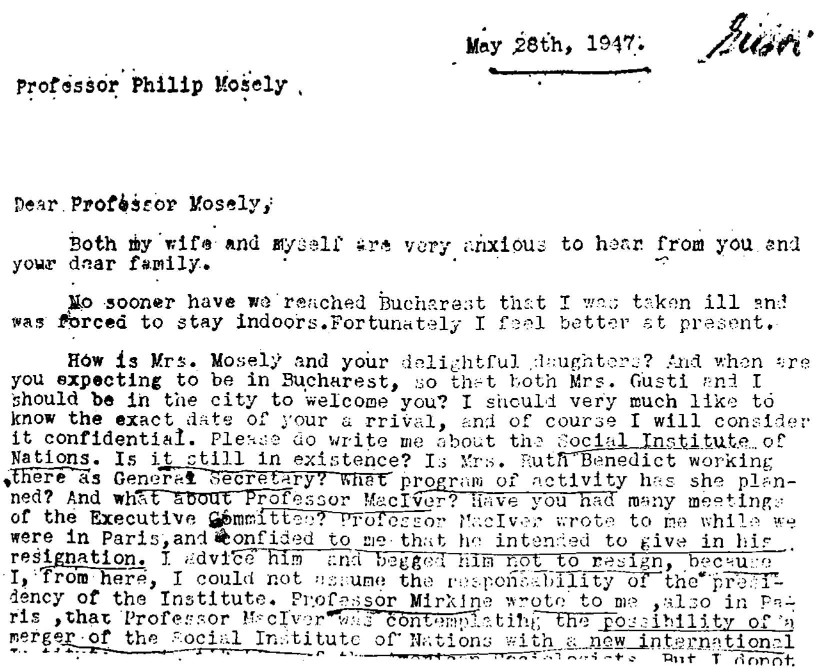
1) a stimula crearea institutelor naționale de cercetare în fiecare dintre Națiunile Unite, de a aduce la cunoștința tuturor națiunilor rezultatele acestor investigații naționale, de a efectua comparativ și de a face sinteza unei Științe a Națiunilor Unite, bazată pe cercetarea științifică a fiecărei națiuni;

2) a crea un sentiment de interdependență între națiuni prin: a) schimbul permanent între toate națiunile de valori naționale produse în domenii economice, financiare, sociale și culturale (științifice, literare, filosofice și muzicale); b) organizarea unor expoziții periodice care vor circula între națiuni și vor prezenta într-un chip plastic și grafic, prin fotografii și filme, rezultatele investigațiilor științifice privitoare la diferite națiuni; c) stabilirea unui Oficiu de Informare asupra națiunilor, informație garantată prin serviciile presei, radioului, publicațiilor și corespondenței;

3) este de menționat că scopul acestui Institut este coordonarea tuturor instituțiilor și comisiilor internaționale create de O.N.U. dimpreună cu a celor care nu se află sub jurisdicția O.N.U.;

4) În fine, scopul său este de a sluji O.N.U., sub aspect consultativ permanent pentru toate studiile, anchetele și investigațiile care sînt sugerate de *Carta O.N.U.* și care ar putea fi utile Consiliului de Securitate, Consiliului Economic și Social și Consiliului Superior.

Aceasta este, în cîteva cuvinte și în linii esențiale, organizarea structurală și funcțională a *Institutului Internațional de Cercetare și Cunoaștere al Națiunilor Unite.* Eu îl consider extrem de necesar. Pe lîngă organizația politică internațională pentru

May 28th, 1947. Gusti

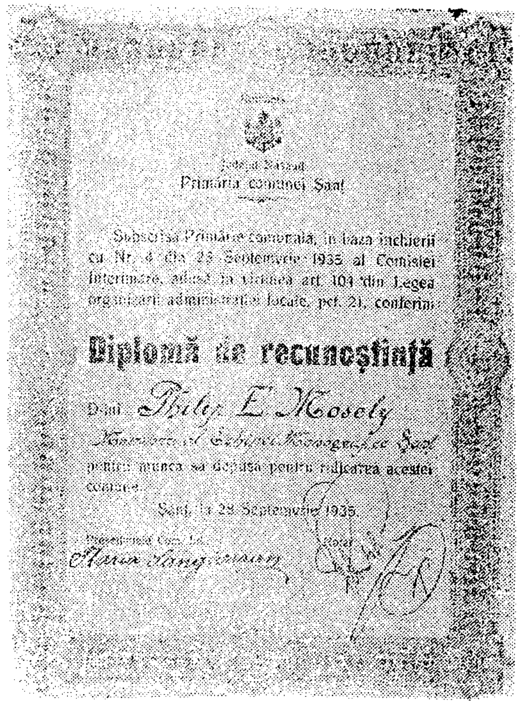
Professor Philip Mosely.

Dear Professor Mosely,

Both my wife and myself are very anxious to hear from you and your dear family.

No sooner have we reached Bucharest that I was taken ill and was forced to stay indoors. Fortunately I feel better at present.

How is Mrs. Mosely and your delightful daughters? And when are you expecting to be in Bucharest, so that both Mrs. Gusti and I should be in the city to welcome you? I should very much like to know the exact date of your a rrival, and of course I will consider it confidential. Please do write me about the Social Institute of Nations. Is it still in existence? Is Mrs. Ruth Benedict working there as General Secretary? What program of activity has she planned? And what about Professor MacIver? Have you had many meetings of the Executive Committee? Professor MacIver wrote to me while we were in Paris, and confided to me that he intended to give in his resignation. I advice him and begged him not to resign, because I, from here, I could not assume the responsability of the presidency of the Institute. Professor Mirkine wrote to me, also in Paris, that Professor MacIver was contemplating the possibility of a merger of the Social Institute of Nations with a new international ... But I donot

Primăria comunei Şanţ

Subscrisa Primărie comunală, în baza încheierii cu Nr. 4 din 23 Septemvrie 1935 al Comisiei Interimare, ... în virtutea art. 104 din Legea organizării administrative locale, pct. 21, conferim

Diplomă de recunoştinţă

Dlui Philip E. Mosely

pentru munca sa depusă pentru ridicarea acestei comune.

Şanţ, la 28 Septemvrie 1935.

soluţionarea problemelor internaţionale este necesară crearea acestui Institut care va furniza celei dintîi o fundaţie, o bază pozitivă pentru acţiune, care va cimenta coeziunea şi omogenitatea intereselor comune. Experienţa Ligii Naţiunilor este un bun exemplu în chestiune. Tocmai asupra acestei probleme majore vreau să avem o lungă discuţie, pentru a-ţi oferi toate detaliile în legătură cu organizarea şi scopul acestui Institut Internaţional. Aş dori, în mod special, să-ţi cer opinia în legătură cu cei cărora ar trebui să le scriu pentru a le face cunoscut proiectul de organizare şi activitate al acestui institut. Se înţelege de la sine că, mai întîi, trebuie să pun acest proiect în mîinile Secretarului O.N.U., ţinînd seama de faptul că la nivelul Secretariatului există deja un Departament ori un Compartiment pentru Informaţii. Proiectul meu propune, de fapt, o metodă ştiinţifică pentru strîngerea şi difuzarea faptelor şi informaţiilor obiective privitoare la Naţiunile Unite. Nu ştiu, pînă în prezent, cine este persoana însărcinată cu Biroul de Informaţii al Secretariatului.

Dintr-o conferinţă radio-difuzată în New York City de către unul dintre reprezentanţii Fundaţiei Rockefeller, am aflat că Fundaţia plănuieşte să coordoneze realizarea păcii pe o nouă bază de cunoaştere sistematică a condiţiilor păcii. Ai aflat ceva în legătură cu acest proiect? Şi, odată ajuns la New York, cine este persoana la Fundaţia Rockefeller căreia ar trebui să-i explic propriul meu proiect?

Înţelegi, aşadar, de ce sînt atît de nerăbdător să te văd: Nu numai din plăcerea de a strînge mîinile, cu o prietenie recunoscătoare şi scumpă inimii mele, celui de care mă simt ataşat prin amintirile cele mai scumpe legate de cercetarea noastră sociologică comună şi printr-un sentiment de sinceră gratitudine pentru importantul studiu asupra Şcolii Sociologice de la Bucureşti, care a fost publicat în numărul din aprilie 1936, al „*Revistei de Sociologie*", dar şi pentru ocazia de a te consulta în legătură cu căile cele mai bune de realizare a acestui Institut Internaţional mai sus menţionat, care este realmente conceput pe bazele a 20 de ani de experienţă în cercetarea ştiinţifică şi în activităţile culturale, desfăşurate sub auspiciile Institutului Social Român.

Aştept, aşadar, cu o arzătoare speranţă să primesc ştiri de la Dumneata, pînă pe 18 aprilie în Bucureşti, eventual prin reprezentanţii Statelor Unite, şi după 1 mai

la Paris, la Legaţia noastră română de acolo. Unde, însă, ne putem întîlni? La Bucureşti, pînă în aprilie, la Paris între 1 şi 15 mai sau la Londra, în aceeaşi perioadă ori poate la New York sau Washington, cînd te vei afla şi Dumneata acolo?

Cu îndatoritoare mulţumiri,
rămîn al Dumitale devotat
Profesor
D. GUSTI

II

Profesor Philip MOSELY *28 mai 1947*

Dragă Profesore Mosely,

Atît eu cît şi soţia mea sîntem nerăbdători să primim ştiri de la Dumneata şi mult iubita Dumitale familie.

Nici n-am sosit bine la Bucureşti că am şi căzut bolnav, fiind nevoit să rămîn în casă. Din fericire, mă simt mai bine în acest moment.

Ce mai fac Doamna Mosely şi fermecătoarele Dumneavoastră fiice? Cînd dară socotiţi că veţi sosi la Bucureşti, încît Doamna Gusti şi cu mine să fim în oraş pentru a vă întîmpina? Tare mult aş dori să ştiu cu exactitate data sosirii Voastre, asupra căreia desigur voi păstra secretul cel mai deplin. Te rog insistent să-mi scrii despre Institutul Social al Naţiunilor. Mai este în funcţie? Continuă D-na Ruth Benedict să lucreze acolo ca Secretar General? Ce program de activitate preconizează? Ce mai face Profesorul Mac Iver? Aţi avut multe întruniri ale Comitetului Executiv? Profesorul Mac Iver mi-a scris, în timp ce ne aflam la Paris, confesîndu-mi-se că intenţionează să-şi dea demisia. L-am sfătuit şi l-am conjurat să nu renunţe (la funcţie), deoarece eu, de aici, nu mi-aş putea asuma responsabilitatea preşedinţiei Institutului. Profesorul Mirkine mi-a scris, de asemenea, la Paris, că Profesorul Mac Iver întrezăreşte posibilitatea unei fuziuni a Institutului Social al Naţiunilor cu un nou Institut sau instituţie a sociologilor americani. Nu ştiu însă dacă această fuziune s-a produs ori ba şi nici alte detalii n-am aflat despre Institutul Social al Naţiunilor. Întrucît ai fost un martor al întregii activităţi şi al zbuciumului depus pentru lansarea Institutului Social al Naţiunilor, pe care eu îl socotesc de cea mai mare necesitate pentru stabilitatea şi întărirea Naţiunilor Unite, îţi poţi imagina cîtă frămîntare şi nelinişte m-a cuprins de a nu fi aflat ceva mai concret în legătură cu Institutul, înainte să fi părăsit New York-ul. Am inima îndurerată că n-am putut continua să lucrez pentru succesul lui acolo. Mi-aş fi pus viaţa în slujba acestui Institut, lucrînd zi şi noapte cu sinceră devoţiune şi pasiune pentru organizarea şi activităţile acestui Institut. Din nefericire, destinul a decis altfel.

Prietenii dumitale aşteaptă nerăbdători să te întîmpine cu aceeaşi dragoste şi recunoştinţă sinceră.

Mă întreb dacă „*American Journal of Sociology*" a publicat documentele celui de-al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie, publicate de Institutul nostru Social Român, pe care le-am trimis Secretariatului pentru a le recenza. Ce se aude despre propriile mele conferinţe? La dorinţa şi invitaţia Profesorului Huges, le-am trimis spre a fi publicate. Nu ştiu nici dacă una din conferinţele mele a fost publicată de „*Revista Mexicana di Sociologia*", care îmi ceruse o copie după ea. Pînă în prezent nu mi-au sosit nici o scrisoare şi nici o publicaţie din Statele Unite.

Te rog scrie-mi c/o Mr. A. Lorenz, Rue Ribera No. 5, Paris, France, care-mi va expedia toată corespondenţa pentru mine.

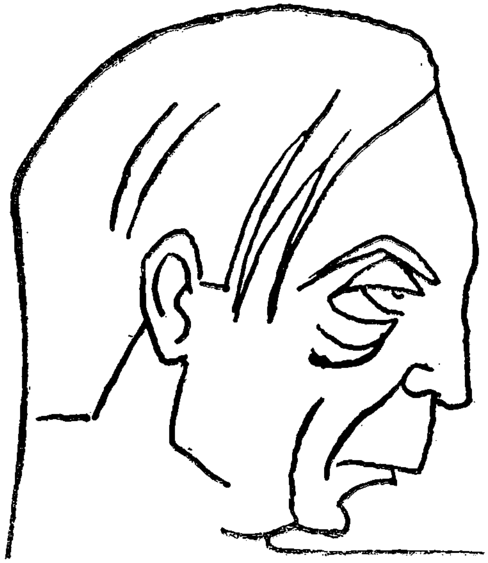
Aştept cu nerăbdare, plăcere şi anticipare să te văd şi să te întîmpin aici, şi te rog să accepţi pentru tine şi toată familia expresia celei mai devotate şi mai duioase prietenii, dimpreună cu cele mai bune urări, la care Doamna Gusti se asociază în modul cel mai călduros.

Ai voştri, din inimă!
[D. GUSTI]

PUNCT CONTRA PUNCT

Liviu REBREANU

La Societatea Scriitorilor Români

ÎN ANII NEUTRALITĂŢII, LIVIU REBREANU, în calitatea sa de scriitor, era confruntat cu dificultăţi deosebite în sînul breslei. El fusese ales membru al Societăţii Scriitorilor Români în noiembrie 1911, deşi nu publicase nici un volum, dar într-o perioadă cînd era preşedinte Emil Gârleanu, prietenul şi directorul său la Teatrul Naţional din Craiova. În 1914, devine secretar al Societăţii Scriitorilor Români, sub preşedinţia lui Mihail Dragomirescu, un alt statornic sprijinitor al lui. Dar, curînd, este ales alt comitet, în frunte cu G. Diamandy. Funcţia lui Rebreanu presupunea nu numai probleme literare, ci mai ales treburi de administraţie şi de contabilitate. După aproximativ un an de activitate, tînărul secretar este bănuit de nereguli financiare şi, în 21 iunie 1915, Liviu Rebreanu face o întîmpinare scrisă către preşedinte. Adunarea generală, la care au fost prezenţi doar 31 de membri, fusese convocată, conform ordinii de zi, doar pentru schimbarea comitetului. Votul de neîncredere, în baza unor « explicaţii nemotivate », tînărul secretar îl găseşte nestatutar, deoarece a avut loc în lipsa lui (fiind plecat la Craiova) şi la un punct introdus pe neaşteptate în discuţie: « Azi însă protestez împotriva acestui act şi, deoarece alungarea unui membru din Societate nu se poate face decît în urma unei discuţii largi, la care trebuie să ia parte şi cel învinovăţit, iar votul cerut de art. 56 al Regulamentului trebuie să întrunească majoritatea absolută a tuturor societarilor — eu nu mă pot considera nici demis, nici exclus, decît atunci cînd se vor respecta prevederile legale şi numai după un vot de 54 membri din 107 societari.

Vă rog dar să binevoiţi a convoca de urgenţă adunarea generală înaintea căreia să mă prezint să spulber acuzările ce mi se aduc şi să dovedesc că nu mi se poate imputa nici o lipsă la mînuirea fondului programului pe care l-am administrat în perfectă corectitudine şi cu osteneala ce nu mi s-au răsplătit cu nimic » [1]. Cere să i se precizeze acuzaţiile pe baza cărora a fost provocat votul adunării trecute.

Al. Cazaban se solidarizează cu fostul secretar şi solicită, conform crt. 23 din Regulamentul interior, să se convoace de urgenţă o adunare generală extraordinară: « La convocările făcute pentru adunarea de la 21 oct., ce se întrunea numai spre a alege un nou Comitet, ordinea de zi nu cuprindea examinarea acestui caz şi deci un mare număr de membri s-au abţinut de la şedinţă. În orice caz eliminările, după art. 56 al aceluiaşi regulament, nu se pot face decît cu majoritatea absolută a societarilor la prima convocare » [2]. Într-o adresă ce urma să

---

[1] Biblioteca Academiei Române, cota inv. 144.589

[2] Biblioteca Academiei Române, cota inv. 144.588.

fie semnată de mai mulţi scriitori se cerea la fel convocarea de urgenţă a unei adunări generale: « Acest caz delicat a fost judecat cu o uşurinţă neexplicabilă şi cu o lipsă de colegialitate surprinzătoare [...] În consecinţă d. Rebreanu este în drept a se considera membru al Societăţii pînă la definitiva elucidare în care cerem o cît mai largă explicaţie în mijlocul adunării generale »[3].

Se pare că nu s-a convocat, totuşi, o adunare generală extraordinară a Societăţii Scriitorilor Români, ci doar o şedinţă de comitet. Într-un memoriu al lui Liviu Rebreanu, adresat preşedintelui, se poate citi: « În şedinţa trecută a Comitetului, într-o atmosferă de o suspiciune care m-a uluit cu desăvîrşire, mi s-au adus o serie din cele mai grele învinovăţiri, care, dacă le-aş lăsa nelămurite, ar putea să-mi zdrobească tot viitorul meu de om şi de scriitor. În uimirea şi amărăciunea grozavă ce mi-au pricinuit bănuielile, rostite într-o formă adînc jignitoare, m-am tulburat atît de mult că n-am fost în stare să vă dau răspunsul trebuincios şi nici măcar să-mi exprim protestarea legitimă faţă de nişte învinovăţiri care mi se par înadins căutate.

Nu ştiu dacă în atmosfera creată — cînd primiţi cu suspiciune actele justificative, date de persoane a căror onorabilitate n-aveţi dreptul s-o puneţi la îndoială — nu ştiu dacă în asemenea împrejurări lămuririle mele vă vor putea convinge. Ţin însă să protestez cu toată indignarea conştiinţei mele de nevinovăţie împotriva acestui fel de-a proceda faţă de mine şi de activitatea mea în sînul comitetului »[4].

Ce i se imputa, de fapt, lui Liviu Rebreanu? Întîi, că a plătit o a doua rată de 1 000 lei, din chiria localului Societăţii Scriitorilor Români, fără aprobarea comitetului: « Fireşte, dv. mergeţi cu bănuiala pînă acolo încît lăsaţi să se înţeleagă că n-am plătit d-lui Popescu suma în discuţie şi că chitanţa ar fi un simplu act de complicitate al d-lui Popescu cu mine. Daţi-mi voie să resping răutatea aceasta cu indignare, fără a o mai discuta. Asemenea bănuială n-ar putea susţine decît nişte oameni porniţi înadins împotriva mea, şi nu-mi permit a crede aceasta despre d-voastră [...] M-aţi însărcinat cu depline puteri, iar acum mă învinovăţiţi că am executat stipulaţiile contractului? »[5]. Proprietarul localului S.S.R., Leon Popescu, nu consimţise încă în scris la reducerea chiriei, aşa cum ceruse comitetul. Se considera, apoi, că secretarul încărca cheltuielile administrative fără acte justificative: « numai cine nu vrea nu va înţelege că această cheltuială [50 lei] am făcut-o cu alergăturile cotidiene la tipografie, la teatru, cu corespondenţa şi atîtea alte mărunţişuri pe care le cere o administraţie destul de considerabilă. Fireşte, nu sînt contabil şi cînd am primit însărcinarea aceasta grea am crezut că servesc Societatea fără a avea nevoie să mă umilesc avînd chitanţe de la birjar, tramvaie, servitori »[6]. Îi sînt recalculate şi cheltuielile de birou, de 25 lei lunar. Comitetul pretindea că pentru « întîmpinarea cheltuielilor » mărunte i s-a dat 100 lei lunar, Liviu Rebreanu invoca hotărîrea adunării generale de a i se acorda un « onorar pentru muncă, iar nu pentru cheltuieli, alergînd, timp de un an, într-o însărcinare plină de jicniri »[7].

Liviu Rebreanu încearcă să-şi explice cauza comportamentului ciudat al « colegilor » faţă de el. Motivul iritării comitetului ar fi fost că s-au înregistrat pierderi la unele acţiuni organizate de S.S.R. S-a pierdut la un banchet, de vină era secretarul; s-a contramandat o bătaie cu flori, erau bănuite cheltuielile secretarului: « Dar nu vedeţi că procedînd astfel sînteţi de o nedreptate strigătoare. Cînd se face o întreprindere, se face cu riscuri. Uneori se cîştigă, alteori se pierde. Am muncit destul la întreprinderi care au adus beneficii mari Societăţii. Atunci n-aţi găsit de cuviinţă să-mi spuneţi un cuvînt de mulţumire. Îndată ce s-a pierdut ceva în întreprindere, vreţi să mă aruncaţi în noroi, acoperindu-mă cu insinuările, bănuielile şi acuzaţiile cele mai monstruoase »[8].

Episodul se încheie aici. Prilej pentru cititori de a medita la condiţia creatorilor în primii ani de existenţă ai breslei scriitoriceşti. Liviu Rebreanu îşi va pierde postul de secretar, dar va rămîne în continuare membru al Societăţii Scriitorilor Români, hotărîrea adunării generale, din 21 aprilie 1915, fiind evident nestatutară.

Stancu **ILIN**

[3] Biblioteca Academiei Române, cota inv. 144.590.
[4] Biblioteca Academiei Române cota inv. 144.591.

[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem*
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem.*

I

[ciornă scrisă cu creion negru]

Domnule Preşedinte,

Fiind chemat în provincie şi deoarece n-am presupus că, potrivnic prevederilor statutelor, se va introduce o chestiune străină de ordinea zilei — am lipsit de la adunarea generală din 21 cr. care totuşi a votat demiterea mea din S.S.R.

Avînd în vedere că alungarea unui membru din societate nu se poate face decît în urma unei discuţii largi, la care trebuie să ia parte şi cel învinovăţit, iar votul cerut de art. 56 al Regulamentului trebuie să întrunească majoritatea absolută a tuturor societarilor.

Vă rog să binevoiţi a dispune alcătuirea unei comisiuni de 10 membri — între care 5 din partea comitetului şi 5 din partea mea — care să cerceteze amănunţit toate imputările pe care s-a bazat cererea votului în chestie al adunării. Întrucît comisiunea astfel delegată mă va găsi vinovat, declar să mă supun votului dat de adunarea generală, în caz contrariu voi lăsa la aprecierea d-voastră să luaţi măsurile ce veţi crede de cuviinţă.

În legătură cu aceasta vă mai rog să binevoiţi a face să mi se precizeze îndată toate acuzaţiile în temeiul cărora s-a propus demiterea mea, pentru ca să pot răspunde amănunţit şi să produc eventuale dovezi.

Primiţi, vă rog, Domnule Preşedinte

23.VI.1915

[Liviu REBREANU]

[B.A.R., c inv. 144588]

II

[ciornă scrisă la maşină]

Domnule Preşedinte,

Conform art. 23 din Regulamentul Interior al S.S.R., vă rugăm să convocaţi de urgenţă o adunare generală extraordinară pentru cercetarea cazului fostului Secretar, D-l Rebreanu, care a lipsit de la adunarea ce i-a votat demiterea.

2. La convocările făcute pentru Adunarea de la 21 crt. ce se întrunea numai spre a se alege un nou comitet, ordinea de zi nu cuprindea examinarea acestui caz şi deci un nou număr de membri s-au abţinut de la şedinţă.

În orice caz, eliminările, după art. 56 al aceluiaşi regulament « nu se pot face decît cu majoritatea absolută a Societarilor la prima convocare. »

Primiţi, vă rugăm, Domnule Preşedinte, asigurarea înaltei noastre stime şi consideraţiuni.

Al. CAZABAN

Domniei Sale

Domnului Preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români.

[B.A.R., c inv. 144588]

III

[ciornă făcută în creion negru]

Domnule preşedinte,

Iau cunoştinţă cu mirare de votul ce s-a provocat în adunarea generală de la 21 cr. împotriva mea. La cererea dv. şi a fostului comitet adunarea generală compusă din 31 membri a luat drept bune explicaţiile nemotivate şi mi-a dat un vot de neîncredere.

Fiindcă adunarea generală uzuală fusese convocată numai în vederea schimbării

comitetului și n-am presupus că, în contra statutelor, se va introduce o chestie străină de ordinea zilei, — alegerea noului comitet neinteresîndu-mă prea mult și fiind chemat și la Craiova, — eu am lipsit.

Azi însă protestez împotriva acestui act și, deoarece alungarea unui membru din societate nu se poate face decît în urma unei discuții largi, la care trebuie să ia parte și cel învinovățit, iar votul cerut de art. 56 al Regulamentului trebuie să întrunească majoritatea absolută a tuturor societarilor, eu nu mă pot considera nici demis, nici exclus decît atunci cînd se vor respecta prevederile legale și numai după un vot de 54 membri din 107 societari.

Vă rog dar să binevoiți a convoca de urgență adunarea generală înaintea căreia să mă prezint, să spulber acuzările ce mi se aduc și să dovedesc că nu mi se poate imputa nici o lipsă la mînuirea fondului programului pe care l-am administrat în perfectă corectitudine și cu osteneală ce nu mi s-au răsplătit cu nimic.

În același timp vă rog să binevoiți a face să mi se precizeze de urgență toate acuzațiile în temeiul cărora s-a provocat votul trecutei adunări, ca să pot răspunde și produce eventual dovezi.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea stimei mele distinse.

[B.A.R., c inv. 144589]

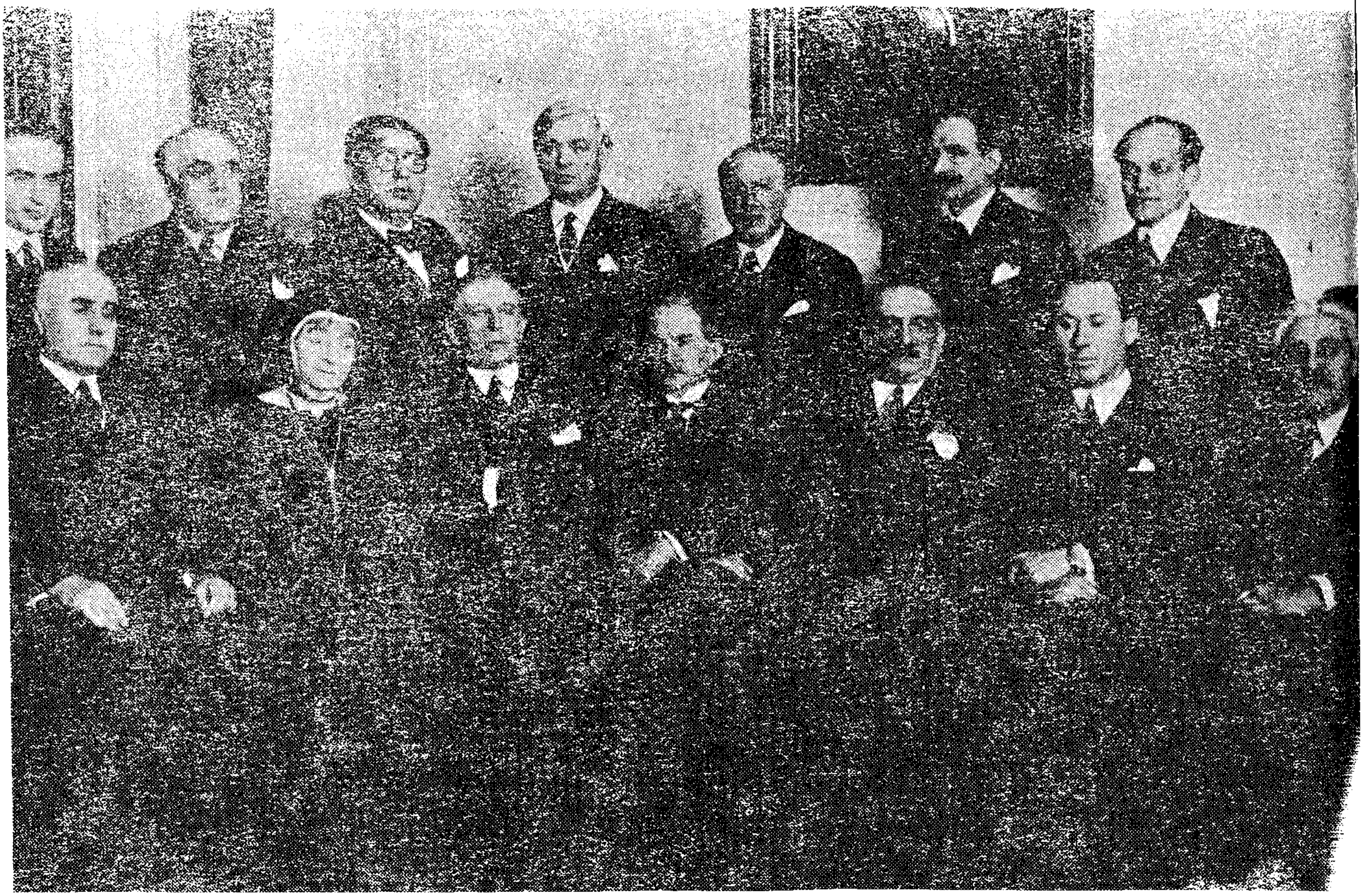
[Liviu REBREANU]

IV

[ciornă făcută în creion negru]

Domnule președinte,

Conform art. 23 din Regulamentul Interior al S.S.R. Vă rugăm să convocați de urgență o adunare generală extraordinară pentru cercetarea cazului fostului secre-

188
Liviu Rebreanu

La Societatea Scriitorilor Români.

Punct-contrapunct

tar, d. R. a cărui demitere e nulă deoarece s-au călcat dispozițiile art. 56 din acel regulament.

Acest caz delicat a fost judecat cu o ușurință neexplicabilă și cu o lipsă de colegialitate surprinzătoare. La convocările făcute pentru adunarea de la 21 cr. ce se întrunea numai spre a alege un nou comitet, ordinea de zi nu cuprindea examinarea acestui caz și deci un mare număr de membri s-a abținut de la ședința care avea să se ocupe numai de primenirea de persoane pentru mulți foarte puțin interesantă.

În orice caz eliminările, după art. 56 al aceluiași regulament, *« nu se pot face decît cu majoritatea absolută a societarilor, la întîia convocare »*.

În consecință, d. Rebreanu este în drept a se considera membru al societății pînă la definitiva [elucidare în care cerem o cît mai largă explicație în mijlocul adunării generale.

Primiți, vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea înaltei noastre stime și considerațiuni.

[B.A.R., c inv. 144590]

În timpul unui interviu cu Mihail Șerban.

V

[ciornă făcută în creion]

Domnule Președinte,

În ședința trecută a comitetului, într-o atmosferă de o suspiciune care m-a uluit cu desăvîrșire, mi s-au adus o serie din cele mai grele învinovățiri care, dacă le-aș lăsa nelămurite, ar putea să-mi zdrobească tot viitorul meu de om și de scriitor. În uimirea și amărăciunea grozavă, ce mi-au pricinuit bănuielile rostite într-o formă adînc jicnitoare, m-au tulburat atît de mult că n-am fost în stare să vă dau răspunsul trebuincios și nici măcar să-mi exprim protestarea legitimă față de niște învinovățiri care mi se par înadins căutate.

Nu știu dacă, în atmosfera creată — cînd primiți cu suspiciune actele justificative, date de persoane a căror onorabilitate n-aveți dreptul s-o puneți la îndoială — nu știu dacă în asemenea împrejurări lămuririle mele vă vor putea convinge. Țin însă să protestez cu toată indignarea conștiinței mele de nevinovăție împotriva acestui fel de-a proceda față de mine și de activitatea mea în sînul comitetului.

Îmi faceți o vină din faptul că am plătit d-lui Jean Popescu a doua rată de 1000 lei din chiria de 2000 lei a programului îngrijit de mine, prin însărcinarea d-voastră, și motivați învinuirea zicînd că nu puteam să plătesc deoarece n-aveam aprobarea comitetului și pentru că d. Jean Popescu consimțise să reducă la 1000 lei chiria programului pe stagiunea aceasta.

În privința reducerii acesteia este o neînțelegere din capul locului. Eu am fost la d. Popescu, delegat de comitet, să-l rog să facă reducerea. Eu i-am dus și o adresă în chestia aceasta. Eu am adus comitetului știrea că d. Popescu a consimțit la reducere. Consimțirea am dedus-o din felul înțelegător cum a primit d. Popescu adresa noastră. Dar d. Popescu nu mi-a dat nici un răspuns scris și astfel nu și-a luat obligație precisă. Iar în clipa cînd i-am vărsat 1000 lei, care eu credeam că

este toată chiria, mi-a declarat că o primește numai ca un aconto și că trebuie să mai vărs și restul de 1000 lei. Am mai încercat în diferite rînduri să-l fac să cedeze și am avut impresia că, în cele din urmă, totuși va ceda. Dar cînd am văzut că nu vrea cu nici un chip să consimtă și cînd am primit chiar o somație hotărîtă, în care se vorbește de rezilierea contractului, m-am crezut dator să-i plătesc și mia contestată. Aveam un contract, în care se stipulează precis o chirie de 2000 lei anual și aveam o promisiune vagă și nescrisă, iar pe urmă retrasă, în privința reducerii unei mii de lei din chiria stagiunei în curs. Este evident că între acestea două eram obligat să respect contractul, căci nerespectarea lui ar fi atras în afară de rezilierea angajamentului și darea în judecată a societății pentru o mie lei în discuție și cheltuieli de judecăți.

Față de litera contractului, în lipsă de o confirmare scrisă a consimțirii d-lui Popescu nu încape discuție că plata trebuia făcută. — Cum vreți atunci d-voastră să-mi contestați plata aceasta? Cînd m-ați însărcinat cu îngrijirea mi-ați dat implicit puterea de a face cheltuielile și plățile necesare exploatării. Este, bineînțeles, dreptul dv. să apreciați ceea ce am făcut dar găsesc că e nedrept și neuman ca pentru o greșeală de formă să mă puneți răspunzător de o sumă plătită și justificată cu actele legale.

Firește, dv. mergeți cu bănuiala pînă acolo încît lăsați să se înțeleagă că n-am plătit d-lui Popescu suma în discuție și că chitanța ar fi un simplu act de complicitate al d-lui Popescu cu mine. Dați-mi voie să resping răutatea aceasta cu indignare, fără a mai discuta. Asemenea bănuială n-ar putea susține decît niște oameni porniți înadins împotriva mea și nu-mi permit a crede aceasta despre dumneavoastră.

Dar mi se impută că n-am avut avizul comitetului înainte de a face plata aceasta. Aceasta e adevărat, deși din atîta nu mi-ați putea face o vină. M-ați însărcinat cu depline puteri, iar acum mă învinovățiți că am executat stipulațiile contractului?

Totuși am vrut să vă pun în cunoștință pe dv., d-le președinte, cu deosebire din momentul cînd am primit somația d-lui Popescu. Din nenorocire n-am izbutit să pătrund la dv. iar cum vremea trecea și se putea întîmpla ca societatea să fie dată în judecată pentru neplata aceasta, am plătit rămînînd ca dv. să luați cunoștință de actul acesta odată cu prezentarea socotelilor. Nu mi-am putut închipui că voi avea neplăceri de pe urma împlinirei unei datorii.

Las acum la aprecierea dv. dacă, văzînd acestea, este drept și omenesc să mă învinuiți.

Îmi faceți o altă vină pentru că am pus 50 lei pe lună cheltuieli de administrație și diverse, adăugînd că în cheltuieli figurează deja cheltuielile de această natură. Într-o singură chenzină sînt puse cheltuieli de trăsuri, tramvaie, corespondență, atunci cînd într-adevăr am fost silit să alerg pe la zeci de comercianți, timp de trei săptămîni pentru anunciuri.

Încolo pentru toate celelalte cheltuieli mărunte am însemnat suma de 50 lei pe lună — cu latitudinea ca într-o lună să fi cheltuit mai puțin, iar în alta mai mult. Numai cine nu vrea nu va înțelege că această cheltuială am făcut-o cu alergăturile cotidiene la tipografie, la teatru cu corespondență și atîtea alte mărunțișuri pe care le cere o administrație destul de considerabilă. Firește nu sînt contabil și cînd am primit însărcinarea aceasta grea am crezut că servesc societatea fără a avea nevoie să mă umilesc avînd chitanțe de la birjari, tramvai, servitori.

Dacă d-voastră nu vreți să-mi admiteți aceste cheltuieli, în suma arătată, ați putea să fixați d-voastră mărimea cheltuielilor chibzuind cu rigurozitate, rămînînd ca diferența să mi se pună în socoteală pentru osteneala ce mi-am dat-o alergînd, într-o însărcinare plină de jigniri.

Desigur că toate aceste imputări nu mi le-ați face dacă rezultatul exploatării ar fi fost mai fericit și s-ar fi realizat un cîștig. Din clipa însă cînd s-a produs o pier-

dere, văd cu durere că încercați să o reparați prin învinuiri preconcepute. Parcă ați zice că de ce n-am acoperit cheltuielile de la mine aducînd societății un registru numai cu încasări. Nu știu cum găsiți d-voastră că acest fel de a aprecia este drept. Și nu știu de ce îl întrebuințați numai față de mine? Societatea a mai înregistrat pierderi tot atît de însemnate și n-am văzut să se caute țap ispășitor. Nu vreau să amintesc decît Conferința Pottcher. Toate celelalte cheltuieli, oricum ar fi, se găsesc bine făcute, numai cele făcute de mine sînt bănuite. De ce? Nu știu dacă pot cere vreo explicație.

În rîvna d-voastră de a-mi bănui tot ce-am făcut ziceți că pentru întîmpinarea cheltuielilor mi s-a acordat 100 lei pe lună, uitînd hotărîrea adunării generale și încheierea comitetului care spune că mi se acordă un onorar de 100 lei lunar pentru muncă iar nu pentru cheltuieli.

Am auzit imputarea că și cheltuielile de birou ale secretariatului sînt exagerate fiindcă revin la vreo 25 lei pe lună. Vă rog să consultați registrul de ieșiri, convocările comitetului și ale adunărilor generale ca să vă dați seama cît s-a cheltuit numai cu corespondența. Nu mai vreau să vorbesc de trebuințe de birou, telegrame și alte mărunțișuri. Dar firește cînd, în locul înțelegerii vine pornirea de a învinovăți, lucrurile cele mai evidente se pot suspecta și din toate se pot făuri acuzații. Totul atîrnă de felul cum d-nii colegi vreau să interpreteze orice act.

Și că este la mijloc o pornire — izvorîtă poate din intenții bune — se vede și din aceea că sînt făcut eu răspunzător de lucruri care mi-au fost străine. S-a pierdut la banchet — vina e tot a mea. Uitați că comanda pentru un număr de tacîmuri stabilit împreună cu d. președinte s-a făcut de d. casier, că plata s-a făcut tot de d. casier, că contribuțiile celor care au luat parte s-au făcut tot d-lui casier, afară de cîțiva inși ce au plătit pe loc și ale căror contribuții le-am vărsat a doua zi d-lui casier. Dar s-a pierdut la banchet și cine e de vină? Secretarul.

S-a proiectat bătaia cu flori. Trei săptămîni am alergat să-i asigur reușita. Cu o zi înainte se contramandează. În trei săptămîni s-au cheltuit vreo 600 lei din banii încasați pe bilete. Imediat îmi bănuiți cheltuielile. Dacă însă bătaia cu flori avea loc și aducea, cum ar fi adus, cîteva mii de lei venit, n-aș fi avut nici o imputare.

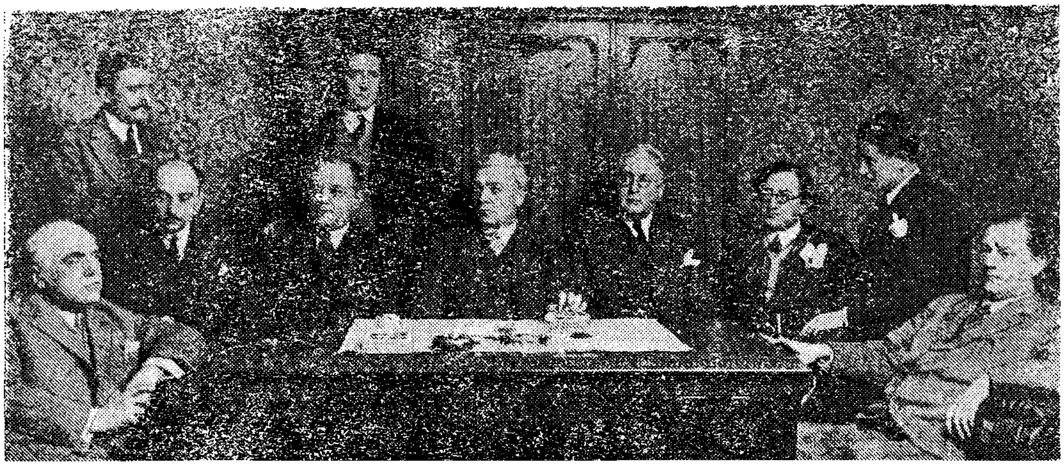
Dar nu vedeți că procedînd astfel sînteți de o nedreptate strigătoare. Cînd se face o întreprindere se face cu riscuri. Uneori se cîștigă, alteori se pierde. Am muncit destul în întreprinderi care au adus beneficii mari societății. Atunci n-ați găsit de cuviință să-mi spuneți un cuvînt de mulțumire. Îndată ce s-a pierdut ceva în o întreprindere vreți să mă aruncați în noroi acoperindu-mă cu insinuările, bănuielile și acuzațiile cele mai monstruoase.

Am ținut să vă dau aceste lămuriri nu ca să mă dezvinovățesc — fiindcă nu mă simt în vină.

[Liviu REBREANU]

[B.A.R., c. inv. 144591]

Liviu Rebreanu — președinte al S.S.R.!

«...Perpessicius este vechiul meu camarad de oaste...»

George BANEA

În dialog cu Yannis CHRYSTALLOPOULOS

II

6.

București, 29 noem[brie] 1965

Iubite Ianni,

Am primit de săptămîna trecută scrisoarea ta și după multă alergătură și formalități și iar formalități, în fine, și medicamentul...

Începută la 29 noem[brie], o continui azi, 1 decembr[ie], scrisoarea. Între timp am mai primit încă un aviz (al patrulea) pentru medicamentul trimis de tine. Mi-a trebuit o rețetă cu trei semnături de medici, cu ștampile, cu aprobarea medicului de sector etc. Medicul principal, amic bun al meu, e medic șef al Spitalului studențesc. Atunci cum, eu, pacientul, sînt pensionar? Pensionar și student fără frecvență « prin corespondență » (asta-i formula pentru « examene în particular »). Și așa s-a rezolvat finalmente. Formalități și birocrație, caracteristica regimului, pe care, de altfel, o satirizează mereu la radio, prin reviste, ziare, dar care stă neclintită ca o stîncă.

Mai întîi aș dori, iubite, să știu dacă ai primit intactă și ultima scrisoare, în care întrebuințasem expresia « *Kaliméra* », care în accepția curentă înseamnă relații politice.

Al doilea: Profesorul D. Panaitescu-Perpessicius este vechiul meu camarad de oaste, în liceu cu 2 ani înaintea mea, iar D. D. Panaitescu e fiul lui, tot profesor și el, ba chiar universitar. El era în brațele maică-si în 1916 și ne-a petrecut la malul Dunării, cînd am pornit noi în susul Dunării, spre Silistra, de ne-am pricopsit, eu la 31 aug[ust] de un șrapnel, iar Perpessicius, o lună mai tîrziu, tot de șrapnel. Lui i-a scos din funcțiune dreapta, mie picioarele, distrugîndu-mi centrul mișcării. El acuma aproape a orbit, descifrînd mereu manuscrise. Este academician și director al Muzeului de literatură. Soția lui, și dînsa, cam tot grecoaică de origine, vede cam greu, operată de cataractă la un ochi. Și toată greutatea cade pe fiul lor, D.D.P., care le servește lor de Antigonă, ba, pe deasupra, și mie, pentru cîteva din curse, cărți etc.

Al treilea: Eugen Ionescu, îl cunosc foarte bine. Am fost colegi de profesorat la Sf. Sava și în raporturi cordiale. A scris de cîteva ori observații critice despre cartea mea, iar volumul lui de critici, *Nu*, îl aveam legat în piele, dar mi-a dispărut ca multe cărți din biblioteca mea. Chiar vorbind cu soția lui la telefon, eu spuneam Eugenu, accentuînd pe ultima silabă, ceea ce o făcea să rîdă. Dacă-l vezi cumva, poți să verifici spusele mele. De altfel, el, după ce a plecat de la noi, în 1944, *nu mai înainte*, a răsuflat ușurat, dar după aceea n-a scris o vorbă împotriva țării noastre. Ceea ce i-a făcut pe cei de azi să-l adopte.

Băiețele dragă, oare ai primit cartea lui Tudoran? Eu, parcă aș încerca să-ți trimit recomandat și schița mea *Orèia*. Chiar dacă cenzura ar reține-o, mare pagubă n-ar fi. Și încă ceva: medicamentul trimes are instrucțiunile pe o foiță în grecește. Eu nu cunosc nici măcar alfabetul. Cum să fac? Să i-o trimet lui Petride, fost elev al meu

la Brăila — a terminat în 1933 — ori ție să mi-o traduci? Azi după masă vine fiul lui Perpessicius pe la mine, ia foaia și mi-o aduce tradusă. Au ei o cunoștință grecoaică. De altfel, necunoașterea limbii grecești este o deficiență a mea, cu care o să mor neconsolat. Engleza am amețit-o de cîteva ori, dar greaca nu. Și-mi amintesc de cîteva observații făcute în treacăt de Iani Georgiadi, savantul profesor de elină și franceză, de care v-am pomenit într-o scrisoare și care a fost directorul internatului liceelor din Brăila și unde eu și Perpessicius eram bursieri între 1904—1906.

Așa, iubiții mei foști brăileni, vă mulțumesc pentru toată prietenia voastră și, în așteptarea răspunsului vostru, rămîn același

G. BANEA

7.

Buc[urești], 24 dec[embrie] 1965

Iubite Ianni *(Psihi mu)*,

Am primit și scrisoarea din 14 dec[embrie]. Îmi pare bine că ai primit cartea. Parcă ți-aș mai trimite una, dar să vedem. Medicamentul trimis de tine e f[oarte] bun. L-am încercat de două ori și adevărat că e minunat. Instrucțiunile în grecește mi le-a tradus o cunoștință a familiei Panaitescu și sună exact ca și traducerea ta.

Acuma am primit pensia pe dec[embrie] și aștept anul ce vine, 1966, an terminat în 6, ca și anul 1916, cînd m-am pricopsit, cum mă știi. Trăisem doar 25 de ani ca om întreg, apoi au urmat cei 49—50 de calvar.

Acuma nu mai aștept nimic de la viață, doar sănătate și o majorare a pensiei. Poate ni se dă anul ce vine și titlul de *veterani*, și o majorare. Pentru că, vezi tu, regimul în care trăim noi aici în România, e bun, nu pot spune altfel. Lefurile, pensiile se plătesc cu regularitate de ceasornic. Nu te supără nimeni cu nimic. E drept că viața e cam scumpă și tot se scumpește. Și mai este drept că între toate categoriile de cetățeni, militarii sunt mereu privilegiați. Iacă, bunăoară eu, ca locot[enent]-colonel mare mutilat primesc o pensie de 995 lei lunar, fiindcă provin din rezervă, pe cînd un maior mare mutilat, dar care a fost militar activ, primește 1500 lei lunar. O lege pentru militari, alta pentru civili.

Mai zilele trecute un fost elev al meu din Brăila, Schiller[u] Eugen, conferențiar universitar, mi-a adus împrumut mai multe cărți frumoase, colecția *livre de poche*, foarte prezentabile și drăguțe și de bună calitate, nu numai clasice recunoscute, ci și noi, de autori tineri, din generații mai noi. Unul, Hervé Bazin, ți-l recomand cu deosebire. Și alții, englezi, americani, italieni, traduși în franțuzește.

Cînd am văzut atîta abundență de cărți care mai [de] care mai ispititoare, m-a apucat jalea și disperarea: oare mai trăiesc eu atîta ca să le pot citi, nu pe toate, dar cît mai multe!?

Interesantă e viața asta, e singura realitate pe care o avem. Păcat că e așa de scurtă! Vezi tu, băiețele dragă, eu locuiesc acum la etajul IV, într-un bloculeț, nu mare și nu prea vechi, cu încălzire centrală, dar în jur nu privesc decît acoperișuri și nu aud decît huruit de tramvaie, totuși mi-e dragă viața, deși infinit de multe ceasuri stau țintuit pe un scaun, de amorțesc cu totul. Iată și acum mi-a amorțit dreapta pe condei.

Acum să-ți mai spun ce idee mi-a trecut prin cap. Eu, de cînd mă știu, cum am învățat să citesc, am citit mereu tot ce mi-a căzut în mînă. Și cînd am înțeles literatura și valoarea ei, am căutat să citesc toată opera unui scriitor. Din Balzac îmi mai rămăsese[ră] două cărți necitite și pe astea două le luasem în lada de campanie pe frontul dobrogean, de s-au dus și ele pe apa sîmbetei, după ce *am murit* eu *numai pe hîrtie*, lista de pierderi nr. 52 din 10 oct[ombrie] 1916 *(„Monitorul Oficial“)*.

Din marele scriitor englez Ch. Dickens mi-au rămas două cărți necitite: *La petite Dorrit* și *Paris et Londres en 1793*. Pe prima din astea două mi-a promis-o Schiller. Pe a doua o aștept de la tine. Comand-o tu prin Atena, la „Hachette“. De aici,

de la noi nu se poate. E o librărie franceză, dar cînd vine cîte un transport de cărţi, cît ai bate din palme, le bate vîntul. Mi-o trimeţi ramburs *recomandat.* Eu mă oblig să-ţi trimet echivalentul în cărţi, sau cum vei voi.

Multe, multe voiam să-ţi spun, dar prea puţine le aştern pe hîrtie.

Între altele, îmi pomeneşti de noua ortografie românească. Cea veche s-a modificat, suprimîndu-se *î* din *a.* Acum s-a revenit în privinţa cuvîntului *român*, *România* şi derivatele lor. De asemeni, s-a suprimat *ŭ*, din cuvinte ca *ochi(u)*, *vechi(u)*, *pui(u)*, precum şi formele verbale *sunt*, care acum se scriu *sînt.*

Cartea de care mi-ai pomenit (Gheorghiu: *La 25ᵉ heure*) cred că e deprimantă. Închei toate aceste rînduri cam incoherente şi vă doresc anul nou 1966, cu sănătate şi toate mulţumirile.

Al vostru devotat şi obligat

G. BANEA

Omagii respectuoase Doamnei

G.B.

8.

Buc[ureşti] 14 ianuar[ie] 1966

Scumpul meu Ianni,

Gînd la gînd cu bucurie!

De anul nou, ca răspuns la o hiritisire a mea, amicul nostru comun, inginerul Ştefan Bălan, născut în ziua de 1 ianuarie 1913, mi-a trimis şi două cărţi, între care şi *Cristos recrucificat* de Nikos Kazantzakis, din colecţia „Livre de poche", şi eu îl citeam, îl savuram şi mă gîndeam să ţi-l recomand (figurez-vous), cînd mi-ai luat *protia.* Am primit scrisoarea ta la 12 ianuarie. Nu ţi-am răspuns imediat, deoarece nu terminasem încă de citit cartea (are 512 pagini). Ce să-ţi spun, băieţele *(pedaki-mu).* Este o carte incomparabilă. Poate sta alături de cele mai mari capodopere ale lumii, nu numai alături de *Iliada* şi *Odiseea.* Cu o artă neîntrecută, Kazantzakis zugrăveşte cu putere de viaţă nu numai oameni de tot felul, dar e şi un moralist neîntrecut. Aga satului, Lykovrissi, pe lîngă păcatele lui, este şi un înţelept fără pereche. Compară-i poveştile de la finele romanului cu cele mai de bun simţ comentarii ale vremurilor de azi, cu răsturnările lor.

Dar, ce să mai vorbesc eu? Tu, desigur că l-ai citit în original. Nu-ţi cheltui gologanii ca să-mi trimiţi ceva din Arghezi, tălmăcit în franţuzeşte. Dacă te scot banii pe fereastră, atunci tot în colecţia „Livre de poche", Kazantzakis mai are şi o altă carte: *Alexis Zorba.*

De altfel, să-ţi spun drept. Parcă te am pe conştiinţă. Cred că nici laxativul trimis nu l-ai luat pe degeaba.

Vreau să te întreb dacă ai citit din opera lui Thomas Hardy romanul *Tess d'Urberville*, pentru că eu îl am de la Paris din 1930, de cînd ai luat tu bacalaureatul. Văd că l-au tradus şi ai noştri, deci Anastasia n-are de ce să se supere dacă ţi l-oi trimete în franţuzeşte. De asemeni, vreau să-ţi mai trimit şi *Agentul secret* de Graham Greene, apărut la noi în colecţia „Aventura".

Acum eu citesc, citesc, dar şi mai mîzgălesc din cînd în cînd şi cîte-o pagină-două la ceea ce incomparabilul meu amic Perpessicius spune *documentar.* Poate o să-ţi trimet şi ţie vreo cîteva pagini. Poate...

În privinţa brăileanului Panait Istrati, eu am scris pentru revista *„Analele Brăilei"* un articolaş: *Brăila şi peisajul brăilean în opera lui Panait Istrati*, în care spuneam şi bune şi mai potrivite despre opera lui Istrati şi apoi, cînd P. Istrati a venit la Brăila, împreună cu Sadoveanu, Topîrceanu, Demonstene Botez, mi-a strîns mîna cu efuziune. Eu îi găseam o vină că făcea răspunzător tot poporul nostru de politica antidemocratică uneori a guvernanţilor noştri. Mai pe urmă, după ce Istrati a văzut la faţa locului ce e în Rusia, a scris cartea: *Spovedania unui învins.*

Mai făceam eu și unele rezerve în privința francezei lui Istrati. Și acest lucru ți-l explici tu, fiindcă, într-adevăr, cultura lui Istrati a avut de suferit din cauză că el a fost autodidact, pe cînd Kazantzakis a avut o solidă cultură pornită de la sursă, de la vechea elină. Vezi tu, liceul nostru vine de la grecul *lykos*, lup. Într-o notă din versiunea franceză a cărții lui K[azantzakis] se spune că *lykovris* înseamnă izvorul lupului.

Am întrerupt aseară, îmi amorțise mîna și reiau azi, 15 ianuarie. Aș vrea să-ți mai spun multe, multe, de toate felurile, dar prea puține reușesc să le scriu. Vezi, tu, *pedaki mu*, mie mi-au rămas aproape intacte facultățile mintale, dar forțele fizice sînt în vădit declin. Am avut și tensiune (19 cu 10, apoi 17 cu 9, apoi 14 cu 8). În privința metehnelor tubului digestiv, lucrurile stau mai rău. Am atonie intestinală și dacă mama a murit de cancer la ficat, ca urmare a malariei, apoi cele două surori ale mele s-au prăpădit tot de cancer, una la ficat, a doua la vezica biliară, vezi ce perspective am și eu. Mă înspăimîntă doar perspectiva unei lungi zăceri. Pînă una alta, mă bucur de orice oră de viață. Și, între timp, mai zgîrii cîte ceva, ca să mă aflu în treabă.

Faire et défaire c'est toujours travailler, cum spune franțuzul. Așadar, iubite Ianni, spune-mi cît costă o cutie cu laxativul englezesc. Poate s-ar putea trimite ramburs.

Ce-a devenit Violatos Leonida? Spune-i să caute în Noua Zeelandă ori în Australia, în orice caz la antipozi. Pentru un inginer oriunde se poate găsi o pîine de mîncat. Ingineria și medicina sînt internaționale.

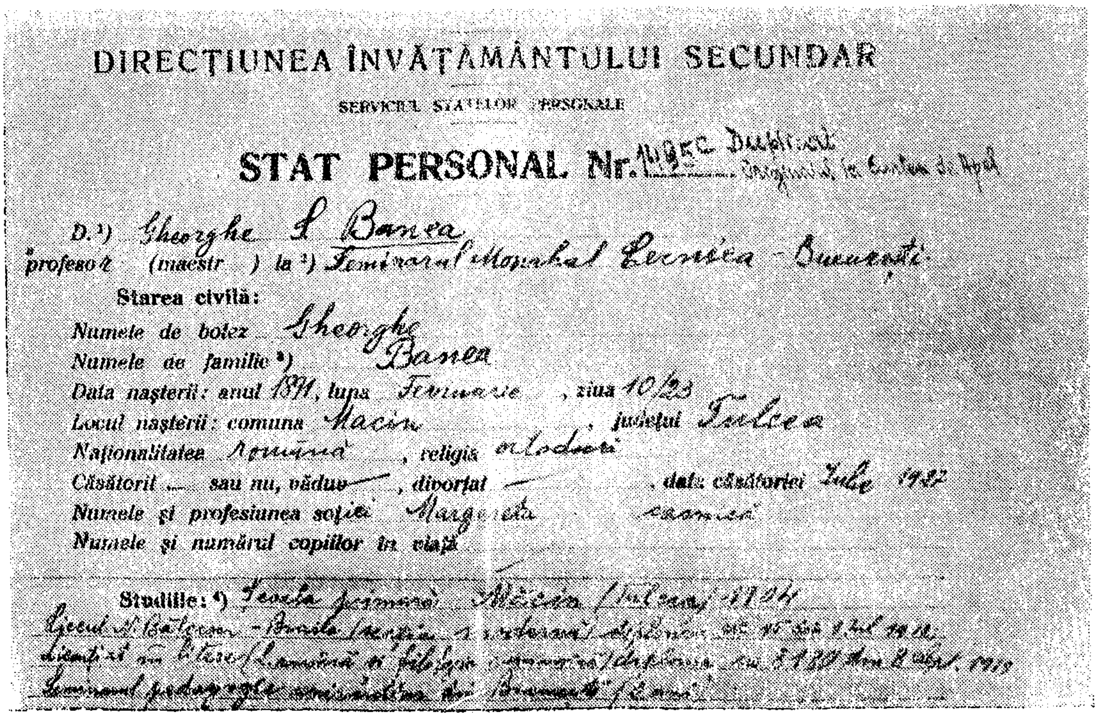
Rămîn al Dv. obligat și devotat

G. BANEA

9.

Buc[urești], 17 ianuaire 1966

Deși n-am primit încă răspuns la ultima mea scrisoare din 14 ianuarie, eu încep să-ți scriu de azi, urmînd ca să ți-o completez cînd oi primi răspunsul tău. Iată ce

DIRECȚIUNEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR

SERVICIUL STATELOR PERSONALE

STAT PERSONAL Nr. [illegible]

D.[1]) Gheorghe I. Banea
profesor (maestr) la[2]) Seminarul [illegible] București

Starea civilă:
Numele de botez Gheorghe
Numele de familie[3]) Banea
Data nașterii: anul 1891, luna Februarie, ziua 10/23
Locul nașterii: comuna Macin, județul Tulcea
Naționalitatea română, religia ortodoxă
Căsătorit ... sau nu, văduv —, divorțat —, data căsătoriei Iulie 1917
Numele și profesiunea soției Margareta [illegible]
Numele și numărul copiilor în viață

Studiile:[4]) Școala primară Măcin (Tulcea) 1904
[illegible]

vreau să-ți spun mai întîi și întîi. Cu sănătatea o duc din ce în ce mai prost, așa că renunț la toate comenzile, fiindcă nu știu dacă aș mai apuca să le citesc, Așa că, *pedaki mu*, nu mai comanda cartea de Dickens *(Paris et Londres en 1793)*. De altfel, găsesc că am prea abuzat de gentilețea ta. Poate o să mai adaog în vreo scrisoare și vreo versiune a vreunei schițe a mele, pentru că eu scriu și apoi refac mereu și la urmă tot nu-s mulțumit. Așa, din prima mea carte, *Zile de lazaret* începutul l-am refăcut de cel puțin 7 ori. Eu am început acum o schiță cu titlul *Episod*. Prima versiune am și dat-o la un fel de verificare, dar eu am și început s-o refac. Poate o să-ți trimit prima versiune, așa de curiozitate.

28 ianuarie. Cum vezi, scrisoarea mea se transformă în jurnal. N-am primit de la tine nici-un răspuns, totuși eu îți voi trimite cele 3 cărți de care am pomenit în scrisoarea precedentă, adică romanul de Th. Hardy și *Agentul secret* de Graham Greene. Cărțile ți le trimit, cum va veni profesorul D. Panaitescu-junior, căci i-am spus să ia formularele necesare de la Poștă. Apoi trimet și scrisoarea. Acuma să revin la chestia sănătății. Încrederea și dispoziția mea sufletească urmează o linie sinuoasă. Cînd sus, cînd jos. Într-un fel, sînt cam într-un fel de mizerie fiziologică, ca în cele mai grele zile din spitalele bulgărești. Pe cînd atunci luptam cu tinerețea (aveam 25 de ani), acum ce perspective mai pot avea la 75 de ani? De aceea trebuie să-mi închei toate socotelile și să fiu gata oricînd, în orice ceas, a porni pe drumul fără întoarcere. Numai de-ar fi grabnic, fără agonie prea lungă. Și nu vreau în ruptul capului să rămîn cuiva dator cu ceva. De la mine poate să treacă ceva, dar altuia nu vreau să rămîn dator. Nu știu dacă am reușit așa ceva pînă acum, deși eu mi-am dat întotdeauna osteneală ca să fiu cu socotelile gata la zi.

1 februarie. Aseară am dat cele trei cărți profesorului Panaitescu și el le expediază săptămîna asta. Pe urmă îți trimit și eu scrisoarea, cu toate că n-am de la tine nici un răspuns. Nostim mai ești, domnule, vei fi zicînd tu. Ai vrea să mă țin toată ziua de corespondență, parcă altceva n-aș avea de făcut.

Ai toată dreptatea, Iani, băiețele. Eu judec după mine, care, ca pensionar, am tot timpul la dispoziție. Și fiindcă la radio spunea că pe la voi s-au pus în grevă brutarii, iată întreb și eu: *Ehete psomi?*

7 febr[uarie]. Aseară am primit scrisoarea ta din 30 ianuarie. Sîmbătă, 5 februarie ți-am trimis cele trei cărți. Nu mai protesta degeaba că eu îți scriu doar recomandat, pentru că nu costă decît cîțiva lei toată afacerea. Acum să revin la scrisoarea ta. poarte interesantă și dovadă st ·ălucită că ești un desăvîrșit umanist în înțelesul clasic al cuvîntului. Astăzi i s-a d. t sensul de umanitar. Eu însă l-am învățat cu sensul de om de cultură, bazat pe ir vățătura limbilor clasice (greacă, latină). Acuma văd că s-a cam revenit la învățarea nu numai a latinei, ci și, în ultimele două clase ale liceului, și la o leacă de elină *(oligo)*. *Plus ça change, plus c'est la même chose*. Băiețele dragă, atingi o mulțime de chestiuni în scrisoarea ta. Să răspund, aș vrea, la toate. Încerc, dar fără sistemă, la întîmplare. Mai întîi, în ce privește medicamentele. Deocamdată doar laxativul englez pe bază de ciocolată. Trimite dacă poți, 3 cutii, ca cea trimisă deja, fiindcă eu mi-am făcut socoteala că-mi vor ajunge 1 an. Pe urmă, dac-oi mai trăi, *văzînd și făcînd*, cu plata *ramburs*. Eu mă îngrijesc din timp să am rețetă în regulă, cu toate iscăliturile de rigoare. Am mulți foști elevi medici eminenți *Al doilea*. Cartea de Dickens există totuși. Un amic al meu a citit-o în versiune germană — *Zwei Städte*. În istoria literaturii engleze este enumerată între cărțile lui Dickens și chiar cu un rezumat al cuprinsului. În sfîrșit, odată ce am renunțat la orice comandă, renunț și la ea. Și punct. Din cărțile lui Hervé Bazin să citești întîi *Vipère au poing* și *La mort du petit cheval*, numai în ordinea asta. Alte cărți de ale lui n-am mai citit. Opera lui Hemingway am citit-o, afară de *Zăpezile de pe Kilimandjaro*. Afară de Graham Greene, scriitor de mîna întîi, mai e și John Steinbeck, din care, în colecția franceză „Livre de poche", este una strașnică: *À l'est d'Eden*. Acuma să revin la N. Kazantzakis. Eu am să-i scriu și să-i telefonez amicului nostru, Ștefan Bălan, uite ce-mi trăznește prin cap. Să traduci tu din grecește *Cristos recru-*

cificat a doua oară. A! Ce zici? Numai tu ai putea să faci lucrul ăsta cu succes. Într-un fel, acțiunea din roman explică acțiunile mitropolitului cipriot Makarios, ca și toată interminabila tevatură cu turcii. Ce să facem, scumpule, dacă fatalitatea geografică ne-a așezat pe elini lîngă turci, pe noi românii « în calea tuturor răutăților », cum spuneau cronicarii noștri, în hotar cu rușii. *Sapienti sat.*

Între altele, îmi place la tine aplecarea spre etimologii. La fiecare vorbă dai și etimologia cu evoluția etc. Asta înseamnă că ai aplecare spre filosofie, ca și strămoșii tăi, vechii elini. *Graecia capta cepit Romanos.* Închei deocamdată, fiindcă vreau s-o expediez. În privința cărților, vom vedea ce se poate face. Cartea mea n-o mai am. Am să pun s-o caute pe la anticari și să vedem.

Te îmbrățișez cu multă afecțiune, *pedaki mu.* Omagii Doamnei Maria.

Vechiul tău

G. BANEA

10.

Buc[urești], 10 febr[uarie] 1966

Aseară 9 februarie mi-a sosit cartea *Alexis Zorba*, par avion, *Vraiment. Tu exagères, mon cher garçon.* Tocmai cînd îmi repetai recomandația să nu-ți mai scriu recomandat, că ajung tot așa de sigur, tu te-ai dezmințit singur, trimițînd-o nu numai recomandat, ci și pe calea aerului. Ce să-ți mai spun? Îți rămîn așa de obligat, că nu știu cum m-aș putea plăti vreodată. Transportul cărții e de trei drahme și o fracție, iar cartea e de 2 numere în colecție. Nu cunosc cursul drahmei; la noi volumul de 2 numere, în lei românești, vine 16 lei, de un număr 9 lei și de 3 numere 22. Ce salariu lunar ai tu, *pedaki mu*, dacă nu-s indiscret? Eu, după cum ți-am mai spus, am pensia de mare mutilat, locot[enent]-colonel, 995 lei lunar. Se mai ordonanțează separat 200 lei lunar pentru însoțitor-îngrijitor. Acum, dimineața, a venit de la Ministerul învățămîntului un funcționar pentru a lua niște date privind activitatea mea. Poate mă declară profesor emerit, ceea ce ar aduce lunar încă 400 lei (patru sute). Dacă Consiliul de Stat semnează acum, primesc acest spor imediat; dacă nu, tocmai din iunie. Numai de-aș trăi pînă atunci. Și în timpul acesta, zgîrii și eu mereu pe hîrtie la *Un episod.* Să vedem ce-o ieși.

20 februarie 1966. « Bună ziua ți-am dat, belea mi-am căpătat » zice un vechi dicton românesc. Așa și tu, *pedaki-mu*, nu mai scapi de mine. Cînd mă gîndesc mai bine, la cîte te-ai încărcat și încurcat tu pentru mine, îmi crapă obrazul de rușine. Și medicamente și cărți. Vezi, așa se întîmplă cînd nu mai ieși prin lume, cînd trăiești izolat la adăpost de orice ciocnire cu lumea. De aceea, scumpule, cele ce ai făcut pentru mine, pînă acum sînt destul și prea destul. Nici nu știu cum oi ajunge și dacă oi ajunge să mă plătesc. Eu nu pot să te compensez decît prin cărți. Încă nu știu dacă ai primit ultimele 3 cărți, ce ți-am trimes. Vor mai urma din acestea tipărite la noi. Dacă s-ar mai găsi pe la anticari vreuna din cărțile mele, bine, voi fi tare bucuros să vi le trimet, *dacă.*

21 februarie. Să mai adaog cîte ceva la cele scrise pînă acum. N-am deloc pretenția că-ți răspund la toate lucrurile extrem de interesante, bine gîndite și frumos spuse din scrisorile tale. Eu, ca om mai bătrîn, mîine 22 februarie împlinesc 75 de ani, spun și eu cam multe, vrute și nevrute, aluzii la întîmplări, la lecturi, mai trîntesc și cîte un citat latinesc. Cînd ți-am citat dintr-un autor roman expresia: *Graecia capta cepit Romanos* — Grecia cucerită a cucerit la rîndul ei pe romani — am vrut să-ți spun că, deși eu ți-am fost profesor (te-am cucerit adică), tu, la rîndul tău, m-ai dat gata cu înțelepciunea, cu filosofia ta, m-ai întrecut, cu alte cuvinte.

Din Kazantzakis n-am citit încă și *Alexis Zorba.* Nu i-a venit încă rîndul. Deocamdată *circulă.* O cucoană cultă și pricepută la lecturi mi-a spus că nu e la înălțimea lui *Christos recrucificat.* Și eu cred tot așa, deși încă n-am citit-o. Pentru că Kazantzakis

construiește cu o desăvîrșită artă unele din frămîntările omenești, le dozează cu măiestrie și aplică ceea ce în estetică se cheamă legea convergenței efectelor. Dacă observi bine, construcția cărții este perfectă. Și desfășurarea actuală a evenimentelor politice arată că autorul a avut o intuiție genială și a descifrat mai bine decît oricine politica. Un excelent profesor universitar italian, la Catania, în Sicilia, Paolo Savi Lopez, a scris o carte întreagă despre Cervantes. El spune că critica literară se aseamănă cu contemplarea lunii la malul mării — de oriunde ai privi luna, ea face o dîră luminoasă pe fața mării pînă la tine. Și ai impresia, ba chiar convingerea, că *numai* tu contempli luna, oglindită în apa mării.

Despre cartea lui Kazantzakis se poate vorbi și scrie la infinit și pînă la urmă subiectul tot nu este epuizat.

În comparație cu cărțile lui Panait Istrati, cele ce a scris cretanul nu suferă comparație. P. Istrati are niște copilării, doar aspecte superficiale ale unor lucruri. Dacă n-ar fi fost recomandate călduros de Romain Rolland, de la început, n-ar fi fost mare lucru de ele. Așa au prins un moment psihologic potrivit, l-au exploatat bine. Și așa s-a ajuns ca P. Istrati să figureze printre scriitori. Ce păcat că Nikos Kazantzakis nu mai trăiește. El n-a apucat decît 72 de ani. Și cîte a scris; Iar eu la 75 de ani nici nu pot îndrăzni să mă gîndesc la reflecția amară a lui Cezar, comparîndu-se cu Alexander Magnus.

Nu-i așa că am pierdut orice simț al măsurii?

De aceea pun punct acestor divagații de om bătrîn, cu multă, multă prietenie și recunoștință.

Vechiul tău

G. BANEA

P.S. Omagii respectuoase Doamnei Maria.

11.

Buc[urești], 28 febr[uarie] 1966

Scumpul meu Ianni,

Am primit acum, e ora prînzului, scrisoarea ta din 18 febr[uarie] și mă grăbesc să-ți răspund. Poate ți-o trimet azi, cel mai tîrziu mîine. Sînt înciudat că n-ai primit încă cele 3 cărți. Tocmai că mă gîndesc — am și dat sfoară în țară — să mi se caute pe la anticari cele 2 cărți tipărite pînă acum *(Zile de lazaret* și *Vin apele!)*. Dacă vine frățiorul tău ca turist de Paști e tare bine. Ocazie minunată. Îți voi trimete tot ce voi putea din cărțile mele, iar de la tine aș fi bucuros numai de medicament. De altceva nu știu ce aș mai putea pretinde. Stau țintuit pe scaun și piciorul drept mi s-a umflat cît un butuc, de nu mai pot ține nimic în picior. Stau cu piciorul stîng într-o sandală pe care o am de la Brăila din 1932, iar cu piciorul drept numai în ciorap, care s-a tot lărgit și el, fiind elastic, și-a luat forma piciorului. Ți-am scris odată că sînt într-o mizerie fiziologică comparabilă cu cele mai grele zile din 1916, cînd zăceam prin spitalele bulgărești. Vreau să mai folosesc răgazul ăsta pe care mi-l mai dă Cea cu coasa ca să mai zgîriu la *documentar*. Deocamdată am dat *Un episod* la un fel de cercetare. Mi s-a sugerat a da și bucata de mai mare întindere *Oreia*. Cînd i-a auzit titlul, Leonida Violatos a tresărit și a zîmbit, lăsînd să se înțeleagă că pricepe el cam de ce poate fi vorba. În orice caz, *Oreia* va fi sigur la tine prin fratele tău, dacă vine și *ar fi tare bine să vină.*

Tocmai, cercetînd dosarul scrisorilor tale, am văzut că de obicei scriai la o lună, dar asta din urmă are data de 18 febr[uarie], deci ai început a călca regulile. De altfel, mai voiam să te întreb ce slujbă faci tu. Inginerie, bine! Dar ce fel de inginerie? Pe șantier? De birou? Fiindcă eu, ca pensionar, am toată vremea la dispoziția mea.

Am pomenit de mizeria fiziologică în care mă zbat. Pînă acum nu m-am învrednicit încă nici să am și eu un fotoliu cu tapițerie pe arcuri și niște rotițe la picioare.

Bălan mi-a făgăduit odată, Oscar Stoenescu mi-a spus că o să-i amintească, dar și unul și altul au uitat. Iar eu, să mă pici cu ceară, și nu amintesc cuiva. La Bălan am intervenit de cîteva ori, dar nu pentru mine, numai pentru streini. Azi e ultima zi din februarie, mai e martie, lună de 31 de zile și la 10 aprilie vom spune *Hristos anèsti.* Imaginația mea a și început s-o ia razna în așteptarea adelfului tău, de care își amintește Schiller, dar eu nu. Se vede că nu mi-a fost elev. Altfel memoria mea l-ar fi înregistrat. Și, fiindcă veni vorba de contactul profesorilor cu elevii, mie mi-a fost totdeauna drag să privesc pe școlari cu prietenie și interes. Mi-am adus întotdeauna aminte de vremea cînd am fost și eu elev și cînd aproape toți profesorii mă priveau cu interes, unii chiar cu simpatie, ba unul m-a și mîngîiat. Discutam odată cu unul de matematici, Arginteanu, eu i-am spus Silberman, deși el era macedonean — Argintaru la origine — discutam, zic, despre raporturile profesorilor cu școlarii și el, dur, ca toți matematicienii, mă întreba ce folosesc eu cu blîndețea? Dar ce folosești tu cu ura și sila pe care [le] lași peste tot, lăsînd corigenți și repetenți? i-am replicat eu. De aceea, *pedaki mu*, prietenia ta, cu tot ce se revarsă din ea, îmi este răsplata.

Îmi amintesc de captivitatea din Bulgaria. Eu le foloseam camarazilor din lagăr ca îndrumător ortografic, ca dicționar francez-italian. Unu mai bătrîn mă privea patern și-mi spunea Hîjdău, aluzie absolut exagerată, prea elogioasă pentru poliglotismul meu. Așa și acum cu tine. În scrisoarea trecută am observat vreo 3—4 omisiuni ale articolului, în asta de azi numai una. Ție, ca grec, îți vine cam greu să tot agăți articolul la fine, odată ce în grecește el vine la început, ca în franceză, *Odidàscalos!* striga o fetiță mică, nepoată a lui Cosmoto, cînd apăream și eu pentru lecții cu surorile lui (Elli și Nina). La fel observ că tu, silindu-te să scrii cu î, nu cu â, ai scris *întîrit*, nu *întărit*, *ă* rămîne. Îți alătur și chitanța Poștei române pentru pachetul cu cele 3 cărți, cu valoare declarată 50 lei, așa de formă. Dacă, din întîmplare, nu le-ai primit încă reclamă înarmat cu documentele ce-ți trimet; dacă n-ai încă nici un rezultat, trimite-mi documentele înapoi și vedem noi aici.

Cred însă că le vei fi primit pînă atunci. Și acum te las, scumpe prieten, și m-apuc de *Alexis Zorba.*

Cu multă, multă dragoste vechiul tău

G. BANEA

P.S. Omagii respectuoase Doamnei Maria

G.B.

12.

Buc[urești], 10 mart[ie] 1966

Psihi mu Yanni,

Citesc pe *Alexis Zorba* și zîmbesc, găsind și traducerile tale creionate, subțiri, la unele cuvinte. De asemenea, îi dau dreptate prietenului nostru comun Ștefan Bălan, care-mi elogia pe Kazantzakis ca poet, filosof etc. I-am spus la telefon că mi-ai trimis cartea. Noi vorbim mai mult la telefon, căci el e prea prins de treburi ca să mai aibă vreme și de vizite. Îmi place cartea și-i savurez toate, absolut toate. Deocamdată sînt de-abia la început, dar nu mă pot opri să nu subliniez dezlănțuirea frenetică de entuziasm cînd a fost eliberată Creta de turci.

« *Ah! De-am putea a ne dobîndi.*
Și cîte-avem pierdute,
Atunci de duhuri n-ar gîndi,
Ce guri ar mai sta mute? »

Așa scria Iancu Văcărescu în *Oda la Pravila Țării*, acum un secol și jumătate.

16 martie. Am terminat cartea. Ai dreptate să fii entuziasmat de ea. Deși e alt gen decît *Christos recrucificat*, este o dovadă elocventă că autorul e printre cei mai mari scriitori ai omenirii. Alexis Zorba e un personaj nemuritor, comparabil cu Ulise-Odiseu, are în el mult din ceea ce el însuși subliniază, are ceva din Zeus, în ce privește goana după femei; este un moralist desăvîrșit, dar cîte nu s-ar putea spune

despre el. Tomuri întregi ai putea înnegri despre el și tot n-ar fi deajuns. Încă n-am primit confirmarea că ai primit cărțile de la mine. Eu am început să adun cărți, ca să i le dau frățiorului tău, cînd o veni de Paști, căci eu contez pe asta. S-a isprăvit. Nici nu vreau să aud de altă soluție. Deocamdată am o carte, *Zile de lazaret*. Cam uzată ea, dar merge. Caut și pe cealaltă, *Vin apele!* Și bineînțeles din tipăriturile noastre. Toate le voi da frățiorului tău, căruia ai putea să-i dai un abecedar grec. Vreau acum și mai mult să învăț greaca. Printre foștii mei elevi de la Brăila am unu Trufașu Mihai. Ăsta are un defect de vorbire. Gîngăvește mult pînă să înceapă a turui. Și are slăbiciunea oratoriei. A încercat a vorbi de pe scenă la Brăila, la fostul teatru Ralli, și a fost lamentabil, a stîrnit ilaritate. Eu l-am poreclit Demostene. Și ieri a venit la mine cu o cărțulie a lui Demostene în grecește: *Discursurile olimpiene*, editate la Paris. Închipuiește-ți; A învățat grecește de la alfabet și a început să se descurce binișor. Venise cu cartea la mine ca să-l ajut și eu, dar eu îi sînt inferior, vorba latinului: *Ignoro*, *graecum est*. Și așa, *pedaki mu*.

Joi, 17 mart[ie]. Aseară am primit scrisoarea ta de la 6 martie. Va să zică la 10 zile. E foarte interesantă și prin cuprins și mai ales că are și făgăduiala că de Paști voi avea plăcerea să-ți văd frățiorul. Protestez hotărît împotriva afirmației tale că mă plictisesc scrisorile tale și că ar fi cam lungi. Dimpotrivă, Yanni, *psihi mu*, sînt prea rare și prea scurte. Le savurez nu numai eu, ci și Panaiteștii. Acuma să le luăm pe rînd. Îmi pare rău că n-ai primit încă cărțile. Cercetează cu documentele ce ți-am trimes și dacă nu le ai, îmi trimiți actele înapoi prin scrisoare recomandată, să fac eu plîngere aici. Dacă le am eu, i le dau frățiorului pe toate. Tot prin el trimite-mi și medicamentele, că mai am din primul transport. De asemenea, să-mi trimeteți un abecedar grec ca s-o iau de la început. Cognac nu. Eu n-am băut niciodată rachiuri. Cît despre vin, soția mea fabrică vin din smochine. Și, fiindcă fratele tău o să aibă nevoie de lei, atunci iacă ce te mai rog: trimite o mașină de ras, că astea de aici sînt cam din topor. Lame de ras la noi se vînd Astor, fabricate în Grecia, așa că le găsesc și aici. Cămăși eu port numărul 41 (le tour du cou). Pune 42 poate mai intră la spălat. Faci la toate socoteală și eu îi dau adelfului lei românești. Mă ispitește cartea lui Herve Bazin: *Lève-toi et marche!* Pentru acest motiv am citit și romanul lui Zola, *Lourdes*, care povestește un caz asemănător. Eu l-am citit de mult, de cînd eram în liceu.

În privința traducerii unei cărți de Kazantzakis, eu sînt de acord cu doamna Maria, adică pentru *Christos recrucificat*. Eu voi proceda în felul următor: Voi vorbi cu Bălan — de altfel așa mă gîndisem de la început — și, după ce ne vom fi înțeles cu Editura de Stat, ca nu cumva ea să fi contractat deja cu altcineva această traducere, vei semna în vreun fel contractul cu Editura, vei scrie traducerea de mînă pe o singură pagină și-mi vei trimite mie manuscrisul. Eu îl voi corecta în privința ortografiei, poate îl voi mai stiliza, îl voi da la dactilografiat, apoi la biroul Editurii, care-l va cloci un timp și va da « bun de tipar ». Dacă te uiți la o carte de aici, la *Dunărea revărsată* a lui Radu Tudoran, vezi că afară de autor, de traducător, mai are o notă aparte în care se arată responsabilul, corectorul și datele privitoare la numărul de pagini, coli etc. Poate o să figureze și numele meu pe traducere, fie în notă, fie alături de tine ca traducător. Dar nu te speria, că eu nici nu mă gîndesc să iau vreo parte din drepturile de traducător. Mai sînt apoi drepturi de autor. Kazantzakis a murit, deci acestea revin moștenitorilor, soție, fiu, nepoți etc. Repet însă, astea-s numai proiecte. Dacă va fi vorba de ceva serios, vei fi avizat imediat. Și acuma, scumpul meu băiețel, îți mulțumesc pentru hiritisiri și pentru adăogirile extrem de elogioase, exagerate, nemeritate, cu care le însoțești. Aceste pagini nu le trimit azi, ci tocmai mîine, că acum n-am cu cine. Pînă atunci te îmbrățișez, călduros. Vechiul tău *didascalos*.

G. BANEA

P.S. Omagii respectuoase Doamnei Maria.

Tot joi, 17 mart[ie]. Am recitit scrisoarea ta și nu mă pot opri să nu adog și altele cam incoherente, dar de, cum le poți face cînd ești *o géros*. *Pedaki mu*, ești un adevărat, un desăvîrșit humanist. Citezi pe La Rochefoucauld, pe Henry Bordeaux, vai —, pe infernalul d'Annunzio, faci aluzie la Rabelais, la Montaigne etc. Kazantzakis este și un mistic. În *Alexis Zorba* pomenește mereu de Buda, de hinduși, de Nirvana, pentru care avea slăbiciune și neuitatul nostru Eminescu. În *Alexis Zorba* vine, mai ales spre sfîrșit, ca o obsesie, presimțiri, mesaje prin telepatie ale unor prieteni intimi al lui. Și, à propos de asta, iată ce-mi amintesc din manualul de latină de cl. IV. Spunea acolo de doi arcadieni veniți la Megara, unde s-au despărțit. Unul s-a dus la un prieten, celălalt a rămas la un han. Peste noapte cel găzduit la un prieten visează că prietenul rămas la han îl cheamă în ajutor pentru că hangiul vrea să-l ucidă. Acesta se trezește dar nu crede în vis, și doarme iar, dar în zori visul revine. Acuma prietenul îl vestește că hangiul l-a omorît și că-l scoate din han, ascuns într-o căruță cu gunoi. Acuma prietenul de la gazdă, alarmat de-a binelea, pleacă la han și dă de hangiu, care tocmai scotea căruța cu gunoi, sub care era cadavrul arcadianului ucis. Așadar telepatia nu e o născocire, ci este cu adevărat « acțiunea la distanță a gîndului, fără intermediar material ». Un anume Porsena Ionescu, fost student strălucit pe vremuri, mai vechi ca mine, a născocit și un nou sistem filosofic, amestecat cu ceva spiritism, din care rețin că gîndul este forța cea mai rapidă din univers, el întrece viteza luminii (300 000 km pe secundă). Adevărat. Gîndește-te puțin. Lumina de la soare ajunge la noi pe pămînt în cinci minute și atîtea secunde, pe cînd gîndul nostru ajunge instantaneu la soare. Trupul meu fizic se zbate aici în Vlahia, dar gîndul meu poate fi, în aceeași secundă, în libertatea Eladei. *Zito i Elefteria*. Așa i-am telegrafiat în toamna lui 1926 la Ismail unui amic bătrîn, Kirieris, prieten de la băi de la Govora, după ce m-am eliberat prin divorț de prima soție, blestemul vieții mele. Ei, dar asta-i altă și lungă poveste, de care mai bine să nu mai vorbim. Totuși nu mă pot opri să nu adaog și că, pe cînd locuiam în Grivița, într-un bloc nou din Piața Chibrit, mă trezesc cu un telefon. Alo! alo! Cine!? Ai cunoscut pe... (prima soție). — Da, am cunoscut-o, n-aș mai fi cunoscut-o. — Dar unde stai acum? Păi, într-un bloc nou. — Ce număr? — N-are număr, are numai literă. — Dar cine întreabă, mă rog? — Păi, nu ți-am spus, fosta... — Cum? Cum ai îndrăznit *otravă?* Și am trîntit telefonul. După puțin m-am mutat și nu mi s-a mai telefonat.
Îți spun asta pentru că în *Zile de lazaret* ai să găsești o aluzie la ea. Și cu asta basta!

G.B.

Așadar, *pedaki mu*, în rezumat, prin frățiorul tău îmi trimiți: abecedar grec, eventual o gramatică elementară, o mașină de ras, vreo două cămăși de o singură culoare, medicamentele, cu socoteala pe fiecare articol și eu îi dau lei românești ca să aibă aici ce forfeca. De asemenea îi voi da și cărți și manuscrise.
Încă o dată, *psihi mu, na zisis! che na procopsis!*

G.B.

(Text îngrijit de Aurel SASU)

(Va urma)

Victor HUGO

În corespondență cu Ion HELIADE-RĂDULESCU

LA 15 IUNIE 1850, ION HELIADE-RĂDULESCU, aflat la Paris, în exil, scria lui Christian Tell: « Aniversarea de la 9 iunie a serbat-o d. Rhéal [1] cu poezia lui, intitulînd-o *La aniversarea regenerației române proclamate la Islaz în 9 iunie 1848*. Eu am făcut iară o mică poezie prin care invit pe Victor Hugo a lua parte la *Liga popolilor* și i-am trimis-o la 9/21 iunie » [2].

Poezia, intitulată *Traducătorul la V. Hugo* [3] a apărut în paginile celui de al doilea număr din „*Revue de la Ligue des Peuples*" și constituia pentru Victor Hugo invitația de a se pune în fruntea revistei „*Ca un gigante*"...

Evenimentele dintre 1848 și 1851 au fost pentru marele poet o adevărată revoluție a spiritului; vechi regalist și *pair* al Franței, devine apărătorul cel mai fervent al ideilor republicane. Astfel, apariția numelui său « în capul Lighei » ar fi fost un deosebit succes.

Revista, sub direcția lui Eugène Carpentier, un mai vechi prieten al lui Heliade, își propune să dea în fiecare număr « le resumé exact et complet de la situation des peuples de l'Europe ».

Dacă Victor Hugo a răspuns invitației lui Heliade nu putem ști, dar cel care a ținut un atît de puternic discurs dedicat sufragiului universal nu putea să nu se entuziasmeze de ideile progresiste proferate de revista *Ligii popoarelor*.

Heliade-Rădulescu participase la adunarea de constituire a *Ligii* la 24 februarie 1850 și își dădea bine seama de importanța publicării în presa franceză a unor articole care să pledeze cauza românilor, iar apropierea sa de grupurile progresiste are tocmai acest scop.

Dintre publiciștii pe care i-a cunoscut la Paris, se pare că Alphonse Esquiros l-ar fi prezentat lui Victor Hugo. [4] Oricum, ceea ce este sigur este că l-a cunoscut și a fost primit în casa acestuia, căci este menționat ca atare, alături de alți conducători de revoluții — Louis Blanc, Montanelli, Arago. [5]

A existat, de asemenea, și un schimb epistolar, fapt ce se poate deduce din corespondența lui Heliade-Rădulescu, confirmat, iată, de existența unei scrisori, intrată de curînd în colecțiile Bibliotecii Academiei R. S. România, adresată de Victor Hugo scriitorului român în perioada în care acesta se afla la Paris.

Scrisoarea este datată « 3 decembrie », fără să se precizeze anul, dar putem afirma, avînd în vedere contextul, precum și faptul că în decembrie 1851 Victor Hugo părăsește Franța, că este vorba de 1850. Este, de fapt, un răspuns la o epistolă a lui Heliade în care își va fi expus, probabil, convingerile sale politice și îi cerea părerea.

Gabriela DUMITRESCU

---

[1] Sebastian Rhéal, poet și publicist, colaborator al lui Heliade pentru redactarea în franțuzește a celor două lucrări pubicate în perioada șederii sale în Franța: *Le Protectorat*... și *Souvenirs et impressions*...

[2] Ion Helade-Rădulescu, *Scrisori și acte*, Editura Minerva", Buc., 1972, p. 91.

[3] Mircea Anghelescu, *Ion Heliade-Rădulescu*, Ed. „Minerva", Buc., 1986, p. 275.

[4] G. Oprescu, *Eliade Rădulescu și Franța*, în „*Dacoromania*", vol. III, p. 55.

[5] Victor Hugo, *Choses vues*, Paris, 1887, p. 274.

[6] B.A.R., Ach. 47/1989.

Vos idées, Monsieur, sont de celles qu'on murit. Je me borne à vous accuser réception aujourd'hui, et je saisis avec plaisir cette occasion de vous renouveler l'assurance de mes sentiments très sympathiques et très distingués.

Victor HUGO

[1850], 3 X-bre, Paris

Ideile dumneavoastră, domnule, sînt dintre acelea asupra cărora trebuie meditat îndelung. Mă mulțumesc să vă confirm astăzi primirea și mă folosesc cu plăcere de această ocazie pentru a vă reînnoi asigurarea sentimentelor mele de foarte mare simpatie și deferență.

Victor HUGO

[1850], 3 decembrie, Paris

F.T.MARINETTI

în România

SUNT CUNOSCUTE RAPORTURILE DE amiciție și considerație reciprocă între Filippo Tommaso Marinetti (Alexandria, Egipt, 1876–1944) cu literații și plasticienii români de avangardă.

Încă din 1909 Marinetti publica la Milano din poezia lui Alex. Macedonski în nr. 7–8 al revistei *„Poesia" — rasegna internazionale* [1]. În același an, la Craiova, Mihai Drăgănescu îl comentează pe Marinetti în revista „Ramuri", iar poetul Ion Minulescu, la București — într-un articol din *„Viitorul"* din 25 oct. 1909, salută comentînd Il futurismo, în care poetul italian F. T. Marinetti pune bazele unei noi școli literare [2].

După primul război mondial Marinetti devine unul din colaboratorii revistei *„Contimporanul"* publicîndu-i-se în nr. 39–40 din 21 aprilie 1923 în traducere, „trisinteza dramatică". Și Geo Bogza îi publică versurile ilogice în l. franceză, în nr. 2 din 1928 al revistei „Urmuz" pe care o conducea la Cîmpina.

Ales academician, Marinetti determină între unii literați avangardiști români o schimbare de atitudine. Revista *„Zodiac"* în nr. 6–7 din iunie–iulie 1930, sub semnătura lui Miron Grindea, îl atacă în articolul *Maica Smara și F. T. Marinetti* — pe motivul incompatibilității noii poziții conservatoare, diferită de cea profesată pînă atunci.

Ștefan Roll în revista *„Unu"*, nr. 31 din 30 noiembrie 1930, consideră că «revoluția propusă de Urmuz este egală cu a marilor inovatori de talia lui Marinetti" [3].

Două documente, unul datat, celălalt nedatat, îl prezintă pe Marinetti în continuare înconjurat de prietenii săi români — literați, pictori și sculptori — cu ocazia vizitei noului academician în țară.

Vizitînd Brașovul la (data poștei) 16 mai 1930, grupul trimite pictoriței Lucia Dem. Bălăcescu o ilustrată reprezentînd o vedere din „cimitirul eroilor cu Tîmpa". O mențiune teribilistă și echivalențe plastice cu imaginea aleasă (a se vedea forma plăcilor de la căpătîiul mormintelor) o situează în picto-poezie:[4]

---

[1] Ion Pătrașcu, *Macedonski și avangardismul italian*, în *Comentarii macedonskiene*, București, 1971, p. 145–150.

[2] Ion Minulescu *Opere IV Publicistică* ed. îngrijită și note de Emil Manu, București, 1983, p. 603–606.

[3] Emil Manu, Sensuri moderne și contemporane, București 1982, pentru referirile la revistele citate.

[4] Fondul Lucia Dem. Bălăcescu din Serv. Documentar al Muzeului de Artă al României.

«*La crotte de l'homme que*
J'adôôôôôôôôôôôô...re
Emile TETROIS (?)»

Semnează, subscriind, F. T. Marinetti, Benedetta (soţia sa), Ion Vinea, Ilarie Voronca şi sculptoriţele Miliţa (Petraşcu) şi Irina Codreanu.

O altă imagine, «o fotografie cu celebrităţi moderniste, grupul din care făceam parte», — cum menţionează artista, ambele reprezentări aparţinînd odinioară pictoriţei Lucia Dem. Bălăcescu — prezintă grupul într-un panopticum de la Moşi, care avea loc în luna mai; o socotim efectuată cu ocazia aceleiaşi vizite în ţară. Suntem la începutul primăverii. Membrii grupului au pardesie şi pălării, iar unii ţin în mînă flori şi trompete de hîrtie şi sînt într-o vădită bună dispoziţie. Fotografia a fost efectuată din spatele panoului despărţitor de public, zărindu-se în partea de jos ecranul vegetaţiei traforate.

În centrul grupului Marinetti (1) binecuvîntează buchetul prezentat în genunchi de pictorul M. H. Maxy (2) şi Jacques Costin (3). În rîndul secund, de la stînga la dreapta se recunosc: soţia lui J. Costin (4); sora lui J. Costin, Medi — soţia lui Marcel Iancu(5) ; Ion Minulescu (6); Claudia Milian Minulescu(7), Miliţa Petraşcu (8) şi deasupra, cu melon, soţul, ing. Emil Petraşcu (9), Irina Codreanu (10): Ion Vinea cu căţelul în braţe (12); Mela, soţia lui Maxy (13). Soţia lui Marinetti se zăreşte în ultimul plan (15).

Identificate cu dubii rămîn trei personaje, două laterale, (14, Alexandru Marcu? 16, Victor Brauner? şi 11, Marcel Iancu?).

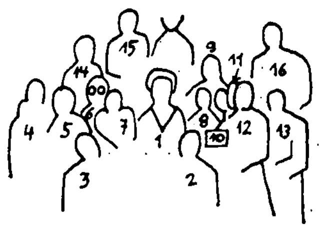
Alexandru Marcu publicînd în „Contimporanul" din ianuarie 1931 (nr. 96—98) traducerea reportajului lui Marinetti — Incendiul Sondei de la Moreni, în lumina celor două fotografii ne pare evident scopul vizitei în ţară a lui Marinetti. După ce la Bucureşti au vizitat Moşii, după contemplarea sondei arzînd de la Moreni, continuînd cu automobilul drumul cu grupul de prieteni, vor face un popas la Braşov.

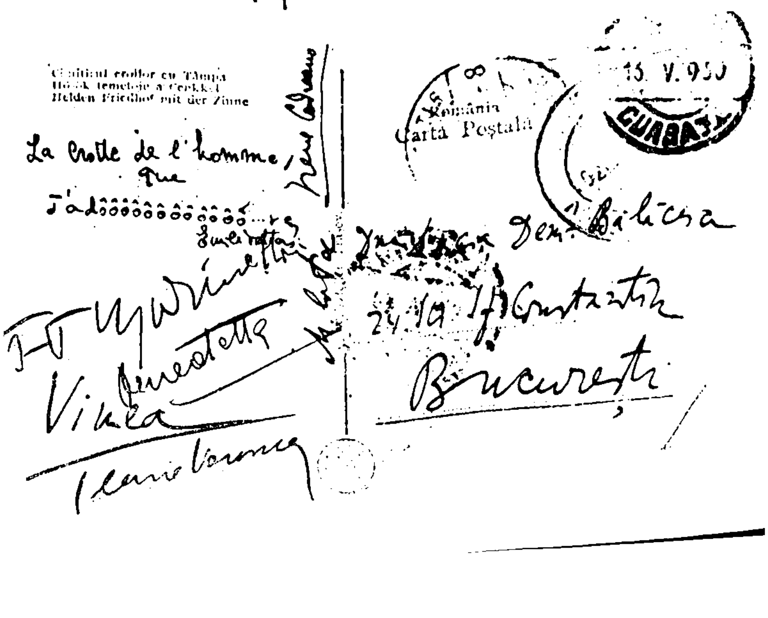
Este semnificativ următorul pasaj (p. 3) din articolul lui Marinetti:

«...Cu sărituri mediterane artiştii futurişti români rup rîndurile. Sculptoriţa Pătraşcu cu mîini încîntate sculptează deadreptul în jeratec; Codreanu lansează ideal sinteza flacării; Iancu înalţă arhitecturi de neon. Maxy precizează formele veloce ale mobilelor şi imensifică raza lămpilor sale. Minulescu ritmează versuri albe terenurilor petrolifere, nesfîrşite tuburi inelare ce aleargă. Privighetorile lui Voronca discută cu cele ale lui Vinea şi cu ale frumoaselor Regine poate asupra priorităţii unei imagini de lansat în apropiata lună plină. Marcu stabileşte esenţa latină a cîntecului lor fluid şi timbrat».

Astfel, adăugînd textelor mărturisirea imaginilor, ni se dezvăluie unele aspecte neînregistrate ale istoriei noastre literare.

Dragoş MORĂRESCU

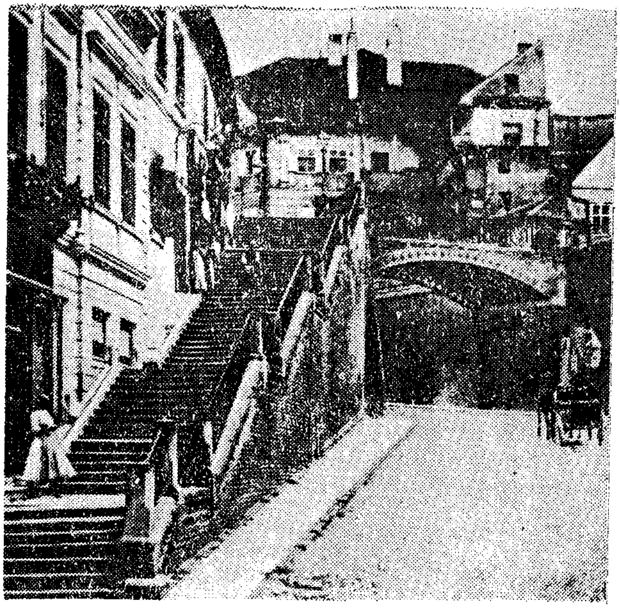

C U R I E R

Ion MINULESCU

la Sibiu

ÎNCĂ SE MAI VÎNTURAU OBUZELE PESTE zbuciumul și speranța sufletelor, atunci, în mijlocul acela de toamnă, cînd duceam în cîrcă uniforma soldățească, pe una din străzile centrale ale bătrînului Sibiu...

Prin fața statuii lui Nepomok, lîngă piață, dau nas în nas cu impresarul de teatru Ion Georgian-Călugărul:

— Dar dincotro și unde?...

— Sînt cu Minulescu, în turneu literar... Avem diseară șezătoare, aici, la Teatrul Municipal...

— Și-ai pornit-o cu « pantahuza », nene Georgiene?...

— Aș!... Minulescu n-are nevoie de reclamă... Face săli pline, ca Vraca... Să vezi ce-o să fie diseară...

Știindu-mă, ăst Georgian, chinuitor de ritm și rimă, cu acces la « vingalac », m-a întrebat:

— Vii să citești ceva?...

— Viu!... Cum să nu viu?...

O șezătoare literară cu Ion Minulescu!...

— Păi... succesul lui, la public, nu putea fi umbrit de nici unul dintre junii-primi, care-și etalau « fixonomia », bine retușată, pe cărți poștale — Sepia —, avîndu-și asigurată gloria, din mamă în... fiică...

Seara, în micuța cabină a teatrului, Ion Minulescu m-a întrebat:

— Ce citești?...

I-am întins cîteva file dactilografiate, strînse în caiet...

A trecut peste una..., a trecut peste alta și... s-a oprit la niște versuri dedicate vechiului Sibiu:

« Într-un apus de soare mohorît
m-am înfrățit cu tine, burg feudal,
cu atmosfera de decor medieval,
ca-n cenușiul gîndului lui Wagner ...»

— Nu-mi place!... Nu-mi place, pentru că deși vorbești de Wagner, nu e muzicală... Se opintește ca un proces-verbal de constatare, chinuit de un subcomisar analfabet...

—Maestre...

— Nu!... Nu mă leg de lipsa rimei, deși e mai bine să fie, dar mă zgîrie ritmul... versul I... versul IV... nu... nu e rotund!...

A scos stiloul, a mai mormăit, a tăiat ceva, a scris ceva și mi-a înapoiat filele, pe care am citit:

« Într-un apus de soare, obsedant,
M-am înfrățit cu tine, burg feudal,
Cu atmosfera de decor medieval,
Ca-n cenușiul gîndului lui Kant ...»

— Dacă nu-ți place, poți să citești cum vrei...

Eram fericit... Mă corectase Ion Minulescu... Deci mă acceptase... « Colaboratorul meu »...

Șezătoarea a fost plină... hrănitoare...

A povestit « de-alea » de vînătoare Alexandru Cazaban, a vibrat Virgil Carianopol, ne-a înveselit umoristul Paul Constant și au mai citit versuri doi-trei tineri localnici...

La urmă, Ion Minulescu...

Cred că numai Leonard mai cucerea așa publicul, de la prima apariție...

Probabil că numai el primea atîtea aplauze și ovații...

Minulescu nu-și citea — niciodată — poeziile... Le recita... le « juca », cu superioritatea unui actor de mare rasă...

« Răsar
Mă-nalț,
Cobor
Și-apoi dispar,
Și-apusul meu e totuși răsărit... »

Versurile lui se injectau, ca o autentică traiectorie solară, în publicul pe care poetul îl privea hipnotizant, prin enormele lui lentile, încercuite de rame negre, groase...

Marea zi a rămas marcată pe o bucată de hîrtie:

Pentru răbojul literar al simpaticului tînăr poet Pătrașcu Ion Sârbul, adaog și eu, bătrînul poet al *Romanțelor pentru mai tîrziu*, această crestătură jubiliară din ziua de 4 octombrie 1943 în Teatrul Municipal din Sibiu.

Ion MINULESCU

Mi-a făcut o adevărată plăcere să constat că băiatul bunului meu prieten Ion Sârbu, are talent literar și dramatic.

Al. CAZABAN

4 octombrie 1943 Sibiu.

Doresc tînărului poet Sârbu să-și sporească în literatură succesul dobîndit în astă seară.

Paul CONSTANT

....

Poetului Pătrașcu I. Sârbu, acest semn al primei noastre întîlniri.

Virgil CARIANOPOL

Impresarul, om practic, pentru că nu se găseau camere la nici un hotel, i-a pornit repede spre gară, mai ales că aveau un tren de noapte pentru Sighișoara...

Scriitorii — totuși — doreau să se abată pe undeva și Georgian și-a amintit de o dugheană mai dosnică unde se mănîncă bine...

Într-adevăr, s-a mîncat bine, dar a venit și vinul... produs de război, cu origine incertă și discutabilă...

Cîrciumarul, onorat de asemenea clienți rari, se învîrtea greoi și înăbușit, în jurul mesei...

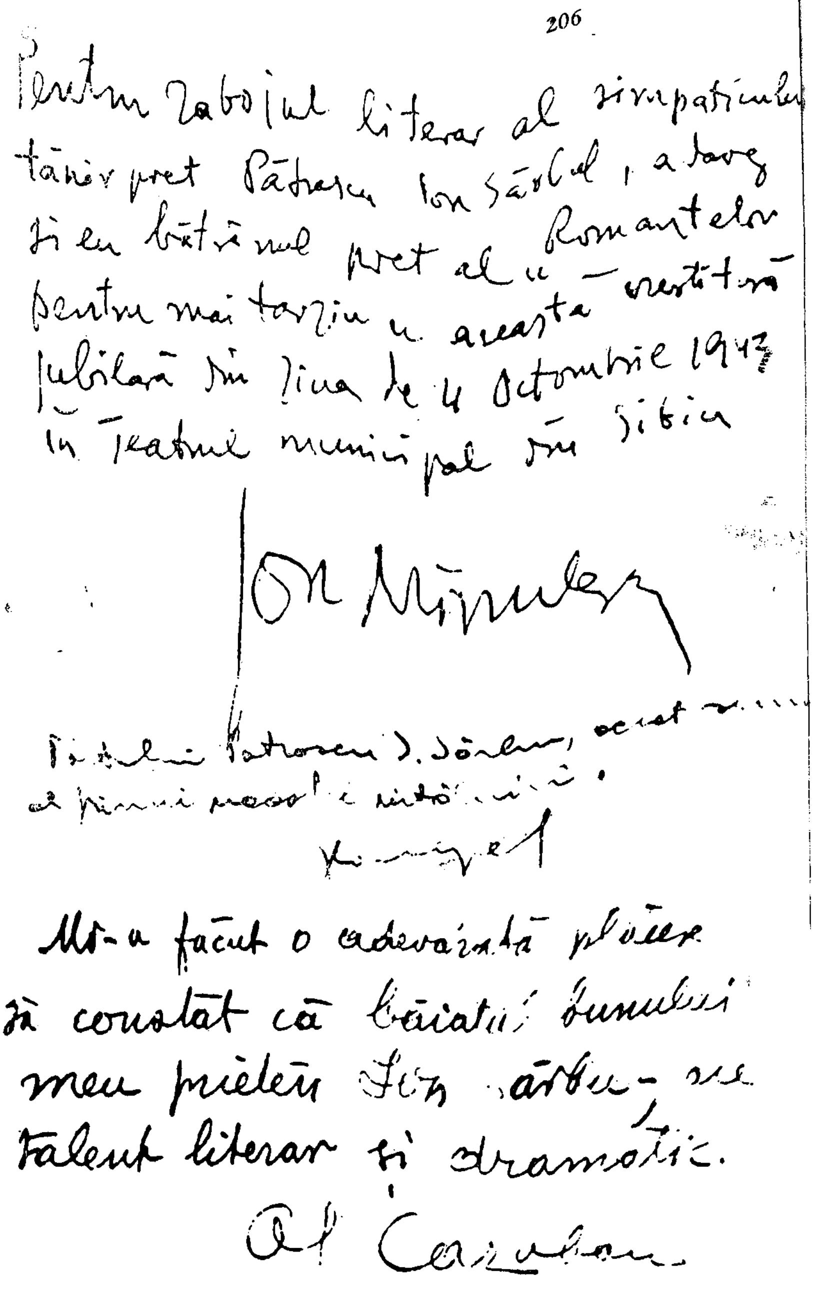
Minulescu, după încercarea primului pahar, i-a făcut cîrciumarului un semn cu degetul și l-a chemat lîngă el:

— Patroane... dumneata faci minuni...

— Mulțam de gratulații, don profesor, dar, mă rog frumos, ce minuni oi face io?...

— Păi... știi doar...

Cîndva, la Chaana Galileii,
Acolo-n inima Iudeii,
S-a fost făcut din apă, vin,
De-un ins ce nu era ascet...
Tu însă, aicea, la agapă...

206

Pentru răbojul literar al simpaticului tânăr poet Pătrașcu Ion Sârbul, adaog și eu bătrânul poet al Romanțelor pentru mai tarziu această crestătură jubilară din ziua de 4 octombrie 1943 în Teatrul municipal din Sibiu

Ion Minulescu

Poetului Pătrașcu I. Sârbu, acest semn al primei noastre întâlniri.

Carianopol

Mi-a făcut o adevărată plăcere să constat că băiatul bunului meu prieten Ion Sârbu — are talent literar și dramatic.

Al Cazaban

Răstălmăcind mitul divin,
Nu poate mintea-mi să priceapă,
De ce-ai făcut din vin... oțet?!?...

N-am îndrăznit să-l rog pe Minulescu să-și caligrafieze improvizația, dar perfecțiunea ritmului și rimei sale, cu care și-a înveșmîntat spiritul, m-au ajutat să le pot reconstitui pe un colț de listă de bucate...

Pătrașcu Ion SÂRBUL

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(aprilie—iunie 1989)

A

AGÂRBICEANU, Ion

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Al. Dima din 16 sept. 1957]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*“, an. IX, nr. 14(393), 8 aprilie 1989, p. 4.

ARGHEZI, Tudor

* * * *Municipiul* — [proză]. „*Familia*“, an. 25(125), nr. 5(285), mai 1989, p. 8.

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Grigore Melidoneanu din 7 ian. 1945]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*“, an. IX, nr. 18(397), 6 mai 1989, p. 4.

B

BARBU, Ion

Popescu, Sorin — [o scrisoare către fiul său; corespondență cu Miron Nicolescu]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 69—81.

BJÖRKMAN, Göran

Scurtu, Nicolae — [traduceri din Eminescu]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 167—169.

BENIUC, Mihai

* * * *Grădinarul și soarele* — [poem]. „*Argeș*“, an. XXIV, nr. 5(212), mai 1989, p. 3.

BLAGA, Lucian

Cenușă, Mircea — *Poetul filosof Eminescu* — [un articol necunoscut]. „*Steaua*“, an. XL, nr. 6, iunie 1989, p. 24.

Cenușă, Mircea; Vulpe, Magdalena — [corespondență cu Sextil Pușcariu din anii 1929—1931]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 102—108.

Cioculescu, Simona — [corespondență cu Domnița Gherghinescu-Vania din anii 1941—1948]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 109—123.

BASSARABESCU, I. A.

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Institutul de Literatură ca răspuns la invitația de a colabora la volumul omagial dedicat lui Mihail Dragomirescu]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*“, an. IX, nr. 19(398), 13 mai 1989, p. 4.

C

CĂLINESCU, George

Bălu, Ion — [zece scrisori către M. Sevastos]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 92—100.

CERNA, Panait

Penea, Ionel — [o scrisoare din febr. 1896 adresată prof. Paul Augustin; *La mormîntul unei mame*, *Rătăcirea vieții* — poeme]. „*Tribuna*“, an. XXXIII, nr. 26(1697), 29 iunie 1989, p. 7.

CIOROGARIU, Roman

Negrilă, Iulian — [discurs rostit în sala Teatrului din Oradea cu prilejul sărbătoririi lui Octavian Goga la 50 de ani]. „*Steaua*“, an. XL, nr. 5, mai 1989, pp. 54—57.

CHRISTOFI, Al.

Isar, Nicolae — [corespondenţă cu Christian Tell din anii 1852—1853]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 23—31.

D

DOBROGEANU-GHEREA, Constantin

Ornea, Z. — [corespondenţă cu V. G. Korolenko — III]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 163—166.

E

ELIADE, Mircea

Handoca, Mircea — *Tratat de Istoria religiilor* [IV], *Cerul* [III]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 139—148.

EMINESCU, Mihai

Busuioceanu, Oxana — *În ochii altor oameni* — [din mss. 2285, BAS]. „*Contemporanul*“, nr. 24(2221), 9 iunie 1989, p. 6; *Muşat şi ursitorile; Nici nu cer de la iubire pămîntească împlinire.* „*România literară*“, an. XXII, nr. 20, 18 mai 1989, p. 7; [din laboratorul unui poem neterminat, mss. 2259]. „*România literară*“, an. XXII, nr. 15, 13 aprilie 1989, p. 7; *Nu este carte-n lume* [mss. 2306]. „*România literară*“, an. XXXII, nr. 24, 15 iunie 1989, p. 6.

Creţia, Petru — *Floare de tei; Între nouri şi-ntre mare* — [două reconstituiri]. „*Luceafărul*“, an. XXXII, nr. 23(1413), 10 iunie 1989, p. 3. *Muşatin* — [reconstituire]. „*Luceafărul*“, an. XXXII, nr. 24(1414), 17 iunie 1989, pp. 5—6.

Creţia-Dumitraşcu, Aurelia — [două variante la mss. 2279]. „*România literară*“, an. XXII, nr. 24, 15 iunie 1989, p. 6; *Proiectul unui basm* — [file din mss. 2306]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 7—11.

Marcu, Traian — *Autografe din anii 1868—1869 pe un Carnet de L'ingénieur.* „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 12—15.

Popa, Mircea — *O inedită eminesciană* — [poem descoperit în Biblioteca Centrală Universitară din Cluj]. „*Tribuna*“, an. XXXIII, nr. 18(1689), 4 mai 1989, p. 1.

Raicu, Al. — *Eminescu la Floreşti* — cîteva precizări inedite. „*Contemporanul*“, nr. 16 (2213), 14 aprilie 1989, p. 6.

F

FULGA, Laurenţiu

Scurtu, Nicolae — *Jurnal 1937* — [pagini din arhiva lui I. Valerian]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 124—127.

G

GOGA, Octavian

Negrilă, Iulian — [două scrisori către Andrei Bârseanu datate 19 ian. 1907 şi 28 dec. 1908]. „*Orizont*“, an. XL, nr. 17(1156), 28 aprilie 1989, p. 14.

GOLESCU, Dinicu

Anghelescu, Mircea — [o scrisoare, documente]. „*Manuscriptum*“, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 177—181.

L

LABIȘ, Nicolae

Chirvasiu, Ciprian — [o fotografie inedită]. *„Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului"*, an. IX, nr. 15(394), 15 aprilie 1989, p. 10.

M

MAIOR, Petru

Chindriș, Ioan — *Care e portretul real?* — [investigații iconografice]. *„Manuscriptum"*, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 170—176; *Sigiliile lui Petru Maior. „Steaua"*, an. XL, nr. 5, mai 1989, p. 18.

MOVILĂ, Sanda

Scurtu, Nicolae — [o poezie din 24 apr. 1927 menționată în albumul Cocăi Farago]. *„Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului"*, an. IX, nr. 24(403), 17 iunie 1989, p. 4.

P

PERPESSICIUS

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către C. Pelmuș din 24 dec. 1958]. *„Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului"*, an. IX, nr. 16(395), 22 aprilie 1989, p. 4.

PETRESCU, Cezar

Handoca, Mircea — [două scrisori către Mircea Eliade datate iun. 1929 și 14 dec. 1936]. *„Orizont"*, an. XL, nr. 15(1154), 14 aprilie 1989, p. 8.

PUȘCARIU, Sextil

Cenușă, Mircea; Vulpe Magdalena — [corespondență cu Lucian Blaga din anii 1929—1931]. *„Manuscriptum"*, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 102—108.

S

SADOVEANU, Mihail

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Ortansa Teodorescu datată 3 mai 1938]. *„Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului"*, an. IX, nr. 20(399), 20 mai 1989, p. 4.

STANCA, Radu

Muthu, Mircea — [două scrisori către Henri Jacquier datate 28 nov. 1945 și 6 dec. 1945]. *„Familia"*, an. 25(125), nr. 5(285), mai 1989, p. 10.

STANCU, Zaharia

Cristev, Diana — *Aniversarea* — [proză]. *„Manuscriptum"*, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 42—56.

STEINHART, N.

* * * *Eminescu* — *„Tribuna"*, an. XXXIII, nr. 22(1693), 1 iunie 1989, p. 8.

STELARU, Dimitrie

Corcheș, Victor. *Cetățeanul Flux și naționalizarea; Șobolanul; Sînt mut; Pisica* — [poeme]. *„Manuscriptum"*, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 57—62.

ȘTEFANELLI, T. V.

Moscaliuc, N. — *O, soare mîndru; Tablou de toamnă* [poeme] — *„Convorbiri literare"*, an. XCVI, nr. 5(1232), mai 1989, p. III.

T

TEODOREANU, Al. O.

Scurtu, Nicolae — [dedicaţia pe un volum de versuri *Caiet*, datată 11 sept. 1946; un catren]. *„Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului"*, an. IX, nr. 22(411), 3 iunie 1989, p. 4.

TEODORESCU-BRANIŞTE, Tudor

Darie, C. — *Prietenii* — [fragment de roman]. *„Manuscriptum"*, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 32—41.

V

VIANU, Tudor

Zalis, Henri — *Caragiale de ieri şi de azi; Am fost fericit prin lucrul cu tinerii* — [eseu; mărturisiri]. *„Manuscriptum"*, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 128-138.

VELEA, Nicolae

* * * *Condiţia omului de geniu* — [eseu]. *„Luceafărul"*, an. XXXII, nr. 16(1046), 22 aprilie 1989, p. 6.

VRABIE, Olga

Pîslăraşu, Ioan — [corespondenţă şi poezii]. *„Manuscriptum"*, an. XIX, nr. 2(75)/1989, pp. 149—162.

VRÂNCEANU, Dragoş

* * * *Studii asupra gîndirii „inferioare" sau expresive. „Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului"*, an. XIX, nr. 18(397), 6 mai 1989, p. 10.

Z

ZAMFIRESCU, Duiliu

Adam, Ioan — *Alte scrisori inedite* — [corespondenţă militară; scrisori către fiul său din anii 1916—1920]. *„Steaua"*, an. XL, nr. 4, aprilie 1989, pp. 40—41.

Ofelia CONDEESCU

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Lucian BLAGA (85); Al. CAZABAN (206); C. CONACHI (153); Ion CREANGĂ (31, 32); M. DRAGOMIRESCU (171); M. EMINESCU (8); F. T. MARINETTI (204); Ion MINULESCU (206); C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR (135); Hortensia PAPADAT-BENGESCU (37, 39, 43); Nichita STĂNESCU (28, 30).

FOTOGRAFII: *„Beilage zur Allgemeinne Zeitung"* — 1873, frontispiciu (14, 15); Lucian BLAGA (82); Constantin BRÂNCUŞI (108, 110); *Barbu BREZIANU* (122); Petru COMARNESCU (100); C. CONACHI (150); *Petru CREŢIA* (211); Vasile DEMETRIUS (146, 150); M. DRAGOMIRESCU (161, 163, 171, 173); M. DUCHAMP (108); Domniţa GHERGHINESCU-VANIA (85); Octavian GOGA (145, 186); D. GUSTI (189); *Ionel JIANU* (122); F. T. MARINETTI (204); Ion MINULESCU (145); C. NEGRI (157); C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR (128); V. G. PALEOLOG (128); Petre PANDREA (22, 25); H. PAPADAT-BENGESCU (33, 35, 37, 45); Victor PAPILIAN (55, 63, 74); Sextil PUŞCARIU (82); L. REBREANU (145, 183, 189, 191); M. SADOVEANU (82); Nichita STĂNESCU (28, 39); Simion STOLNICU (123); Tristan TZARA (108).

ARTĂ PLASTICĂ: *Ion Creangă* — portret de *C. BACIU* (coperta I); *Eminescu* — bust de Oscar SPÄTHE — 1902 (9); *L. Blaga* (75), *S. Puşcariu* (75), *L. Rebreanu* (185) — desene de *SILVAN; [Cu pupăza la iarmaroc]* — desen de *Traian BRĂDEAN* (cop. IV).
Imagini din *Expoziţia* de pictură naivă a *Aurorei NĂFORNIŢĂ* (Iaşi).

Premiul „Perpessicius“ pe anul 1989 al revistei

MANUSCRIPTUM

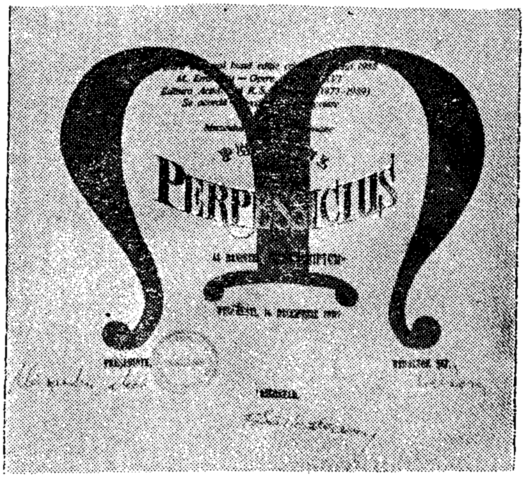
M. EMINESCU — *Opere* (vol VII—XVI)
Ediție întemeiată de PERPESSICIUS și finalizată de un Colectiv de cercetători ai Muzeului Literaturii Române.
Editura Academiei Române (1977—1990)

Vol. VII (1977) — *Proza literară.* Studiu introductiv de PERPESSICIUS. (Colectiv editorial: *Petru CREȚIA* — coordonator; *Dimitrie VATAMANIUC, Anca COSTA-FORU, Eugenia OPRESCU;* Dumitru D. PANAITESCU și *Amita BHOSE* — colaboratori externi)

Vol. VIII (1988) — *Teatru original și tradus. Traducerile de proză literară. Dicționarul de rime.* Studiu introductiv de *Petru CREȚIA.* (Colectiv editorial: *Petru CREȚIA* — coordonator; *Aurelia CREȚIA-DUMITRAȘCU, Oxana BUSUIOCEANU, D. VATAMANIUC, Ileana RAȚIU* — secretar tehnic)

Vol. IX—XIII (1980—1985) — *Publicistica.* Coordonatorul ediției: Al. OPREA; (Colectiv editorial: *Dimitrie VATAMANIUC* — responsabilul secțiunii de publicistică; *Petru CREȚIA* — coordonator; *Oxana BUSUIOCEANU, Aurelia CREȚIA-DUMITRAȘCU, Anca COSTA-FORU, Simona CIOCULESCU, Claudia DIMIU, Eugenia OPRESCU; I. RAȚIU*)

Vol. X (1989) — *Publicistică. 1 noiembrie 1877 — 15 februarie 1880. „Timpul“* (Colectiv editorial: *Dimitrie VATAMANIUC* — coordonator: *Petru CREȚIA, Oxana BUSUIOCEANU, Simona CIOCULESCU, Anca COSTA-FORU, Aurelia CREȚIA, Claudia DIMIU, Eugenia OPRESCU, Alexandru SURDU; Ion BULEI* — colaborator extern; *Ileana RAȚIU*)

Vol. XIV (1983) — *Traduceri filosofice, istorice și științifice.* Studiu introductiv de Al. OPREA (Colectiv editorial: *Petru CREȚIA; Aurelia CREȚIA, Dimitrie VATAMANIUC, Anca COSTA-FORU; Gheorghe MIHĂILĂ, Amita BHOSE* — colaboratori externi; *Ileana RAȚIU*)

Vol. XV — în curs de apariție.

Vol. XVI (1989) — *Corespondență. Documentar* (Colectiv editorial: *Dimitrie VATAMANIUC* — coordonator; *Petru CREȚIA, Oxana BUSUIOCEANU, Simona CIOCULESCU, Anca COSTA-FORU, Claudia DIMIU, Aurelia DUMITRAȘCU, Alexandru SURDU, Ileana RAȚIU*)

Redactor: *Georgeta MITRAN*

Petru CREȚIA vorbind în Ședința festivă din 16 decembrie — despre revistă și despre Premiul său.

SUMMARY

● **The Revolution of December** — editorial by *Adrian BOTA* ● *Centenary Eminescu — Creangă* — **M. EMINESCU**: *I. Fragmentarium*: Other Sporadic verses (Transcription and notes by *Oxana BUSUIOCEANU*); *II. German Pages*: **Indians' Cosmogony by Martin HAUG** — *conference at the Antropologic Society, Munich, 1879 March 26* — part I (Preface by *D. VATAMANIUC*; translation by *Leonard GAVRILIU*); **Ion CREANGĂ** in Medals (Documentary by *Aurică SMARANDA*) ● *Contemporany Archive* — **Petre PANDREA**: «*the olstacles form characters...*» — letters *(Gh. D. ISCRU)*; **Nichita STĂNESCU** as a member of the Romanian Society of Numismatics (Documentary by *Aurică SMARANDA*) ● *Album Leaves* — **Ion CREANGĂ**: *In the Relish of summer and the Satany of Winter* (Portrait by *Fănuș NEAGU;* photographical documentary by *Constantin Liviu RUSU*) ● *The Revelation of the Document* — **Hortensia PAPADAT-BENGESCU**: *The Bride's Goron* — the final variant of the short story (Text established and literary-historical notes by *Maria Elena MICU*); **Victor PAPILIAN**: The writer's short-stories (Introductory study by *Ioan CHINDRIȘ*); *Shame*: *Rara Avis in Terris; A Modern Nero; An Energumen* — four psychological stories ● « *The Choronicle and the Song of the Ages* » — **Lucian BLAGA** — **Sextil PUȘCARIU**: «*...we have chosen yon as a member of the Academy*» — epistolary dialogue from 1935—1936 (Text established and notes by *Magdalena VULPE* and *Mircea CENUȘĂ*); **Lucian BLAGA** — **Domnița GHERGHINESCU-VANIA**: «I can hardly bear lonelines...» — letters from 1942 Presentation and notes by *Simona CIOCULESCU*) ● *The Dialoque of Arts* — **Petru COMARNESCU**: «*Morand's* book would have been different if...» — lettres toward D. GUSTI and Ion DRAGU from 1935—1936 (Introductory word and notes by *Pavel ȚUGUI*); **Mircea ELIADE**: «*So many memories of our life are bound to your* **Brâncuși**...» — letters to **Ionel JIANU** from 1961—1984 (Presentation by *Mircea HANDOCA*); **Simion STOLNICU**: *The Artist; G. Enescu — the virtuoso* — two poems; *About Enescu's art of interpretation* — pages of evocation (Preamble and transcription by *Simion BĂRBULESCU*); **C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR**: *Memories about «brâncuși's» works from Craiova;* « *...I have clearly situated the Paleolithic in Romania...*» — two letters toward **V. G. PALEOLOG**) Bio-bibliographical notes by *Fănuș BĂILEȘTEANU*) ● *Epistolary* — **Octacvian GOGA**: «*And the silence of my room keeps growing*» — letters to Veturia from 1919 —1920 (Text established, preface and notes by *Mircea CENUȘĂ*); **Vasile DEMETRIUS**: Family letters (Presentation and notes by *Lucia DEMETRIES*) ● *The Archive's Secrets* — **Costache CONACHI**: Looking for his son **Costache NEGRI** — documents, from the archives of Galați (Brief by *Paul PĂLTĂNEA*) ● *Prima verba* — **Mihail DRAGOMIRESCU** — *Reportage from Dobrudja* — about the writer's debut (Literay — historical notes by *Marin BUCUR*); «*... You shall be the wises woman in Romania...*» — correspondance with Adelina POENARU from 1893—1897; **Adelina POENARU**: «Mil is good! but who knows the truth?» — pages of the *Memorial* of youth (Documentary by *Elena CERCHEZ*) ● *Meridians* — **D. GUSTI** in American Archives — two letters toward **Philip E. MOSELY** from 1946—1947 (Translation and preface by *Ilie BĂDESCU*) ● *Point-Counterpoint* — **Liviu REBREANU** at the Romanian Writers Society (Commentaries by *Stancu ILIN*); «*...I do not feel guilty*» — documents from the Academic Library ● *Romanian Writers in Foreign Archives* — **George BANEA**: «*Perpessicius is my comrade in-arms*» — letters to **Yannis CHRYSTALLOPOULOS**, II (Transcription by *Aurel SASU*) ○ *Foreign Writers in Romanian Archives* — **Victor HUGO** toward **Ion HELIADE-RĂDULESCU** (Translation and foreword by *Gabriela DUMITRESCU*); **F. T. MARINETTI** in Romania — a postcard (Commented by *Dragoș MORĂRESCU*) ● Courier — At a literary social in Sibiu with **Ion MINULESCU** (Evocation by *Pătrașcu Ion SÂRBUL*) ● Bibliografical Index — *(Ofelia CONDEESCU)* ● *Iconography* ● The „Perpessicius" Prize of the „*Manuscriptum*" review, 1989 ● Summary (in English, French, Germanand Russian; translations by *Mira-Liana VLAD*, *Ofelia CONDEESCU*, *Miorița CÂMPEAN*, *Constantin CERNĂUȚEANU*) ● *Centenary* **Ion CREANGĂ** — The Exhibition of art naïve ●

SOMMAIRE

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

CENTENAR

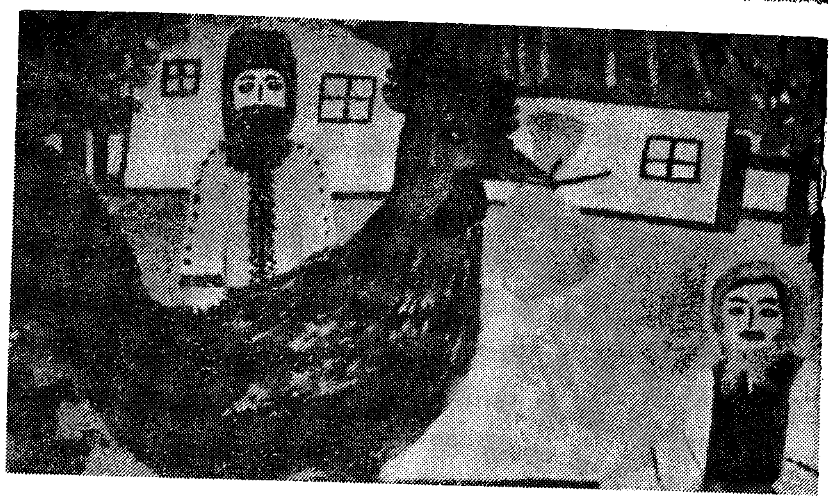
Ion CREANGĂ

Imagini din Expoziția **de pictură naivă a** Aurorei NĂFORNIȚĂ **(Iași), deschisă la Muzeul Literaturii Române (13 decembrie 1989) și la Muzeul Satului (24 ianuarie 1990).**

Fotografii de *Costache NĂFORNIȚĂ*

Ilustraţie de Traian BRADEAN la «poveştile» lui Creangă.

Fotoreproduceri: Ion Victor VELCULESCU
Retuş foto: Florica PRICIU-BRAICU

Din sumarul numărului viitor:

- *Cosmogonia indienilor* — pagini germane din care s-a inspirat Eminescu
- N. IORGA — prefaţa la antologia engleză a Sylviei PANKHURST
- Ion BARBU — poet şi matematician
- V. ALECSANDRI — centenarul morţii
- Martha BIBESCU — centenarul naşterii
- Ion HELIADE-RĂDULESCU şi Revoluţia de la 1848
- Eftimie MURGU — un pamflet politic
- A. UBICINI în dialog cu XENOPOL
- *File de album:* Marin PREDA în satul său

„MANUSCRIPTUM"
Revistă editată de
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE
FĂNUŞ BĂILEŞTEANU

COLECTIV REDACŢIONAL
ADRIAN BOTA
(responsabil de număr)
DIANA CRISTEV
RUXANDRA MIHAILĂ
MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACŢIE
FLOREA VLAD

TAXELE POŞTALE ACHITATE CONFORM
APROBĂRII D.G.P.Tc. nr. 137/527/1976

Lei 35